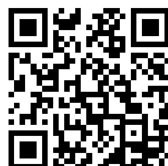
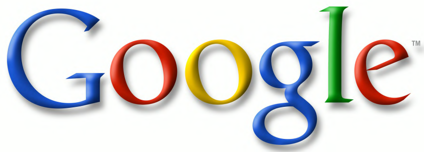

Nordisk tidskrift for filologi

INDIANENSIS UNIVERSITATIS SIGILLUM
LUX
ET VERITAS
MDCCCXX

NORDISK TIDSKRIFT

FOR

FILOLOGI.

NY RÆKKE.

FJERDE BIND.

KØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SÖN).

TRYKT HOS J. JÖRGENSEN & CO.

1879—80.

Tidskriftets redaktion:

Hovedredaktør:

Vilh. Thomsen,
dr. phil., docent, København.

Medredaktører:

M. C. Gertz,
dr. phil., professor,
Kbhvn.

Jean Pio,
professor, skolebestyrer.
Kbhvn.

Ludv. F. A. Wimmer,
dr. phil., docent,
Kbhvn.

S. Bugge,
professor,
Kristiania.

Chr. Cavallin,
professor,
Lund.

M. B. Richert,
professor,
Upsala.

Medarbejdere i dette bind:

Ahlén, Konrad, adjunkt. Strengnäs.
Christensen Schmidt, C. P., forh. kollaborator. København.
Dahlerup, Verner, stud. mag. København.
Dyrlund, F., dr. phil. København.
Flodström, Isidor, stud. Upsala.
Forchhammer, Johannes, rektor. Herlufsholm.
Gertz, M. C., professor. København.
Hoffory, Julius, cand. mag. F. t. Berlin.
Höffding, Harald, dr. phil. København.
Jörgensen, C., cand. philol. København.
Leffler, L. Fr., docent. Upsala.
Lorenzen, M., cand. mag. København.
Lund, H. V., cand. phil. København.
† Lyngby, K. J., professor. København.
Noreen, Adolf, docent. Upsala.
Nyrop, Kr., cand. mag. København.
Richert, M. B., professor. Upsala.
Siesbye, O., dr. phil. København.
Storm, Gustav, professor. Kristiania.

Indhold.

Side

Anmeldelser.

Mindre meddelelser.

Alfabetisk fortegnelse

over

behandlede steder af forfattere og texter.

(Steder, der kun ere anførte som exempler i grammatiske, lexikalske, historiske eller antikvariske undersøgelser, medtages ej.)

Rettelser.

S. 44 l. 18 f. n. IX, 8 l. IX, 7
- 122 l. 17—18 udgå.
- 141 l. 4 frå l. får

Om den rätta betydelsen af Västgötalagens inlednings- och slutord.

Af M. B. Richert.

I.

„*Kristær ær fyrst i laghum varum. þa ær kristna var ok allir kristnir, konongær, böndær ok allir bokarlær, biskupær ok allir boklærðir mæn*“ [1]) äro de ord, med hvilka den äldre Västgötalagens första balk eller *Kirkiu-bolkær* inledes. I den yngre Västgötalagen har uttrycket en afkortad form, i det att orden *ok allir kristnir* o. s. v. till och med *boklærðir mæn* äro uteslutna, samt lyder affattadt i en något senare tids språk: *Kristær ær först i laghum varum. Tha ær kristna vaar.* — Före de nu anförda inledningsorden har dess utom den äldre redaktionen till öfverskrift öfver kyrkobalkens första flock: *Hær byrias laghbok Væs(t)göta.* På motsvarande ställe står att läsa i den yngre lagboken: *Hær byrias ves(t)gözk lagh, först kirkiubalker,* hvarefter följer en noggrann förteckning öfver hufvudinnehållet i hvar och en af kyrkobalkens 73 flockar. Den äldre lagen upptager ingen sådan förteckning och har ej häller något motstycke till det företal, som finnes framför den yngre lagbokens text.

Schlyter och Collin lämna i Västgötalagens glossar s. 444 (under ordet *kristna*) följande öfversättning af orden *þa ær kristna var ok allir kristnir*: „sedan kristendomen blef

[1]) För de i detta och följande citater vidtagna obetydliga ändringarna i den af Schlyter och Collin följda handskriftens ljudbeteckning och interpunktion torde ingen redogörelse vara här erforderlig. Hvad särskildt beträffar den i handskriften obefintliga, men här införda punkten framför *þa ær*, hänvisas till hvad nedanför därom yttras.

antagen och alla blefvo kristne". Denna tolkning ger oss anledning att anställa en särskild undersökning om den mening, som kan anses rätteligen innefattas i lagens nyss anförda uttryck, samt om dess grammatiska ställning till de föregående och efterföljande delarna af hela den i fråga varande satsen.

Emot den Schlyter-Collinska tydningen anse vi följande väsentliga anmärkningar kunna göras:

1° Om *ær* i uttrycket *þa ær* verkligen vore att fatta såsom relativ partikel, borde *þa ær* återgifvas med *då* eller *när*, icke med *sedan*. Öfversätter man åter *þa ær* med *då* eller *när* (jmfr. gloss. s. 532 under ordet *þa*), befinnes den föregående presensformen (*ær*) icke stämma väl öfver ens med en sådan tydning, när man tillika tager i betraktande, att det efter *þa ær* följande verbet är preteritiform (*var*). Det visar sig häraf, att betydelsen af *þa ær* hvarken kan vara den ena eller den andra, d. v. s. med andra ord, att *ær* icke kan stå här såsom relativ partikel. Återstår då ingenting annat, än att *ær* här är presensform af verbet *vara*.

2° *Var* får sig tillagd betydelsen uppstod, uppkom, alldeles såsom om i texten hade stått att läsa *varþ*. En sådan betydelse kan dock icke tillkomma preterit. af *vara*, som måste återgifvas med *fans* eller *var*, icke *blef*. Det är visserligen sant, att om man fäster sig blott och bart vid *ordalagen* i den ur Schlyters stora ordbok sist anförda öfversättningen, i hvilken *blef* och *blefvo* (i Västgötalagens glossar) äro utbytta mot *var* och *voro*, så skulle textens *var* icke tolkas på nu anmärkta otillfredsställande sätt. Härvid är dock att noga lägga märke till den i hufvudsatsen befintliga *presensformen (ær)*, som gör, att om någon verklig mening skall erhållas, kan textens *var* i själfva verket icke få någon annan betydelse än den i Västgötalagens glossar angifna *blef* (d. v. s. *blef antagen* l. *antogs*), om det också formelt återgifves med *var*. De af Schlyter såsom analoga anförda uttrycken ur Sn. Sturlesons Ol. hel.s saga kap. 76 *er kristna*[1]) *var í Svíþióð* och *meðan heiðni var þar* kunna icke häller gälla någonting med afseende på förevarande fall, då båda dessa exempel äro så beskaffade, att i hufvudsatsen

---

[1]) Synes vara tryckfel i st. f. *kristni*, som är ordets isl. form.

står en *preteritiform*, hvilken stämmer öfver ens med preterit. *var* i den underordnade satsen: *En er kristni var í Svíþióð, þá hélzt þar þó lǫgþing ok markaðr* och *Í Svíþióð var þat forn siðr, meðan heiðni var þar o. s. v.*

3⁰ Utelämnandet af verbet mellan *allir* och *kristnir* blefve alt för hårdt. Enligt den af Schlyter og Collin meddelade öfversättningen skulle detta verb vara *varu* med hufvudsakligen samma betydelse som *vurþu*.

4⁰ I själfva verket vore det icke allenast *konongær, böndær ok allir bokarlær*, utan äfven *biskupær ok allir boklærðir mæn*, som enligt en sådan öfversättning hade antagit kristna läran. Detta vore en tämligen stor oegentlighet, då de båda sista slagen af män visserligen redan voro kristne i och med det samma, som de voro *biskupær ok boklærðir mæn*.

5⁰ Den sats att *Kristær ær fyrst i laghum varum*, „sedan kristendomen blef (var) antagen och alla blefvo (voro) kristne“, komme att förefalla besynnerlig, då därigenom vore utsagdt, att det anmärkta förhållandet hade först kommit till stånd, när *alla* blifvit kristne (man märke särskildt den tre gånger gjorda upprepningen af *allir*). Likväl borde detta hafva varit fallet redan, då kristendomen blef erkänd såsom den rådande religionen, om ock många ännu funnos, som under en tidigare brytningsperiod mellan den gamla och nya läran icke ville böja sig för den senare. Det trefaldiga *allir* blir sålunda besvärligt att tyda.

Alla dessa svårigheter undanrödjas genom antagande af en annan öfversättning, som vi nu vilja föreslå. Efter hvad vi redan förut nämt, anse vi det på *þa* följande *ær* såsom en presensform. Vidare är enligt vår uppfattning *var* icke preterit. af *vara* utan pronomen possessivum. Tydningen blir då: Kristus är först i våra lagar. Därpå (l. där näst) är det, d. v. s. därefter i ordningen kommer vår kristna lära och alla kristne: konungar, bönder oeh alla bo-karlar, biskopar och alla boklärde män (d. v. s. *alla* kristne, de må vara konungar eller bönder o. s. v.). Dessa ord innefatta tydligen följande mening: Kristus — den på jorden uppenbarade Guden, den nya och sanna lärans förkunnare för människoslägtet — intager första rummet i våra lagar, d.

v. s. våra lagar skola börja i hans namn, först och främst åkalla honom, på det att vi därigenom må lägga klart i dagen, att vi ställa honom först af alt, ödmjuka oss under honom och till honom hänföra alt vårt görande och låtande. Det i fråga varande uttrycket innebär helt visst äfven, att Kristus skulle till hela sin person tagas i lagens särskilda hägn, så att ingen fick ostraffadt skymfa och förolämpa hans namn, utan tvärt om all ära och heder måtte komma honom till del. Likasom det tillhörde de gamla lagarnas *konungsbalk* att vid stadgande af konungens rättigheter och skyldigheter gifva ett tillbörligt uttryck åt den makt och myndighet, den aktning och det anseende, som borde tillkomma den verldslige höfdingen, så var det äfven enligt tidens uppfattning i sin ordning, att *kyrkobalken*, som handlade om de andliga tingen, icke allenast inrymde en erinran om den himmelske furstens värdighet och upphöjda ställning, utan äfven satte en bestämmelse om den honom tillkommande äran och dyrkan i spetsen för lagens alla öfriga stadganden. Hans höga majestät ansågs kräfva, att en särskild „frid“, så att säga, upprättades för honom. Man jämföre i detta afseende de sedermera i lagarna upptagna olika slags „friderna“ samt vidare den t. ex. i Uplandslagens, Södermannalagens och yngre Västmannalagens slutord till den verldslige konungen, landskapet, lagmannen m. fl. stälda fridshälsningen äfven som den till sist jämväl till själfva *lagen* (jmfr. här *den kristna läran*) uttalade fridsönskan.

Näst i ordningen efter kristendomens öfverhufvud skulle sedan enligt de förevarande inledningsorden den kristna läran själf *(kristna var)* vara tagen i lagens hägn (så att ingen finge håna eller på annat sätt förgå sig mot henne, uppblanda henne med falska tillsatser o. s. v.) och till sist äfven alla människor, som gåfvo sin hyllning åt Kristus och hans lära *(allir kristnir)*, dessa månde vara konungar eller bönder och bo-karlar eller biskopar och boklärde män.

Det innehåll, som vi velat inlägga i Västgötalagens nu till granskning upptagna inledningsord, påminner i väsentlig mån om hvad som i liknande afseende finnes utsagdt i flere andra landskapslagars första afdelning. Man genomläse t. ex. den första flocken af Uplandslagens och Södermanna-

lagens kyrkobalk samt framför alt första stycket af den till ålder och lagstadgandenas ursprunglighet med Västgötalagen närmast jämförliga Gotlandslagen. Begynnelseorden i den senare lyda sålunda: *þitta ir fyrst upphaf i lagum orum, þet vir skulum naika haiþnu ok iatta kris(t)nu ok troa allir a ann Guþ alzvaldanda* o. s. v. Hvad som här kallas att *iatta kris(t)nu* äfven som det strax nedanför meddelade stadgandet att *halda kristindomi orum ok tro vari retri*, finner i Västgötalagen sin motsvarighet af påbudet, att *kristna var* skulle i lagen intaga främsta rummet näst efter Kristus själf och likasom hans person vara föremål för lagens särskilda skydd och omvårdnad. Gotlandslagens uttryck *kristindomi orum* torde ock så tydligt som möjligt ådagalägga, att i Västgötalagen är *var* i orden *þa ær kristna var* att fatta såsom pronomen possessivum samt att hänföra såsom bestämningsord till *kristna*. Detta styrkes ytterligare af den omständighet, att i handskrifterna af den yngre Västgötalagen läses på motsvarande ställe allmänt *vaar*, hvars *aa* tyder snarare på pronomen possessivum än på preterit. af *vara*, om än detta förhållande ingalunda kan ensamt för sig vara af någon afgörande betydenhet. Den af Schlyter och Collin med bokstafven *M* utmärkta handskriften har ursprungligen haft *war*, som likväl under 16de århundradet ändrats till *wår*, hvilket jämväl ger till känna, att man fattat ordet såsom pronomen. Vår ofvan meddelade tolkning af orden *þa ær* i uttrycket *þa ær kristna var* finner också stöd af den yngre Västgötalagens handskrifter *L* och *M*, af hvilka den förra i stället för *tha* har *saa* och den senare har *ock sa*.

Enligt Schlyters och Collins uppfattning af innehållet i Västgötalagens inledningsord skulle altså — om man utginge från nyare tiders användning af skriftecken till förtydligande af förhållandet satser emellan — intet annat skiljetecken än komma sättas framför *þa* (*tha*) *ær*. En följd af vår tolkning är, att vi anse punkt här vara på sin rätta plats[1]). Också

[1]) I den af Schlyter och Collin följda handskriften af den äldre Västgötalagen finnes intet tecken, som skiljer *varum* från de efterföljande orden *þa ær*. Handskriften af den yngre redaktionen åter har en punkt på motsvarande ställe.

hafva Schwartz och Noreen i sin med ledning af författarens offentliga föreläsningar och efter där till sina allmänna drag framstälda grundsatser år 1876 utgifna upplaga af den äldre Västgötalagen användt det senare skiljetecknet.

II.

Gæri hvemleþær sik vreþæn.	Äldre Västg. L. Fornæmis B. fl. 11 § 2.
Göri hvem leþer sik vreþan.	Yngre Västg. L. Utgiærþæ B. fl. 29.

Detta uttryck har tydligen en gång bildat afslutningen af *båda* Västgötalagarna, så väl den äldre som den yngre, fastän det icke återfinnes såsom slutord i *någon* af dessa lagar i det skick, i hvilket de kommit till vår tid.

De från äldre Västgötalagen anförda orden äro stälda ytterst i sista flocken af Fornæmis-balken, hvilken icke utgör slutbalk i den nu kända redaktionen af lagen. Att Västgötarnes äldre lagbok likväl en gång afslutats med denna balk, visar sig snart genom en granskning af de efterföljande afdelningarna *þættæ ær lekara rættær*, *þættæ ær konongs bolkær*, *horo þinglot skal skiptæ* o. s. v., hvilka i så väsentliga afseenden skilja sig från de föregående balkarna, att man icke kan annat än uppdraga en skarp gränslinja dem emellan. Så väl innehåll som framställningssätt och stadgandenas beskaffenhet i dessa senare afdelningar gör det uppenbart, att man här icke har för sig några ursprungliga och egentliga delar af Västgötarnes gamla lagbok, utan att de utgöra senare tillägg, som stå i ett helt lösligt sammanhang med det föregående och mera tillfälligtvis kommit att upptagas tillsammans med själfva lagtexten.

I den yngre Västgötalagen åter, hvilken afslutas med Utgiærþæ-balken, förekomma de i fråga varande orden i nämda balks sista flock eller fl. 29. De äro där likväl icke slutord, utan efterföljas af orden: *Legher nokor maþer sik han siþan* o. s. v. Vid närmare efterseende befinnes dock detta stadgande vara alldeles det samma, som innehålles i

den näst föregående fl. 28. Denna upprepning af en lagbestämmelse, som går så omedelbart förut, kan icke vara ursprunglig. De sist anförda orden kunna här icke stå på sin rätta plats, utan hafva tydligen kommit att inflyta på detta ställe genom misstag af någon afskrifvare. Och det har sig icke så svårt att kunna upptäcka, huruledes ett sådant misstag kunnat ske. Af en jämförelse med äldre Västgötalagen finner man nämligen, att orden *göri hvem leþer sik vreþan* till en början haft i den yngre redaktionen sin plats i slutet af fl. 27 efter orden *af vist sinni*. Då lagen emellertid sedermera tillökades med åtskilliga stadganden, som upptogos i tvänna nya flockar 28 og 29, måste — såsom en följd af det ändrade förhållandet — orden *göri hvem leþer sik vreþan*, hvilka genom sjelfva sitt innehåll voro afsedda att utgöra lagens afslutning, flyttas från fl. 27 till fl. 29, i hvilken senare de skulle intaga sista rummet. Men då nu dessa ord flyttades till den för dem afsedda nya platsen, kommo af misstag äfven de därpå följande *legher nokor maþer sik han siþan* o. s. v. att få göra sällskap och sålunda inflyta i texten tvänne gånger. Rätteligen stå de altså endast i fl. 28. Den af Schlyter och Collin med bokstafven *G* utmärkta handskriften utesluter också helt och hållet ur fl. 29 de nyss nämda orden och afslutar denna flock samt således äfven hela lagen med orden *göre huen uil lether sik urethan*, som tydligen skola föreställa de äldre *göri hvem leþer sik vreþan*, af hvilka de uppkommit genom missförstånd[1]). Handskriften *K* åter, hvilken saknar icke allenast orden *legher nokor maþer sik han siþan* o. s. v., utan äfven de näst föregående *göri hvem leþer sik vreþan*, hänvisar därigenom på ett ännu ursprungligare stadium, då sist nämda ord hade sin plats i slutet af fl. 27 samt flockarna 28, 29 antingen helt och hållet saknades eller så nyligen hade tillkommit, att man ännu icke kommit på tanken att flytta

[1]) Själfva detta missförstånd har sin särskilda betydelse och kan vara lärorikt nog, då det visar, att de här afhandlade orden tämligen tidigt ansågos såsom dunkla och obegripliga, hvarför man ville, så godt sig göra lät, upphjälpa dem och i dem inlägga någon verklig mening.

ofta nämda ord till den bättre passande nya platsen i slutet af fl. 29. Jämför den Schlyter-Collinska upplagan s. 222 not. 32.

Schlyter och Collin, som icke skänkt någon uppmärksamhet åt de af oss nu anmärkta förhållandena och sålunda icke häller funnit något skäl, hvarför orden *göri hvem leþer sik vreþan* skola hafva plats i fl. 29, anmärka helt enkelt i noten 32, att dessa ord höra rätteligen till slutet af fl. 27, likasom orden *legher nokor maþer sik han siþan* o. s. v. till fl. 28. Vi åter anse, att de först nämda orden visserligen hafva under en tidigare period hört till fl. 27, men likväl i lagens senare skick *rätteligen* hafva sin plats i slutet af fl. 29. Det förändrade förhållande, som uppstod därigenom, att lagen med tiden erhöll en tillökning af stadganden, hvarigenom antalet af flockar växte, förde helt naturligt med sig, att dessa ord flyttades från slutet af fl. 27 till slutet af fl. 29, för att sålunda äfven i lagens nya skick utgöra dess slutord.

Hvad nu beträffar tydningen af de förevarande slutorden, är först att anmärka, det Schlyter och Collin icke kunna komma till rätta med den samma. I glossaret till Västgötalagen s. 425 läses: „*hvemleder*, *hvem leþer*, vocabulum nobis incognitæ significationis, occurrens in formula, vel, ut videtur, proverbio: *gæri hvemleder sik vreþan*". I Tilläggen till Uplandslagen s. 454 gör Schlyter en sammanställning af förevarande ord med isl. *hvimleiðr*, „ob curiositatem invisus v. exosus, BH.", dock utan att med anledning häraf inlåta sig på frågan om ordets egentliga betydelse eller göra något försök att förklara meningen af Västgötalagens i fråga varande uttryck i dess helhet. Egilsson förklarar *hvimleiðr* (odiosus, ingratus) — nu brukligt i isländskan under formen *hvumleiðr* — såsom uppkommet af *hveim leiðr* (cuique homini ingratus). I *Sv. Spr. Lagar* II s. 504 berör Rydqvist i förbigående i en not ordet *hvemleþer*, som han, under hänvisning till Egilssons förklaring af isl. *hvimleiðr*, säger sig anse såsom sammansatt af den pronominala dativformen *hvem* och adjekt. *leþer* (led). Han jämför dess utom *hvarleiðr* (ubique exosus, omnibus invisus) i Helgakv. Hundb. I, 36.

Vid behandlingen af obestämda pronomina i fornsvenskan erinrar han åter s. 530 om *hvemleþer*, hvarom yttras, att „hvad det än månde betyda“, torde det vara uppvuxet på pronominal grund. Jämför dess utom Rydqvist V s. 76 samt Cleasby-Vigfússon s. 301. I *Ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar* fasthåller Schlyter sin redan i Uplandslagen gjorda sammanställning af *hvemleþer* med isl. *hvimleiðr* och påpekar därjämte det af Aasen upptagna, ännu i norska bygdemål förekommande *kvemleid* („kjedsommelig, ubehagelig, især om en tvær og vrangvillig person“), men säger sig icke kunna finna någon rimlig och antaglig mening af Västgötalagens uttryck med den uppfattning till utgångspunkt, som angifves af Egilssons etymologiska förklaring. „Närmast beslägtade med isl. *hvimleiðr*“, säger han därför, „synas vara orden *hvim*, hastig och ostadig rörelse, *hvima*, ostadig, lösaktig qvinna, *hvimeygr*, en hvars ögon ostadigt löpa från det ena föremålet till det andra, som har en ostadig blick; man kunde häraf sluta, att *hvimleiðr* eg. betydde en ostadig, kringirrande människa, hvilken bemärkelse ej synes illa passa i det alldeles olika sammanhang, hvari *hvemleþer* förekommer på de två ställen i VG., där detta ord finnes, ehuru svårigheten att förklara meningen af de anförda orden ej därmed är undanrödd“.

Det synes oss otvifvelaktigt, att *hvemleþer* blifvit — hvad dess ursprung och bildningssätt vidkommer — riktigt uppfattadt af Rydqvist (likasom isl. *hvimleiðr* af Egilsson), hvilken dock icke gått utöfver den etymologiska tydningen af ordet. Då således en förklaring ännu tarfvas af så väl den hos *hvemleþer* inneboende andemeningen som af syftningen med hela uttrycket *gæri hvemleþer sik vreþan*, skola vi här närmare inlåta oss på en undersökning af dessa spörsmål.

Ett för det afhandlade ämnets belysning högst anmärkningsvärdt ställe finna vi i Skírnismál 27, där man läser:

Ara þúfu á
skaltu ár sitja
horfa heimi ór,
snugga heljar til;

matr sé þér meirr leiðr
en manna hveim
enn fráni ormr með fírum.

Efter *hveim* i den näst sista raden är att underförstå *sé* l. *er leiðr*, så att de trenne slutraderna skulle, om uttrycket fullständigades, lyda:

matr sé þér meirr leiðr
en manna hveim (sé l. *er leiðr)*
enn fráni ormr með fírum,

hvaraf själfva upprinnelsen till det sammansatta *hvemleþer* blottas på ett i ögonen fallande sätt. Det här befintliga uttrycket *manna hveim leiðr*, d. v. s. led, förhatlig för hvar och en (hvem som hälst) bland människor (jmfr. Helgakv. Hjörv. son. 25 *leið ertu mannkyni* äfven som Guðr. kv. I, 24 *þegi þú þióðleið*), afskydd af hela verlden, är fullständigare och till betydelsen ännu mera genomskinligt än *hveim leiðr* (jmfr. den yngre Västgötalagens skrifsätt *hvem leþer* i tvänne ord), hvaraf sedan *hvemleþer* uppstått genom de till en början själfständiga ordens sammansmältning. Att ursprunget och bildningssättet af det isl. *hvimleiðr*[1]) redan tidigt blifvit i betydlig mån undanskymdt, bevisas däraf, att en sådan konstruktion som *hvimleiðr búmǫnnum* (i st. f. *búmanna*, jmfr. det nyss anförda uttrycket *hveim leiðr manna*) kunnat medgifvas (se Egilson s. 427).

---

[1]) Då *i*-vokalen i denna ordform gifvit anledning till Schlyters nyss nämda sammanställning med subst. *hvim* m. fl., så kan i fråga om diftongens hopdragning jämförelse göras å ena sidan med sådana gamla isl. former som *helgum*, *helgir* m. fl. (af *heilagr)*, *ellifu* (got. *ainlif)*, *engi (ein-gi)*, *enugi (einugi)*, *ekki*, *etki (*eitki)*, *nekkverr (*netkverr*, **neitkhverr = ne veitk hverr)*, *mestr* (got. *maists)*, *flestr* (gr. πλεῖστος), samt å den andra med fsv. *ingin*, *ingti* (jämte *ængin*, *ænkti* m. fl. former), *ikki* (jämte *ækki* m. fl.), *igh* (jämte *egh*, *eghi*, *eigh*, *eighi* m. fl.), *fitmi* (jämte *fetmi*, jmfr. isl. *feitr)*, där i senare fallet *i*-ljudet framkallats af vokalisk assimilation. Dess utom kan man påpeka nysv. *sinka*, fsv. *senka* (isl. *seinka)*; munarternas *stinka* (Rietz s. 666), fsv. *stenka* (jmfr. isl. *steinn*); det hvardagliga uttalet af pronomen *de (þer*, *þeir)* ss *di*. Flerstädes i vårt land får man också höra *him*, *himma*, i st. f. *hem*, *hemma (heim*, *heima)* m. fl. likartade. De nydanska verben *hilse*, *friste*, *gispe* förete likaledes *i*-ljud, där isländskan har diftongen *ei* i *heilsa*, *freista*, *geispa*.

I den poetiska eddan träffas flere ställen, där adjekt. *leiðr* konstrueras med en pronominal dativ, hvarigenom uttryck uppkomma, som äro analoga med *hveim leiðr, hvemleþer.* Sådana ställen äro:

Hýmiskv. 7: *Mǫgr fann ǫmmu*
mjǫk leiða sér;
Helgakv. Hjörv. son. 28: *alt var mér þat leitt er ek leitk;*
Guðr. kv. II, 39: *þótt mér leiðr sér.*

Genom de båda ordens hopdragning i dylika ställningar kunde man lika väl tänka sig en möjlig bildning af sådana sammansatta former som *sérleiðr, mérleiðr.* Jämför dess utom sammansättningen *goðumleiðr* (vid sidan af *goðleiðr, guðleiðr*), hvarom se Egilsson s. 263, 281. Angående adjektivs sammansättning med dativform af subst. hänvisas i öfrigt til Rydqvist *Sv. Spr. Lagar* V s. 63.

Förbundet med dativen *þér* finna vi adjekt. *ó-leiðr* i Skírnismál 19:

— — — —
— — — —
at þú þér Frey kveðir
óleiðastan lifa.

Vid sidan af dessa rader samt den här ofvan likaledes ur Skírnismál anförda versen 27 kunna vi dess utom ställa ännu en annan vers från samma sång, nämligen v. 7:

Mær er mér tíðari
manni hveim o. s. v.,

där *tíðari* visserligen till betydelsen bildar en motsats till *meirr leiðr (= leiðari)* i v. 27, men där uttrycket i öfrigt till hela sin art så fullkomligt påminner om nämda vers, att man kunde tänka sig en ordbildning *hveimtíðr (manni* l. *manna)* lika naturligt därur framsprungen som i andra fallet *hveimleiðr* af de därtill erforderliga ordelementen.

Likasom Skírnismál 27 ägnar sig väl för en *etymologisk* förklaring af det fsv. *hvemleþer*, så har äfven Helgakv. Hundb. I, 36 att meddela vigtiga upplysningar med afseende å den *reela* tydningen af samma ord:

Fátt mantu, fylkir,
fornra spialla

er þú ǫðlingum
ósǫnnu bregðr;
þú hefir etnar
úlfa krásir
ok brœðr þínum
at bana orðit,
opt sár sogin
með svǫlum munni,
hefr í hreysi
hvarleiðr skriðit.

Här användes det med *hvimleiðr* tämligen analoga *hvarleiðr* såsom epitet åt en man, som föreställes på vilddjurs sätt irra omkring i skogar och ödemarker samt därvid förtära „*úlfa krásir*“ och suga blodet ur såren på de för rofdjurens räkning utkastade liken[1]). Framställningen är sådan, att man här lätt igenkänner bilden af den s. k. *skógarmaðr* eller den för fredlös i äldre tider förklarade mannen, hvilken för något begånget dråp eller särskildt slags illgärning (jmfr. här: *þú hefir brœðr þínum at bana orðit*) måste fly till skogs och där utesluten från alt umgänge med välsinnade människor framsläpa ett eländigt lif, som mera liknade vilddjurets än människans. En sådan skogarnas inbyggare kallades därför äfven i forntiden rent af *vargr*. Versen 41 innehåller en fortsatt skildring af den genom epitetet *hvarleiðr* stämplade mannens art[2]). Orden, som lyda sålunda:

Stiúpr vartu Siggeirs,
látt und stǫðum heima,
varglióðum vanr
á viðum úti;
kómu þér ogǫgn
ǫll at hendi,

[1]) Sinfjötle, till hvilken talet här är ställdt, hade enligt sagan en gång under en vandring i skogen tillsammans med sin fader Sigmund råkat ut för en förtrollning, som gjorde, att de blefvo iklädde ulfhamnar och tjöto såsom ulfvar samt förstodo ulfvalåt.

[2]) Sinfjötle var också redan genom sin onaturliga börd ett slags mänsklighetens vidunder. På hans födsel hvilade en outplånlig fläck, som efter den allmänna uppfattningen var sådan, att en lastare kunde däri finna giltig anledning att kalla honom *hvarleiðr*.

þá er brœðr þínum
brióst raufaðir,
gørðir þik frægjan
at firinverkum,

framhålla tillräckligt likheten mellan Sinfjötles sorgliga öde och det eländiga lif, som tillbragtes af den s. k. fågelfrie samhällsfienden, hvilken var att anse såsom mänsklighetens afskum. På de ställen i Völsungasagan, som motsvara de här anförda båda versarna af Helgakv. Hundb. I, läses också i öfverensstämmelse härmed (i det Norske Oldskriftselskabs Samlinger VIII s. 102—103): *Eigi mantu kunna mart virðuligt mæla ok forn minni at segja, er þú lýgr á hǫfðingja; mun hitt sannara, at þú munt lengi hafa fœzt á mǫrkum úti við vargamat ok drepit brœðr þína, ok er kynligt, er þú þorir at koma í her med góðum mǫnnum, er mart kalt hræ hefir sogit til blóðs — — — — — — ok ertu stiúpson Siggeirs konungs ok látt á mǫrkum úti með vǫrgum, ok kómu þér ǫll úhǫpp senn at hendi, þú drapt brœðr þína ok gerðir þik at illu kunnan.* Jämför slutligen den af Sigrún i Helgakv. Hundb. II, 31—33 uttalade förbannelsen, som i v. 33 når sin höjdpunkt, då det heter:

þá væri þér hefnt
Helga dauða,
ef þú værir vargr
á viðum úti,
auðs andvani
ok alls gamans,
hefðir eigi mat,
nema á hræum spryngir.

Hvad kan väl nu med fasthållande af alt detta vara naturligare än att tolka Västgötalagens *hvemleþer* — den för hvar man lede, hvarje människas förklarade fiende — såsom varande just ett uttryck för den i fråga varande fredsstöraren, som samhället stötte ifrån sig och gjorde till de vilda djurens like genom att hänvisa honom till uppehåll i skogarna? Denne lagbrytare, den under vissa omständigheter s. k. „hvars mans niding“, kunde helt naturligt icke vara

lagens vän. Han hade all anledning att med hat och bitterhet vända sig mot denna lag, af hvars hårda arm han hade blifvit träffad och för hvilken han med skäl alltid kunde ytterligare hysa fruktan. Hela uttrycket *gæri hvemleþær sik vreþæn* kommer då enligt denna uppfattning att innebära: fredsstöraren l. ·lagbrytaren (vare sig han redan förbrutit sig mot lagen eller är en man, som kunde känna lust att begå en slik förbrytelse) göre sig vred (vise sig förgrymmad)! D. v. s. våldsverkaren må gärna förargas och, afvogt stämd såsom han kan anses vara mot rättvisans ingripande, ställa sig så bitter och fientlig som hälst, enär detta har intet att betyda, då rättvisan skall hans mening och tycken förutan hafva sin säkra gång: lagen och dess vårdare äro starkare än han och en sådan samhällsfiende kan därför vara förvissad om att icke komma onäpst undan.

Då Midgårds*ormen* var *vargens (*Fänres*ulfvens)* broder och enligt forntidens föreställning den närmaste förbindelse ägde rum mellan dessa båda, af samme fader aflade mytiska vidunder, kan man ock lätt förstå, huru nära det legat till hands att öfverflytta det i Skírnismál 27 om *ormen* använda epitetet *hvcim leiðr* på dennes frände *vargen* och — med ytterligare utsträckning — på vargen i människoskepnad, samhällets fredsstörare (*„vargr í véum“* o. s. v.).

Det är en känd sak, att allmogen flerstädes i vårt land begagnar *den lede* (*„den lee“*, *„självfve den lee“*) i samma bemärkelse som *den onde, hin onde.* Äfven förekommer den utvidgade formen *le(d)ing, le(d)ingen* (Rietz s. 388), likasom af adjektivet *ful* formerna *den fule, fuling, fulingen* (Rietz s. 170) låta använda sig i enahanda mening. Med uppmärksamheten fäst härå kunde man framkasta den frågan, om icke *hvemleþer* (*den all-lede, den ledaste bland de leda*) här kunde möjligen syfta åt samma håll. Det är rätt anmärkningsvärdt, att i den ofvan anförda v. 27 af Skírnismál, som lämnade oss en god anvisning om härledningen af *hvemleþer*, orden *manna hvcim leiðr* användes såsom bestämning åt *enn fráni ormr*. Vare sig nu härmed menas *ormen* (ormslägtet) i allmänhet eller särskildt den af hela människoslägtet

afskydde *Midgårdsormen*[1]), så kan den här uttrykta hedniska uppfattningen, fortplantad till en senare tid och öfverflyttad på kristet område, mycket väl hafva uppgått i eller blandat sig med den motsvarande judisk-kristna föreställningen om *satan* eller *djäfvulen*[2]). Det i Helgakv. Hundb. I, 36 mötande *hvarleiðr* tjänar där, efter hvad vi ofvan hafva funnit, såsom epitet till *ulfven* eller hans like. Midgårds*ormen* och Fänres*ulfven* — missfoster som efter våra hedniske fäders föreställningssätt med alt skäl förtjänade de kännetecknande benämningarna *hveimleiðr* och *hvarleiðr* — stodo båda i den närmaste förbindelse med den onda makten såsom varande barn af Loke, hvilken för öfrigt hade det gemensamt med satan, att han ursprungligen varit ett fullkomligare väsende, som affallit från sin bättre natur. I uttrycket *gæri hvemleþær sik vreþæn* uppenbarar sig sålunda enligt nyss nämda tolkningsförslag en sammansmältning af hedendom och kristendom.

Att Loke själf i ännu fullare och egentligare mening än sin afkomma gjorde skäl för benämningen *hveimleiðr*, behöfver icke särskildt framhållas. Vi vilja här blott fästa uppmärksamhet vid sådana uttryck som Lokas. v. 19 *ok hann fiǫrg ǫll fiá* samt v. 49 *leika lausum hala*, hvilket senare uttryck visar, att Loke — i en viss öfverensstämmelse med sin vidunderliga afföda — fattats under bilden af ett skadebringande odjur, för hvilket i eddasångerna, efter hvad ofvan visats, just *hveim leiðr*, *hvarleiðr* användas såsom epitet[3]). Loke

---

[1]) På samma sätt kallas Midgårdsormen blott och bart *ormen* i Vǫlu spá 56 (B. I), Hýmiskv. 22, 23. På ännu flere ställen i den poetiska eddan står *ulfven* utan närmare bestämning för Fänresulfven. Exempelvis må anföras Vǫlu spá 53, 54, 58; Vafþr. m. 53; Lokas. 39, 41, 58; Hyndlu li. 40, 44.

[2]) Den judiska berättelsen om ormen såsom människans förledare har urgamla anor och återfinnes, såsom kändt är, i flere hedniska folks myter från olika tider.

[3]) Jämför uttrycket *veifast um lausum hala* i Sturl. sagan VII kap. 30. Det synes knappast troligt, att de anförda orden i Lokas. 49 hafva en så speciel syftning som på Lokes senare uppenbarelse i Frånångersforsen i form af en lax, ehuru väl framställningen i

var, som kändt är, det ondas egentliga upphof, den som enligt mytens framställning tillintetgjorde oskulden i verlden och därmed gjorde ett slut på den förut rådande gyllene tidsåldern. Efter det att denne ljusets fiende med den blinde Höd såsom redskap lyckats fälla oskuldsguden[1]), trädde skuld och brott fram i verlden med alla sina för människoslägtet så olyckliga följder. Då Loke sålunda blef alla ogärningars egentlige anstiftare, orsaken till att en hämnande lag behöfdes på jorden, var det naturligt nog, att lagen i känslan af sin styrka vände sig på en gång trotsigt och hånfullt mot denne *hvemleþer*, hvars illvilliga anslag icke längre kunde krönas med någon framgång. *Hvemleþer* må gärna skapa sig vred, heter det, ty ondskan och skadebegäret äro bundna af lagens kraftiga arm och den personifierade ondskan blef också en gång i tiden fjättrad, för att icke slippa lös förr än vid verldens undergång, då alla band skulle lösas. Huru mycket Loke än måtte förgrymmas *(gæra sik vreþæn)* och rista sig, när han låg där fängslad och träffades af det nędrypande ettret, fick han dock nogsamt erfara sin vanmakt. Redan före Loke själf hade dess utom hans förderfliga afkomma Fänresulfven fått röna samma öde att för sin ondska blifva fängslad.

I den mytiska berättelsen om Lokes gripande och fängsling framträda också egendomligt nog de bäda skadedjuren *ulfven* och *ormen* (ett slags motstycken till Lokes egen onda afföda Fänresulfven och Midgårdsormen) — eller just de med

---

Snorra-eddan (Københavnsupplagan) I s. 184 *Þórr greip eptir hánum ok tók um hann ok rendi hann í hendi hánum, svá at staðar nam hǫndin við* *sporðinn* lätt kunde leda tanken åt detta håll.

[1]) Uttrycket *Baldrs andskota* i Vǫlu spá 33 och Vegt. kv. 11 väcka erinran om de svenska munarternas användning af *annskutta* och *skotter* till uttryck för den onda makten eller hin onde själf. Jämför Rietz *skotter*. Om isl. *andskoti* i betydelse af djäfvulen se för öfrigt Egilsson och Cleasby-Vigfússon. I fråga om sambandet med *skióta* kan förtjäna att särskildt framhållas det i Vǫlu spá 32 mötande uttrycket *Hǫðr nam skióta*, hvarefter Höd (och genom honom medelbart Loke) i den näst följande versen får sig tillagdt epitetet *Baldrs andskoti*. Jämför dess utom framställningen i Snorra-eddan I s. 172—174.

vedernamnet *hveimleiðr* l. *hvarleiðr* stämplade odjuren — för att därvid spela en särskild rol[1]). Man återfinner äfven här det afskydda klöfverbladet af onda väsenden.

Med fasthållande af alt detta skulle man således kunna inlägga den mening i Västgötalagens ord, att *hvemleþer*, alla (gudars och) människors afsky, den onde i egen person — d. v. s. efter den äldre hedniska uppfattningen Loke (och hans afkomma), men i en senare kristen tid Satan (och hans anhang)[2]) — må gärna förgrymmas och visa sitt misshag så mycket som hälst, emedan hans makt i alla fall är bruten och människan förmår att stäfja hans elakhet[3]).

Vi hafva härmed velat framhålla möjligheten af en sådan mera speciel tydning af *hvemleþer*. Det kunde ock vara tänkbart, att en verklig dubbelmening ligger i ordet, likasom *leding*, *fuling* enligt Rietz (s. 388, 170) utmärker så väl led, stygg människa som satan, djäfvulen. Beträffande en sådan hos språkets ord inneboende flertydighet, som yttrar sig därigenom, att en inskränktare bemärkelse framträder jämte en mera allmän och omfattande eller också kan anses för tillfället vara i den senare inbegripen — någonting som alt emellanåt ger anledning till hvad man kallar ordlek — hänvisas för öfrigt till författarens afhandling *Försök till belysning af mörkare och oförstådda ställen i den poetiska eddan*, *Upsala* 1877, s. 27—29, 44—47.

---

[1]) Gudarne förvandlade nämligen Lokes son Vale till en varg, som ref sönder sin broder Narfve, hvarefter Loke bands fast med dennes tarmar. Ormen åter framträder såsom den „etterorm", hvilken Skade fäste öfver Lokes anlete.

[2]) Angående Lokes fortlefvande i folktron ännu i våra dagar såsom den onde eller djäfvulen se Petersen *Nordisk Mytologi*, *København* 1863, s. 376.

[3]) Då Lokes ondska hade nått sin höjd, nödgades han slutligen fly ifrån gudarne och hålla sig aflägsnad från all gemenskap med dem samt under ständig fruktan för hämd framsläpa ett eländigt lif i ett tillstånd af fredlöshet. När straffets dag äntligen kom och han greps af gudarne, var han enligt Sn. edd. (I s. 184) *tekinn griðalauss*. Således framstår han äfven härigenom såsom en sannskyldig *vargr* l. *hvemleþer* i den mening, som vi ofvan sökt visa såsom tillkommande detta ord i Västgötalagen.

Den hos *hvemleþer* inneboende bemärkelsen kan också i någon mån erhålla belysning af det i Hýmiskv. 11 åt Tor gifna epitetet *vinr verliða*, till hvilket *hvemleþer* i formelt afseende utgör en ren motsats. Ingenting är mera naturligt, än att Tor — människoslägtets vän och välgörare — utmärkes genom ett binamn, som bildar en sannskyldig motsats till det vedernamn *hvemleþer*, som är kännetecknande för Loke och hans afkomma, gudars och människors afsky. Denna formela motsättning finner också i den gamla mytiska framställningen ett reelt uttryck i det förhållande, att det just var den med namnet *hveim leiðr* i Skírnism. 27 brännmärkte ormen, som Tor vid verldens undergång fick på sin lott såsom motståndare. Tors egenskap af *vinr verliða* gjorde honom till en afgjord fiende af *hvemleþer*, hvarför ock Tor i Hýmiskv. 22 kallas *orms einbani*[1]) omedelbart efter det att han förut nämts *sá er ǫldum bergr*. I denna vers,

Egndi á ǫngul
sá er ǫldum bergr
orms einbani
uxa hǫfði;
gein við agni
sú er goð fiá
umgiǫrð neðan
allra landa

bildar *sá er ǫldum bergr* en påtaglig motsats i uttrycket till *sú er goð fiá*, och under det att den förra omskrifningen betecknar samme man, som i Hýmiskv. 11 nämnes *vinr verliða*, befinnes den senare vara till innehåll och syfte identisk med *hveim leiðr* i Skírnism. 27. Framställningen i den nu anförda v. 22 af Hýmiskv. är sådan, att man finner, det Midgårdsormen — den eljest s. k. *hveim leiðr* — kunde efter det i forntiden gängse föreställningssättet lika väl få sig tillagd benämningen *goðumleiðr*, *goðleiðr* (angående dessa ord jämför ofvan s. 11).

Å andra sidan finnes en lika påtaglig formel och reel motsats äga rum mellan en *vinr verliða* — människornas

---

[1]) Jämför omskrifningen *orms váði* för Tor i Sn. edd. I s. 602.

vän — och den som i forntiden nämdes *varga vinr* (t. ex. Helgakv. Hundb. I, 6), vargarnes eller de vilda djurens vän. I hedendomens dagar utgjorde *varga vinr*, såsom kändt är, ett berömmande epitet åt en väldig stridskämpe, emedan denne genom att nedgöra många män skaffade skogens vargar riklig föda. Det var likväl naturligt nog, om den från hedendomen ärfda föreställningen om *varga vinr* såsom en eftersträfvansvärd hederstitel redan på den äldre Västgötalagens tid hade undergått en betydande modifikation. Med inträdande förmildring i seder, uppskattning af människolifvets värde och öfverhandtagande kristen åskådning kunde denna och andra likartade benämningar (t. ex. de som afsågo berömmelsen att „mätta vargen, korpen eller örnen", att utgöra „korpens glädje" o. s. v.) lätt nog gå öfver till ett vedernamn af långt mindre anseende efter den allmänna uppfattningen. I kristendomens ljus måste en på sådant sätt utmärkt mans väsende, lif och hela sysselsättning fattas helt annorlunda än förut. Äfven den moderne krigarens yrke har för länge sedan upphört att anses såsom den förnämligaste af all sysselsättning och förlorat en betydande del af sin forna glans, där det icke gäller för stridsmannen att uppträda såsom försvarare i stället för anfallare. Hvad som den ena tiden anses för höjden af berömmelse kan enligt historiens vittnesbörd under en annan period af verldsutvecklingen, vid ändrade yttre och inre förhållanden, fattas af den allmänna meningen såsom varande alt annat än förtjänstfullt.

Huru naturligt måste det icke därför anses, att den nyss nämde *varga vinr*, hvilken det enligt hednisk åskådning räknades till synnerlig förtjänst at *„biarga varga fiorvi"*, *„vinna varg vín"* o. s. v., under en mera upplyst tid själf betraktades såsom *varg* eller vargens like och i följd af sin våldsamma natur hänvisades till skogarna, för att där (såsom *skógarmaðr*) sällskapa med sina bröder och fränder vargarne. Då han var vargarnes vän, kunde han helt naturligt icke vara *verliða vinr*, utan måste såsom en gifven följd af denna sin egenskap blifva människornas fiende, af en hvar afskydd och hatad, d. v. s. *hveim leiðr*. Denne fordom så berömde

2*

varga vinr hade då med tiden kommit att till sin natur rent af sammanfalla med samhällets fredsstörare eller *hvemleþer*. Jämförelse kan i detta fall göras med det fräjdade *vikinga*-namnets sammanställande i Fornm. Sögur XI s. 298 med *vargar*, *vondir menn*, *þiófar ok ránsmenn*.

Det har synts oss lämpligt att till form och innehåll något granska dessa med *hvemleþer* mer eller mindre analoga uttryck, då en sådan granskning lämnar ytterligare bekräftelse på riktigheten af vår tydning utaf detta ord.

Det här afhandlade uttrycket *gæri hvemleþær sik vreþæn*, som utgör lagens sista ord samt står där helt naket och enstaka utan egentligt samband med det föregående, synes hafva varit ett på Västgötalagens tid allmänt kändt ordspråk, till ursprunget hedniskt men sedermera fortplantadt till en kristen tid och då till hela sin syftning lämpadt efter de inträdda nya förhållandena. Det bär alla kännetecken af att vara mycket gammalt och sänker helt visst sina rötter djupt ned i den gråa forntiden.

Antingen man nu fattar *hvemleþer* i den ena eller andra af här ofvan påpekade specialbetydelser eller anser uttrycket innefatta en viss obestämd syftning på bådadera, så skall man finna, att den i Västgötalagens *slutord* innehållna meningen bildar en högst sällsam och egendomlig motsats till den tanke, som finnes uttrykt i lagens *början: Kristær ær fyrst i laghum varum* o. s. v. Under det att lagen begynner med åkallan af Guds namn samt ett ödmjukt erkännande af hans höghet och makt, slutar samma lag däremot med en trotsande utmaning till den onde — vare sig nu därmed afses den onde i människoskepnad = fredsstöraren, lagbrytaren, eller „den onde själf", „själfve den onde" = djäfvulen, eller båda i förening — och med hånfullt tillkännagifvande af det djupaste förakt för honom, som gärna må vara onådig, emedan hans misshag har intet att betyda. Detta röjer en stark känsla af det rättas slutliga seger, ett lifligt medvetande af ondskans vanmakt och fåfänga angrepp mot det goda. Man kände sig stark i tanken därpå, att man stält lagen med alla dess stadganden under den högstes personliga hägn. Han var en mäktig

hjälpare, som viste att undertrycka det onda samt främja hvad godt och rätt var. Tron härpå var så fast, att man gärna kunde hånfullt bjuda den onde spetsen och med dristighet spörja honom, hvad han väl förmådde att uträtta, om han än ville ställa sig aldrig så vred och förgrymmad. Trots hans fientliga motstånd skulle lagen ändock hafva sin gilla gång och rätten komma till heders samt varda tillbörligen utkrafd.

Förhållandet är i nämda afseende mycket olika med Uplandslagen, där slut och början äro hållna i fullkomligt samma stil. Likasom lagen inledes med uttryck af skyldig vördnad för Guds majestät, så afslutas han ock i den högstes namn under anropan af hans nåd och bistånd. Där är så att säga hedersplats anvisad åt honom så väl i början som slutet. Västgötalagen åter har ingenting att säga om himmelens och jordens herre i lagens slut, om än tron på honom och hans makt att främja det goda starkt framskymtar i de sällsamma slutordens innehåll. Västgötalagen finner för godt att säga ett ord äfven om den onde. Den ledande tanken därvid tyckes dock vara ungefär denna: skall man nedlåta sig till att nämna något om hans tillvaro, bör detta ske på ett sätt, att icke allenast den sista och sämsta platsen i lagen varder honom anvisad, utan äfven all skam och vanheder i öfrigt må komma honom till del, på det att man i motsats härtill må kunna så mycket skarpare framhålla den ära och vördnad, som lagens början tillerkänner den rätte och sanne Guden.

En högst anmärkningsvärd motsvarighet i tankegång och uttryckssätt återfinnes i de ord, med hvilka Östgötalagen afslutas: *Nu ær laghsagha iþur lyktaþ ok ut saghþ mæþ hund ok harvu tinda: byrias at þy höghsta ok lyktas at þy læghsta.* Härmed syftas nämligen därpå, att under det att lagen börjar med så höga och vigtiga ting som kyrkans angelägenheter och själarnas vård, sänker han sig till sluts ända så lågt ned på de afhandlade ärendenas skala, att han sysselsätter sig med simpla stadganden om hundar och pinnarna i lantmannens harf.

I Västgötalagens ofvan behandlade ordspråksformel, som innehåller en till den onda makten riktad hånfull önskan, är adjekt. *vred* ställdt i samma förhållande till *den onde* som det till syftning och betydelse motsatta adjekt. *huld* till *Gud* i det i Västgötalagen tidt och ofta återkommande edsformuläret *biþia sva sær guþ holl ok vattum sinum* (eller *vatt sinni*). De båda orden bilda dess utom motsättning till hvarandra äfven i andra likartade önskeformler. Så t. ex. i uttrycket „Gud vare mig *huld*, om jag säger sant, *vred*, om jag ljuger“, hvarmed en aflagd ed ofta afslutades under den kristna medeltiden (O. Vig *Norges Sagnhistorie* s. 194—195 not. 1). Denna omständighet så väl som den ofvan lämnade förklaringen i sin helhet torde tillräckligt ådagalägga riktigheten af den tydning, som vi gifvit ordet *vreþæn*, hvarom Schlyter och Collin i Västgötalagens gloss. s. 525 under ordet *vreþer* yttra: „An huc pertineat v. *vreþan*, I FB. 11: 2; II U. 29, non liquet“.

Man må till sist äfven skänka någon uppmärksamhet åt det förhållande, att i det förevarande ordspråket finnes en helassonans, som bildas af *leþær* och *vreþæn*. Jämförelse kan i detta afseende göras med t. ex. Äldre Västg. L. *Af vaþa sarum* fl. 1 § 2 *mötes æg ok læggær*[1]), Östg. L. *Eþs. B.* fl. 31 inl. *varþær alt takit saman hand ok brandær*, Östg. L. *Vaþa mal* fl. 19 *nu lösis ben ur skenu*, Gotl. L. 19 § 10 *engin ir fengin*. Dylika helassonanser, som möta endast mycket sparsamt i landskapslagarna, hufvudsakligen i ordspråk eller formelartade uttryck, har man äfven tillfälle att iakttaga på spridda ställen i den poetiska eddan, hvars sånger åter innehålla ett något ymnigare mått af halfassonanser. Äfven det senare rimslaget låter uppvisa sig i våra landskapslagar t. ex. Västg. L. Bihang V, 1 *vara*

[1]) Ett motsvarande uttryck återfinnes i den äldre Gulat. L. 185 *þar sem egg ok leggr mætesk* (*Norges gamle Love udgivne ved* Keyser *og* Munch. *Kristiania* 1846 I s. 67). Jämför ock Gunnl. saga Ormst. kap. 13 v. 1: *hvǫss kom egg í leggi.*

saman om ask ok disk, Västm. L. *löper sva staver sum ræver*, Upl. L. *vari fegher up a stæghl*, A. Västg. L. (Iorþ. B. fl. 14) *bæþi garþ ok iorþ* samt det i både Upl. L., Södm. L., Västm. L. och Häls. L. mötande uttrycket *arf ok orf* (l. *urf)*, hvilket senare därjämte innehåller vokalisk alliteration. Vi kunna dock icke här vidare inlåta oss på detta intressanta ämne (med dit hörande spörsmål), som är främmande för denna framställning, och vi lämna det så mycket hällre, som vi hoppas att en annan gång komma i tillfälle att offentliggöra några i frågan gjorda iakttagelser samt att då jämväl taga i betraktande det vanliga moderna slutrimmets sporadiska förekomst så väl i landskapslagarna som redan i eddans sånger.

Att alliterationsrim och rytmisk form tidt och ofta träda oss till möte i landskapslagarna, har redan förut blifvit af flere författare påpekadt. Se i detta afseende t. ex. Schlyter *Om Sveriges äldsta indelning i landskap, Upsala* 1835, s. 64—65. Den allitererande versform, i hvilken de gamla lagbuden varit sedan uråldriga tider affattade, för att lättare kunna läras och i minnet bevaras, framlyser genast i Västgötalagens början i de af oss ofvan behandlade inledningsorden. Man ihågkomme uttrycken *böndær ok bokarlær, biskupær ok boklærðir mæn.* I ögonen faller strax det upprepade *k* i *Kristær, kristna, kristnir* och *kononyær.* Omedelbart efter inledningsorden följer: *Varþær barn til kirkiu boret ok beþis kristnu* o. s. v., där *b*-ljudet förekommer tre gånger såsom rim.

Såsom kändt är, träffar man emellanåt på långa stycken i landskapslagarna, som låta omsätta sig i mer eller mindre fullständig versform. Huru uråldrig en och annan af dessa allitererande versar stundom kan vara, därpå synes oss Äldre Västg. L. Ærfþ. B. fl. 12 § 1 lämna ett särdeles märkligt exempel. Man läser nämligen där:

Havir (barn) i knæ ok annat[1]) *i kviþi,*
far kristindom,

---

[1]) På motsvarande ställe Arvæ B. fl. 16 i den yngre redaktionen förekommer ej ordet *annat.* I den äldre lagboken saknas åter *barn.* Dessa båda omständigheter synas berättiga till det antagande,

vændir han hæl ok nakka
at hemkynnum
ok stighær fotum
af fostær landi
o. s. v.

Icke blott isländskan utan äfven fornhögtyskan, fornfrisiskan och angelsaxiskan lämna upplysning om, att det

---

att stället ursprungligen haft en mera poetisk, på samma gång kort och kärnfull affattning

havir i knæ ok kviþi,

hvilket uttryck kommer att ställa sig midt emellan den äldre och yngre lagredaktionens text. Vi tro därför, att det strängt taget icke är så alldeles riktigt, när Schlyter i noten 30 till det förevarande stället i Äldre Västg. L. säger, att man bör i texten tillägga ett bortfallet ord *barn*. Först efter det att uttryckets ursprungligare, mera poetiska form gått för minnet förlorad, kunde det i sin helhet komma att lyda så långsläpigt och prosaiskt som

havir barn i knæ ok annat i kviþi.

De båda redaktionerna innehålla emellertid hvar sin lämning af ett äldre skick och genom aktgifvande på deras fingervisning synes man kunna komma till kännedom om den ursprungligare formen, som i likhet med den äldre redaktionen icke torde hafva innehållit ordet *barn*. Det i den yngre lagen befintliga *þet* i uttrycket *far þet kristindom* är sålunda också tydligen en senare tillsats, hvilken saknas i den äldre redaktionen och icke bör i dess text införas. I öfverensstämmelse med Schlyters anmärkning hafva Schwartz och Noreen i sin upplaga af Äldre Västg. L. upptagit *barn* i texten.

Visserligen har begreppet barn (eller något liknande) till en början varit *i tanken* underförstådt, men däraf följer icke, att det språkliga uttrycket nödvändigt kräfver ordets utsättande. Ingenting är vanligare, än att ett ord genom ellips i uttrycket specialiseras till sin bemärkelse långt utöfver, hvad ordets egentliga betydelse gifver vid handen. Sålunda beteckna nu *ur*, *nordan*, *Fyris* o. s. v. hvad som fullständigare skulle kallas *ur-verk*, *nordan-vind*, *Fyris å* o. s. v. *Drifva*, *man*, *egendom* kunna utan tillsats af närmare bestämningsord tjäna till uttryck för *snö-drifva*, *gift man*, *fast egendom*. I stället för sammansättningen *släd-före* hör man ofta den enkla formen *före* med samma tränga betydelse, som om den inskränkande stafvelsen *släd-* stode framför, hvaremot *före* icke kan på sådant sätt göra tjänst för *mål-före*. Helt vanligt är, att med *arbetare* förstås *kropps-arbetare*, ehuru äfven själens arbete är såsom en verksamhet erkänd och sammansättningen *själs-arbete* ingår i vårt språk.

här mötande ordet *nakka* en gång börjat med *h*, som ljudit framför *n*. Det är också endast ett *h*-ljud, som här fattas för versens fullständighet. Insätter man därför *hnakka* i st. f. *nakka*, bildar ordets begynnelseljud alliteration med *h* i *hæl* och *hemkynnum*. Det blir häraf påtagligt, att antingen hela uttrycket

vændir han hæl ok (h)nakka
at hemkynnum

eller åtminstone den allitererande sammanställningen *hæl ok (h)nakka*[1]) förskrifver sig från en tid, då *h* ännu hördes framför *n*. Att denna tid åter ligger mycket långt till baka, bevisas af den omständighet, att *hn*, ehuru vanligt i isländska handskrifter, icke allenast icke träffas i någon skrifven fornsvensk urkund, utan ej en gång förekommer i inskrifter med yngre runor. Först när man går till baka till inskrifter med s. k. gotiska eller äldre runor, kan man stöta på ett begynnande *hn*, som likväl en gång funnits i samtliga forngermanska språken. Jämför Rydqvist *Sv. Spr. Lagar* IV

En särskild upplysning i frågan kan hämtas från betydelsen af det sv. *hafvande* (prægnans), som är urgammalt i nordiskt språk och träffas redan i den Äldre Västg. L. Dess betydelse leder helt naturligt tanken till det förevarande uttrycket *havir i kviþi* (jmfr. dess utom got. *qviþu-hafts*). Ordet har dock för många århundraden sedan fått sin specialbetydelse, utan att hvarken *barn (foster)* eller *i kviþi* varit i uttrycket angifvet. Alldeles analogt är det grek. partic. ἔχουσα, som i samma betydelse kan stå antingen ensamt eller i förbindelse med ἐν γαστρί (γαστέρι). I isländskan möter antingen ensamt *hafandi* eller *barn h.* eller *h. at barni* och i fornsvenskan *havandi* eller *h. mæþ barni*. Se dess utom Schlyters stora ordbok *hava* med samma betydelse som *häfda* (hvilket för öfrigt hör tillsammans med *hafva*). I *Sv. Spr. Lagar* I s. 174 (noten) yttrar sig Rydqvist i förbigående med en viss tveksamhet om den egentliga uppkomsten af *hafvande*. Efter omnämnande af Grimms förslag att hänföra *hafvande* till got. *hafjan* säger han nämligen, att ordet „är väl ingenting annat än part. pres. till *hava*“.

[1]) En likartad förbindelse af dessa båda ord träffas också i Gotl. L. 19 § 12 i uttrycket *þan hels eþa nakka*, där genit. formen *hels* (beroende af *þan*, som är subst.) blifvit af äldre tolkare förväxladt med *hals*, hvarom se Schlyters gloss. till Gotl. L. äfven som hans stora ordbok. Schlyter fäster ingen uppmärksamhet vid den här en gång befintliga alliterationen, hvarpå hela uttryckets tillvaro dock tydligen hvilar.

s. 270 och Bugge i *Tidskrift for Phil. og Pædag.* VII s. 220.

I fråga om ett liknande fall med *hr* i *hreiðgotum* Vafþr. m. 12 hänvisa vi till Bugges anm. vid detta ställe i hans upplaga af den poetiska eddan äfven som till Bugge *Tolkning af Rökstenen* s. 36.

Det är för öfrigt väl bekant, att flerstädes i eddasångerna en ursprungligen befintlig alliteration gått förlorad med anledning däraf, att ett *v*-ljud blifvit med tiden ohörbart framför *r*, t. ex.

Vafþr. m. 53: *þess mun Viðarr (v)reka.*
Þrymskv. 1: *(V)reiðr var þá Vingþórr.*
o. s. v.

Se härom närmare Grundtvig *Om Nordens gamle literatur, Kbhvn.* 1867, s. 70—72, *Er Nordens gamle literatur norsk* o. s. v., *Kbhvn.* 1869, s. 67—73, och jämför Richert *Om nordisk bildning och fornnordisk literatur, Upsala* 1870, s. 105—108.

Det är också i följd af uttalets förändring, som det med tiden kommit därhän, att alliterationen — om än kvarstående för ögat — försvunnit för örat i ett sådant uttryck som *dela ljuft och ledt,* ehuru det varit *l*-ljudets upprepning, som en gång gifvit anledning till hela uttryckets uppkomst[1]). Likaså i *stå i ljusan låga, leta med ljus och lykta* (lågt. *Luchte)* m. fl. liknande. Endast för ögat finnes alliteration i *korn och kärna, här och hvar.*

Det hette i äldre tider om den svenska kvinnan, då hon trädde i äktenskap, att hon „giftes till lås och nycklar", hvarmed tillkännagafs, att hon ägde råda öfver den inre förvaltningen. Vi hänvisa till Schlyters stora ordbok s. 383 i fråga om sådana i landskapslagarna förekommande uttryck

---

[1]) Talrika sammanställningar af adjektiven *liúfr* och *leiðr* i den gamla isl. literaturen se Cleasby-Vigfússon och Fritzner. Särskildt vilja vi framhålla de bekanta versarna från Hávam.:

v. 35: *liúfr verðr leiðr*
o. s. v.
och v. 40: *opt sparir leiðum*
þaz hefir liúfum hugat.

som *gipta konu manni til lasa ok nykla, raþa lasum ok nyklum, ræna husfru lasa ok nykla, sighia til lasa ok nykla, ganga undi las ok nykla.* Alla dessa sammanställningar af *las* och *nykil* grunda sig på en ursprunglig alliteration, som likväl redan mycket tidigt gått förlorad i anseende till *l*-ljudets öfvergång till *n* i det ursprungligare *lykil.* Denna senare ordform träffas i Äldre Västg. L., Gotl. L. och Häls. L., hvaremot alla de andra lagarna förete den yngre formen *nykil.* Till och med den Yngre Västg. L. har former med *n*, då på motsvarande ställe i den äldre redaktionen står *l.* De enda kvarvarande lämningarna af den här påpekade alliterationen ser man i de båda uttrycken *gifta kunu til lasa ok lykla, fa kunu lasa ok lykla*, som återfinnas i Häls. L. I den af Hälsinglands Fornminnessällskap utgifna *Ordbok öfver Allmogeord i Helsingland, Hudiksvall* 1873, s. 42 upptages formen med *l* („*likjil*, uttalas *littjil*") såsom ännu lefvande i landskapet. Utom från Hälsingland känner Rietz ej någon i vårt land behållen form med *l* mer än ifrån Öfver Calix i Norrbotten. Om fornd. *lykæl*, jyll. *lögel* se Lund *Det ældste danske skriftsprogs ordforråd* likasom om norska *lykel* Aasen[1]).

---

[1]) Oaktadt den sålunda i lagarna ofta mötande sammanställningen af *las* och *lykil* l. *nykil* kunna vi icke dela Schlyters uppfattning af Äldre Västg. L. þiuvæ B. 5 § 1 *undir las ok lykki.* I gloss. till Västg. L. s. 455 säger nämligen Schlyter, att *lykki* här är att anse såsom stående för *lykli*, och han upprepar samma påstående i sin stora ordbok s. 407. *Lykki* synes oss afgjordt vara ett subst. neutr., som förhåller sig till *lok* (nysv. *lock)* på samma sätt som *stycke* till *stock*, *hygge* till *hugg* m. fl. Rietz upptager också s. 413 ett härtill svarande *lykke:* „der ä inte *lykke* för porten"; „hålla nået *unner lås å lykke*". Detta senare allitererande uttryck är tydligen ett motstycke till Västgötalagens. Se för öfrigt Lund s. 91, att subst. *lykki* träffas flerstädes i de gamla danska lagarna och att Valdemars sællandska lag har just sammanställningen *las ok lykki.* I våra tiders danska är också *under lås og lukke* ett välbekant uttryck. Slutligen kan anmärkas, att Schlyter själf upptager i sin ordbok s. 416 ett subst. *löcke* från Skåne L. jämte ett därifrån hämtadt uttryck *under lase och löcke.*

Om *lykki* efter Schlyters mening verkligen stode för *lykli*, vore det äfven anmärkningsvärdt, att i Västg. L. det föregående

Beträffande landskapslagarnas poetiska form i vissa hänseenden samt de hos dem funna lämningarna af en uråldrig nordisk skaldekonst hänvisa vi för öfrigt till Rydqvist *Sv. Spr. Lagar* V s. 241—245. — Framför de andra lagarna synes oss Östg. L. särskildt utmärka sig för rikedom på poetiska uttryck och alliterationer. Språket är emellanåt af den beskaffenhet, att orden kunna lätt nog ordnas till regelbunden *kviðuháttr (fornyrðalag)*.

Nordiska etymologier.

Af **Adolf Noreen.**

Lóðurr — Vṛtra.

En omisskännelig väsenslikhet råder mellan den indiske *Vṛtra-s*, sommarhettans dämon, som instänger de himmelska vattnen och därför af Indra bekämpas och slutligen dödas, hvarvid han nedstörtar i skepnad af en orm *(Ahi-s)*, samt den nordiske *Loki*, hettans gud, som af Tor (åskans gud liksom Indra) ständigt betraktas med oblida ögon och till sist också tillfångatages, fader till den likaledes af Tor envist bekämpade Midgårds*ormen*[1]). Skulle nu icke också

subst. *las* ej hade något dativmärke. Då slutligen *undir las ok lykki* möter äfven i Bihang till Västg. L. IV. 18, 9, blefve man nödgad att antaga skriffelets upprepning på tvänne skilda ställen.

Med stöd af dessa utaf författaren i offentliga föreläsningar framhållna skäl hafva också Schwartz och Noreen i sin upplaga låtit *lykki* kvarstå oförändradt.

[1]) En närmare utredning af åtskilliga likhetspunkter mellan Loki och Vṛtra torde i den närmaste framtiden vara att förvänta från docenten M. Lundgren, hvilken först fäst min uppmärksamhet på denna likhet i funktioner.

en etymologisk motsvarighet kunna visas äga rum mellan dessa båda mytiska väsen? Vi tro, att så är förhållandet, i det att Lokes binamn *Lóðurr* är formelt motsvarande det indiska *Vṛtra-s*.

Ind. *Vṛtrá-s* utgår från en grundform **var-trá-s*, medelst suffixet *-tra* bildad af roten *var* betäcka, hölja, tillsluta, afvärja (se Fick, Wörterbuch I[3] 211—13, 420—21) och sålunda betydande den *täckande*, *höljande*, *stängande*, *hindrande* eller något dylikt (icke *den sig försvarande*, såsom Fick I[3] 421 vill), alt betydelser, som lämpligen antyda dämonens natur. På gemensamt europeisk ståndpunkt har stammen **vartrá-* blifvit *valtrá-* med öfvergång från *r* till *l* såsom i de till samma rot hörande gr. *εἴλω, εἰλέω* m. m. (se Curtius, Grundzüge[4] 539), lat. *vulva*, *villus* m. m. (Fick I[3] 777), got. *-valvjan*, *vulla* o. s. v. På germansk ståndpunkt skall, i följd af betoningen **valtrá-*, enligt de af Verner i Kuhns Zeitschrift, band XXIII, uppvisade lagarne dels *t* öfvergå til *d*, dels ock det obetonade *a* före *l* uppträda som *o* såsom i **folla-* (got. *fulls)* af **palná-*, **parná-* eller i **volla-* (got. *vulla)* af **valná*, **varná* (se Verner, K. Z. XXIII, 134). Vi erhålla således en germansk grundform, älst **voldrá-*, yngre **vlōdra-* med metatesis af den likvida konsonanten och vokalförlängning efter densamma, såsom i ags. *hlôvan*, isl. *hlóa* (jfr. *καλέω*, *calare)*, ags. *glôvan*, isl. *glóa* (jfr. *helvus*, *ghar-ma-*), isl. *vríða* (jfr. *vertere)*, ags. *þrâvan* (jfr. *τέρετρον*, *terebra)* och en mängd andra fall, anförda hos J. Schmidt, Vocalismus II, 453—66, till hvilka kan läggas germ. *vlîtan* af *√var* (jfr *δράω*). På nordisk ståndpunkt måste af detta **vlōdra-*, med nominativändelse **vlōdraz*, genom öfvergång af *d* till *ð* efter vokal och af *z* till *r*, bortfall af det stamslutande *a* och utveckling af svarabhakti mellan *d* och *r* (såsom i *jǫfurr* = lat. *apro-*, ksl. *veprĭ*; *þiðurr* = gr. *τετρά-ων*, *τετρά-δων*; jfr. Paul i Paul och Braune's Beiträge IV, 416 och Sievers, Beiträge V, 124) uppkomma en form *Vlóðurr*, yngre *Lóðurr*[1]), såsom *líta* af **vlíta* (ags. *vlîtan)*.

---

[1]) Att *Lóðurr* verkligen i första stafvelsen har *ó* och icke *o* eller *ǫ*, såsom Egilsson og Cleasby-Vigfusson angifva, är uppenbart af den i Íslendingadrápa Hauks Valdísarsonar förekommande assonansen

Denna här framstälda etymologi skulle vinna ett synnerligen starkt stöd, om man kunde ådagalägga, att *Lóðurr* i älsta nordiska poesien rimmat mot ord börjande med *v*. Att fullständigt bevisa, det så varit förhållandet, har sig svårt, dels emedan *v* synes hafva bortfallit tidigare före *l* än före *r* — något som dock är mindre lätt att konstatera i anledning af det ringa antalet ord med ursprungligen begynnande *vl* i nordiska språk —, dels emedan *Lóðurr* oss veterligen icke anträffats mer än på två ställen i älsta poesien; men det synes oss förvisso vara mera än en blott slump, att på båda dessa ställen *Lóðurr* står i granskapet af ord börjande på *v* eller ursprungligt *vl*, mot hvilken det lämpligen rimmat. Det ena stället är en i Haralds saga hins hárfagra förekommande af Eyvind Skáldaspillir författad strof (sålunda från så tidig period som 900-talet), så lydande (Heimskringla, Ungers upplaga s. 57):

Ok þar varð,
er vinir fęllu,
mágar Hallgarðs,
manna blóði
Stafaness
við stóran gný
vinar Lóðurs
vágr of blandinn.

Det synes högst sannolikt, att *Lóðurs* här en gång varit det tredje allitererande ordet, jämte *vinar* och *vágr;* jämför i näst föregående strof verserna

viðr vápnberr,
er vega skyldi.

Har nu detta varit förhållandet, så kvarstod *v* före *l* ännu i senare hälften af 900-talet, Eyvind Skáldaspillirs tid. Vi tro ock, att ett dylikt antagande vinner stöd af ett par Eddaställen, där *(v)l* synes hafva allitererat med *v*. Är nämligen den vanliga läsningen

velkeypts litar
hefi ek vel notit

Lóðors—glóða, såsom redan Bugge påpekat i en anmärkning til strof 18 i Vǫluspá.

riktig[1]) (Hávamál, strof 107), så är här *(v)litar* (got. *vlits*, ags. *vlite*, fsax. *vliti*) tredje allittererande ordet jämte *velkeypts* och *vel*. Vidare kan sammanställningen *Litr ok Vitr* i förteckningen på dvärgarne (Vǫluspá, strof 12 i Bugges upplaga) ange, att den är gjord på en tid, då *Litr* ännu hette *Vlitr*.

Det andra stället, där *Lóðurr* uppträder allittererande, är den bekanta skapelsehistorien i Vǫluspá (sålunda rimligtvis äfven detta ställe af mycket gammalt datum), så lydande (strof 18 i Bugges upplaga):

Ǫnd þau ne áttu,
óð þau ne hǫfðu
lá né læti
né litu góða;
ǫnd gaf Óðinn,
óð gaf Hœnir,
lá gaf Lóðurr
ok litu góða.

Här förekommer sålunda hufvudstafven uti ett ord, som bevisligen en gång börjat på *vl*, nämligen *litu* (got. *vlits*), Medgifvande möjligheten af, att detta *kan* vara slump, och medgifvande möjligheten af, att strofen *kan* vara författad så sent, att *v* redan hunnit bortfalla före *l*, våga vi dock, sammanhållande detta ställe med det ofvan anförda ur Harald hårfagres saga, anse vida troligare, att äfven här rimbokstafven varit *v*. Men har då icke också ordet *lá* börjat på *v*? Vi våga verkligen förmoda, att så varit fallet. — Cleasb.-Vigf. anser *lá* vara samma ord som *læ* och öfversätter i enlighet därmed ordet med „craft“, hvilket, oafsedt att *lá* af fonetiska skäl ej gärna kan vara en växelform till *læ*, synes oss vara mindre lyckligt, dels emedan vi anse betydelsen „craft, art, skill“ hos ordet *læ* minst sagdt tvifvelaktig, dels emedan vi hålla före, att såväl *ǫnd* och *óð* som *lá* måste i första hand hafva afseende på någon fysisk bestämning, vid hvilken sedan en andlig egenskap kunde anses bunden. — Egilsson åter öfversätter *lá* med „sanguis“ och

[1]) Bugge föreslår (i Årbøger for nordisk Oldkyndighed, 1869, s. 251) att läsa *(h)litar*. *Litar* försvaras af Richert i Belysning af mörkare och oförstådda ställen i den poetiska Eddan s. 9 ff.

anser det vara samma ord som femininet *lá*, hvilket han återger med „unda“, „mare“, „liquor“, och hvilket af Cl.-Vigf. öfversättes med „the line of shoal water along the shore“. Härvid är först og främst att anmärka, att man har svårt att inse, hvarför just *blodet* skulle vara Lokes gåfva, och vidare betvifla vi, att *lá* betyder vare sig „sanguis“ eller „unda, mare, liquor“, utan synes det oss öfveralt hafva betydelsen *bränning*, *sköljande vatten* — grundform **lava-*[1]), jfr. lat. *lavare*, gr. λούω, isl. *laug* —, såväl såsom simplex som ock i sammansättningarne *odd-lá* „(vapen)uddens sköljvatten“ = blodet, *sárlá* „sårbränning“ = blod, *grunnlá* „grundets sköljvatten“ = våg, vågskvalp. Det i Vǫluspá förekommande *lá* torde väl därför vara ett helt annat ord, troligen betydande *värme*, hvilken ju bör vara gifven af *Lóðurr*, hettans gud, liksom *ǫnd*, andedrägten, är gifven af *Óðinn*, vindens gud. Vi våga därför förmoda, att *lá* egentligen är ett **vlaha-* f. och formelt motsvarande det i lat. *Vulcānus* ingående femininet **vulca*, hvilket väl haft betydelsen *hetta*. Samma ord är möjligen det af Fick (Wörterbuch II[3], 237) med *Vulcanus* sammanstälda sskr. *ulkā* f. „feuerglut“, hvars accent på ultima dock så framt denna af Böhtlingk-Roth angifna[2]) betoning är ursprunglig, talar däremot[3]). — Men har nu *v* varit rimbokstaf i strofens slutverser, så har det väl ock varit så i de nyss förut förekommande verserna

lá né læti
né litu góða.

Men förekomsten af *læti*, som har ursprungligt begynnande *l* (fht. *lâzan*, ags. *lætan*, got. *lêtan* m. m.), synes tala häremot. Vi vilja då erinra om, dels att här kanske endast

---

[1]) Samma ord är förmodligen det mht. f. *lâ*, *lau*, *lô* Sumpf, nht. *Loh* Sumpfwiese (Weigand, Deutsches Wörterbuch I, 962).

[2]) Grassmann lemnar ordet oaccentueradt.

[3]) Vi hafva i isl. ännu ett tredje ord *lá* („*hár heitir lá*“, Snorra Edda sid. 180 i Þ. Jónssons upplaga) af **lâva-* (eller **lava-*); *√lu* skära (Jfr. Fick III[3], 272—4), jfr. isl. *lé* af **levan-*. — I afseende på betydelsen jfr. förhållandet mellan *skǫr* och *skera*, *hár* och *hjǫrr*, lat. *crinis* och *cerno*, κείρω, m. m.

två rimmande ord *(v)lá* och *(v)litu* förefunnits, dels — och detta anse vi vida rimligare — att *læti* kan mycket väl hafva i senare tid, då *v* bortfallit före *l*, upptagits såsom tredje allitererande ord till *lá* och *litu* i stället för ett äldre likbetydande ord, som rimmat mot **vlá* och **vlitu*[1]). Möjligen har detta ord varit *æði*, „manners“, skick; jämför Snorra Edda's yttrande: *Læti er tvent: læti heitir rǫdd, læti heitir æði*[2]). Och ingen var lämpligare att anse såsom gifvare af skick och fina manér än den förslagne och verserade Loki. Fattar man däremot *læti* i betydelsen *röst* (såsom författaren af Gylfaginning synes hafva gjort, se Jónssons upplaga s. 19), så förefaller det underligt, att det ej vid berättelsen om skapelsens förlopp lemnas besked om, hvem af gudarne som afhjälpte den nyss förut såsom en väsentlig brist hos Askr och Embla påpekade saknaden af *læti;* under det att, ifall *læti* står för äldre *æði* och betyder åthäfvor, hållning, skick, det så nära sammanfaller i betydelse med det följande *litu góða*, förmånligt utseende, att det mycket väl kan af detta representeras.

Utom de båda fall, för hvilka vi nu redogjort, känna vi *Lóðurr* ingående i alliteration från endast ett ställe till inom den fornnordiska poesien, nämligen första strofen af Íslendingadrápa Hauks Valdísarsonar, så lydande:

Bera skal líð firir lýða
Lóðors vinar, glóða
hrafna vins nema hafni
hneigendr Dvalins veigum: o. s. v.

Rimbokstafven är här uppenbarligen *l*, och vi kunna ej vänta oss annat i en dikt af så sent ursprung, att den enligt Möbius svårligen kan hafva tillkommit före midten af 13 århundradet (se Möbius i program för universitetet i Kiel 1874, VI, 1, s. 12). Vi finna sålunda härutinnan intet skäl mot vår ofvan framstälda etymologi af namnet *Lóðurr*.

---

[1]) Det kan möjligen till och med sättas i fråga, huruvida Cod. Reg. verkligen har läsarten *læti*. „I *lęti* er de to første Bogstaver ikke tydelige“, ehuru „*l* kan skimtes“ (Anm. af Bugge i hans upplaga s. 14 och s. 392).

[2]) Snorra Edda s. 181, i Þ. Jónssons upplaga.

Det återstår att påpeka, det den gängse sammanställningen af *Lóðurr* med det tyska verbet *lodern*, flamma, (så Petersen, Mytologi, s. 70 i svenska upplagan; Wisén, Oden och Loke s. 70) är alldeles förfelad, redan af det skäl, att det korta *o* i det för första gången hos Luther påträffade *loddern* (se Weigand, Deutsches Wörterbuch I, 961) icke låter förlika sig med det nordiska *ó*. Är vår förklaring af ordet *Lóðurr* riktig, komma härtill flere andra vigtiga motskäl, af hvilka vi endast behöfva påpeka ett, att det gemensamt germanska *d* i **vlōdra-* måste på högtysk ståndpunkt uppträda såsom *t*, ej såsom *d*.

Isl. *husfreyja* — *húspreyja* — *hústrú*.

Detta ord företer i äldre nordiska språk en mångfald af de mest skiftande former. Isländskan har att uppvisa: *húsfreyja*, *húspreyja*, *húsfrú*, *hústrú* (Cl.-Vigf. s. 294). Fornsvenskan har: *husfroya*, *-fröa*, *-frö*, *-frua*, *-fru*, *-frugha*, *-fruha; husprea*, *hosprea; hustru*, *-tro*, *-trö* (Schlyter, Ordbok till samlingen af Sveriges gamla lagar s. 291); *husfroyia*, *-fro*, *-frugh* (Rydqvist, Sv. Spr. Lagar III, 85). I älsta danskan förekomma enligt Lund (Det ældste danske skriftsprogs ordforråd s. 63) *husfrø*, *-frugh*, *hustru*, *hostrue*, *høstrue*, *høstræ;* dessutom hafva vi antecknat från Eriks sællandske lov *husfræ* och från Valdemars sællandske lov *husfrughæ*. Molbech (Ordbog over forældede danske Ord I, s. 364—5) upptar formerna *hwsfru*, *hosfru*, *hwsfrwæ*, *husfrue*, *hostru*, *hostraa*, *høstru*. Aasen anför (Norsk Ordbog s. 308) ur äldre norska ordsamlingar formerna *husbrei*, *husbreia*, *hesprey*.

Vi gruppera dessa former lämpligen på följande sätt:

	I. isl. *húsfreyja*,	isl. *huspreyja*
	fsv. *husfroya*, *-oyia*,	
	husfröa, *husfrö*,	
fsv. *huströ*	fd. *husfrø*	
fd. *høstræ*	fd. *husfræ*	gammaln. *husbrei*, *-eia*,
		hesprey,
		fsv. *husprea*, *hosprea*.

isl. *hústrú*
fsv. *hustru*,
hustro
fd. *hustru*
hostrue, *-tru*, *-traa*,
høstrue, *-tru*,

II. isl. *húsfrú*
fsv. *husfrua*, *-frú*,
husfro,
fd. *hwsfrwæ*, *-fru*,
husfrue,
hosfru,

fsv. *husfrugha*, *-fruha*,
husfrugh,
fd. *husfrughæ*, *-frugh*.

Den historiska utvecklingen af formerna har nu varit följande. *Húsfreyja* och de därmed formelt sammanfallande orden visa oss älsta formerna. Men liksom det gamla nordiska appellativet *freyja* undanträngts af det utifrån lånade *frú*, så stälde sig snart vid sidan af *húsfreyja* en form *húsfrú* och de därmed sammanhängande *husfro*, *husfrugha* o. s. v., alla utgående från en grundform *-frúva* (äldsta formen af det senare *frú*, *frou*, *frov* m. m., se Wimmer, Fornnordisk formlära s. 67 och 68). — Men *-sfr-* var en i de nordiska språken mycket sällan (på sin höjd i några sällsyntare sammansättningar) förekommande ljudförbindelse, hvilken allra minst kunde bibehålla sig i ett så flitigt begagnadt ord som det förevarande. Det vanliga behandlingsättet af dylika obekväma konsonantsammanstötningar var ju, att den mellersta konsonanten bortföll (jfr. former sådana som *mǫrni*, *apni*, *mart*, *kǫllumk* m.. m.). Den härigenom uppkommande förbindelsen *-sr-* tåles dock lika litet i isländskan som i öfriga germanska språk, utan undanrödjes genom inskjutande af ett *t* mellan *s* och *r*, såsom i isl. *stroðinn* för **sroðinn*, *sorðinn*; germanskt **svestr-* (isl. *systir*) för **svesr-*; **þinstra-*, **þemstra-* (fht. *finstar*) för **þemsra-*, skr. *tamisra-*, lit. *tamsra-s* (s. Brugman i Curtii Studien IX, 393); **strauma-* af roten *sru* (se Fick, Wörterbuch III[3], 349); **austra-* (isl. *austr*) för *ausra-*, lit. *auszrà* (s. Sievers i Paul och Braunes Beiträge V, 526). Härigenom uppkommo nu formerna fsv. *huströ*, fd. *høstræ*, isl. *hústrú*, fsv. *hustro*, fd. *hostrue* m. fl.,

motsvarande respektive äldre *husfrö, husfræ, húsfrú, husfro, husfrua* o. s. v.[1])

Men man kunde äfven anlita en annan utväg för att undvika förbindelsen *-sfr-*. Spiranten *f* kunde utbytas mot den motsvarande tenuis *p*, hvarigenom i stället för det ovanliga *-sfr-* trädde den ytterst vanliga ljudförbindelsen *spr*. Häraf nu isl. *huspreyja* och öfriga former med *spr*. Skrifningen *-sbr-* i de norska *husbrei, -breia* åsyftar utan tvifvel samma uttal.

Förekomsten af *æ, e, ei* i stället för äldre *ø, ö, ey* i fd. *husfræ, høstræ*, fsv. *husprea*, n. *husbrei* m. m. beror väl därpå, att senare sammansättningsleden förlorat sin själfständiga betoning och behandlas lika med ändelser.

Beträffande formerna med *gh* för det äldre *v*, såsom *husfrugha* m. fl., jämför författarens afhandling Fryksdalsmålets ljudlära s. 78—79.

Sv. *likstol* — isl. (*eld*)*stó* — ags. *stôv*.

Det nysvenska *likstol* eller *likstod* (båda formerna upptagas i Svenska akademiens ordlista, endast den senare hos Dalin, Svensk handordbok) „afgift till pastor för begrafning", beror i båda sina former på folketymologisk ombildning af det både i fsv. och sv. dialekter förekommande *liksto* i samma betydelse. Såväl Rydqvist (Sv. spr. lagar II, 88) som Schlyter och Rietz anse senare delen af denna sammansättning vara det fsv. *stuþ, stoþ*, isl. *stoð*, nysv. *stöd*, med bortfallet *þ*. Ett dylikt bortfall af *þ* efter vokal synes oss dock för fornsvenskans vidkommande erbjuda få säkra analogier, utan anse vi detta *-sto* otvifvelaktigt vara samma ord, som visar sig i fsv. *garþsto* ställe för en gärdesgård, *eldsto* härd, eldstad, isl. *eldstó* härd — som hos Cl.-Vigf. s. 596 oriktigt uppgifves vara förkortadt af *eldstofa* — samt i norska dialekters *sto* „melkeplads, hvileplads for kreature". Grundbetydelsen i *stó, sto* är *plats, ställe*, såsom synes af

---

[1]) Rydqvists antagande (Sv. spr. lagar II, 81; IV, 250) af en direkt öfvergång från det äldre *f* till det yngre *t* saknar alt stöd, och den till jämförelse framdragna växlingen mellan — de båda spiranterna — *f* och *þ* är naturligtvis intet analogt fall.

det motsvarande ags. *stôv* ställe, som förekommer såväl såsom simplex som ock i många sammansättningar (se Grein, Sprachschatz der angelsächsischen Dichter s. 485; Fick, Wörterbuch III[3], 341—2, där de nordiska formerna saknas).

Huru skall nu emellertid denna betydelse hos ordet *sto* kunna förlikas med den hos det fsv. *liksto*, hvilket således ursprungligen måste hafva betydt *begrafningsplats?* Betydelseöfvergången har varit densamma som hos ett annat fornsvenskt ord med samma betydelse, nämligen *lægherstaþer*, ursprungligen *begrafningsplats*, sedan *afgift för begrafningsplats och begrafning* (Schlyter, Ordbok s. 411). Öfvergången belyses klart af sådana uttryck som: *Dör stafkarl, þa a præstær pik ok skræppu at lægherstad* (VGL. I, KB. 15, 2 har skriffelet *ok* för *at*, troligen i anledning af det kort förut förekommande *ok*, men VGL. II, Kk. B. 33 har *at*). Jämför också betydelseöfvergången hos *arvode*, fordom med betydelsen *arbete* (isl. *erfiði*), nu *betalning för arbete.*

Isl. *slý* — lat. *saliva.*

Isl. *slý* Byssus lanuginosa, en slemmig vattenväxt, norska diall. *sly, sli* „sliim, sei vædske; ogsaa sliimagtige væxter i vandet“, sv. diall. *sli, sly* slem, slemmig vattenväxt, visa tillbaka på en grundform **slīva-*, hvilken vi tro oss återfinna äfven i det tyska *Schleihe* f. „der glatte Schlammfisch *Cyprinus tinca*“, mht. *slîe*, fht. *slîo* m. (se Weigand, Deutsches Wörterbuch II, 586). ags. *slîv* „a fish called a tench“ (Bosworth, Dictionary of the Anglosaxon language) samt ändtligen i det lat. *salīva* slem, spott, om hvars aflägsnare anförvandter jfr. Curtius, Grundzüge[4] 375.

De nordiska formerna *slý, sly* hafva således v-omljud af *ī* såsom i isl. *ýr, Týr, snýr* m. fl. (se Wimmer, Fornnordisk formlära s. 18). En form *slij*, enligt Cl.-Vigf. förekommande i Biskupa sǫgur, är väl ej, såsom Cl.-Vigf. vill, „wrongly spelt“, utan snarare en form utan v-omljud.

Sv. *spof* — isl. *spói* — jfr. ags. *spôvan.*

Fogelslägtet *Numenius* har i svenskan namnet *spof*, sv. diall. *spove*, norska diall. *spue, spoe*, isl. *spói*. Dessa former hänvisa oss till en grundform **spōvan-* m., etymologiskt sammanhängande, såsom oss synes, med det ags. *spôvan*

lyckas, fht. *spuoan* „von Statten gehen, gelingen", hvarmed Fick I[3], 829 sammanstält gr. *σπάω*, lat. *spa-tium*, *spes*, *pro-sper*, ksl. *spěją*, sskr. *sphâyâmi* af en rot *spa* sträcka ut. Grundbetydelsen hos det germanska verbet *spôvan*, *spuoan* synes oss vara *gå med stora steg* med samma betydelseöfvergång som i de svenska uttrycken *sträcka i väg*, *draga i väg* = gå med stora steg. Betydelsen *gå* öfvergick sedermera till den af *lyckas* på samma sätt som i det sv. *gå för sig* äfven endast *gå* = lyckas, t. *gelingen* af mht. *lingen* „vorwärts gehen", fr. *réussir* af lat. *exire*; jfr. äfven de sv. uttrycken „gå framåt med stora steg", „hafva framgång". Isl. *spói*, sv. *spof* betyder således egentligen fogeln, *som klifver*, *går med stora steg*, en synnerligen karakteristisk benämning på den uppå sina långa ben gravitetiskt klifvande vadaren[1]). Den svenska formen *spof*, diall. *spove* har bibehållit det gamla *v* på samma sätt som fsv. *spirver*, nysv. *sparf*, isl. *spǫrr* och fsv. *arf* pil, isl. *ǫr*. — Det i sv. diall. förekommande verbet *spova* gå med högfärdiga och narraktiga åtbörder (Rietz s. 660) får ej direkt sammanställas med ags. *spôvan*, utan är väl ett i yngre tid af substantivet *spof* bildadt verb, således egentligen betydande *gå som en spof*. För formen *spovera* och betydelsen *lura på någon* har det väl at tacka en sammanblandning med det utländska „spionera".

Är vår ofvan framstälda etymologi riktig, får man således icke med Zimmer (Ostgermanisch und Westgermanisch, s. 458 i Zeitschrift für deutsches Alterthum, Band XIX) uppföra ags. *spôvan*, fht. *spuoan* såsom ord, de där sakna all motsvarighet i östgermanska språk.

Upsala i april 1878.[2])

---

[1]) Jämför för öfrigt härmed själfva namnet *vadare* = gångare, fogel som går, af fsv. *vaþa* gå.

[2]) Såsom läsaren finner bör numera, i följd af Brugmanns, Osthoffs, Pauls m. fl. undersökningar om likvida sonans och de båda indoeuropeiska a-ljuden, vid etymologien af Lóðurr såväl den indoeuropeiska grundformen som dess utveckling framställas i någon mån annorlunda än ofvan, men uti resultatet synes härigenom ingenting rubbas. Upsala i januari 1879.

Anmeldelser.

Opgaver til Oversættelse fra Latin paa Dansk, samlede af Dr. R. J. F. Henrichsen, Rector, Professor. Fjerde Udgave, besörget af O. Siesbye. Kjøbenhavn Gyldendalske Boghandels Forlag. 1878. 224 S.

I.

Förste udgave af ovennævnte bog udkom 1839, anden med to afsnit forøgede 1857, tredie 1864. Den förste er kortelig anmeldt af Osenbrüggen i Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft 1840, til den anden har undertegnede knyttet nogle bemærkninger i „Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed i Aaret 1859—60"; men for en udførlig bedömmelse har, så vidt jeg ved, ingen af udgaverne været gjenstand; og en sådan er det heller ikke min hensigt at give her, hvilket jo også vilde være overflødigt ved en skolebog, der efter henved 40 års forløb endnu hævder sin plads. Derimod har jeg anset det for min pligt at gjöre rede for, hvad der kan siges at være mit arbejde i den nye udgave, jeg efter den höjtærede forlæggers anmodning har besörget, — en anmodning, jeg vilde have betænkt mig på at efterkomme, hvis jeg ikke dels havde vidst, at jeg altid i tvivlstilfælde kunde henvende mig til hr. konferentsråd Madvig, dels havde sikret mig en kyndig og velvillig medarbejder i hr. cand. philol. J. Th. Jensen.

I de ovenfor omtalte bemærkninger har jeg udtalt (i overensstemmelse, tror jeg, med den almindelige mening), at der i prof. Henrichsens samling kun findes meget få stykker, som ikke danne et vel afsluttet hele, og hvor indholdet ikke er et sådant, at det bliver tiltrækkende for disciple. Ifølge denne udtalelse kunde jeg, hvad der også i andre henseender var heldigst, ikke andet end i det hele beholde de stykker, der fandtes i de to sidste udgaver. Jeg har imidlertid udeladt 8 stykker, af hvilke nogle indeholdt reflexjoner af æsthetisk og stilistisk art, der ikke forekom mig at kunne interessere disciplene, andre vare af et i det mindste for mig vanskeligt naturhistoriskt indhold; istedetfor dem er den optaget 10 nye, hvis indhold jeg håber vil findes tilfredsstillende.[1]) Videre har jeg ikke troet at burde gå i dette punkt, hvorvel jeg ikke nægter, at stykke II s. 91 og st. X s. 209 ikke forekomme mig ret afrundede, stk. XIX s. 220 noget for vanskeligt; de to stykker, der findes af Florus, havde jeg gjerne udeladt helt, men anså det dog ikke for rigtigt at udstøde en forfatter,

---

[1]) De udeladte stykker fandtes s. 38, s. 44, s. 102, s. 170, s. 192, s. 193, s. 209 og s. 220. De nye ere tagne af Tac. Ann. IV, 37—38, Sen. de Brev. Vit. 1, Gell. V, 5 (indskudt s. 89), Plin. Ep. IX, 21, Liv. XLIII, 7—8, Cic. de Invent. II, 1, Liv. XXXIX, 54, Tac. Ann. XIV, 48—49, Plin. H. N. VII, § 139 fg., og Plin. Ep. II, 9. Stykket af Seneca fandtes i 1ste udgave, det af Gellius i 1ste og 2den.

hvem den oprindelige udgiver havde undt en plads, hvor lidet tiltalende denne forfatter end er.

Med hensyn til revisjonen af texterne må jeg bemærke følgende. Da bogen ikke skal indeholde en systematisk ordnet række af litteraturprøver, men en samling af stykker til mundtlig eller skriftlig oversættelse ved skoleundervisning, kunde opgaven lige så lidt for mig som for den oprindelige udgiver være at give en i kritisk henseende sikker text af hvert enkelt stykke, hvorved kors og klammer ikke kunde være undgåede. Texten måtte foreligge i en skikkelse, der gjorde det muligt at opfatte og oversætte den uden at forstyrres af tvivl om dens forståelighed; jeg anså mig derfor for berettiget til, som det allerede i de forrige udgaver var sket, at optage selv usikre eller bevisligt urigtige konjekturer, når et ellers dunkelt sted derved blev tydeligt, at udelade tvivlsomme steder, når der ikke fremkom noget hul i tankegangen, og at indskyde enkelte ord eller sætninger, uden ved de brugelige tegn at tilkjendegive, at sligt var sket. På den anden side gjaldt det om ikke at forandre bogen i et sådant omfang, at der blev altfor stor forskjel mellem denne udgave og den forrige. Om jeg nu i så henseende har truffet det rette overalt, er ikke let for mig selv at afgjøre; det kan vel være, at jeg undertiden, ved at sammenholde de i bogen foreliggende texter med de bedste mig bekjendte udgaver af de enkelte forfattere, er bleven forledet af min filologiske samvittighed til at ændre mere, end det var strængt nødvendigt, f. e. med hensyn til ordstillingen. At der derved undertiden hos senere forfattere indbragtes mindre klassiske udtryk, som för vare fjernede, forekom mig uvæsentligt, da det dog ikke var muligt eller rigtigt at fjerne alle slige.[1]) Enkelte stykker vare i det hele så stærkt omarbejdede, at jeg anså det for rigtigst at lade dem blive stående uden videre ændring. Når læreren har begge udgaver ved hånden, tror jeg, at 3die og 4de uden ulæmpe kunne bruges sammen — Jeg skal nu gå over til at omtale endel enkeltheder, idet jeg i regelen forbigår alt, hvorom der kan findes oplysning i de nyere almindeligt bekjendte kritiske udgaver af forfatterne, som Halms af Quintilian, Tacitus og Vellejus, Hedickes og Vogels af Curtius, Keils af den yngre Plinius, Kiesslings af den ældre Seneca, eller. i textkritiske værker, som Madvigs Adversaria, Gertz's arbejder til Quintilian og Seneca. (At gjennemgå de mangfoldige filologiske tidskrifter, programmer eller disputatser, hvori der muligvis kunde findes noget brugbart, har ikke været min hensigt, men et og andet, som jeg tilfældig stødte på, har jeg brugt.)

I Henrichsens bearbejdelse af texterne vare undertiden ikke blot större stykker udeladte, som han maa have fundet meningsforstyrrende eller overflødige, men også enkelte ord eller småsætninger, ved hvilke

[1]) Således har jeg s. 159 lin. 9 skrevet, som håndskrifterne have: *Quod paulo minus utrumque evenit*, hvor måske *quod utrumque* vil støde; men *id utrumque* stod allerede iforvejen s. 114. For øvrigt skriver også Cornelius således (Att. 2, 5) og D. Brutus (Epp. ad Famm. XI, 1, 1 og 10, 4).

det ikke altid var let at se grunden til udeladelsen. Den förste klasse af udeladelser har jeg intet gjort ved; den sidste har jeg søgt at fjerne og således f. e. s. 115 indskudt ordene: *Quidni — rogaturus es?*, s. 146: *qui scit — impellat*; men ganske konsekvent har jeg næppe været; navnlig beklager jeg, at s. 72 ordene *superioribus suis beneficiis* ikke ere optagne efter *factum*. Forskjellige fra disse tilföjelser ere de, der skyldes konjekturer, dels tidligere fremsatte (som s. 72 *Ab* foran *orto sole* af Freinshem, s. 212 *et boni* foran *et sani* af Fr. Richter), dels fremkomne under udarbejdelsen af bogen (som s. 2 *id* foran *genus* og s. 128 *sibi* foran *non ei* af Jensen, s. 120 *est* efter *progressus* af Siesbye). Atter af en anden art end disse, der forekomme mig dels sikre, dels sandsynlige, ere de, jeg blot har foretaget for at hjælpe på forståelsen (som s. 16 *firma* efter *acceperat*, s. 125 *sacerdos* efter *æque*, s. 126 *geniti* efter *gentes*, hvorvel der på det förste sted måske virkeligt er udfaldet et adjektiv). S. 161 havde det været rigtigst at anbringe en orienterende bemærkning foran stk. IX (Sen. Ep. 120, 6 fgg.), som det alt tidligere er gjort s. 61 stk. XV, s. 99 stk. X, og s. 168 stk. XV. Ti det kan ikke nægtes, at de to perfekter *Admirati sumus* (med det deraf afhængige *flexissent*) og *ostendere* ere næsten uforklarlige i det fra sammenhængen løsrevne stykke, mens de blive ganske forståelige, når man ved, at Seneca har til hensigt at vise den psychologiske oprindelse til de ethiske forestillinger.

Langt sjeldnere har jeg vilkårligt udeladt enkelte ord, f. e. s. 73 *suam* mellem *nisi* og *naturam* (de bedste håndskrifter have for resten, hvis man kan stole paa Hedicke, ikke *suam*, men *etiam*); s. 164 foran *irrationalia* ordene *muta atque*, der, om de end hidrøre fra Quintilian selv, ere aldeles tavtologiske; s. 180 ordene *velut mucrone teli*, der, skjönt de synes at være ægte, virke forstyrrende ved deres fuldstændige overflødighed. S. 33 havde det måske været bedst at udelade slutningen af stk. X fra *Illud scito*, der forekommer mig at indeholde et uheldigt tilløb til en vittighed; indholdet vilde være afsluttet også uden dem.

Af så vidt vides ikke tidligere fremsatte konjekturer må jeg (foruden de ovenfor omtalte indskydelser) anføre: s. 18 *terram* for *terras* (Jensen; lige iforvejen står enkelttal), s. 20 *volemus* for *volumus* (Jensen), s. 25 *consveverunt* for *consveverant* (Jensen), s. 36 *facitis* for *agitis* (Siesbye), s. 45 *auditu* for *auditum* (Siesbye) og *scient* for *sciant* (Jensen), s. 69 *dejectas* for *disjectas* (Siesbye), s. 93 *mitificaret* for *mitificet* (Jensen), s. 98 *sed peractis* for *et peractis* (Jensen), s. 135 *atque omnia* for *eaque omnia* (Siesbye), s. 136 *Sophian* for *Sophiam* (Siesbye; s. 113 er efter håndskr. sat *Politian*), s. 140 *ipsos* for *illos* (Siesbye), s. 145 *urbem quidem* for *quidem urbem* (Siesbye), s. 162 *Alexandri* for *Alexandro* (Jensen), s. 190 *persequar* for *consequar* (Wesenberg)[1], s. 191 *offusum* for *perfusum* (Gertz), s. 197 *attulit* for *attulerit* (Siesbye),

[1]) Wesenbergs optegnelser til Seneca ejes af dr. Gertz. Jeg kunde efter dem endnu have optaget *prævidens* for *pervidens* s. 214 og *partibus* for *artibus* s. 221, men fandt det ikke nødvendigt.

s. 214 *expromit* for *exprimit* (Siesbye), af hvilke de fleste forekomme mig sikre. Det samme gjælder om den af Jensen foreslåede omstilling s. 51, hvorved ordene *paternis—jussit*, der för stod efter *animadvertit*, ere flyttede hen efter *coegit*; således bliver alt det samlet, der angår Sullas behandling af Mithridates selv, medens det ellers skilles ad på en underlig akavet måde. En anden omflytning, men tidligere fremsat og optaget i Haases udgave af Seneca, er foretaget s. 175 øverst. Af andre tidligere fremsatte konjekturer skal jeg her kun anføre to af H. A. Koch: s. 111 *nobis tamquam melior interest* for *nostris cet.*, og s. 149 ned. *dilabi* for *delabi*. I intet stykke er der måske rettet mere end s. 196 n. XX; jeg håber, at det nu helt igjennem er blevet korrekt og forståeligt.

En særlig omhu er der anvendt på interpunktjonen; navnlig ere mange overflødige tegn fjernede, men ogsaa undertiden manglende tilföjede, större ombyttede med mindre o. lign., uden at jeg har stræbt efter nogen stiv konsekvens, som hverken den latinske sætningsbygning eller hensynet til meningen af hvert enkelt sted synes mig at muliggjöre. På selve indholdet have disse ændringer sjeldent haft indflydelse, som s 14, hvor der för stod. *Namque — simulantes et subvenientem — spoliatus est*, men jeg med Kritz i hans sidste udgave og Jordan har sat *Namque — simulantes. Ei subvenientem — spoliatus est*; ligeledes s. 40, hvor jeg med Gertz har sat komma efter *inquirimus* for punktum („i at føre regnskabsbøger ere vi omhyggelige, og med udsæd af frø ere vi forsigtige, men velgjerninger henslænge vi"), og s. 52, hvor jeg ligeledes har fulgt Gertz i at sætte punktum efter *certiores facti*. Undertiden står interpunktjonsændringen i forbindelse med selve textrettelsen, som s. 53 (*fertur. Torrentem eum* efter håndskr. for *fertur torrens. Eum*), og s. 87 (*oculos. Præcipue perniciabilis fuit fatigatis*; *quippe* for *oculis præcipue perniciabilis fuit. Fatigati quippe*).

Følgende steder må jeg omtale særskilt. S. 26 midt. (Curt. VII, 11 = 42, 15) stod i forrige udgave: *alii manibus eminentia saxa complexi levare semet, alii adjectis funium laqueis evasere, quum cuneos inter saxa defigerent, gradus subinde, quis insisterent*, hvorved *gradus* måtte tages som appositjon til *cuneos*, hvad der formedelst tilföjelsen af *subinde* er lidet sandsynligt. For *levare* har jeg med nogle ringere håndskr. sat *levavere*, der svarer bedre til *evasere*, og dernæst med Hedicke foran *quum* indskudt *quidam* (håndskr. have *quibus*, som de tidligere udgaver helt havde udeladt); endelig har jeg efter et forslag af Jensen indskudt *et* efter *defigerent*, hvorved vanskeligheden med *subinde* hæves, idet det kan slutte sig til verbet. Vi få nu tre opstigningsmåder: nogle komme op ved at bruge hænderne alene, andre tage tove til hjælp, atter andre hugge kiler ind i klippen og lægge oven på dem efterhånden trin, f. e. et bræt; på denne måde komme de altså op ligesom ad en trappe.

S. 35 (Sen. Ep. 12, 5) stod tidligere: *illam quoque* (*ætatem*) *in extrema regula stantem judico habere suas voluptates*. Håndskrifterne have *tegula*, som næppe lader sig forklare tilfredsstillende. Men heller ikke *regula* har stor sandsynlighed; når Lipsius forklarer det

ved *linea* med henvisning til Stat. Theb. VI, 593, er det i det mindste på selve det anførte sted ikke godt at se, hvorledes det skulde have den betydning. Jeg har optaget Madvigs konjektur *specula*, som han dog kun har fremsat tvivlende; havde jeg under udarbejdelsen af bogen kjendt Gertz's formodning *ligula*, vilde jeg have foretrukket det; bedst havde det måske været simpelthen at sætte *linea*, for at disciplene kunde have et let forståeligt ord.

S. 47 stk. IV (Plin. Ep. IX, 30) er der et sted, som har plaget mig meget. I de forrige udgaver stod: *Primum est autem suo esse contentum, deinde, quos præcipue scias indigere, sustentantem foventemque orbe quodam societatem ambire.* Jeg har i sin tid spurgt prof. Henrichsen, hvorledes han vilde have de sidste ord forståede; jeg har endnu et brev fra ham, hvori han svarer: „Jeg oversætter: at gaae Samfundet el. Selskabet rundt, og forstaaer just ikke derved hele det menneskelige Samfund eller det store Borgersamfund, men den Samfunds- eller Selskabskreds, hvori man befinder sig, ligesom jo *societas* ogsaa bruges om mindre Samfund og Corporationer indenfor det store Borger- og Menneskesamfund; men bestemte Exempler, som ere analoge, kan jeg ikke paavise.“ Men denne betydning af *societas* har det heller ikke været mig muligt at finde exempler på; da nu tilmed håndskr. have *socialitatis*, troede jeg mig ikke forpligtet til at beholde *societatem*. Men heller ikke *socialitatis*, som Keil har optaget, synes mig tilfredsstillende; ordet citeres ellers kun af Plin. Paneg. 49 og kan der næppe være andet end kammeratligt forhold, hvilket ikke passer på vort sted. Jeg er altså vendt tilbage til den almindelige ældre læsemåde *societatis* og vilde oversætte stedet: „støttende og hjælpende at henvende sig til dem, om hvem man ved, at de ere særligt trængende, og således danne ligesom en samfundskreds“, nemlig af selve velgjöreren og dem, han viser velgjerningen. Således taget bliver *orbis societatis* ikke ganske ubestemt samfundskreds, men kreds af folk sammenknyttede ved et bestemt bånd, og således plejer jo *societas* at bruges; det noget sjeldnere udtryk mildnes ved det tilföjede *quodam* Ablativen, tror jeg, kan have den angivne betydning; også ellers går en modal ablativ undertiden over til at betegne det, der fremkommer ved den i verbet udtrykte handling, som når det hedder *nix acri concreta pruina* (Lucr. III, 20) eller *flores indistinctis plexi corollis* (Cat. 64, 283), eller *terra caverna ingenti desederat* (Liv. XXXII, 9, 3), eller når verber, der betegne at dele, forbindes med ablativ om det ved delingen fremkomne (Cic. de Orat. III, 190, de Legg. II, 38, Liv. V, 16, 9, XXI, 26, 4, Verg. Æn. I, 508), som ellers betegnes ved *in* med akkusativ, ligesom jo også *contionis modo, iis legibus* bliver synonymt med *in contionis modum, in eas leges*; også her kunde, tror jeg, have stået *in orbem quendam societatis*. Men kan nogen finde på noget bedre, skal det være mig kjært.

S. 51 ned. (Vell. Pat. II, 24) stod för: *existimavitque ante frangendum hostem quam ulciscendum civem, repulsoque externo metu, ubi, quod alienum esset, vicisset, superavit, quod erat domesticum*; men hvorledes her konjunktiverne *esset* og *vicisset* ere at forstå, er aldeles dunkelt.

Den håndskriftligt overleverede text har imidlertid ikke *superavit*, men *superaret*, som Kritz og Halm have beholdt og forklaret ved en anakoluthi; en sådan forekommer mig her aldeles uforanlediget. Ruhnken foreslog *superandum*; men en modsætning mellem *superare* og *vincere* synes aldeles pedantisk; jeg har med Ursinus sat *superare*, som i betydningen *superesse* (*agendum*) står hos Livius XLV, 24, 1. Nu blive konjunktiverne forståelige; at Vellejus ikke også har sat *esset domesticum*, er vel underligt, men med hensyn til brugen af indikativ i relative sætninger i oratio obliqua hersker jo i det hele stor vilkårlighed.

S. 74 (Plin. Ep. VIII, 24, 1) har jeg efter håndskrifterne sat: *aut nescire melius*, som måske vil støde nogle læsere. Men ligesom det ikke er let at indse, hvorledes et oprindeligt *scias* skulde blive til *nescire*, mens det omvendte nemmere kunde ske formedelst de forrige konjunktiver, således giver også *aut nescire* en rigtig mening: „eller også (i modsat tilfælde) er det bedre slet ikke at vide besked", medens der ikke kan være tale om en bedre viden som forskjellig (*aut*) fra den rigtige, Maximus allerede har. Denne brug af *aut*, som bl. a. Madvig har omtalt til Cic. Finn.[3] s. 589, forekommer her i bogen s. 35 (Sen. Ep. 12, 5) og s. 129 (Plin. Ep. I, 10, 3), fremdeles Sen. Ep. 45, 10; 48, 2; 66, 9; 94, 39 (Også ellers kunne disciplene træffe den på almindeligt læste steder: Hor. Od. III, 12, Tibul. I, 3, 22.)

S. 89 (Sen. Q. N. III præf. 10) har jeg istedetfor *omnia* sat *omne*, som findes i to håndskrifter og var den almindelige læsemåde för Fickert. Det, det kommer an på, er ikke at have sét alle enkeltheder, hvilket da heller ikke kunde lykkes uden at have foretaget rejser, om end ikke som erobrer eller ødelægger, men at have opfattet universets indretning („embrasser des yeux de l'esprit l'ensemble du grand tout", La Grange). *Omne* står i denne betydning Lucr. I. 1001, Sen. ad Marc. 23.

S. 94 ned. (Curt. IX, 8 = 29, 19) stod för: *Ingens hic militum, inter quos erant Græci, qui Dioxippo studebant, convenerat multitudo.* At der mellem Alexanders tropper også havde indfundet sig Grækere, der interesserede sig for deres egen landsmand i dennes kamp med en Makedoner, er ganske naturligt, men en bemærkning derom netop derfor mat og besynderlig. Men i det ældste håndskrift står kun: *Ingens hic militum, inter quos erant Græci, Dioxippo studebant*, i de øvrige gode hdskr. mangler endda *erant*. Heraf har Jeep gjort: *Ingens vis militum, inter quos erant Græci, Dioxippo studebant,* hvorved bemærkningen *inter quos erant Græci* bliver aldeles intetsigende. Der kan næppe være tvivl om, at der både har været tale om Grækernes stemning for Dioxippos og Makedonernes for Horratas. Men med hvilke ord dette har været udtrykt, har det hverken villet lykkes konferentsråd Madvig eller Jensen eller mig at udfinde. Jeg har derfor ladet det gamle blive stående, kun med en lille af Zumpt foreslået ændring i ordstillingen (*inter quos qui erant Græci*), hvorved det hele dog bliver lidt mindre flovt. Naturligvis er dette kun en nogenlunde tålelig udvej.

S. 102 (Sen. Ep. 29, 2): *Spargenda manus est.* Disse ord har H. A. Koch villet rette, först til *Spargenda sementis est*, siden til *Porrigenda manus est*, begge dele med liden sandsynlighed i grafisk henseende. Ikke desto mindre var jeg tilböjelig til at optage en af delene, da jeg vidste, at det overleverede udtryk også havde vakt tvivl hos andre; men efter konferentsråd Madvigs råd lod jeg det stå i betydningen: man må sprede hånden, d. e. man må strø ud til flere sider. Et sted, hvor *spargere manum* har samme betydning, ved jeg ikke at anføre; men de hos Scheller anførte, Mart. III, 82, 14 og Quint. XI, 3, 118, ere dog ikke ganske uensartede, og man må være varsom med at ændre slige udtryk, når de, om end underlige, lade sig forklare sprogligt. Det strængt korrekte udtryk vilde være: *spargendum manu est*, og således kunde man vel uden voldsomhed skrive, men da bliver *manu* aldeles bart for *plena manu*. Men når man husker den store frihed, hvormed Latinerne flytte om objektet (*defendere periculum ab urbe* og *urbem a periculo* o. lgn., s. Madv. Kleine Philol. Schriften s. 337), tör man ikke vel nægte, at de ogsaa kunde sige *spargere manum* i denne betydning. Måske kan det endnu lykkes at finde det et andet sted. (De Const. Sap. 14, 2 har *petiit corium* været gjenstand for megen tvivl og rettelsesforsøg; men nu vil man næppe angribe det, da der også hos Cicero pro Tullio § 54, som de ældre filologer ikke kjendte, står *corium peti.*)

S. 107 ned. (Quintil. I, 1, 20) er jeg vendt tilbage til det overleverede: *numquam non fecisse se gaudeat*, idet jeg forstår *facere* om at gjöre gavn, gjöre sin pligt og derved fremskridt. Exempler på denne brug vil man finde hos Freund under *facio* II C; tilföjes kunne Cic. Brut. 192: *si auditor omnino tamquam equus non facit* („gehorcht, thut was der Reiter will", Jahn), Sen. Rh. p. 244 Kiessl.: *ad animalia veni*; *alii ad aprum, alii ad cervum canes faciunt*, Sen. Phil. de Tranq. An. 6, 3: *quorundam contumacia non facit ad aulam*, Epist. 68, 13: *hæc ætas optime facit ad hæc studia. Scisse* kan næppe forstås uden et tilföjet objekt.

S. 219 stk. XVIII (Quintil. X, 3, 22 fgg.) er jeg efter Jensens råd to steder vendt tilbage til håndskrifternes læsemåde. For det förste har jeg beholdt *rectos* i følgende sætning: *Ideoque lucubrantes silentium noctis et clausum cubiculum et lumen unum velut rectos maxime teneat*, hvor der i de forrige udgaver stod *tectos*, hvorved *velut* er aldeles overflødigt; ti et lukket værelse holder folk under tag, ikke ligesom under tag. Man har foreslået *arrectos*, *secretos*, *coercitos*; men da *rectus* også bruges om personer, der holde sig til hvad ret er, tror jeg, at *rectos* lader sig forsvare, idet tanken er: „I det frie gjöre tankerne let afstikkere og skeje ud; men et lukket værelse, hvor alt er stille og der kun brænder ét lys, vil lettest kunne holde dem ligesom på rette vej." (Således omtrent har allerede Badius forklaret det.) Dernæst har jeg beholdt *aut* i disse ord: *Cui* (*labori*) *tamen non plus irrogandum est quam quod somno supererit aut deerit*; i almindelighed har man for *aut* sat *haud*, hvilket vel kan forstås; men ordene *haud deerit* ere så aldeles overflødige, at jeg vilde foretrække at udelade

dem helt, hvis ikke *aut* gav mening, og det tror jeg at det gjör: „Al den tid, men heller ikke mere, bör bruges til nattearbejde, som sövnen enten har tilovers, d. e. hvori vi ikke trænge til sövn, eller ikke kan få fat på, d. e. hvori vi dog af en eller anden grund ikke kunne sove." Allerede Spalding har forklaret *aut deerit* således, men igjen opgivet det.

Til de i selve bogen anførte „Rettelser" burde være föjet: S. 43 l. 7 læs *revocante* for *vocánte*, S. 104 l. 5 indskydes *quum* efter *tum*, og l. 12 fran. *accusatores* efter *accessere*, S. 151 l. 8 *libri* efter *illum*.

O. Siesbye.

II.

Nogle kritiske bemærkninger til Henrichsens „Opgaver til Oversættelse fra Latin paa Dansk", 4de Udgave ved O. Siesbye.

Havde undertegnede været til stede her i landet på den tid, da det nye oplag af ovennævnte bog udkom, vilde jeg have tilbudt min kære ven dr. Siesbye min hjælp ved hans revision af bogen, og, så vidt jeg kan dömme efter den fremgangsmåde, han herved har fulgt, kunde da en meget stor del af de bemærkninger været sparede, som det her er min agt at göre. Det er nu ikke min mening at ville opfordre de lærere, som benytte bogen, til at lade deres elever foretage alle de rettelser deri, som jeg neden for skal fremsætte; de fleste vil vel kunne vente eller nødes vel til at vente med at indtage deres plads, til næste oplag udkommer, hvilket, hvis da ikke en gennemgribende omdannelse af skolerne indtræder, utvivlsomt vil ske om kortere eller længere tid, da det næppe vil være muligt at danne nogen anden samling af slige opgaver, som kan have krav på at komme til at afløse Henrichsens fortrinlige bog. At jeg da ikke helt tilbageholder mine bemærkninger til den tid, har sin grund deri, at ikke få af rettelserne efter mit skön med fordel kan indføres allerede i den foreliggende bog; og så tager jeg da resten med for at have alt det samlet på ét sted, hvad jeg i al fald indtil dato har fundet at bemærke ved en gennemlæsning af bogen, som for øvrigt hist og her kunde have været omhyggeligere, så at der endda herefter kan blive adskilligt at tilföje, enten af mig eller af andre.

Endnu må jeg forudskikke et par ord. Mine bemærkninger må nødvendigvis for en del få charakteren af en kritik over Siesbyes revision, og når man da ser mine anker mod denne, kunde måske nogen, særlig hvis han blot tog hensyn til ankepunkternes antal, mene, at jeg fældede en anden dom over den, end jeg i virkeligheden gör. Det er jo ingen ganske let opgave at foretage en revision af en bog, hvis forfatter er død, og som tilmed er en meget brugt skolebog; man er bunden ved pietetshensyn så vel som ved hensyn til dem, der eje ældre exemplarer. Det sidste, mener jeg nu, kunde man tage sig temmelig let; allerede for et år siden var det meget vanskeligt for

mine elever at få opdrevet et par brugte exemplarer af den den gang udsolgte bog, hvilket da tyder på, at ikke så stort et forråd deraf kan være i omløb, så at man vel nok tör göre regning på, at om et par år alle eller dog næsten alle disciple kun eje det sidste oplag; og selv om enkeltvis ældre exemplarer findes ved siden af de nye, vil det være let at finde stykker nok i bogen, hvor textforandringerne ere så ubetydelige, at ingen ulemper vil opstå heraf. Med hensyn til det förste må man erindre, at Henrichsens egenlige arbejde med bogen faldt på en tid, da der ikke existerede sådanne recensioner af eller arbejder til de benyttede forfatteres text, som nutiden har, ligesom det jo er klart, at H. med al sin omhu og dygtighed dog kunde göre misgreb som ethvert andet menneske; men jeg er overbevist om, at min kære gamle lærer, hvis han selv havde kunnet besörge denne nye udgave af sin bog, ved egen og andres hjælp vilde have stræbt at fjærne tidligere mangler, som skyldtes den ene eller den anden af disse grunde, og derfor turde vel den, som trådte i hans sted, göre det samme. Siesbye har da også taget sig ikke ringe frihed ved denne nye revision, og der er vundet særdeles meget derved; men det forekommer mig, at han, på ikke få steder af mig uforklarlige grunde, har været alt for konservativ, og jeg kunde nok ønske, at han lidt mere havde fulgt sin philologiske samvittigheds stemme, for at bruge hans eget udtryk. Skal jeg imidlertid sammenfatte hovedsummen af min kritik over hans arbejde i en enkelt sætning, bliver det disse ord af Cicero: laus illi est tribuenda, quod egit, venia danda, quod reliquit. Og hermed til sagen.

At det af H. gjorte udvalg af forfattersteder i det hele må erklæres for heldigt, vil vist alle være enige om; men naturligvis udelukker dette ikke, at man kunde ønske enkelte stykker helt fjærnede, andre omredigerede lidt for en bedre afrundings skyld. S. har bortskåret nogle stykker, hvis fjærnelse jeg ganske kan billige, dog på det nær, at jeg gærne havde bibeholdt det stykke af Tac. Ann. VI, 28 om den fugl Phœnix, som stod p. 38. Derimod vilde jeg ønske, at man var bleven fri for det vrængebillede af Stoikerne, som gives os p. 188 i stykket af Cicero (or. pro Murena); men navnlig gör det mig ondt, at han ikke har fulgt sin lyst til at vise de to stykker af Florus dören. Det förste stykke p. 189 begynder med en kolossal chronologisk fejl, som for mig allerede vilde være grund nok til at kaste det bort; det andet p. 201, hvori den slags fejl er rettede, er kun en dårlig version på det stykke af Seneca, som står p. 2. Da jeg ikke håber, at nogen lærer lader sine disciple skrive disse stykker, vil jeg ikke meddele forslag til ændringer i dem, som ellers kunde göres. Hvad angår de nye stykker, som S. har indsat, fortjene de i det hele at billiges; kun tror jeg, at disciplene ikke vil vide ham megen tak for det lange punktum: *In ipso tamen flore dignationis cet.* i stykket af Plinius major p. 210 f., som vist vil volde dem hovedpine. Mindre heldig afrundede ere stykker som det af Seneca p. 12, hvor noget både af det foregående og følgende kapitel burde være taget med; fremdeles stykket af Sallust p. 13 ff., hvor slutningen er for kortfattet; endnu mere

gælder dette om stykket af Livius p. 209, hvor tilmed historien er bleven fordrejet ved forkortelserne i slutningen. Ved stykkerne af Quintilian p. 42, Cicero p. 112 og Seneca p. 181 og 220 havde enten en omskrivning af begyndelsen eller en orienterende indledningsbemærkning været på sin plads; af stykket af Seneca p. 96 vilde jeg have udeladt den sidste historie, og på samme måde vilde jeg for at få en bedre afrunding have bortskåret slutningen af stykkerne p. 149 (Seneca: *Sed non est nunc cet.*), p. 161 ff. (Curtius: *Huic regi cet.*); også stykket af Cicero p. 100 f., hvor det næppe er muligt at finde nogen ret passende afslutning, vilde efter min mening have vundet noget, om man havde standset foran ordene *Sed residamus.* Bogens allerförste stykke vil måske tiltale mange, men mig tilfredsstiller det ikke; man savner enden på historien — og den kan ikke gives. Derimod kunde stykket af Livius p. 204 være blevet bedre, når man havde medtaget lidt mere; fra begyndelsen antydes det, at der skal gives en skildring af stemningen mod Romerne hos *reges civitatesque*, men man får kun noget om *reges* og det endda ufuldstændigt.

Det følger af sig selv, at, når stykker således rives ud af deres sammenhæng, og når tilmed indenfor det enkelte stykke mangen gang sætninger eller ord udelades, vil der ofte være anledning til at lempe lidt om på det, der beholdes; også her har jeg med al anerkendelse af, hvad godt både H. og S. har ydet, nogle indvendinger at göre Således synes det mig, at der p. 64 i begyndelsen af stykket af Tacitus burde være lempet lidt om på ordene: *Sequitur cædes Annæi Senecæ*, hvor *sequitur* hos Tacitus selv er vel motiveret derved, at der forud er opregnet flere andre bestemte personers drab, medens det her efter det almindelige *multi interfecti sunt* næppe kan kaldes passende. P. 145 tager begyndelsen af stykke XIV: *Notus est vobis utique cet.* sig i mine öjne ud som en ironi mod disciplene, når man da ikke ved *notus* mener *tantum nomine notus*; og selv således er *utique* måske for meget sagt. P. 159 st. VII beg. vilde det have været bedre at skrive *mortuo Germanico* eller noget andet istdf. *post mortem Germanici*, da jeg ved, at sammenstødet af *Germanici* med de følgende genetiver har foranlediget misforståelser. P. 182 st. VIII beg. vilde jeg have skrevet: *vir* fuit *ingenio mitis* (lige som der p. 208 st. IX beg. er tilföjet *est*), og i samme st. p. 183 l. 2 f. n. burde der i det mindste være skrevet: Igitur *exercitus omnium fortissimus.* P. 198 l. 2 havde det været hensigtsmæssigt, for at overgangen til det tredje af de i stykkets begyndelse nævnte punkter tydelig kunde betegnes, at skrive *Quid? quæ fama cet.*, hvis man da ikke helt vilde følge Andresens text. P. 211 l. 2 vilde det have været lige så berettiget at tilföje *est* (*illatus est*) som f. ex. p. 120 l. 12 (*progressus est*); om Plinius selv virkelig skulde have sat det, så at det burde tilföjes også i udgaverne af ham, kan være tvivlsomt, som for resten også hos Suetonius l. l. P. 211 l. 3 f. n. vilde jeg skrive *si quæras*, da indikativen er et mærke på, at stykket er revet løs fra sine omgivelser, hvilket mærke vel her heldigst fjærnedes. P. 223 st. XXII beg. burde *Cæsar Trajane* være tilföjet.

På ikke få steder havde H. midt i stykkerne udeladt sætninger og ord, sædvanlig med god grund og uden skade for det øvriges sammenhæng, men undertiden dog også uden grund og ikke heldig; noget har S. rådet bod på, men der står dog endnu lidt tilbage, og jeg skal her fremhæve nogle enkelte steder. P. 118 l. 7 misbilliger jeg udeladelsen efter ***deletum*** af ordene ***cedendoque in angulum Bruttium cetera Italia concessum***; lad være, at disse ord er lidt tungé, synderlig vanskelighed vil deres oversættelse dog næppe berede disciplen, og de vilde passende have forberedt det følgende ***nisi ex Bruttio agro***, som nu, synes det mig, kommer noget overraskende ind. P. 138 l. 4 f. n. vilde jeg efter ***tantas minas belli*** have beholdt ordene ***et pæne totius generis humani irruentis impetum***, om ikke mere. P. 147 l. 12 f. n. synes det mig næsten at se ud som en forglemmelse, at sætningen ***Intelligentia ex hoc et judicium acquiritur*** er udeladt efter ***fugere non possunt***. P. 156 l. 7 kan jeg heller ikke forstå udeladelsen efter ***pugnabant*** af ordene ***Lacedæmoniis dux, Macedonibus locus deerat***; ligeledes synes jeg slet ikke om udeladelserne p. 180 i Alexanders brev til Darius. P. 193 l. 9 undrer det mig, at S. i det ny tilkomne stykke af Livius ikke har beholdt alle textens ord: ***certam, etsi non speciosam pacem***; p. 195 l. 19 burde ***et cetera*** efter ***solisque labores*** ikke have manglet (mange disciple kender dog vel dette sted af Vergil); p. 211 l. 16 vilde jeg have beholdt ***Africani sequentis*** eller dog skrevet ***Afr. minoris***, hvis man skulde undgå hint specielt Plinianske udtryk. En ligefrem fejl bliver det, når der p. 112 l. 6 f. n. efter ***dynastas provinciæ*** er udeladt ***finitimos*** (rigtig nok en rettelse af Oudendorp, men almindelig godkendt; codd. ***finitimosque***). — Omvendt er der steder, hvor der uden skade for meningen kunde være foretaget udeladelser, og hvor der tillige havde været grund dertil, fordi der er textvanskeligheder eller vanskeligheder ved forståelsen eller oversættelsen, som man ikke kan forlange at disciple skal kunne magte, når stundum ikke engang lærde mænd har kunnet det. Således vilde jeg p. 52 øverst uden betænkning have udeladt sætningen ***repulsoque externo metu ... domesticum***, som kun er en omskrivning af den nærmest foregående; det er muligt nok, at ***superare*** kan forklares, som S. forklarer det ovenfor, men tanken bliver derved unægtelig så flov, at jeg vilde foretrække at være pedantisk med Ruhnken og skrive ***superandum***, når jeg skulde udgive Vellejus; men i nærværende bog vilde jeg bortskære alle disse ord. P. 93 l. 3 ff. vil eleverne ganske vist ved hjælp af f. ex. Arnesens ordbog kunne finde forklaring på, hvad der menes med ***mandatores*** (uden dog at kunne gengive dette anderledes end ved omskrivning), og ligeledes på ***subjici***, og en oversættelse af de sidste ord ***utque etiam . . . certos annos*** vil de vel også nok kunne give, men at de vil forstå disse ord, uden at man meddeler dem forklaring på, hvilke misbrug i kejsertidens retsvæsen der her sigtes til, betvivler jeg meget, og i en bog som nærværende bör der efter min mening helst intet findes af den art, hvorfor jeg vilde udelade disse sidste ord og helst *mandatores* med, da stykket er afrundet nok selv uden disse ting. P. 94 l. 11 vilde jeg ikke have medtaget relativ-

sætningen *quod Arachosiis utraque natio pensitabat*, hvis fjærnelse aldeles ikke forstyrrer tanken, og hvis forståelse vil berede disciplene vanskeligheder, således som den også har voldt lærde det, da denne tale om en skat til Arachosierne ikke godt synes at kunne forenes med, hvad der forud ytres af de to nationers sendemænd: *per tot ætates inviolatam libertatem cet.* P. 139 l. 12 er jeg ikke ganske sikker på, at *mutantem* er rigtigt; i al fald forekommer udtrykket mig besynderligt, både når jeg tænker på, hvad Xerxes havde gjort, og i dets sammenstilling med *obstiterat*, og jeg ved ikke nogen ret passende oversættelse derpå; uden skade for meningen kunde ordene *et mutantem quidquid obstiterat* gå ud. Det samme må jeg sige om ordene *mutatam ac* p. 181 l. 10 f. n. P. 158 l. 9 har jeg altid ladet mine disciple springe ordene *et hujus summæ gloriæ* .... *ferret* over, da det har været mig selv umuligt at få nogen mening ud deraf, hvad enten man skriver *modicam* eller *immodicam*; jeg synes nemlig, at det efter de foregående ord ikke kan være Vellejus's mening at tillægge disse folk nogen som helst *gloria*. På samme måde kunde man også have befriet disciplene for det sted af Plinius minor p. 47 l. 5—4 f. n., som har voldt både S. og mange andre bryderier; ordene *orbe quodam societatis* (eller hvad der nu skal stå) kunde uden skade være borte; S.'s forklaring ovenfor tror jeg ikke på, da *orbis*, så vidt jeg ved og har kunnet finde, aldrig bruges om, hvad vi kalder „en kreds af venner ell. kammerater“, og selv kan jeg ikke opstille nogen forklaring, som jeg rigtig synes om. P. 131 l. 3 er jeg heller ikke på det rene med betydningen af ordet *sensum*, der synes mig altfor ubestemt og almindeligt; man burde vel helst skrive således i denne bog: *contra voluptatem quandam* (*ipse*?) *percipio.* Endelig vilde jeg også gribe til det samme middel p. 116 øverst og udelade hele sætningen *quo quidem* ... *maluerunt*; ti ved at skrive *integri* for *integris* får man nok en modsætning til *exarmati*, men *universis*, der ikke kan være = *integris* ell. *incolumibus*, danner ingen modsætning til *victis afflictisque*, som der jo dog kræves, så at der må være fejl i texten.

Efter disse bemærkninger, som mere gælder bogens charakter i det hele, skal jeg nu gå over til andre, der angår revisionen af stykkernes text. Her har S. gjort særdeles meget godt, idet han både har lagt bedre udgaver til grund for texten og tillige indført gode rettelser så vel af andre som af sig selv og sin medarbejder cand. Jensen, hvoraf nogle har fornöjet mig meget. Men jeg savner her, og det er min hovedanke, altfor meget en god konsekvents, og undertiden synes det mig, som om tilfældet eller en luneful eklekticisme har bestemt, hvad der skulde beholdes og hvad der skulde forandres; måske er hist og her også noget overset. For at begynde med nogle intetsigende småting (om blotte retskrivningsspörgsmål vil jeg slet ikke tale, f. ex. om man bör skrive *numus* eller *nummus*, *adulescens* eller *adolescens*, *epistula* eller *epistola* osv.), hvorfor er så, medens ellers på mange steder græciserende former af græske ord er indførte, p. 12 l. 4 formerne *Demosthenem*, *Æschinem*, *Hyperidem* bevarede, trods de bedste codd., som Keil har fulgt? Hvorfor er omvendt p. 153 l. 14 ikke den

latinske form *Solo* beholdt (ved siden af *Draco*)? Overalt, så vidt jeg har lagt mærke dertil, har *delectus* (subst.) måttet vige for *dilectus*; hvorfor er da, selv om man nu ikke vilde sætte *derigere (telum* p. 85 l. 4 f. n. osv.) for *dirigere*, dog ikke *discribere* indsat for *describere*, f. ex. p. 72 l. 8 f. n., p. 134 l. 6, p. 179 l. 14? Ordstillingen er ofte forandret, men her er der navnlig stor-inkonsekvents, som f. ex. når der i stykket af Livius p. 90 f. lige mod slutningen er sat *solvendum esse* for *esse solvendum*, medens der p. 90 l. 7 f. n. ikke er skrevet *sine vestigio ullo* eller p. 91 l. 5 *libros eos*. Sædvanlig har det kun meget lidt eller slet intet at sige, om den eller den ordstilling vælges, og mangen en vil måske beskylde mig for pedanteri, når jeg mener, at der skulde være skrevet p. 3 l. 5 f. n. *ad Demetrium legatos*; p. 6 l. 7 *ille vir* og l. 17 *plus multo*; p. 16 l. 11 *bene spero* (hvilket dog var det naturlige); p. 17 l. 4 *hæc rei natura est* o. a. m.; men meget andet af samme art er rettet, og et enkelt sted har en forsömmelse deraf efter min mening været meget uheldig, nemlig p. 112 l. 12 f. n., hvor man ubetinget med Nipperdey og codd. plq. burde have skrevet *non excessisse enim P. P. audiebat* (istdf. *non enim excessisse . . audierat*), da man ellers forleder disciplene til at forbinde *non* med *audierat*, hvorved man får noget ud, der strider imod meningen (ti Pharnaces var i Pontus). — Medens på mange steder texten er rettet efter de bedste udgaver selv i rene ubetydeligheder, er dette på andre steder undladt, jeg ved ikke af hvad grund; således burde der p. 2 l. 1 med Orelli være skrevet *cruentatum* som nogle linier forud (eller også burde på begge steder *cruentum*, som det ældste håndskrift har, være bevaret); p. 4 l. 2 f. n. *hominem*; p. 8 l. 12 *simul natantes* (da der alle andre steder i stykket står *natare*, ikke *nare*); p. 16 l. 15 *toties tamen tamquam* og l. 16 *Ita* (for *Itaque*) og l. 22 *necesse est enim* og l. 26 *obversantia mihi et ex al. p.* (uden *jam*); p. 17 l. 6 *in quantum*; p. 29 l. 10 f. n. *monuit, caveret*; p. 48 l. 16 *et opes*; p. 56 l. 21 *cæca ac temeraria*; p. 60 l. 17 *invitam*; p. 64 l. 8 f. n. *solus quippe . . Natalis et hactenus prompsit* (hvor *et* ikke er et uvigtigt ord: både var N. den eneste, der sagde noget, og hans udsagn gik tilmed kun ud på, at osv.); p. 77 nederst *id est justitia, virtus* (ἀνδρεία), *prudentia* (,*temperantia*); p. 80 l. 1 *denique* (uden *quæ*); p. 85 l. 11 f. n. *et* (?) *propos. totius vitæ tuæ*; p. 93 l. 7 f. n. *in pomis, itidem*; p. 99 l. 10 f. n. *dis velut rerum*; p. 104 l. 19 *Accersere* (der synes mig ikke at være nogen grund til at fortrænge dette med det ganske vist lettere *accersi*; ligeledes vilde jeg l. 4 f. n. ikke have udeladt *prætoribus Romanis* efter *Hortensio*); p. 106 l. 9 *vel conversis*; p. 110 l. 21 *subita et ex abdito*; p. 111 l. 1 *ac sacer*; p. 115 l. 21 *roga bonam mentem, bonam v. a., deinde tunc corporis*; p. 122 l. 2 *Nam, si vos*; p. 139 l. 13 *Perses* (for *Xerxes*); p. 140 l. 7 f. n. *Quid est, quare ego*; p. 151 l. 16 *usque adeo*; p. 153 l. 2 *patris utriusque* (ti så meget bör enhver discipel vide om Scipio minor, at han kan forstå dette); p. 175 l. 15 *temporis*; p. 177 l. 6 *aptatam picturæ*; ibd. l. 18 *lineas*; p. 197 l. 11 *tacentes et in u. c.*; p. 198 l. 20 *impedient*; p. 199 l. 9 f. n. *an impetrassent*; p. 210 l. 3 f. n. *Hujus quoque* (hvilket S. med vilje har forandret til *Ejus*, uden at jeg kan

se nogen grund dertil, lige så lidt som til det, at han p 217 l. 17 med vilje har forandret *valeant* (δύναιντ' ἄν) til *valent*). Meget af dette er ganske vist af ringe betydning, men atter her gælder det, at meget andet af lignende art er rettet, og desuden har enkelte ting dog også lidt betydning snart i sproglig henseende, snart for meningen. — Følgende rettelser af andre, som dog vist nok i al fald for en del har været udgiveren bekendte, burde efter min mening have været optagne: p. 60 l. 13 *e convivio* (edd. vg.); p. 73 l. 4 *noles* (Bothe; cfr. Curtius VII, 4, 17 p. 60 l. 6; selv om *forsitan* hos Curtius måske kan have konjunktiv, hvad jeg ikke ved, vil dog futurum her ubetinget passe bedst både til meningen og til omgivelserne); p. 115 l. 2 *lugentem amentemque* (Haupt; at nogen af frygt (*timentem*) for et eller andet skulde gå hen og göre en ulykke på sig selv, er ikke umuligt, men hører dog vist til de sjældnere tilfælde, hvorimod det, at nogen gör det i afsindighed, ikke er ualmindeligt; desuden er dette ubestemte og almindelige *timentem* efter min mening stødende eller dog besynderligt); p. 131 l. 20 *quæque deceret* (Ernesti); p. 146 l. 20 *in deliberationibus de utilitate*, *in laudationibus de honestate* (tredelingen er tydelig nok udtalt i det nærmest foregående, så at den også bör komme frem her; og at supplementet i Andresens udgave i al fald efter meningen er rigtigt, kan tilstrækkelig godtgöres ved rhetoriske forfattere); p. 179 l. 4 f. n. *Dario S.* (Jeep; var påtænkt indført af S.); p. 196, l. 11 *quid est utilius* (Acidalius; *tutius* havde været brugeligt, for så vidt der blot var tale om at forsvare sig selv; men da det lige så fuldt gælder om at forsvare andre, er *utilius*, tror jeg, nødvendigt, og det svarer da også til det foregående *ad utilitatem fructuosius*); p. 206 l. 23 *proceres* (Jeep; der var her efter den måde, hvorpå det gik til, egenlig slet ikke tale om *proci*; og var der sådanne, hvorfor så *omnes proci* og ikke simpelt hen *proci*? Det passer også bedre, at Grækerne indbydes sammen med *proceres* end med *proci*).

De rettelser, som skyldes S. selv eller Jensen, fortjene vel gennemgående at billiges, men der er dog et par, hvorimod jeg må göre indvendinger. P. 16 l. 5 savner man ganske vist efter ordene *sed etiam ad continenda quæ acceperat* noget, som kan svare til det foregående *velox*, og i sig selv kunde *firma* være en meget passende tilföjelse; men nu står der lidt længere nede ordene *solebat bonæ fidei esse*, som slet ikke eller dog kun tilsyneladende passer ind imellem deres omgivelser, men i virkeligheden løsriver sammenhængende modsætninger fra hinanden; endelig mangler *et* foran *diu*. Derfor tror jeg, at man med Kiessling bör følge Wachsmuths omstilling af disse ord og skrive stedet således (Seneca Rhet. p. 58 K.): *ad continenda, quæ acceperat, solebat bonæ fidei esse. Nunc* tamen (cod. M. *iam*) *et ætate . . . promittere. Diu ab illa nihil repetivi; nunc quia jubetis cet.* I bogen, som den nu foreligger, vilde det vel være rigtigst, om lærerne lod eleverne udslette *et* og *solebat b. f. esse* og forandre interpunktionen efter min angivelse. P. 125 l. 4 f. n. havde det været nemmere at rette således: *Æque is in adulationem cet.* P. 128 l. 13 kan jeg på ingen måde billige tilföjelsen af *sibi*; skulde et positivt led indskydes

foran *non ei*, hvad jeg tror at Seneca med föje har undladt, fordi det alene kommer an på det negative led og dette ved at stå alene kommer frem med mere energi, så viser det foregående *circumtulit* og det følgende *ambitioni* snarere hen til, at man skulde tilföje *omnibus aliis*. Også p. 162 l. 8 f. n. er jeg i meget stærk tvivl om hvor vidt Jensen har gjort ret i at fortrænge den vist nok mere søgte men i sig selv særdeles vel forsvarlige og forståelige interessens dativ *Alexandro* og indsætte den dagligdags genetiv *Alexandri* (som da for resten også andre har tænkt på).

Endnu har jeg at berøre en række steder, hvor interpunktionen efter min mening bör forandres; for øvrigt må jeg sige, at S. har vist en prisværdig omhu for denne tidt så forsömte ting. P. 15 l. 17 bör kommaet rettest udslettes efter *elapsa sunt* eller flyttes hen efter *dicta*, da ordene *ab illis dicta* knytter sig nöje til *si qua*. P. 32 l. 13 har S. glemt, hvad han ellers, og det med rette, konsekvent overholder, at skrive *quanta sunt!* (istdf. *sunt?*). P. 74 l. 20 skulde der efter *vindicando* stå komma, ikke hemikolon. P. 97 l. 5 f. n. hörer ordene *in ipso sacrificio* klart nok sammen med den absolute ablativ, så at man bör interpungere: *qui, in ipso sacrificio nuntiata filii morte, tibicinem cet.* P. 98 l. 6 f. n. vilde jeg, skönt jeg ikke kan lide den stærke brug af kommata, hvormed der efter mit skön også i denne bog er ødslet for meget, dog sætte ordene *Midæ patrem* mellem to sådanne, da jeg en gang har fået *Gordium* forstået som et bynavn, medens det jo er et personnavn. P. 109 l. 16 bör man vist med Heræus udslette komma efter *dictu*, da det foran gående *inde* slutter sig til *emensi*. P. 111 l. 11 burde der sættes kolon, ikke punktum, efter *integri spiritus*. P. 123 l. 4 f. n. har Heræus vist også ret, naar han udsletter hemikolon efter *testatum* og opfatter *minax certamen* som objekt for *omisit*; dog vil disciplene måske have lettere ved at oversætte stedet med den gængse interpunktion. P. 127 l. 6 ff. vil sammenhængen blive klarere ved at stedet interpungeres således: *invidiæ, cui tamen .. exsilium: ut illorum cet.* P. 151 l. 11 ff. er det af hensyn til *ferebatur* rigtigst at interpungere: *res ferebatur illo tempore, quo .. urebantur: „Nunc cet.* P. 160 l. 16 f. vil mængden af kommata måske forvirre, og jeg vilde derfor, skönt det ikke er i konsekvents med bogens øvrige brug, fjærne dette tegn efter *audisses* og efter *recitassem*.

Hermed er mine bemærkninger om revisionen endte; jeg skal nu fremsætte nogle rettelsesforslag, som er faldne mig ind dels under brugen af bogen i skolen, dels nu ved den sidste gennemlæsning, og har da blot at bemærke forud, at jeg kun har benyttet de ganske almindelige udgaver, som kan findes i de fleste philologers håndbibliothek, så at jeg ikke tör indestå for, at alt, hvad jeg fremsætter, er ganske nyt. For bekvemheds skyld vil jeg ordne stederne efter de forskjellige forfattere, men således at jeg tillige tager hensyn til stykkernes rækkefølge i Henrichsens bog.

Cicero de finib. III § 8 (p. 100 l. 10 f. n.) synes der mig at være en fejl i stedet *Deinde prima illa, quæ in congressu solemus: „Quid tu", inquit," huc?* Ti de ord af Cato og Cicero, som her kommer,

kan dog vel ikke være *prima illa. quæ in congressu solemus*, men herved må betegnes udvexlingen at de daglige hilsener, hvorefter så först de anførte ord følger. Altså tror jeg bestemt, at der bör stå: *Deinde*, **post** *prima illa cet.*

Sallust epist. Mithr. init. (p. 13) kan næppe være bragt ganske i orden endnu. For det förste venter man i det förste punktum en bestemtere adskillelse af de tre punkter, hvortil de tre i det andet punktum efter Madvigs af S. her optagne, utvivlsomt rigtige forbedring svarer; men ordene *satisne pium tutum* (hvortil chiastisk svarer *nisi hostes opportuni et scelestissimi*) er ikke klart nok sondrede fra *gloriosum an indecorum sit* (svarende til *nisi egregia fama cet.*), foruden at det disjunktive heri netop ved manglen af denne bestemte adskillelse bliver stødende. Dernæst svarer ordene *liceatne tum pacem agere* kun meget dårlig til *tibi si perpetua pace frui licet.* Man bör derfor vist skrive således: *liceatne* **tutam** *pacem agere, dein, quod quæritur, satisne pium tutum***que**, **tum** *gloriosum an indecorum sit.* Det sidste er jeg sikker på; istdf. *tutam* kan måske andre finde et bedre ord af lignende mening. — Epist. ad Pomp. extr. (p. 37 nederst) er forbindelsen *invito et prædicente me* meget stødende på grund af de to ved *et* forbundne ords så höjst forskellige betydning, og jeg kan næppe tvivle på, at man bör udstøde *et* og skrive *invito prædicente me* = „det siger jeg Eder forud, skönt kun med ulyst“ (naturligvis fordi det er en ulykkesspådom).

Livius XXXIX, 40, 5 (p. 82 l. 2) tror jeg at den følgende modsætning *summus imperator* kræver at man skriver: *manu fortissimus* **miles** *multisque cet.*, foruden at der efter *pugnis* bör stå komma, ikke hemikolon, da ordene *in bello* lige så vel hører til det sidste led *idem . . . summus imperator.* — XXXVI, 15, 8 (p. 152 l. 15—16) er det besynderligt med de mange bestemmelser til *Attica terra*, medens de øvrige navne står bart; desuden var det naturligt, om *Peloponnesus* sondredes lidt fra de forud nævnte lande. Jeg tror derfor, at der bör stå: *Attica terra* **ac** *sita ab tergo Peloponnesus* eller dog noget lignende, så at ordene *sita ab tergo* kommer til at stå som bestemmelser til det sidste navn. — XLII, 49, 2 (p. 167 l. 10 f. n.) er det værd at overveje, om Livius ikke har skrevet: *ad magnum* **bellum** *nobilemque . . . hostem*, et rettelsesforslag, som er mig meddelt af cand. Jörgensen.

Vellejus Paterculus II, 118, 4 (p. 183 l. 9 f. n.) bör der skrives *obstabant* **tamen** *fata consiliis* istdf. det meningsløse *jam;* allerede Ruhnken havde sagt: „particulam adversativam „sed“ vel aliam excidisse manifestum est“. Ibd. § 1 (l. 8) vover jeg rigtig nok hos Vellejus ikke bestemt at fordömme tavtologien i udtrykket *novitate incognitæ disciplinæ*; Ruhnken vilde dog hellere skrive *suavitate*, men nærmere ligger vist **bonitate.**

Curtius VIII, 4, 15 (p. 11 l. 8) skriver jeg **admotos igni** *refovebat artus* istdf. *admoto igne*; det er dog naturligere at tænke sig, at Alexander har sat sig hen ved ilden og holdt lemmerne hen til den, end at man har bragt ilden hen til ham; og jfr. Val. Max. V, 1 Ext.

1 *ipse sublimi et propinqua igni sede sedens* og Frontini strateg. IV, 6, 3 *residens ad ignem* om den samme historie. — VII, 11, 15 (p. 26 l. 17 ff.) er der et meget vanskeligt sted, som Jensen ikke har været heldig med at rette eller S. med at forklare. Der kan ikke være nogen tvivl om, at det er selve *cunei*, der danner *gradus* for de opstigende, og at der ikke har været tale om blot at benytte dem som støtter for et bræt ell. lign., hvorpå de så trådte; denne fremgangsmåde vilde være altfor omstændelig, og hvor skulde de desuden have fået noget sådant bræt ell. l. fra? Således går det heller ikke til i det lignende sted hos Livius XXVIII, 20, 3 fl., hvor selve de medtagne *clavi ferrei* tjener som trin (*clavos per modica intervalla figentes quum velut gradus fecissent*). Altså er det sikkert, at det indskudte *et* er urigtigt; men at det ikke går an simpelt hen at föje *gradus subinde* som apposition til *cuneos*, har S. ret i; der må indskydes **ut**, hvad efter S.'s meddelelse til mig allerede Vogel har foreslået. Det er fremdeles rigtigt, når S. ikke har villet godkende den hist. infin. *levare* ved siden af *evasere*, men at det er rigtigt med de ringere codd. at skrive *levavere*, betvivler jeg; er der nemlig, som S. jo mener, tre forskjellige opstigningsmåder, så kommer der en uharmonisk bygning i stedet derved, at de to förste led får hver sit verbum, medens det sidste må nöjes med det andets verbum. For øvrigt tror jeg, at der kan være megen tvivl om hele dette sidste led; ti *quibus*, som står i de gode codd. og af S. efter Hedicke er rettet til *quidam*, kunde meget godt være fremkommet af en over *quis* tilskreven forklaring, og det falder i det mindste for mig naturligst at forstå sagen således, at alle har benyttet kilerne til at træde på, medens så nogle samtidig med armene har klamret sig om de over deres hoveder fremragende klippestykker og hævet sig op på denne måde, andre derimod har slynget lökker af tovene op derom, og så klatret op ved deres hjælp; i al fald i dette sidste tilfælde har de sidst opstigende også let kunnet rive kilerne ud igen og medtage dem til videre brug. Jeg tror derfor, at Curtius har skrevet: *alii manibus eminentia saxa complexi* **levantes***) *semet*, *alii adjectis funium laqueis* (scil. levantes semet) *evasere*, *quum cuneos inter saxa defigerent ut gradus*, *subinde quis insisterent*. Lige strax efter har P. *per asperenisi* for *per asperenisis*. = *per aspera* **enisis** (cfr. min udgave af Seneca de benef. et de clem. p. 265); fremdeles var det i § 24 (p. 27 l. 13 f. n.) lettere at rette håndskrifternes *ejus* til **et** *ejus* end til *ejusque*, og § 26 (p. 27 l. 5—4 f. n.) bliver det af hensyn til det følgende *ille*, som dog vel kun kan betegne Alexander, nødvendigt at tilföje et ord og skrive *qui* **regi** *petram tradant*. — VIII, 1, 15 (p. 46 l. 10 f. n.) bliver udtrykket bedre, når man skriver *lævo humero* **lacerato**, foruden at det er lettere at rette håndskrifternes *laceratū* til ablativ end til nominativ. — VII, 10, 9 (p. 54 l. 7) vilde jeg ube-

*) På en noget lignende måde tror jeg at infinitiv er kommen istdf. participium hos Seneca consol. ad Marc. 13, 1 (p. 97 nederst), hvor man af læsemåden i A *dissimulare & sollemnia* vist nok bör göre **dissimulans** *sollemnia*.

tinget foretrække med cod. P at skrive den af *dixerunt* afhængige dativ **interrogantique** (scil. regi); ved læsemåden *interrogatique* savner man betegnelse af spörgeren og den, som får svaret. — VII, 4, 4 (p. 58 l. 4 f. n.) er Giuntas rettelse *situ invia* kun en dårlig nødhjælp; codd. har *sit aut*, og jeg tror sikkert, idet det sidste *t* skriver sig fra det følgende *tot*, at man bör skrive *situ* **tali**, *tot cet.*, idet *tali* passende forbereder det følgende demonstrative *tot* .... *tot* og den dertil knyttede relativsætning *inter quas* (=. *ut inter eas*) *deprehensus cet.* — III, 2, 16 (p. 73 l. 11 f. n.) har Hedicke for så vidt ret, som han har set, at et stedsadverbium savnes, men det er galt, når han retter det uundværlige *istud* til *istuc*, hvilket adverbium tilmed ikke er det rette; man bör efter *istud* tilföje **illuc**. I den næste linie havde der næppe været nogen grund til at forsmå læsemåden *nisi etiam naturam.* — IX, 7, 19 (p. 95 överst) bör man vist nok ved en nem rettelse fjærne et meget hårdt asyndeton, der gör talen underlig brudt, idet man skriver *æreum clipeum hastam*que, *quam cet.*; ibid. § 25 (p. 95 l. 10 f. n.) kan jeg ikke få nogen rigtig mening ud af ordene *sæpe minus est constantiæ in rubore* og formoder istdf. dette sidste ord **pudore** („æresfølelsen", istdf. in eo, qui pudorem habet). — IV, 7, 15 (p. 125 l. 3 ff.) har Hedicke rigtig indset, at det ikke går an at forbinde ordene *modico volatu pr. s. antecedentes* med det foregående *agmini occurrunt*, og derfor også med rette forandret interpunktionen og udstødt *et* efter *antecedentes*; men når han så efter dette beholder Lauers rettelse *antecedentium* (alle codd. have *cedentium)*, så bliver dette participium, som i den almindelige læsemåde er besynderligt, fuldkomment meningsløst. Jeg formoder, at Curtius har skrevet: ... *occurrunt;* **tum** *modico volatu p. s. antecedentes modo humi* ... *levabant* **ducentium** *iterque monstrantium ritu.* Ibd. § 29 (p. 126 l. 8 f.) vil man, når man holder sig nær til overleveringen i codd., snarest komme til at skrive: *Vera et salubri æstimatione* **fidei** (codd. *fidē*) *oraculi vana profecto responsa* **ei** (codd. *si*) *videri potuissent;* men den i Henrichsens bog optagne læsemåde er selvfølgelig her meget brugelig. — IV, 1, 17 (p. 136 l. 7 f. n.) tror jeg at der bör stå *clari inter suos* **duo** *juvenes*; at der nemlig kun var to, fremgår af § 22 *tum rege eo salutato* *a l t e r* *ex his (iis?)*, og talangivelsen synes mig at være på sin plads her forud for at forberede dette *alter*, ti ellers kommer man naturlig til at tænke sig, at der var mange flere. — III, 1, 8 (p. 145 l. 19) er det galt, når der står *ut* ... *dederent urbem*; ti, som det fremgår af § 6 (l. 8) havde Alexander *urbem* i sin magt, hvorimod *arx* tilhørte fjenderne. Sebisius vilde derfor rette *urbem* til *arcem*; jeg derimod er mere tilböjelig til at tro, at *dederent urbem* er opstået af et oprindeligt **dederentur** (= *dederent se*, som f. ex. p. 193 l. 9). — X, 5, 28 (p. 163 øverst) viser læsemåden i P (*eadem erat*) hen til, at man bör skrive: *quibus ea* **ademerat** *bello*, ikke *dempserat* (om man i det hele taget nogensinde har sagt *demere alicui regnum*, *imperium* ell. lign. om at „berøve, fratage", ved jeg ikke, men jeg betvivler det, da jeg i ordbøgerne ikke kan finde et eneste tilsvarende exempel; så meget er sikkert, at Curtius aldrig har dette udtryk). Desuden bör man sætte kolon foran ordene *tot regna* .. *data,*

som ikke danner et med de øvrige sideordnet led i opregningen her (deres charakter passer da heller ikke dertil), men derimod indeholder i chiastisk orden argumenterne for Alexanders lige forud omtalte *liberalitas* og *clementia in devictos*.

Columella XII præf. (p. 169 l. 5) i sætningen *quoniam villici quoque successerunt in locum dominorum* synes *quoniam* mig at være ganske meningsløst; enten er det opstået af **quo iam** = *quomodo jam*, eller også er compendiet *quo*, der både kan betegne *quomodo* og *quoniam* (hvilket sidste vel hyppigere betegnes ved *qm*), blevet opløst falsk som det sidste istdf. det förste.

Seneca epist. 53, 4 (p. 33 nederst) kunde, som S. siger, det sidste punktum godt have været udeladt og vil vel også blive det i en senere udgave; men da det endnu står der, skal jeg dog meddele mine tanker om den vittighed, som indeholdes i disse ord: *Illud scito* . . . *nauseator erat*. Således som der nu skrives og interpungeres, lader man Seneca sige, at det ikke forholder sig ganske rigtig med, hvad der fortælles hos Homer, at Ulixes overalt led skibbrud, og at det var dette, som medførte, at hans hjemrejse varede hele tyve år; nej, i virkeligheden led manden af søsyge, og dette var det, der forhalede hans hjemrejse, idet han for at undgå denne slemme syge hvert öjeblik tyede til landjorden. Ganske vist er der en mening i dette, men jeg kan dog alligevel ikke rigtig tro, at vi her har Senecas tanke; ti foruden at dette vilde være en mageløs flov fiktion, så kommer han jo på denne måde til at fremstille skibbrud som en större ulykke og et bevis på större forbitrelse mod en hos havets guder, end søsygen er, og dette stemmer jo dog ikke med hans egen i den foran gående historie beskrevne færd, idet han jo netop udsætter sig for et skibbruds farer for blot at komme i land og slippe fri for søsygen, ret som om hint var et mindre onde end denne. For at bringe harmoni til veje mellem hans ord og handling og tillige slippe for den omtalte fiktion, bör man efter min mening skrive således: *Illud scito*, *Ulixem non fuisse tam irato mari natum* (scil. quam me); *ut* (= selv om også) *ubique naufragia faceret*, **non** *(n̄) nauseator erat*. Men dette, siger Seneca, er jeg, og hvad derfor skibbrudene bevirkede for Ulixes, vil søsygen bevirke for mig, nemlig: *Et ego*, *quocumque navigare debuero*, *vicesimo anno perveniam*, hvilket for en mand i Senecas alder vil sige omtrent det samme som „aldrig“. — De benef. I, 1, 4 (p. 40 l. 5 f. n.) kan pronom. *ipsis* næppe være rigtigt, men enten burde man skrive *quum sit* **et** *in ipsis crimen* eller rette *ipsis* til **istis**, som jeg foreslog i min udgave; denne rettelse, tror jeg temmelig sikkert, bör man også anvende i epist. 79, 1 (p. 67 l. 20): *omnia de* **ista** *Charybdi certiora*. — Epist. 79, 17 (p. 61 l. 12) kan jeg ikke tro at præsens er rigtigt i sætningen *Nulla virtus latet*; det siges jo dog både forud og bag efter, at den godt kan forblive ubemærket, medens dens besidder lever, og först træde frem i sin glans og vinde anerkendelse efter hans død; derfor skulde man vist nok skrive **latebit**. — Epist. 79, 1 (p. 67 l. 7 f. n.) har efter den nyeste kollation af Chatelain det bedste håndskrift P ikke *arreptum* men *abreptum*; dette er det rigtige ord, og tillige synes det

nødvendigt at lade verbet være konjunktiv, så at der kommer til at stå abreptum sit. — Quæst. nat. III præf. 15 (p. 89 l. 21) formoder jeg at det rette er: *scias te hoc* (= felicem) *non futurum diu* *) — Epist. 41, 1 (p. 110 l. 3) skriver jeg *quasi* sic *magis exaudiri possimus*. — Quæst. nat. VII, 1, 3 (p. 151 nederst — 152) er der et meget korrupt sted, hvor ordene åbenbart er bleven omstillede noget i vore codices. Den overleverede læsemåde i BE er denne: *Quanto illa majora sunt* . . . ., *quod a solstitio ad minuendos dies vertitur quod a solstitio statum inclinat et dat noctibus spatium;* her er det nu klart nok, at ordene *quod a solstitio* fejlagtig er bleven gjentagne og må udslettes den ene gang, men hvorfor ordene *ad minuendos dies vertitur* skal gå med i løbet, er ikke let at begribe. Her er jeg ganske vis på at texten oprindelig har haft denne form: *quod a solstitio statum inclinat et ad minuendos dies vertitur, dat noctibus spatium*; man får derved et særdeles passende, asyndetisk sammenstillet modsætningspar med chiastisk ordning af de indbyrdes til hinanden svarende sætningsdele. Det er klart, at afskriveren i archetypus förSt havde oversprunget ordene *statum inclinat et*, og at han så bag efter har tilföjet dem i randen, idet han tillige for at angive, hvor de skulde indsættes, gentog de foran gående ord *quod a solstitio*; derefter er så samtlige disse ord af en senere afskriver bleven indsatte unöjagtig i texten. Om fejl af denne art vil jeg henvise til mine bemærkninger i udgaven af de beneficiis p. 212. Endnu en fejl til er der i dette sted, nemlig i den i det følgende stående sætning *quum tanto major sit illis;* ti at solens större1se fremfor jordens skulde have noget at sige med hensyn til det spörgsmål, som her omtales, hvor vidt den skal *urere terras* eller ej, er dog vel indlysende. Man kunde nu tænke sig, at der f. ex. skulde sættes *ignis* istdf. *illis*, men selv i dette tilfælde vilde jeg stødes ved komparativen *major;* snarere vilde jeg derfor tro, at sætningen burde skifte plads og henflyttes efter *quod lunam*, hvormed da tillige en forandring af *illis* til *illa* blev nødvendig. Men for øvrigt vilde man i denne bog göre bedst i helt at udelade denne sætning, som slet ikke vilde savnes. — Quæst. nat. III præf. 4 (p. 190 l. 8 f. n.) vil man nok kunne forsvare læsemåden *opus nescio an superabile*, da udtrykket *nescio an* hos Seneca ikke som i den ældre sprogbrug nødvendig hælder til betydningen af en bekræftelse; dog vilde det efter min mening stemme bedre sammen med det følgende *certe magnum*, om man skrev insuperabile (lignende fejl er ikke ganske sjældne) og så tog *nescio an* som hos Cicero. — De brev. vitæ 6, 1 (p. 214 l. 14) fordrer modsætningen, tror jeg, at man skriver *quas nec* peragere *licebat cet.*

Quintilian X, 3, 29 (p. 198 l. 10 f. n.) har det bedste håndskrift *itane deerremus;* deraf dannes vel rettest *itinere* erremus, der lige så godt lader sig forsvare som *itinere deerremus*.

*) Epist. 29, 2 (p. 102 l. 5) vover jeg lige så lidt som S. at antaste læsemåden *spargenda manus est*; de fremsatte rettelsesforslag er så uheldige som vel muligt. Man bör, tror jeg, forstå *manus* metonymisk om håndens virksomhed og oversætte: „man må have hånden i arbejde på mange steder“.

Plinius major hist. nat. XXXV § 83 (p. 177 l. 25) finder man, om end ikke i det ældste håndskrift B, så dog i meget gamle og vigtige håndskrifter læsemåden *nihil aliud continentem quam in linias visum effugientes*; deri skjuler sig den sande læsemåde, som mine disciple stadig af sig selv har gengivet i deres oversættelser: *quam* **tres** (III) *linias*.

Tacitus Hist. IV, 81 extr. (p. 7 l. 9 f. n.) skal der utvivlsomt som modsætning til *cæco* i det fölgende sætningsled tilföjes et adjektiv, som disciplene ligeledes af sig selv tilföjer i oversættelsen: *statim conversa ad usum* **manci** *manus*. — Annal. XV, 64 (p. 67 l. 1) formoder jeg at Tacitus som en mere passende modsætning til *implacabilem Neronem timuerit* har skrevet *oblata* **mitioris** (sc. Neronis) *spe* (jfr. *signum perculsi* II, 46). Ved forvanskning i omvendt retning er der måske Annal. II, 88 (p. 159 l. 7 f. n.) kommen til at stå *occultis* for **occulte**.

Plinius minor epist. IX, 33, 6 (p. 8 l. 5 f. n.) står der i det eneste håndskrift, vi har, *adnatandi* (ed. princeps *adnatanti*) *insiliit ergo*; i ed. Romana 1474 og de andre gamle udgaver för Aldina læses der *adnatanti insiliit tergo*; Aldina har *adnatat nanti insilit tergo*, hvoraf Corte ved at rette *nanti* til *natanti* har dannet den almindelige læsemåde, som også findes her i bogen. Men foruden at man således har fjærnet sig vel meget fra læsemådens ældste spor, som utvivlsomt foreligger i de först nævnte kilder, måtte man om delphinen vente ikke det simple *natanti*, men derimod *adnatanti*; ti den søger jo efter beskrivelsen i al fald lige så meget drengen, som han den, eller snarere mere. Det er derfor sikkert en rigtig ændring af Sichardus, når han skriver, hvad også jeg selv var falden på: *adnatantis insilit tergo*. Men endnu er der vist lidt at rette; når der nemlig står: *Maxime puer . . . insilit tergo*, kunde det let medføre den forestilling, at, hvad der fortrinsvis fortælles om denne ene dreng, også om end i mindre grad gjaldt om de andre drenge; men dette er dog efter hele sammenhængen ikke rigtigt. Man bör derfor vist nok skrive og interpungere stedet således: *Crescit audacia experimento, maxime* **puero**, *qui primus expertus est: adnatantis insilit tergo cet.* — II, 7, 4 (p. 54 l. 4 f. n.) bör der sikkert skrives: *tam* **claræ** *specimen indolis*, ikke *clarum*; kvalitetsbestemmelsen kan ikke godt undværes ved *indoles*, hvorimod den ved *specimen* er overflødig, og den slags fejl, hvortil denne hører, er höjst almindelig i vore håndskrifter. — Ep. VIII, 4 (p. 79 nederst) formoder jeg *tam copiosa, tam* **læta** *. . . materia*; ti *lata* synes mig at være ganske det samme som *copiosa*; desuden har M *late*, fremkommet ved omstilling af vokalerne i *læta*. — Ep. VII, 9, 8 (p. 148 l. 12) skal der vist stå: *sæpe in orationes (oratione?) quoque non* **historicarum** *modo sed prope* **poeticarum** *descriptionum necessitas incidit*; codd. har *historica* og *poetica*, formodenlig fordi compendiet for endelsen *-rum* ikke er blevet forstået eller er glemt.

Hæc habui, quæ dicerem. **M. C. Gertz.**

Äldre Västgötalagen. Normaliserad text. Upsala W. Schultz. 1876. VIII + 67 s. (Utgifven af E. Schwartz och A. Noreen.)

Det är en länge känd brist, som ändtligen blifvit afhjälpt, sedan vårt vigtigaste språkliga minnesmärke utgifvits i en upplaga, som genom sin prisbillighet är lättare åtkomlig och kan blifva allmännare spridd än den gamla Collin-Schlyterska. Utan tvifvel kommer denna bok att blifva af stor betydelse för undervisningen i svenska språket vid våra universitet, och det är i följd häraf, som vi ansett det icke vara otjänligt att underkasta den samma en närmare granskning. Väl inser förf., att denna granskning egentligen fordrat en person, mera bevandrad i det svenska fornspråket än han själf; men då ingen mera i detalj gående kritik ännu synts till, har han gripit sig verket an i hopp om att därigenom i någon mån kunna öka bokens användbarhet.

Vid de allmänna grundsatserna för normaliserandet, hvilka utgifvarne i företalet framstält, hafva vi icke mycket att anmärka. Dock anse vi det felaktigt, att *e* bibehålles, då isl. har *é*, hvilket ju i allmänhet i fsv. återgifves med *æ*. Så är t. ex. *þer* (dat. sing.) Md. 3[1]) bibehållet, ehuru det oftast skrifves *þær*. Visserligen kan man vid enskilda fall antaga, att ostadigheten i skrifsättet antyder en vacklan i uttalet; men detta antagande får ej utsträckas för långt, annars vore fornsvenskan ett märkvärdigt oregelbundet språk, hvartill ett motstycke i verkligheten knappast låter sig uppvisa. — Lika litet kunna vi inse, hvarför *e* fått kvarstå i *brennæ* och *brestæ*; ty väl ligger det antagandet närmare till hands, att dessa äro de äldre formerna — altså beteckna *brænnæ* och *bræstæ* —, än att de skulle vara uppkomna af *brinna*, *brista*, då öfvergången af *i* till *e* i stamstafvelser ännu ej torde förekomma på äldre Västgötalagens tid. Det samma kan sägas om *ekki* samt om *fek*, hvilka säkerligen föreställa *ækki*, *fæk* (isl. *ekki*, *fékk*). Det enda fall, som skulle kunna väcka tvekan, vore *þrem* för *þrim*; men utom det att detta *þrem* är skriffel för *tvem*, skulle det ock kunna förklaras som *þræm* = isl. *þrem*[2]). — Betänkligt synes det att antaga, att det enkla *g* i *lægia*, *ligia* o. s. v. har någon grund i verkligheten.

---

[1]) De förkortningar, som här användas, äro dels de samma som i den granskade skriften, dels de som vanligen användas i arbeten öfver fornsvenskan, och hafva därför ej ansetts behöfva någon förklaring.

[2]) Den i det senare språket så vanliga öfvergången af *i* till *e* torde hafva tagit sin början i ändelser och afledningsstafvelser, och detta redan på äldre Västgötalagens tid, ss. i *bonde*, *oleng*; ja, *e* synes t. o. m. här och där hafva öfvergått till *æ*, t. ex. i *fearfölængh*, *hörængiær*, analoga med det nysvenska uttalet *bondän* af *bonden* o. s v., där *e* blifvit *ä* såsom i *vän* af *ven* (*vin*), i *sven*, *hell* m. fl. — Det fsv. *e* i *bonde* torde knappast få omedelbart sammanställas med det i äldre isl. och fornnorska handskrifter förekommande *e* för *i* i ändelser.

I afseende på enskildheter kan man ofta vara i tvekan om, huru långt normaliserandet bör sträckas, och utgifvarne hafva härvid gått till väga med all försigtighet. Men ändamålet med denna upplaga — som ju är att åt många, hvilka ej vidare tänka sysselsätta sig med forskning i vårt svenska fornspråk, gifva en så klar och helgjuten bild af språket som möjligt — synes oss kunna hafva tillstadt en större frihet vid textens behandling, i synnerhet då denna text, såsom här är fallet har ett tillräckligt öfverflöd af uppenbara misskrifningar. Ofta kan man genom en obetydlig ändring få en regelbunden och med allmänna språkbruket öfverensstämmande form i stället för den i handskriften förekommande, hvilken endast genom långsökta förklaringar kan förstås och ej sällan sätter den i språkhistorien mindre indvigde i bryderi. Skall man normalisera, så må man göra det med besked. Har man blott gjort en enda ändring af handskriftens text, så har man ju i och med det samma afvikit från det i verkligheten gifna och beträdt gissningarnes fält, och då må man väl så gärna taga steget fullt ut. Härmed vilja vi visserligen icke försvara det sätt, hvarpå t. ex. vissa icke-skandinaviske vetenskapsmän handskas med Eddan, i det de efter sina hugskott förändra hela ord och meningar[1]). Det ligger naturligtvis intet ondt i själfva ändringarne; det är endast om sannolikheten af dem som man kan vara af olika mening. Och det är i sanning stor skilnad mellan detta sätt att „normalisera" och det af oss förfäktade. Då man ändrar formen af ett ord eller ett uttryck, har man ju hela den öfriga litteraturen att stödja sig vid, hvaremot man för bedömande af meningen endast har den föreliggande texten att rätta sig efter.

Det enda ögonmärke, som man kan och måste hafva vid all normalisering, är sål. sannolikheten. Man har i hvarje enskildt fall att afgöra, hvilket dera är lättare att antaga, ett fel i handskriften, eller en sällsynt, kanske aldeles enstående ordform. Härvid synas oss utgifvarne ofta hafva lagt alt för stor vigt vid skrifningen i codex A, en handskrift som, ehuru gammal, icke lider brist på felskrifningar. Efter vår åsigt hade därför följande ändringar kanske bort vidtagas.

O. 1. *i þingi*. Schl. förslag: *a þingi* borde följas. Ty — för att genast taga fast på ett exempel för bestyrkandet af våra ofvan uttalade grundsatser — hvad har nybegynnaren för nytta af att veta, att på detta ställe i den gamla handskriften står *i*? Det gagnar honom för visso mycket mera att få reda därpå, att *a þingi* är det enda med allmänna språkbruket öfverensstämmande uttryck för detta begrepp. Och den lärde — ja, honom kvittar det lika om det står *i* eller *a*; han vet, hvad han skall tänka ändå. Att upptaga ändringsförslagen i en not är att endast gå halfva vägen; ty efter vår, visserligen obetydliga, erfarenhet förbigås gemenligen noterna såsom „mindre vigtiga". Förhållandet borde vara alldeles motsatt, så att ändringarna, för så vidt de ega någon smula säkerhet, upptoges i texten, handskriftens läsart

[1]) Jfr. bland annat åtskilliga af Bergmann utgifna Edda-sånger, t. ex. *Rigs-sprüche und Hündla-lied*. Strassburg 1876.

i noterna[1]). — Æ. 24. *arvumin*. Schl. förslag *arvænum* är kanske sannolikare, då i handskriften äfven kan läsas *arwnum*, efter hvad som meddelas i „Addenda et Emendanda“ i Collin-Schl. upplagan. — G. 2. *þa ær tilgævær* bör väl ändras till *þa æru* etc. — R. 5. Handskriftens *hæn* hade väl snarare bort ändras till *hin*, såsom i VGL. II, än till *han*; att i § 2 jämväl står *han*, oaktadt man väntade sig *hin*, behöfver ej väcka någon betänklighet, då det ju står ensamt och ingen motsättning till ett föregående *han* behöfver utmärkas[2]). — 5: 1. *vkvaþins*-här och på de öfriga ställena i samma flock borde väl ändras til *ukvæþins*-; ty är man ock en smula oviss om slutkonsonanterna i ordet, så är dock vokalen *æ* tillräckligen bestyrkt af hela så väl svenska som danska litteraturen[3]). — 11. *nekuaþum* borde väl ändras till *nekvæþum* (VGL. II. *nequæþum*). Visserligen gifves det i danskan ett subst. *kvad*, men i svenskan saknas säkra spår till det samma; och det är i sanning dristigare att antaga ett för språket eljest okändt ord än att ändra ett *a* till *æ* i en handskrift, som vimlar af felskrifningar af denna art. — Þ. 17. *rantær* borde väl ändras till *ræntær*; visserligen låter en form *rånt* tänka sig på nysvensk ståndpunkt, men af ett *rana* i VGL. kunde väl aldrig blifva annat än *ranaþær*. — 19: 2. *skapat* föreställer väl *skapaþ* (plur. n.), såsom straxt nedanför samt på båda motsvarande ställen i VGL. II. — L. *skama* borde väl ändras till *skam*, såsom i I (*scam*), snarare än till *skamma*. — Þl. *En þridiungin*; bätre *En þridiungær* (B, G, H *þriþiungær*); felet *-in* i st. f. *-ær* kan lätt vara föranledt af de föregående ackusativerna. — VK. *Bællabygð* borde ändrats till *Ballabygð*.

Särskilt hade man väl kunnat hysa mindre betänkligheter för en ändring vid de tillfällen, då två eller flere handskrifter vitna mot cod. A. Flere sådana fall äro anmärkta i noterna, hvarigenom läsaren själf är satt i tillfälle att därom döma. Bland öfriga anmärka vi:

Efter Æ. 22. *markum* hade man bort intaga Fragmentets ord, som öfverensstämma med VGL. II. — R. 1. *sændæ mæn*; då hand-

[1]) Upplagor af fornskrifter, där det rätta förhållandet mellan text och noter finnes iakttaget med smak och urskiljning, äro Svend Grundtvigs „håndudgaver“ af den äldre Eddan. Det är böcker, som skulle kunna läsas utan noter, i fall dessa näml. vore så koncist affattade som i den skrift, som utgör föremålet för vår granskning, och icke innehöllo en mängd språkliga och mytologiska anmärkningar, hvilka icke utan förlust kunde förbigås.

[2]) Det får dock ej fördöljas, att *hæn* här, likasom Æ. 12: 2 samt i *hængat* (för *hingat*) R. 1 i cod. I, skulle kunna vara den äldre formen för *hin*, motsvarande isl. *enn* (ehuru ej i isl. en form *henn* finnes).

[3]) *ukvæþinsorþ* är kanske en sammansättning med gen. af partc. pret., sålunda: ord hvarigenom någon blir „okvädd“; liksom isl. *huliðshjálmr* betyder: hjälm, hvarmed man blir höljd, fsv. *fæghins budh, fæghins tidhande* (se Sv. Spr. L. V, 70), isl. *fegins dagr*: bud, tidender, hvaröfver, dag, på hvilken man blir glad. På dylika sammansättningar anför Grimm (*Deutsche Grammatik*, II, Göttingen 1826, sid. 676) blott ett enda exempel, näml. „unl nieusgierig (novi cupidus)“, som dock skiljer sig från de ofvan anförda därigenom att sista delen är ett adjektiv.

skriften har *sændi mæn*, och då både **B** och **I** efter *hingæt* tillägga *giæra* (*gioræ*), synes det vara lättare att antaga ett *gæra* bortfallet i **A** än att ändra *sændi* till *sændæ*. — 12: 1. Mellan *oxa* och *ok* borde inskjutits orden *ok sva firi ko* i öfverensstämmelse med R. 9: 1, Fragm., **B** och i synnerhet **K**, som har aldeles lika som R. 9: 1 i **A**. — J. **2.** *at* borde ändrats till *af* i enlighet med VGL. II, Fragm. samt raden nedanför. — 9: 1. *kærir* är kanske fel för *kæri*, såsom i **B**, **G** och **K**. — FB. 6. *klavi* är fel för *klava*, styrdt af *firi* liksom de öfriga orden, *gult* o. s. v. **G** och **K** hafva *klæua*. I VGL. II äro *siult* (fem.), *clæui* — — *vargher oc þiuuer* nom. såsom subjekt till *æru*.

Här och där hafva utgifvarne gjort sig skyldiga till några små inkonsekvenser. Så hade väl *halvri* Md. 3: 2 bort ändras till *halfri*, se Sv. Spr. L. IV, 248. — S. 4: 1 samt VS. 3 är *öræ* (*oræ*) ändradt till *öre*, men Þ. 14, FS. 3 samt Br. 5 är *öre* ändradt till *öræ*; jfr. J. 7: 3, där *öræs* fått kvarstå. — B. 5 är handskriftens *bloþukt* ändradt till *bloþught*; om här någon ändring varit af nöden —*kt* representerar sannolikt det gällande uttalet —, så hade det snarare bort ändras till *bloþugt*, på samma sätt som *x* i *dax* blifvit upplöst till *gs* och icke till *ghs* o. s. v. — Æ. 23. *Ætleþær* (för *-leddær*) är här bibehållet, så ock *vætæ* J. 2, men R. 8 är *vete* ändradt till *vette*. — Þ. 17. *hæskæp* borde rättats till *hæskap* såsom det skett Æ. 6.

Såsom tryckfel torde vi kunna uppfatta följande:

K. 12. *Biskupær skal vid* för handskriftens *viþ*. — 18. *længær* för hdskr. *længræ*. — Æ. 8: 3. *giætær*, i hdskr. *giatær*. — J. 4. *lægger* för *læggær*. — M. *þerræ* för *þerre*. — Þ. 3. *þæt at sværiæ* för *þæs* o. s. v. — 13. *salæ þær* för *salæ. Þær*. — 14. *aptir* för *æptir*. — FS. 1. *riþær. Þa* för *riþær, þa*. — Þl. *femtungin* för *fæmtungin*. — Br. *mæþ* för *mæd* i hdskr. — VK. *As hæræði* för *hæraði*; *fiurær* för *fiurar*.

Hafva utgifvarne någon gång kanske gått för långt i sitt normaliserande, så är det vid återställandet af teoretiskt riktigare former sådana som *egha* (för *ægha*), *anöþoghær* (för *annöþoghær*), oaktadt de ändrade formerna genomgå hela den fsv. och jämväl den fd. literaturen. Så är ock förhållandet med *tvæ-* och *þræ-*, hvilka det oaktadt blifvit ändrade till *tve-* och *þre-*.

Öfriga anmärkningar äro:

Det K. 1 samt Br. 2 förekommande *igh* får väl icke anses för skriffel, då denna form rätt ofta förekommer i den svenska fornlitteraturen. Så t. ex. flere gånger i VGL. II, och ULL. sid. 26 not. 2 anmärkes det: „E. *igh* et sic passim.“ — *Igh* är väl uppkommet af *egh* genom en i svenskan icke ovanlig öfvergång af *e* til *i*. Exempel därpå äro: *gisl* ÖGL.; *laghagingærdh* VGL. V; *blikna* Med. Bib.; *fitmi*; nysvenska *försinka*; vidare *þir* VGL. III: 2; *si* (konj. af *væra*) VGL. III: 1; hvardagsspråkets *si*, videre; dial. *blia* för *blea*. Flere exempel skola anföras längre fram.

Det af utgifvarne Md. 11 insatta *höfþi* borde varit *hofþi*, i hvilken form detta verb eljest förekommer; *höfþi* i not 58 p. 15 hos Schl. är tryckfel.

Md. 14: 1. *fullir* är en oriktig ändring af handskriftens *fulir*, hvarom jfr. Sv. Spr. L. III, 297 och Schlyter, *Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar*, Lund 1877, ordet *ful*. Nominativen *full* (för *fuldær*) har ett dåligt stöd i *hull*, *hol* i edsformuläret: *sva se mær guð hol* etc., där dess egenskap af nom.-sing. mask. blifvit ifrågasatt (se Schlyter, *Ordbok* i Bihanget, ordet *guþ*).

seiæ VS. 1: 1 har af utgifvarne blifvit ändradt till *seæ*, en ändring som synes oss aldeles felaktig. För att framställa vår uppfattning af denna form nödgas vi till en längre afvikelse från ämnet.

Likasom fnord. *e* och *ǣ* (= *i*-omljud af *a*) i fsv. och fd. gått upp i hvar andra och återgifvas med ett ljud, som vanligen tecknas *æ*, så hafva äfven de motsvarande långa ljuden *ē*[1]) och *ǣ* i fsv. och fd. sin regelbundna motsvarighet i ett enda ljud, hvilket äfven vanligen tecknas med *æ*. Sålunda hafva vi att söka fnord. *ē* i fsv.-fd. *træ* (isl. *tré*), *fæ* (*fé*), *læn* (*lén*), *lættær* (*léttr*), *rættær* (*réttr*) o. s. v. De enda ord vi känna, som skulle kunna väcka någon tvekan, vore de nysv. *gret* och *let*, biformer till *grät* och *lät* (isl. *grét*, *lét*); men därvid må man ihågkomma dels de reduplicerande verbens mångskiftande imperfektformer, dels att *grät* och *lät* äro de af det bildade språket, d. v. s. riksspråket, mest gynnade.

Från denna regel, att fnord. *ē* blir fsv.-fd. *æ*, finnes dock ett märkligt undantag. I fnorsk-isl. öfvergår fnord. *ēa* som bekant till *já* (*iá*). Fornsvenskan och forndanskan visa en helt annan, men icke mindre egendomlig behandling af fnord. *ēa*: det återgifves näml. i dessa språk icke, såsom man skulle väntat sig, af *æa*, utan af *ea*. Ur fsv. skrift anföra vi följande exempel: *sea*; *tea*; *svear*; *leande* (utlånande, ULL. Kp. B. 6 och MELL. Kp. B. 4); *le* (för *lea*, ack. = isl. *ljá* af *lé* lie, Alex. 3354), *lee* (dat. af samma subst., Alex. 5295); *treægar*, *treagar* (för *-garþ*) VGL. II. Add. 123, *threagarz* Södm. L. BB. 10: 3, not. 4; *fear* (gen. af *fæ*) ÖGL. BB. 17: 1, *fea* Södm. L. BB. 31: 1. Att ett eller annat undantag härifrån förekommer, såsom *læ* (inf. = låna ut) Bjärk. R., *fæarfölengh* VGL. II. R. 17, har ej mycket att betyda, då dessa så utomordentligt lätt kunna vara analogibildningar efter andra kasus och former, likasom t. ex. det nya pres. *ler* (isl. *hlær*) tydligen är en analogibildning efter inf. *le*. — Fnorsk-isl. behandlar äfven ord med urspr. *-ija* på samma sätt, t. ex. *þrjár*, *fjá*, *frjá* (got. **þrijos*, *fijan*, *frijon*). Man skulle visserligen kunna tänka sig dessa uppkomna af

1) Man fasthålle väl åtskilnaden mellan det fnord. *e* och det fsv.-fd. ljud, som återgifves med samma tecken. Det senare är ju en nyare vokal, uppkommen af diftongen *æi* eller af kort *i*. — På frågan om uttalet af det fnord. *e* och *ē* vilja vi icke ingå, och det är ej häller för vårt ändamål af nöden.

*þrīaʀ o. s. v., men flere omständigheter tala för att de genomgått ett mellanstadium med *ēa*. Vi hafva nämligen kvar detta *ē* i *sé* (got. *sijai*); kanske också under formen *æ* i *frændi* (för **fréndi*, liksom *vættr* för *véttr*): af ett äldre **frēandi* blef i alla nord. språken *frēndi*,, likasom **bōandi* blef *bōndi*. Härför talar öfverensstämmelsen med fsv.-fd. *frændi*, hvilken öfverensstämmelse knappast på annat sätt kan förklaras. För mellanstadiet *ēa* tala slutligen de fsv. formerna *þrea* och *þrear*, samt *freadaghær*, isl. *frjádagr*, sannolikt af fnord. **frēaʀ*, äldre **frijōʀ* [1]).

I fnorsk-isl. sker en likadan sammandragning af *ēu*, *ēo* till *jó* (*ió*). I analogi härmed har fsv. sannolikt haft *eu* för fnord. *ēu*, ehuru vi ej ha många exempel att uppvisa; det säkraste torde vara *kneum* Smål. L. 13: 8, hvaremot t. ex. *upsweum* ULL. KgB. 2 och *forseo* VGL. IV 14: 17 kunde hafva fått sin vokal från nom. *svear* och *forsea*. Men ett dylikt öfverflyttande af vokaler kan äfven ske i ord på *æ*, och mycket betyda därför icke sådana former som *træomen* Med. Bib. II. 343, *knæm* ÖGL. Æ. 17, 3: 1, *træm* Birg. Up. — Formerna *níu* och *tíu*, hvilka finnas i alla de nord. språken, visa att det endast är samnordiskt *ēu*, icke *īu*, som förändras, och denna omständighet gör det ännu troligare, att *ija* blifvit *ēa*, icke *īa*. — Något pålitligt exempel på ursprungl. -*iju* kunna vi ej anföra, annat än **þriju* (äldre **þrijō*, got. *þrija*), isl. *þrjú*. Men fsv. *þry* visar, att detta ord icke genomgått stadiet **þrēu*, såsom man skulle väntat, utan **þriju* har förmodligen bortkastat *j* mellan vokalerna (såsom stundom sker äfven i got.) och sål. först blifvit **þrīu*, hvaraf sedan blef *þriū* (isl. *þrjú*, fsv. *þry*), då tonvigten i diftongen *iu* flyttades från den första till den sista vokalen [2]).

[1]) Detta **frijōʀ* är utan tvifvel en genitiv af gudinnan Friggs namn. *Frjá-*, *frea-* har sammandragits af **frijōʀ* såsom *þrjár*, *þrear* af **þrijōʀ*, under det att i det själfständiga ordet *gg* inskjutits framför *j*, så att gen. *Friggjar* uppstått ur **frijōʀ* såsom *þriggja* af **þrijā*. Jfr. häröfver Säve, *Om de nordiska gudanamnens betydelse*, Upsala 1869.

[2]) Att tonvigten i denna diftong ursprungligen legat på den första vokalen, är självklart; och att detta tämligen länge varit förhållandet i de nord. språken, göres sannolikt af det fnorsk-isl. *jó* (för *jú*), där öfvergången af *u* till *o* måste hafva försiggått, medan *u* ännu var kort. Denna akcentomkastning är dock gemensam för hela det nordiska språkområdet, och med den samtidig är troligen den äfvenledes samnordiska omflyttningen af tonvigten i isl. *járn*, fsv. *iærn* (af **íarn*, germ. **īsarna*), (isl. *frjáls*, fsv. *fræls* [af **fríals*, germ. **frīhalsaz*? fsv. *fræls* är sannolikt uppkommet omedelbart af **friāls*, likasom *bryta* af *briūta*]), isl. *várr*, fsv. *var* (af **úar-*, **ūsar-*, germ. **onsaraz*). Då sålunda akcenten omflyttats både i *iu*, *io*, *īa* och *ūa*, är det icke sannolikt att *ēa*, *ēu* och *īu* skolat undgå samma öde, om några sådana förbindelser då funnits. Om man ock antoge, att redan vid denna tid i fornsvenskan och forndanskan *ēa* och *ēu* antagit en annan gestalt (hvarom mera sedan), genom hvilken en sådan omkastning omöjliggjordts, så måste dock af germ. **nevon*, **tehon* redan hafva blifvit **nēu* eller *nīu*, **tēu* eller *tīu* (ty *v* och *h* måste hafva bortfallit i dessa ord samtidigt som t. ex. i **féar* af **fehauʀ*, **tréa* af **trevā*), och det synes icke troligt, att dessa två ord ensamma skolat befrias från den allmänna lagen

Att af detta enstaka exempel sluta till en allmän ljudlag för behandlingen af urspr. *-iju* torde emellertid icke vara rådligt.

Ett kort *i* eller *e* sammansmälter i fnorsk-isl. med det föreg. långa *é*, hvilket därför ej undergått någon förändring. Hurudant förhållandet härmed varit i fsv., tilltro vi oss ej att afgöra. Väl skulle man kunna uppleta en hel mängd former sådana som *træ* (dat. sing.) o. s. v., men att häraf draga någon slutsats torde ej vara rådligt. En form synes tala därför, att äfven i detta fall fnord. *ē* i fsv. undergått samma behandling som framför andra vokaler, nämligen hela pres. konj. af *væra* (*se*, *ser*, *sem* etc.), så vida det ej kan tänkas, att det i 1sta pers. sing. regelmässiga *e* från denna form inträngt i de öfriga personerna. Detta antagande är dock kanske något betänkligt och försvåras äfven däraf, att jämväl fd. här har formen *se*. — Danskan har, såsom vi nämt, vid dessa ord samma bildning som fsv., t. ex. *se*, *te* o. s. v.

Det sålunda af fnord. *ē* uppståndna *e* går ofta nog öfver till *i*, en öfvergång, hvarpå vi ofvan ur andra bildningar anfört exempel. Så blir af *se* (pres. konj. af *væra*) *si* VGL. III. 1, af **lea* (= lie) *lia* Birg. Up., af **feanda fianda* Cod. Bur. 190, af *se*, videre, blir i hvardagsspråket *si* o. s. v.

Men af dessa ord gifves det ännu egendomligare former. Hit hör det *seiæ*, som gifvit anledning till dessa anmärkningar; vidare: *seia* ÖGL. RB. 1: pr., *sæyia* StadsL. BB. 22, *seia* Cod. Bur. 208, 495, *seie* (jag må se) Bonav. 206; *leyande* (= utlånande) MELL.; *fæiær* VGL. II. G. 2 och O. 1: 10, *feiær* VS. 11, *fæiar* D. 19, *feia* ÖGL. 15: 1; *suæiar*, *sueia* Cod. Bur.; *þreia* (nom. och ack. fem.) ÖGL.; *matskutzfreyædagh* VGL. II. K. 41, handskr. L (från omkr. 1470).

Huru skola vi uppfatta dessa former? Böra vi anse dem som falska antiker, såsom försök at skrifva på gammaldags vis, på samma sätt som den falska formen *threir* Med. Bib. I. 546 står för *threr* eller *þrir?* Såsom någonting dylikt eller rent af som en felskrifning synes här *seiæ* vara uppfattadt af utgifvarne. Men hvarken det ena eller det andra är väl tillåtligt, då formerna med *i* förekomma i sådan mängd och i så skilda urkunder. Också har den ene af utgifvarne i en senare utkommen skrift (Noreen, *Fryksdalsmålets ljudlära* i Upsala Universitets Årsskrift 1877, sid. 73) öfvergifvit denna uppfattning och lemnat en förklaring af dessa former, hvilken emellertid icke synes oss vara hållbar. Han antager nämligen, att *sea* är den äldre formen, och att därur *seia* utvecklat sig genom inskjutande af ett *j* mellan de båda vokalerna. Alla af honom där anförda exempel skrifvas också med *e*; men af de ofvan lemnade citaten ser man, att ej häller skrifningen

om tonvigtens flyttande. Man har därföre förmodligen att skilja mellan en äldre, samnordisk akcentomkastning, på en tid, då ännu ej *h* eller *v* bortfallit mellan vokaler, ej häller *-ija* blifvit *ēa*, och då således intet *ēa* eller *ēu* fans; samt en yngre, som endast förekommit i fnorsk-isl. och endast träffat *ē* med följande vokal, men icke andra vokaler (ss. i *níu*, *tíu*; *kúa*, *súa*, gen. pl. af *kýr*, *sýr*). Ett minne af detta äldre stadium *ēa* har Bugge uppvist i *Atlamál hin grœnlenzku* v. 94, där versbygnaden fordrar *féar* i st. f. *fjár*.

med *æ* är sällsynt; och då man känner, att de fsv. handskrifterna ofta skrifva *e* för *æ* (det kan t. o. m. betraktas som regel i diftongen *ei*), men däremot sällan *æ* för *e*, så ligger det antagandet nära till hands, att de alla innehålla *æ*-ljud, ehuru skrifvet *e*. Men äfven om man endast erkänner *æ*-ljud i de ord, som med detta tecken skrifvas, så blir förklaringen af t. ex. *sæyia* ur *sea* oantaglig. Väl är det sant, att *e*-ljud framför *j* ofta öfvergår till *ä*-ljud (jfr. *Fryksdalsmålets ljudlära* s. 14), men för denna öfvergång fordras, att formerna med *j* skola hafva vunnit en allmännare spridning i språket, och detta synes — efter ofvanstående uppfattning af deras utveckling — aldrig hafva varit fallet. Därtill kommer, att om man förklarar *seia* ur *sea*, man bortkastar den enda hittils gifna möjlighet att förklara, hvarför fnord. *ē* framför vokal ej utvecklats till *æ* på samma sätt som annars.

Vi antaga därföre, att mellan det fnord. *ē* och ett följande *a*, *u*, *o* (*e*, *i*?) ett *j* inskjutits. Exempel på en dylik företeelse på andra håll lemnas af Noreen anf. st. Det är naturligtvis omöjligt att afgöra, huru det fnord. *ē* uttalades vid tiden för inskjutandet af *j*; att icke ens ett slags *ä*-ljud är otänkbart, visa formerna *häjja*, *däjja* (från södra Dalarne) för **häa*, **däa*, *hädan*, *dädan*. Ur fnord. **sēa* har sålunda blifvit fsv.-fd. *sǣja*, och det fnord *ē* har sål. blifvit *ǣ* här såsom i andra ställningar. Ur *sǣja*, vanligen skrifvet *seia*, har sedan — möjligen genom några mellanstadier, hvilka det fsv. skriftsystemets bristfällighet icke tillåter oss att genomskåda — blifvit *sea*, liksom ur *lǣja* (isl. *hlæja*) blifvit *lea*, ur *blǣja* (isl. *blæja*) *blea*, ur *klǣja* (*kleyar* Gamla Ordspr. 625, isl. *klæja*, som oftast böjes starkt, men äfven har impf. *klæjaða*) först **klea*, sedan *klia* med den ofvan omtalta öfvergången af *e* till *i*[1]).

[1]) En utvecklingsgång, som vi tänkt oss såsom möjlig, vore exempelvis af **lǣja*: *lǣija* — *lēja* — *lēa* (ss *flya* ur *flyja*, *döa* ur *döja*). Men man kan dock icke, ss. vi ofvan antydt, vara förvissad om en form med *ēj*, då man ej gärna antager tre samtidiga former af samma ord, om man kan undgå det. Eller ock kunde man tänka på: **lǣja* — *lǣia* — *lea*. För dessa öfvergångar kunna vi dock ej lemna några ljudfysiologiska skäl, ej häller förete analoga bildningar ur andra språk, då man ännu ej kan anse det fullt utredt, huru t. ex. nht. *blauer* utvecklat sig ur mht. *blâwer*, eller om got. *saian* uppstått ur **sājan* o. d. — Behandlingen af fnord. *ēa* i de särskilda nord. språken är ett af de icke få fall, i hvilka en tidig delning af de nordiska dialekterna visar sig, i det att det fsv.-fd. språkområdet framställer sig som en bestämd motsats till det fornnorska (och isl.). Hvad de till svenskt område hörande landskapsmål beträffar, hvilka i flere afseenden visa en från den öfriga svenskan skild själfständig utveckling — det dalska och det gotländska —, sluter sig dalskan med sina former *siå'* (se), *liå'* (lie) o. s. v. fullkomligt till den norska sidan, under det gotländskan går sin egen väg. I forngotländskan eller gutniskan heter det näml. *sia* (se), *priar* (tre, fem. pl.), *si* (pres. konj. af *vera*), *friadagr*, *sviar*. Att dessa innehålla *īa*, icke *ia*, inser man af det nygotl. *säi* eller *sai* (se), där det långa *i* diftongiserats; och fnord. *ē* har sål. här öfvergått till *ī* liksom i andra ord, t. ex. *kni* (knä), *vi* (isl. *vé*), *hiskepr* (fsv *hæskapær*), *lit* (impf. af *lata*). Men de spontana vokaliska öfvergångarne i gutniskan — hvilka i förbigående sagdt

Efter denna utflygt återgå vi till granskningen af det återstående.

Æ. 4. Ändringen af handskriftens *næstu* till *næsta* är tydligen gjord i den mening, att *fardaghæ* skulle vara ack. eller gen. sing. af ett svagt mask. *fardaghi*. Men ett sådant står ingenstädes att finna. Den form, i hvilken ordet oftast förekommer, är *fardaghæ* (*-a*), i förbindelse med *firi* eller *til*, och att detta är pluralis, visas af *firi vtarstu fardaghæ* VGL. II. Æ. 25, *til fardaghæ nestu* Æ. 4 samt formen *næstu* härstädes. Den enda singulara formen är *fardagher*, upptagen i Schlyters *Ordbok*.

Æ. 9. *Givis* måste här betyda: „gifve han sig", såsom äfven Schl. antagit, och kan ej gärna vara fel för *gifs*, då det äfven i VGL. II står *givis*. Denna sats kan då icke höra samman med *dör han* etc., hvilket ock bestyrkes däraf, att båda lagredaktionernas handskrifter hafva stor begynnelsebokstaf i *Dör*.

Æ. 13. Det i noten gjorda anförandet ur VGL. II är vilseledande i så måtto, att det endast har betydelse genom den följande vilkorssatsen: *æn þer döiæ baþir*.

Æ. 21 är *þer* (nom. pl. f.) ändradt till *þær*, motsvarande isl. *þær*. Ehuru denna form af Rydqvist uppstälts såsom normalform, är det dock tvifvel underkastadt, om den någonsin funnits i svenskan, då spåren af ett *R*-omljud här äro så få och osäkra. Den upptages ej häller af Schlyter i hans *Ordbok till Samlingen af Sveriges Gamla Lagar*. Vid de få tillfällen då *þær* anträffas (vid genomgående af de särskilda lagglossarierna hafva vi endast funnit det uppgifvet för VGL.), torde det kunna fattas antingen som *þar* eller som *þer* (den maskulina formen använd för fem.).

G. 9: 4. Handskriftens *beþæs* är här ändradt till *beþes*, men oriktigt, ty *beþæs* både här och på motsvarande ställe i VGL. II är infin.

Rubriken öfver R. borde väl flyttats till sin rätta plats framför fl. 4. [1])

---

tyckas gå i samma riktning som gotiskans — äro sällan konsekvent genomförda; och vi anträffa därför sådana former som *fe* (fsv. *fæ*; vi erinra om att gutn. *e* icke motsvarar fsv.-fd. *e*), *lerept* (isl. *léript*), ja t. o. m. *fear* (gen. af *fe*), *sei* (den vanliga formen för pres. konj. af *vera* i den äldre handskriften till Gotlandslagen; väl *se-i*). Gutniskan torde sålunda vara den enda dialekt, i hvilken fnord. *ē* finnes kvar oförändradt framför vokal.

[1]) I sin recension af den Collin-Schlyterske upplagan af VGL. yttrar Geijer såsom försvar för Stjernhjelms åtgörande, hvilket af desse utgifvare blifvit tadladt: „Medgifvom, att det fordras ett välbeväpnadt bokstafveligt samvete, för att låta rubriken: *þættæ ær retlosæ bolkær* äfven innefatta de genom tydligt misstag dit förvista föreskrifterna, huru *konung*, *biskop* och *lagman* skola väljas, för det att handskriften verkligen har detta (af utgifv. äfven anmärkta) fel; eller att med samma trohet bibehålla rubriken: *þættæ ær conongs bolkær* för berättelsen om Sveriges och Danmarks råmärken! Det är att fordra mycket af den menskliga svagheten." Saml. Skrifter, VIII, Sthm. 1875, sid. 41.

R. 4: 1. *usoktu* borde hafva ändrats antingen till *usöktu* ss. i VGL. II, och betraktas då *o* såsom en vanlig växling för *ö*; eller ock till *usottu*, då man kan tänka sig, att denna form blifvit läst *usoctu* i följd af den i handskrifterna lätt skeende förblandningen af *c* och *t*. Det senare är sannolikast, i det afskrifvaren troligen genom läsningen *usoctu* blifvit förmådd att skrifva *usoktu* för *usöktu*, hvilken senare form säkerligen varit af honom åsyftad.

R. 7. *ok eþ sin a ovan.* Dessa ord gifva ingen mening, då intet ord finnes, hvartill *eþ* kan vara objekt. Det enda verb, som här kunde passa, vore *læggia*, hvilket verkligen fins i VGL. II. Där hafva orden *Æn maþær — — — æn han vil* nästan ordagrann motsvarighet. Sedan står: *a han skuld at kræuiæ. Þa skal han siunætting til latæ giæra. ok haldæ firi hanum til skuld sinnæ.*, där *þa skal — — giæra* tydligen motsvaras af *sum lagh sighiæ* i VGL. I, och det följande af: *þa ma han sökiæ han til.* VGL. II fortsätter: *þa skal skuld fram lægiæ. oc eþ* etc., hvaraf orden *þa — — lægiæ* helt och hållet sakna motsvarighet i VGL. I, men som verbet *læggiæ* där fordras, synes det, som dessa ord utan alt för stor dristighet kunde insättas efter *sighiæ*. Utelemnandet har kanske sin grund däri, att afskrifvaren vid en hastig blick misstagit *sighiæ* (i den äldre handskriften kanske skrifvit *sægiæ*) för *lægiæ*, och därför fortsatt med *ok eþ sin* etc.

J. 7 *sær* bör kanske ändras till *sar*, demonstrativpronomen. I båda handskrifterna (B och K) af VGL. II står et motsvarande *þæn*.

J. 13: 2. Skrifningen *endaghæ-vitne* beror på en tydligen felaktig uppfattning af texten; jfr. VGL. II samt Schl. Gloss., art. *Endaghi*. Efter *endaghæ* bör sättas komma; *vitnæ* är verb.

Þ. 19. Handskriftens *naþær* (för *næþær*, isl. *niðar*) är af utgifvarne ändradt till *neþar*, hvilket då skulle vara uppkommet af *niþar* genom en öfvergång af *i* till *e*. Men såsom vi ofvan visat, är denna öfvergång för äldre Västgötalagens tid ytterst tvifvelaktig, och det torde därför vara säkrast att bibehålla *æ*, då jämväl VGL. II har denna vokal i ordet (*næþar*), och då *æ* dessutom är lätt att förklara. Det förekommer nämligen ofta nog i alla de nordiska språken en öfvergång af *i* till *æ* (isl. *e*) framför *ð* (*þ*). Dylika ord äro: isl. *neðan*, fsv. *næþæn* Bjärk.R., fd. *næthæn*, isl. *neðri*, fd. *næþri*, alla jämte det ifrågavarande *naþær* (d. ä. *næþær*) af en rot *ni* (Fick, *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen*, 3dje upplagan, III. 162); *mæþaldre* Cod. Bur. 102, *mæþsumbry* Hels. L. þgB. 8 pr., båda för äldre *miþ-* af **midja-*; isl. *sleði*, fsv. *slæþi* (jämte *sliþi* VmL. I. þj. 16: 1; II. M. 25: 6; fht. *slito* Fick, III. 360); isl. *beðinn* partc. af *biða*; danska *sæd* (*siðr*). Så äro kanske ock isl. *meðal*, fsv. *mæþal* samt fsv. *mælli*, fd. *mællæ* blotta biformer till *miðal* (*miðil*) och *milli* (för *miðli*), då den gemensamma betydelsen gör det svårt att antaga olika grundformer. Skäl finnas

dock för antagandet af en germ. grundform **medala* (se Leffler, Tidskrift for Filologi, ny række, II, noten under sidan 267).[1])

Br. 2. Intet semikolon synes behöfvas mellan *mö* och *giæri*, i fall *utæn* betyder: med det undantag att.

Br. 4. Formen *þikisdaghæ* återfins äfven VGL. II. KB. 52 i handskrifterna **H** och **K** (*þikizdagha*) samt FB. 46 (*þikiz-*); och då den äfven har stöd i isl. *þíkisdagr* finnes intet skäl att ej bibehålla den samma.

Ogynsamma omständigheter, inträffande vid nedskrifvandet af denna uppsats, hafva vållat, att exempel ej kunnat anföras i så riklig mängd som vi skulle önskat. Vi hoppas dock, att de af oss gjorda påståenden skola befinnas nödtorfteligen bestyrkta. Ej häller har vid många hänvisningar sido- eller kapiteltalet kunnat angifvas. Ur Rydqvists *Svenska Språkets Lagar* äro flere exempel hämtade, hvilka det dock ej har ansetts behöfligt att särskildt utmärka. De forndanska ord slutligen, som anförts, äro alla tagna från Lund, *Det ældste danske skriftsprogs ordforråd*, Kbhvn. 1877.

Upsala, den 22 december 1877.

Isidor Flodström.

---

1) De interdentale konsonanterna — till hvilken klass *ð* hör — fordra för sitt bildande, att tungan och i synnerhet tungspetsen är så mycket som möjligt fri, för att den med ledighet skal kunna sträckas fram mellan tänderna. Det är således naturligt, att vokaler med stark tungartikulation, sådana som *i*, skola framför dessa konsonanter visa en böjelse att göra sin artikulation lättare, d. v. s. öfvergå till den närmast liggande vokalen, som här är *æ* (isl. *e*), hvilket visar, att denna öfvergång troligen skett innan ännu det sv.-d. *e* uppkommit af *æi*. — I engelskan bibehåller *a* som bekant ett renare ljud framför *th*, både då det är svag spirant (isl. *ð*) ss. i *father*, och då det är stark (isl. *þ*) ss. i *bath*, *path*. Samma *a*-ljud finnes ock i engelskan framför *r*, hvilket äfven är en af de konsonanter, som för sitt bildande erfordra en stor rörlighet hos tungan; det har därför i många språk en förmåga att göra den framför stående vokalen „öppnare“. Om öfvergång af *e* (*æ*) till *a* framför *r*, se Leffler, Tidskr. f. Fil., ny række, II, sid. 7 not. 1 och sid. 163 not. 1. En härmed fullkomligt analog företeelse är en öfvergång af *o* till *a*, som förekommer i Rättviksmålet i Dalarne, t. ex. i orden *abbar* abborre, *arka* orka, *barta* borta, *bastö* borste, *farka* „forka“, förmana, *karfvö* korf, *margan* morgon, *tarrvöd* torrved (se *Dalarnes Fornminnesförenings Årsskrift* 1867, sid. 81 o. f.); vidare i Södra Möre-målet, i sådana ord som *arm* orm, *arre* orre, *karv* korf, *karp* korp, *karsten* skorsten (se Linder, *Om allmogemålet i Södra Möre härad af Kalmar län*, Upsala 1867, s. 29 o. f.). Samma ljudlag förekommer ock i plattyska munarter, ett förhållande hvarpå Herr Doc. Leffler fäst min uppmärksamhet. Ett spår härtill torde ock föreligga i fornsvenskan i ordet *farstugha* (Sv. Spr. L. II. 321), isl. *forstofa*. Att här tänka på något slags etymologiserande (sammanställning med verbet *fara*), torde kanske vara en alt för långsökt förklaring.

Die Niflungasaga und das Nibelungenlied. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Heldensage von **A. Raszmann.** Heilbronn. Gebr. Henninger. 1877. VI + 258 S. 8.

Den bekjendte langvarige Strid om Oprindelsen til det gammeltyske Epos Nibelungenlied (eller Nibelunge nôt) mellem Lachmannianerne og deres Modstandere har ført til, at begge Partier beskjæftigede sig med den nordiske Thidrekssaga, der dels opfattedes som et Vidnesbyrd for en Række nu tabte, ældre nordtyske Digte, henhørende til den fællestyske Sagnkreds, dels afledede af de bekjendte sydtyske Digtninger Nibelungenlied, Eckenlied, Hildebrandslied o. s. v. Den sidste Opfatning repræsenteres især af Zarncke i Leipzig, og en af Zarnckes Disciple Dr. Döring har udførlig søgt at begrunde den for Nibelungenlieds Vedkommende. Mod Döring har nylig reist sig en Opponent i den samme Raszmann, der allerede for en Snes Aar siden i sin „Deutsche Heldensage" søgte at begrunde et eiendommeligt System, idet han søgte Udgangspunktet saavel for de ældre nordiske Eddadigte, Thidrekssaga, de danske Folkeviser om Didrik af Bern som for meget af den sydtyske Heltedigtning i en tabt nordtysk Digtning, hvis Spor han fandt næsten overalt. Anmelderen maa tilstaa, at han ikke kan godkjende dette Raszmanns positive Udgangspunkt, men da han i et tidligere Skrift har fremsat sine Meninger herom, nøies han med at henvise dertil[1]). Derimod forekommer det ham, at Forf. med fuld Ret opponerer mod den vilkaarlige Maade, hvorpaa Döring behandler sine Kilder, og den letvindte Maade, han kommer til sine Resultater. Raszmann hævder med Rette, at Sagaen følger nordtyske Sagn, naar den har flyttet Kong Attila og hans Hunaland til Nordtyskland, specielt Westphalen og Byen Soest; han viser, hvorledes Sagaen her ikke alene er i fuld Overensstemmelse med sig selv, men ogsaa bestyrkes ved gamle Efterretninger fra Soest, som Döring havde overseet. Naar Döring havde villet hævde, at Sagaens Beretninger om Nivlungerne ikke alene stammede fra Nibelungenlied, men endog fra en bestemt, yngre Haandskriftklasse (BI fra 13de Aarhundrede), paaviser Raszmann dels at Sagaen paa andre Punkter stemmer nærmere med andre Haandskrifter, navnlig det ældre C, og altsaa henviser til et ældre Grundlag, dels at selv hvor den stemmer med B, har dette Støtte i den ældre Tradition. Navnlig vil vi her nævne et enkelt Punkt, fordi dette kan have Indflydelse paa selve Theorien om Nibelungenlied. Efter Sagaen knækker Høgne under Overfarten over Rhin begge Aarerne i sit Skib; dette Træk gjenfindes i Nibelungenlied B og erklæres her af Zarncke og Döring for en nyere Tildigtning. Men dette Træk er, som Raszmann paaviser, meget ældre end 13de Aarhundrede, da ogsaa det grønlandske *Atlamál* fortæller, at Gjukungerne roede saa kraftigt, at

---

1) Sagnkredsene om Karl den Store og Didrik af Bern hos de nordiske Folk, af Gustav Storm. Kristiania, 1874.

de brød det halve Skib isønder, Hamlebaandene sprang og Keiperne brast. Dette viser, at Haandskriftet B's Tillæg ikke uden videre kan karakteriseres som Tildigtninger, men ofte henviser til Digtningens ældre Kilde, hvad enten man som Raszmann vil søge denne i ældre „saxiske" Sagn eller i en ældre nu tabt Form af den sydtyske Digtning.

En Del af sin Polemik retter Raszmann ogsaa mod Anmelderen, forsaavidt han er enig med Döring i at aflede de danske Didriksviser fra Thidrekssaga eller rettere dens svenske Aflægger. Paa hans Kritik, der navnlig gaar ud paa at hævde, at en Folkedigtning som de danske Kjæmpeviser antages at være, ikke skal kunne stamme fra „ein todtes Buch", er her ikke Pladsen til at svare, da Svaret helst maa udsættes, indtil Sv. Grundtvigs Modbemærkninger foreligger fuldstændigt.

Den største Del af Raszmanns Bog indeholder en fuldstændig Gjennemgaaelse af den hele „Niflungasaga" (ɔ: de Dele af Thidrekssaga, som handler om Vølsunger og Nivlunger), hvori Forf. paa alle Punkter søger at møde Döring og hævde sin egen Opfatning. Denne Gjennemgaaelse er naturligvis meget vidtløftig og detaljeret og vil kun interessere dem, der før har beskjæftiget sig med disse Spørgsmaal. Vi har seet en Anmeldelse i „Literarisches Centralblatt", som uden videre affeier Raszmanns Bog med nogle korte Bemærkninger om, at den ikke paa noget Punkt kan omstøde Dörings Bevisførelse. Deri kan vi ikke være enig, da efter vor Mening Raszmann har en langt sundere og rigtigere Opfattelse af Thidrekssagas literære Stilling end hans Modstandere, om vi end ikke underskriver hele hans Bevisførelse.

Kristiania, Novb. 1877.

Gustav Storm.

Moses Gaster, Zur rumänischen Lautgeschichte. I. Die gutturale Tenuis. Halle. 1878. 34 S. 8.

Det rumænske sprog har længe været meget stedmoderligt behandlet af de romanske filologer; når man sér bort fra enkelte mere patriotiske end egentlig videnskabelige forsøg fra indfødte lærdes side, er det forholdsvis temmelig lidt, hvad der er fremkommet af virkelig betydning angående dette i mange henseender så mærkelige sprog. Skylden herfor må nærmest siges at falde på Rumænerne selv; man har således længe savnet — og savner iøvrigt endnu — en god, kritisk udarbejdet ordbog. Akademiet i Bukarest (Bucuresci) har vel søgt at afhjælpe dette savn ved at udgive sit store *„Dictionariulŭ limbei romàne"* (1871—76, 2 voll.), men det er meget langtfra, at man herved har nået det tilsigtede mål: ti dels er denne ordbog langtfra fuldstændig, og dels har man her omskrevet det kyrilliske alfabet på en overordentlig uheldig måde, idet man stadig har ladet sig lede af etymologiske hensyn og således forøget de i forvejen ret talrige

omskrivningsmetoder[1]); patriotiske hensyn have desuden indført en mængde nye, mere eller mindre korrekt dannede ord, umiddelbart overførte fra latin, som ikke benyttes af folket, og som man vel må vogte sig for at tage hensyn til ved behandlingen af sprogets lydlige forhold.

Som de første, der efter Diez alvorligt have taget fat på studiet af rumænsk, må nævnes Miklosich[2]) og Roesler[3]), senere have også Schuchardt, Mussafia[4]), Émile Picot og Jung[5]) leveret værdifulde bidrag; som man ser, ere alle disse fremmede lærde, og først i den allerseneste tid træffe vi på et par rumænske navne Cipariu, Lambrior og Hasdeu[6]). En større Leipzigerdisputats af en anden Rumæner, Giorgianŭ: „Essai sur le vocalisme roumain" (1876) er aldeles blottet for videnskabelig værdi og indeholder kun nogle højst personlige og højst besynderlige meninger; anderledes forholder det sig derimod med den bog, hvis titel vi have meddelt ovenfor, og som vi nu skulle tage lidt nærmere i øjesyn.

Forfatteren, en ung Rumæner, behandler her det velære *c*, det palatale *c* og *c* i umiddelbar forbindelse med en konsonant; han indskrænker ikke sine undersøgelser til ord af latinsk afstamning, men indrømmer en betydelig plads til oprindelig slaviske, tyrkiske og græske ord og går, såvidt de forhåndenværende materialer tillade det, ind på betragtning af de forskellige dialekter[7]), ligesom han stadig søger at følge de lydlige udviklinger så langt tilbage som muligt ved afbenyttelsen af vistnok omtrent alt, hvad der er udgivet af ældre rumænske tekster. Resultaterne af hans undersøgelser ere kortelig følgende.

Lat. *c* foran *a*, *o*, *u* og *c* + kons. forbliver velært: *cal* (caballus), *jucám* (jocamus), *corb* (corvus); i begyndelsen af et ord og mellem to vokaler svækkes det dog undertiden til *g*: *gânf*[8]) (conflo), *gras* (crassus), *gaură*

---

[1]) Se nærmere herom Schuchardt's lille afhandling „de l'orthographe du roumain" i Romania II, p. 73—79.

[2]) Die slavischen Elemente im Rumunischen, 1861.

[3]) Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen, 1865. Dacien und Romänen, 1866. Romänische Studien, 1871.

[4]) Zur rumänischen Vocalisation, 1868. Zur rumänischen Formenlehre i Jahrbuch f. rom. Sprachen (X, p. 353 sq.).

[5]) Römer und Romanen in den Donauländern, 1877.

[6]) Limbă română vorbită între 1550—1660 ... cu observatiuni filologice de H. Schuchardt, 1878.

[7]) Forf. adskiller 3 dialekter: den moldaviske, den valakiske (munteniske) og den siebenbürgiske, samt desuden sproget på Istrien og sproget hos de macedoniske Rumæner. Denne inddeling er imidlertid ikke fyldestgørende, da man således i Siebenbürgen (*Ardélu*, som det kaldes af indbyggerne efter det magyariske *Erdély*, der egenlig betyder „skovenes land") må skælne den dialekt, der tales i Krišană (landet omkring Körös) fra den, der tales i Banatet; endvidere har Máramoros og Bessarabien hver deres særlige dialekt. Jfr. Picot, Documents pour servir à l'étude des dialects roumains I, p. 5 sq.

[8]) Smgl. det ital. *gonfiare* og det fr. *gonfler*; i prov. derimod har man bevaret c, *couflà*; *crassus* frembyder et fælles-romansk eks. på en svækkelse af *cr* til *gr* og viser altså hen til en vulgærlatinsk

(caulæ), *sigur* (securus), sjældnere finder det derimod sted i udlyd, *aprig* (apricus), *vitreg* (vitricus). Disse sidste ord kunne kun uegenlig, forekommer det mig, anføres som eksempler på et udlydende *g* = oprindeligt *c*, da *aprig* og *vitreg* stå i stedet for tidligere *aprigu* og *vitrigu*; dette *u* er vel nu forstummet i talesproget (skønt det næsten altid skrives), men svækkelsen af *c* må rimeligvis hidrøre fra en tid, da det endnu hørtes (cfr. *amic*, *arc*, *poc* = paucum, etc.). I det moderne folkesprog er der en stærk tendens til at udtale *c* som *g* især mellem to vokaler; man skriver således *cioculí* (af *cioc*, et næb), men udtaler *ciogulí*, og på samme måde siger man f. eks. *togmai* og *regrut* for *tocmai* og *recrut*. Endelig anføres to ord, hvor *c* skal være blevet til *p*, *potârnic* (coturnix) og *porumb* (columba); hvad det sidste ord angår bemærkes udtrykkelig (p. 8—9) „...*porumb*, welches nicht von palumbes abzuleiten ist, denn *a* geht nur durch slav. Vermittelung in *o* über"; men dels forekommer det anm., at man meget godt kan forklare *o* som opstået under indflydelse af den labiale konsonant (sml. *vorbă* = verba, *luá* = le(v)are; port. *fome* = fames, prov. *Domas* = Damas, Damascus etc.), og dels måtte vel columba have givet *porumbă* og ikke *porumbŭ*, så jeg skønner ikke rettere, end at *porumb* meget godt kan komme af palumbus (-es, -a), it. *palombo*, fr. *palombe*[1]); tilbage står altså kun at forklare formen *potârnic*. Ved ord af slavisk og tyrkisk oprindelse iagttages aldeles de samme fænomener (undt. *p* = *c*) som ved de latinske.

Hvad det palatale *c* angår, har rumænsk undergået en aldeles lignende forandring som italiensk og tildels rhætoromansk og udviklet den palatale hvislelyd č (tch)[2]): *cetate* (civitatem), *vecin* (vicinus) etc. Undtagelser herfra danne *áger*, *fraged* og endelig et tredje ord, som Gaster har forbigået, *vinge* (vincere) i *invinge* og det deraf afledede *invingetor* (sejrherre). Hvad de to sidste ord, *fraged* og *vinge*, angår, må man vel antage, at det palatale *c* meget tidligt er blevet forandret til et ligeledes palatalt *g*, en forandring på hvilken jo særlig italiensk frembyder adskillige eks., *augello* (avicellus), *doge* (ducem), *vagellare* (vacillare) etc., og vi få altså rækken: *vincere*, *vingere*, *vindjere*, *vindje* og *fracidus*, *fragidus*, *fradjed* (sml. it. *fracido* og *fragido*). Hvad derimod *ager* angår, forekommer det mig tvivlsomt, hvorvidt vi her have et *g* = oprindeligt *c*; Gaster siger noget ubestemt „scheint aus acer und agilis zusammengeflossen" (p. 14), men forklarer ikke nærmere, hvad han egenlig mener hermed, og jeg indser ikke ganske, hvilken indflydelse acer skulde have udøvet på agilis. At *ager* ikke kan komme alene af acer er udenfor al tvivl; vi måtte i dette tilfælde have haft en form udgående fra acre- eller snarere acro-, da man i det senere

form *grassus*; sml. „crassus, quod est pinguis, per c" Keil, Gram. lat. VI, 233.

[1]) Ordet forekommer også på albanesisk *pĕlumbĕ*, se Miklosich, Alban. Forschungen II, n. 584.

[2]) Som på italiensk betegnes denne og den tilsvarende svage lyd med *c* og *g* (efterfulgt af *i*, *e*), hvorimod lyden *k* og *g* betegnes med *ch* og *gh*.

folkesprog næppe har sagt acer (acris) men acrus, og rumænsk har virkelig en sådan form i *acru*. Derimod synes agilis ved første øjekast tilstrækkelig til at forklare *ager*: *l* er efter en almindelig regel blevet til *r*, og et ubetonet *i* i næstsidste stavelse går hyppigt over til *e*: *limpede* (limpidus), *purece* (pulicem) etc.; men her møde vi straks den vanskelighed, at den ældre form er *ageru* og ikke *agere*; dette fører os til at antage, at der i vulgærlatin har fundet et deklinationsskifte sted (sml. „tristis non tristus" i App. Probi), og her kan jo muligvis det senere acrus have indvirket (?).

I den macedorumænske dialekt har lyden *tch* udviklet sig videre til *ts*; altså til de nordlige provinsers *cinci* svarer her *tsintsi*[1]), til *cervu* svarer *tservu* etc.; en lignende simplificering af den sammensatte *tch*-lyd har også fundet sted nord for Donau i et bestemt tilfælde, næmlig *ce (ci)* + vok., altså *fatsă* (*facia = facies), *sotsu* (socius) etc. Endelig fremvise enkelte ord et uforandret palatalt *c*, men grundene hertil kunne som oftest påvises. Gaster anfører som eksempel *chingă*, et bælte, og godkender Diez's forklaring, at det skulde komme af cingulum, cinglum, med metatesis af *l* til *clingum. Her er dog en lille unøjagtighed at rette, idet *chingă* naturligvis viser hen til cingula og ikke til cingulum; hvad forøvrigt omsætningen af *l* angår, forekommer den temmelig sjældent på rumænsk; mig bekendt, findes den kun i *plop* af pŏp(u)lus, *plopus (it. *pioppo*, alb. *pljep*), *plăman* = pulmonem og måske i *pleope* af palpebra (sml. it. *fiaba* = fabula, *chiocciola* = *clocciola af coclea, gl. fr. *esclandre* = scandalum, *fleustre* = fistula etc.). Men ved siden af *chingă* findes tillige et *cingă* og det afledede *cingătóre* (aldrig chingătóre), og disse lade sig ikke aflede af *clinga. Émile Picot har i et privat brev til anm. opstillet den hypotese, at *cingă* skulde vise hen til et primitivt *cinga, grundform for cingulum[2]); men, som dr. Thomsen godhedsfuldt har oplyst mig om, vil en sådan form vistnok være umulig på latin, da cingulum kun kan være = *cing-clo- med afledsendelsen *-clo-* (som po-c[u]lum, vinc[u]lum for *vinc-clum), ikke deminutivendelsen *-ulo-*; da endvidere *chingă* er den gamle rumænske form, og *cingă* først i dette århundrede forekommer i ordbøgerne, er det vel det rimeligste at antage, at *chingă* i tidernes løb er blevet påvirket af stamordet i *incinge*, og at altså en analogifølelse har frembragt formen *cingă*.

---

[1]) Heraf navnet *Tsintsari*, hvormed de nordlige Rumæner benævne deres landsmænd i Macedonien; se nærmere herom Picot, Les Roumains de la Macédoine p. 11 n. 2.

[2]) De romanske sprog have som bekendt opbevaret flere ord, der ikke findes i de os overleverede latinske tekster, men som ikke desto mindre må have ført en slags underjordisk tilværelse i folkesproget, således it. *gracco* af *graccus (i gracculus), *mazza* af *matea (i mateolus), gl. fr. *couvrer* af *cuperare (i recuperare), norm. *purer* af *purare (i suppurare) etc. I rum. træffe vi også flere sådanne: Diez anfører *vită* af *vita (?) i vitulus; hertil kan føjes *cuib* af *cubium (i concubium), *cuc* af *cucus (i cuculus) og *bot* af *botus (i botulus), men der findes muligvis langt flere. Det vilde være en interessant opgave at undersøge, hvilke ord de rom. sprog således kunne gengive modersproget.

I enkelte andre tilfælde er *c* blevet beholdt uforandret på grund af, at den efterfølgende oprindelig linguale vokal er bleven forandret til *u* eller *â*, således *cucută* (cicuta), *facând* (faciendo), *scânteie* (scintilla)[1]. Vokalfordunklingen må altså her være indtrådt meget tidligt — førend *c* har begyndt at forandre sig. En særlig opmærksomhed synes mig i så henseende *facând* (sml. *tacând* = tacendo, *jacând* = jacendo) at fortjene. Vil man sammenligne denne form med den tilsvarende fr. *faisant* (*disant* etc.), synes det at fremgå, at den rum. er langt ældre, netop fordi *c* har holdt sig; i fransk derimod har *c* undergået assibilationen, og vi kunne heraf slutte, at analogien først sént har gjort sig gældende og indført endelsen *-ant* overalt i gerund. — rimeligvis efter det 7de årh., da vi jo ellers måtte have *diant o. l., men på den anden side før det 10de årh., da vi allerede i la Vie de St. Léger finde *ardant* (v. 23, 34) og *per*[*se*]*cutant* (v. 23)[2]. Det palatale *c* er endvidere blevet bibeholdt uforandret i en del ord af fremmed oprindelse, således *chervan* (karavane), *smochină* (slav. *smoky*, figen); derimod vakle de græske ord: *chedru* (κέδρον), *chir* (κύριος), men *ceteră* (κιθάρα), *cerămidă* (κεράμιδα); undertiden findes også dobbelte former som *chimval* og *cimval* af κύμβαλον. Det må dog i det hele beklages, at forf. har skænket dette sidste punkt en forholdsvis ringe opmærksomhed — de græske ords skæbne i de rom. sprog burde overhovedet gøres til genstand for langt alvorligere undersøgelser, end der hidtil er blevet dem til del.

Hvad *c* + kons angår, følger *c* + *l* den samme udvikling som i italiensk[3]: *chieie* (clavis, it. chiave), *chiam* (clamo, it. chiamo), *unchiu* (avunculus), og med hensyn hertil har Diez opstillet den hypotese, at man for at lette udtalen af konsonantforbindelser som *cl*, *fl*, *pl* etc. har mouilleret *l*: flamma er blevet fljamma; og enten er derpå l bortfaldet som i italiensk (*fiamma*) eller den første konsonant som i spansk (*llama*). Denne hypotese, der i og for sig er meget antagelig, støttes betydelig ved enkelte dialekter, hvor man er bleven stående ved overgangsformen *cli* etc.; man siger således i den franske dialekt, der tales i egnene omkring Metz, *blianc* (blanc), *Gliaudine* (Claudine), *plionge* (plonge) etc.[4]), og på samme måde i de rumænske dialekter, der tales syd for Donau samt på Istrien, *cliem* (clamo), *ocliu* (oculus), *incliud* (includo) etc. I Siebenbürgen og Moldau har et på denne måde af *cl* opstået *chi*, ligesom iøvrigt ethvert *k* (*ch*) foran *i* og *e*, udviklet sig

---

[1]) Gaster taler ikke om de macedorumænske former *pescu* (piscem) og *păntecu* (panticem), hvor et deklinationsskifte synes at have fundet sted.

[2]) -ent i confident, évident, etc. er en moderne etymologisk skrivemåde; sml. confiant og voyant; se herom Paul Meyer i Mémoires de la soc. de linguistique I, p. 248.

[3]) Sml. i det nordl. Frankrig dialekten ved Nancy, hvor man siger *kié* (clef), *kiou* (clou) etc., se Diez, Grammaire des langues romanes I, 196

[4]) Fuchs, Über die sogenannten unregelm. Zeitwörter in den rom. Sprachen p. 313.

videre til *ti*[1]) eller endog til *ci* (*tchi*), som *tyervan* (chervan), *tïngă* (chingă) etc.; for clamo får man altså følgende udvikling: *clamo*, *cliem*, *chiem*, *tiem*, *cem*.

Lat. *c* + *t* forandres i alle dialekter til *pt*: *piept* (pectus), *copt* (coctum), *frupt* (fructum); en senere udvikling heraf er *ft* i *doftor* (doctor) og *leftică* (lectica), dog har man også formen *leptică*. *C* + *s* (*x*) bliver som næsten altid i de romanske sprog assimileret til *ss*, *s* (hårdt), f. eks. *tes* (texo), *frasin* (fraxinum); de enkelte undtagelser, der forekomme, *copse* (coxit), *fripse* (frixit) og *înfipse* (infixit), ere rimeligvis opståede under indflydelse af de tilsvarende perf. part. *copt* (coctum), *fript* (frictum), *înfipt* (infictum).

S + *c* foran *e* og *i* bliver overalt, undtagen i Siebenbürgen, hvor denne lydforbindelse har holdt sig temmelig uforandret, til *st* f. eks. *stiintsă* (scientia), *naste* (nascit). Det bliver her interessant at iagttage former som *muschiu* (musculus) og *schiop* (scloppus for stloppus), idet de tydelig vise os, at overgangen fra *sci* til *sti* må have været fuldbragt, førend *cl* blev *chi*, da vi jo ellers måtte have haft **mustiu* og **stiop*; overhovedet må forandringen af *cl* til *chi* være indtrådt meget sent, senere end forandringen af *ce*, *ci* til *tche*, *tchi* (altsaa efter det 7de årh.), da *chi* (= *cl*) jo ellers måtte være blevet til *tchi*, og f. eks. clavem til **cieie* i stedet for *chieie*

I alle ord af ikke-latinsk oprindelse forblive de omtalte konsonantforbindelser i almindelighed uforandrede, og dette synes bestemt at tyde hen på, at disse fremmede bestanddele først temmelig sént ere blevne optagne i sproget, nemlig først efter at de omtalte lydforandringer have fundet sted (i modsat fald måtte jo de fremmede ord have undergået den samme forandring som de latinske), og de aflægge derved et direkte bevis for det rumænske sprogs væsenlig romanske karakter[2]).

I det sidste kapitel omtales det lat. *qu*; i denne lydforbindelse er som oftest det labiale element forstummet, og *q* behandles da ganske som *c*: *care* (qualis), *cine* (quinam), *cinci* (quinque)[1]); vi have kun ganske enkelte eksempler på, at labialen har holdt sig og fortrængt

---

[1]) Det modsatte fænomen, forandringen af *ti* til *ki*, iagttages i mange franske dialekter, hvor man således siger *amiquié* (amitié), *béniquié* (bénitier), *Guieu* (Dieu) etc. etc.

[2]) Det må betragtes som noget overdrevent, når Diez siger om det rum. sprog: „c'est à peine si la moitié de ses éléments est restée latine" (Gramm. I, p. 120). Sagen forholder sig i al almindelighed således, at ved siden af et bevaret latinsk ord, er der hyppigt senere blevet optaget et i betydning tilsvarende fremmed, der har skaffet sig en plads i det literære sprog, men som ikke anvendes af folket; således kaldes „tid" i alle ordbøger *vreme* (af slavisk *vrêmę*), men man må ikke heraf straks slutte, at det lat. ord er gået tabt, ti bønderne i Banatet anvende *timp* (sml. Picot, Documents I, p. 4).

[3]) I rum. er altså quinque blevet til *kinke*, hvoraf *cinci*; de andre rom. sprog vise derimod hen til en vulgærlatinsk form *kinkve*, hvor en dissimilerende tendens har fjærnet det første *qu*; jfr. fr. *cinq*, sp. *cinco* og it. *cinque*.

gutturalen: *apă* (aqua, gl. fr. *ewe*, sard. *abba*), *eapă* (equa, gl. fr. *iwe*, sard. *ebba*), *patru* (quattuor, sard. *battor*), sml. *limbă* = lingua; overgangen må rimeligvis tænkes foregået således: *aqua*, *akva*, *akba*, *akpa*, *apă* — det er jo et fænomen, der er godt kendt fra andre sprog (f. eks. gr. ἵππος = lat. equus, πο- = lat. quo-).

Forf. slutter med et kortfattet forsøg på at faststille den kronologiske rækkefølge i de omtalte forskellige udviklinger af det latinske *c*. Dette forsøg, der er foretaget besindigt og klart, forekommer anm. i høj grad efterlignelsesværdigt ved behandlingen af den art spørgsmål i de andre sprog; der er her en vid mark åben, hvor de romanske filologer kunne prøve deres skarpsindighed. Iøvrigt har jo allerede Schuchardt forsøgt i store træk at ordne de lydlige udviklinger i vulgærlatin efter deres kronologiske rækkefølge (Vocalismus I, p. 104—5), og med hensyn til gl. fransk har Lücking i sin sidste epokegørende bog (Die ältesten französischen Mundarten) leveret værdifulde bidrag vedrørende det samme spørgsmål.

Skal man i korthed afgive en dom over Gaster's arbejde, må man især anerkende den — for det rumænske sprogs vedkommende — så temmelig nye måde, på hvilken han har behandlet det foreliggende spørgsmål, idet han stadig har taget hensyn til de ældste tekster[1]) og således gjort en begyndelse til en rumænsk sproghistorie; på den anden side må det dog bemærkes, at, hvad de endelige resultater angår, indeholder bogen kun forholdsvis lidet nyt, hvilket iøvrigt efter Joret's udtømmende monografi over det latinske *c*'s skæbne i de romanske sprog ikke er til at undre sig over.

København, Decb. 1878.

Kr. Nyrop.

Das Steinbuch, ein altdeutsches Gedicht von Volmar, herausgegeben von **Hans Lambel**. Heilbronn. Gebr. Henninger. 1877. XXXIV + 138 S. 8.

Udgiveren, som blandt Andet tidligere har besørget 12te Bind af den fortrinlige Samling „Deutsche Classiker des Mittelalters", indeholdende „Erzählungen und Schwänke" (Brockhaus 1872), har her, som det synes, med megen Dygtighed og Omhu samlet en kritisk Udgave af det nævnte Digt, idet han nøjagtigt har undersøgt og sammenholdt de forskjellige endnu existerende, for det meste ukomplette Haandskrifter og en tidligere trykt Udgave (Erfurt 1498), for hvilke Arbejder

[1]) I betragtning af det meget ringe antal gamle tekster, der ere udgivne, må det beklages, at forf. ikke har kunnet benytte Picot's nye fortrinlige udgave af Urechi's krønike (Chronique de Moldavie depuis le milieu du 14e siècle jusqu'à l'an 1594 par Grégoire Urechi, Paris 1878).

han udførlig gjør Rede i Fortalen og de talrige Anmærkninger (S. 33—91). Digtet er ret interessant baade fra Sprogets Side (alemannisk Dialekt, Midten af 13de Aarh.) og med Hensyn til Indholdet. Det giver i en pudsig Blanding af den mystisk-symbolske og den magisk-naturhistoriske Fremstillingsmaade en Beskrivelse af alle bekjendte og ubekjendte ædle Stenes Udseende, Dyder og Lyder, noget i Smag med de noksom bekjendte „Physiologi" (se et Brudstykke i W. Wackernagel's deutsches Lesebuch I, pag. 161) og Konrad von Megenberg's Buch der Natur (udg. af Dr. Fr. Pfeiffer 1862).

Udgiveren har desuden til Sammenligning og dybere Forstaaelse af sit Hovedemne tilføjet et Aftryk af „St. Florianer Steinbuch" (S. 95—125), et større Digt, hvori der gives en endnu fyldigere og „pikantere" Opregning af de tildels temmelig mythiske eller mystiske Stenes Underkræfter, — samt endelig (S. 126—27 og 128—34) to mindre Brudstykker, nemlig 2 af Heinrich von Mügeln's Sprüche og et Stykke af samme Forfatters Digt „der Dom", der omhandle samme Emne.

Paa samme Forlag er udkommet:

Reiserechnungen Wolfger's von Ellenbrechtskirchen, Bischofs von Passau, Patriarchen von Aquileia. Herausgegeben von **Ignaz V. Zingerle.** 1877. XXVIII + 92 S. 8.

Denne høje gejstlige Herres Udgifter paa en Rejse i Tyskland og Italien omtr. 1203—4, som Prof. A. Wolf fandt optegnede paa 10 Pergamentsblade i Kommune-Arkivet i Cividale i det Venetianske, indeholde ganske vist, som Udgiveren med stor Styrke hævder, en hel Del Notitser af større og mindre Værd for Historikeren, f. Ex. med Hensyn til Datidens Levemaade, Rejsemaade, samt Møntvæsen m. m., dog væsenlig kun saadanne Data, der kun have Betydning for den nævnte Gejstliges Personalhistorie i strængeste Forstand.

Bogens eneste almen-interessante Indhold er sammentrængt paa 2 Steder, S. 9 og 14, hvor den berømte Sanger Walter von der Vogelweide for første Gang er funden omtalt i noget ikke-literairt Dokument (jfr. Fr. Pfeiffer, Deutsche Classiker des Mittelalters, I Bd. pag. XXII, l. 28—30), og der saaledes nu haves et gyldigt Bevis for Navnets Ægthed. Ret interessant er det iøvrigt, at dette Fund blev gjort samme Aar om Foraaret, som man i Oktober afslørede en Mindetavle over den store Digter og besluttede senere at oprette et større Mindesmærke til hans Ære.

Kjøbenhavn, d. 30. Jan. 1878.

C. A. N.

In Lucianum.

Philopseud. cap. 16 de Syro Palæstinensi homines lunaticos dæmonibus expellendis sanante hæc dicuntur: ἐπειδὰν ἐπιστὰς κειμένοις ἔρηται, ὅθεν εἰσεληλύθασιν εἰς τὸ σῶμα, ὁ μὲν νοσῶν αὐτὸς σιωπᾷ, ὁ δαίμων δὲ ἀποκρίνεται ἑλληνίζων ἢ βαρβαρίζων, ὅθεν ἂν αὐτὸς ᾖ, ὅπως τε καὶ ὅθεν εἰσῆλθεν ἐς τὸν ἄνθρωπον. Sed non dubito, quin Lucianus ipse verbum ἔρηται absolute posuerit lectoribusque sententiam interrogativam ex postremis verbis (ὅπως τε καὶ ὅθεν κτλ.) intelligendam reliquerit; delenda sunt verba ὅθεν εἰςεληλύθασιν εἰς τὸ σῶμα, quæ et inutiles ambages sunt et eo quoque nomine offendunt, quod subiectum durissime omissum est, et quod ita plus respondet dæmon, quam quod ex eo quæritur. Hoc tantum ex inepti lectoris additamento cum Bekkero sumendum, ut scribatur εἰσῆλθεν ἐς τὸν ἄνθρωπον pro ἐπῆλθεν. — Cap. 20 scribo: εὐχαί τινες ἢ μισθὸς ἐπὶ τῇ ἰάσει; genetivus sing. τινός perversus est. — Cap. 21 medicus Antigonus narrat: Κἀμοὶ Ἱπποκράτης ἐστὶ χαλκοῦς, ὃς μόνον ἐπειδὰν ἡ θρυαλλὶς ἀποσβῇ, περίεισι τὴν οἰκίαν . . . ψοφῶν καὶ τὰς πυξίδας ἀνατρέπων καὶ τὰ φάρμακα συγχέων καὶ τὴν θύραν περιτρέπων. Quamnam ianuam? an una tantum in tota domo erat? Præterea nec ullo modo verba τὴν θύραν περιτρέπων significare illud possunt, quod vulgo putant, statuam identidem ianuam aperuisse statimque rursus occlusisse, nec, si significare possent, hoc totum membrum ad præcedentium sententiam apte accommodatum esset. Requiritur nomen vasis alicuius apud medicum et medicamentarium inveniri soliti, quod statua illa importuna subvertisse dicatur (nam hoc περιτρέπειν est); igitur facili et certa correctione scribd. τὴν θυείαν (vel θύειαν), mortarium. — Cap. 39 scribd.: ἥκω νὴ τὸν Δία, ὥσπερ οἱ τοῦ γλεύκους πιόντες ἐμπεφυσημένοι τὴν γαστέρα, ἐμέτου δεόμενος. Ridicule ἐμπεφυσημένος editur, quasi Tychiadis venter audiendo fabulosas illas narrationes intumuerit.

Navig. cap. 5 scribendum videtur: εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πηχέων, ὡς (add. Fritzsche) ἔλεγεν ὁ ναυπηγός, τὸ μῆκος, εὖρος δὲ περὶ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου. In codd. et edd. ὑπέρ scribitur, sed hoc cum sequenti μάλιστα non bene jungitur. — Cap. 8, ubi legimus: οἶδα δέ ποτε καὶ αὐτὸς παραπλεύσας Χελιδονέας, ἡλίκον ἐν τῷ τόπῳ ἀνίσταται τὸ κῦμα, καὶ μάλιστα περὶ τὸν λίβα, ὁπόταν ἐπιλάβῃ καὶ τοῦ νότου, mira per se extrema sententia est, sed verba, quibus pronuntiatur, magis etiam me offendunt; nam pro ἐπιλαμβάνειν dicendum erat προσλαμβάνειν, nec genetivi pro accusativo usurpati ulla ratio est. Scribendum credo: ὁπόταν ἐπιλάβηται τοῦ τόνου: quando majorem vim et intentionem acceperit; contrarium est ὑφαιρεῖν τοῦ τόνου *Philops.* cap. 8. — Cap. 10 necessario scriptura ita corrigenda est, ut fiat: καὶ θοἰμάτιον αὐτοῦ καὶ τὸ βάδισμα ἐκεῖνο (illud, quod video oculis meis); in codd. est ἐκείνου, sed quomodo hoc post αὐτοῦ tantulo spatio antecedens ferri possit?

M. C. Gertz.

Om substantivs förening med prepositionsuttryck hos latinska språkets hufvudförfattare inom den klassiska prosan.

Ett bidrag till den latinska stilistiken.

Af Konr. Ahlén.

I likhet med nästan alla spörsmål af allmännare intresse inom den klassiska filologien har äfven det språkbruk, som här gjorts till föremål för undersökning, ej undgått de lärdes uppmärksamhet. Af tyska filologer lära strödda exempel på i fråga varande språkbruk finnas samlade dels i kommentarier till klassiske författare (Drakenb. Liv. 4, 7, 4, Fabri Liv. 21, 11, 3), dels i tidskrifter (Fr. Schneider z. Antibarb. v. Krebs i Jahns N. jahrb. 48, 2. S. 114) och stilistiska läroböcker (Grysar's Stil. L. 113. Krebs Antibarb. § 80, 81). Dessutom finnes en kort öfversigt af de vigtigaste och allmännare fallen i Lateinische Stilistik von Berger § 55, 2 och i Madvigs Lat. Sprachlehre § 298. Men någon fullständig och sammanhängande framställning af denna ingalunda ovigtiga paragraf af den latinska stilistiken finnes, så vidt förf. har sig bekant, icke. Dessutom hafva de författare, som hittills behandlat denna fråga, en brist i sin framställning, i det de nämligen ofta nog anfört alt för ofullständiga citat, för så vidt det kan slutas af de citat, jag haft tillfälle att se. Om nämligen det språkbruk, som vi behandla, i många stycken är att betrakta som ett undantagsfall från det vanliga sättet att uttrycka attribut till ett substantiv i latinet, och om det latinska språket söker undvika det samma genom att ställa substantivet i en sådan förbindelse, att prepositionsbestämningen hänföres till ett med substantivet förenadt particip, eller om satsen är af den beskaffenhet, att prepositionsbestämningen lika väl kan hänföras till satsens verb, så är det tydligen oriktigt att lösrycka substantivet tillsammans med prepositionsuttrycket från satsens öfriga delar, i fall det senare ej fullt klart och tydligt hänföres

till substantivet ensamt, t. ex. ett sådant uttryck som: in Bruttios legiones f. ad novas scribendas in Bruttios legiones; ager super Suessulam f. per agrum Trebianum super Suessulam per montes Nolam pervenit; ex India elephantos f. ex India elephantos accitos m. fl. exempel hos de ofvan nämde filologerna. För att ej framställa ämnet i en oriktig dager, genom att gifva det språkbruk, som här behandlas, en alt för stor utsträckning i följd af ofullständiga citat, har jag sökt anföra exempeln med nödig fullständighet. Af samma orsak har jag äfven uteslutit exempel sådana som följande: Cenam isti dabat apud villam in Tyndaritano, Cic. Verr. 4, 22, 48. Casu signum iste animadvertit in cretula, ibid. 26, 58. Macedonico bello inexsuperabilior saltus ad amnem Aoum fuit, Liv. 36, 17, 3. Pernoctant venatores in nive in montibus, Cic. Tusc. 2, 17, 40. Iter exiguum super ripam præbens, Liv. 32, 5, 11. Där dylika exempel någon gång anförts, har det varit till jämförelse med andra. Såsom Madvig anmärker i den ofvan citerade paragrafen i sin Lat. Spr., ligger orsaken, hvarför latinska språket undviker förbindelsen af ett prepositionsuttryck med ett ensamt substantiv, i dess sträfvan efter klarhet och bestämdhet i uttrycket, alldenstund dels i följd af dess saknad af en bestämd artikel, hvarigenom t. ex. i grekiskan substantivet och prepositionsuttrycket närmare sammanslutas, dels i följd af dess fria ordställning dunkelhet kan uppstå. Att emellertid latinska språket begagnar sig af prepositionsbestämning till substantiv med större frihet, till och med inom den klassiska prosan, än man i allmänhet plägar antaga, är uppenbart af de exempel, som här nedan anföras från Cicero, Cæsar, Sallustius, Livius och Nepos. Denna frihet är i vissa fall, t. ex. efter verbalsubstantiv och sådana, som innebära betydelsen af en sinnesstämning emot någon, lika stor som inom de moderna språken. Äfven i användningen af rent lokala bestämningar skyr språket ingalunda dylika förbindelser, i synnerhet i sådana uttryck, där språket genom prepositionsuttryckets inskjutande emellan substantivet och en dit hörande bestämning kan närmare förena de samma och dymedelst skaffa sig en ersättning för den felande artikeln.

Såsom vi ofvan nämt, plägar otydlighet förebyggas därigenom att till substantivet fogas ett passande participium; men, äfven om ett sådant participium plägar någonstädes förekomma, motiveras ofta dess användning af en därmed förenad agent eller af en i uttrycket liggande bibetydelse (af orsak, medgifvande etc.), som ej kunnat uttryckas genom blotta prepositionsbestämningen. Jfr. de nedan anförda exempeln från Cic. Mur. 15, 33. Att. 13, 6, 4. Liv. 26, 48, 4 etc. Äfven vid andra slag af prepositionsuttryck än lokala förklaras participiets användning af liknande orsaker t. ex. Simulacrum *præclare* factum e marmore, Cic. Verr. 4; 44, 96 m. fl., som nedan anföras. Hos „silfverålderns“ författare, i synnerhet Tacitus, är i vissa fall här afhandlade språkbruk utmärkt för förbindelser, som i djärfhet och egendomlighet öfverträffa dylika i de moderna språken.

Friheten i prepositionsuttrycks förbindelse med substantiv kan, såsom bekant, utsträckas därhän, att tvänne fogas till samma substantiv. Några exempel må här få plats: Duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, Liv. 43, 1, 8. Difficultatem ascensum in naves habere præsertim ex scaphis, Auct. B. Alex. 8. Reditum in patriam ad parentes, Liv. 9, 5, 9. Pleurati cum Illyriis transitum in Macedoniam, Liv. 31, 40, 9. Criminationes de Fabio absente ad populum, Liv. 10, 26, 6. 2, 8, 2. Hos en senare förf. (Quintilianus) finnas sådana ex. som: A vulgari et simplici specie cum ratione mutatio, Inst. Or. 9, 1, 11. Eadem pro libertis adversus patronos observantia, 11, 1, 66. Qualis est pro Cluentio locus in Oppianicum, 9, 3, 38. Till och med trenne prepositionsbest. kunna fogas till samma substantiv: Cedo nunc eiusdem illius inimici de me eodem ad verum populum in campo Martio contionem, Cic. Sest. 50, 108. Sermonis a propria significatione in aliam cum virtute mutatio, Quint. Inst. Or. 8, 6, 1.

Ett ännu kraftigare bevis på latinska språkets frihet i användningen af attribut är det kända språkbruket att hänföra l o k a l b e s t ä m n i n g a r u t t r y c k t a g e n o m k a s u s till substantiv. Berger har anfört några exempel, i hvilka verbalsubstantiv förekomma i sådana förbindelser § 55, 2, Anm. 1.

Vi hafva därför nog att anföra följande: Testes honestarum aliquot locis pugnarum, Liv. 2, 23, 4. Pro eximia eo bello opera, Liv. 2, 27, 10. Quinctius semel acie victor, Liv. 6, 29, 8. Jfr. Victor tot intra paucos dies bellis, Liv. 2, 27, 1. Classis Romanæ adventum Oreum, Liv. 31, 40, 10. Eruptio ex oppido simul duabus portis, Liv. 23, 37, 5. Jämför härmed: Exprobrantes suam quisque alius alibi militiam, Liv. 2, 23, 11. Foris bella, Liv. 6, 1, 1.

Vi öfvergå efter dessa förutskickade anmärkningar till behandlingen af det uppgifna ämnet och framställa därvid först de prepositioner, som konstrueras med ackusativus, vidare de, som följas af ack. och ablativus, samt till sist de, som endast taga ablativus, hvarvid vårt syftemål skall blifva att genom noggrant angifvande af exempel bestämma bruket för hvarje enskilt fall. Ehuru jag sålunda med denna uppsats närmast afsett att lämna ett bidrag till elementarstilistiken genom att anföra exempel på språkbruket i den klassiska prosan, så har jag dock trott att en antydan om detta språkbruks historiska utveckling genom jämförelse med det samma hos äldre och yngre författare skulle bidraga till en klarare uppfattning af och djupare insigt i det språkliga spörsmål, vi här behandla. Uppgifterna om språkbruket hos de älsta författarne äro hämtade ur Holtze's Syntaxis priscorum scriptorum Latinorum; beträffande de yngre förf. har jag förnämligast fäst uppmärksamheten vid Tacitus. Exempeln från denne förf. äro tagna ur Halms upplaga, från Quintilianus ur Bonnells och från Curtius ur Foss' upplagor. Dessutom har användts Baiters och Kaysers upplaga af Cicero, Dinters af Cæsar, Dietsch' af Sallustius och Madvigs af Livius. Exempel från andre än de ofvan nämde författarne äro tagna ur Klotz' lexikon eller specialafhandlingar öfver deras stil.

1. Af **de prepositioner, som förenas med ackusativus,** förekommer *Ad* i prepositionsuttryck, som hänföras till ett substantiv, både i betydelsen „vid“, „hos“ (hvila) och „till“ (riktning eller rörelse) i lokal och öfverflyttad bemärkelse. Den lokala bemärkelsen träffas i dylika uttryck

lika ofta eller till och med oftare än den öfverflyttade. I betydelsen „vid“, „hos“ begagnar Livius denna prep. i lokalbestämning dels till konkreta substantiv ss. *campus*, *saltus*, *castellum*, *castra* etc.: Contionem in campo ad Capræ paludem haberet, Liv. 1, 16, 1. Occupato ad Coracem ab Ætolis saltu, Liv. 37, 5, 4. Castellum ad lacum Fucinum vi expugnatum, Liv. 4, 57, 7. Direptis ad Aliam castris, Liv. 6, 29, 5. 28, 24, 5. Fama impigre defensi ad Placentiam præsidii, Liv. 21, 57, 11. Magnesiam ad Sipylum et castella Eumeni iussa dari, Liv. 37, 56, 3. Därjämte förekommer uttrycket: Magnesia quæ ad Sipylum est, Liv. 36, 43, 9. 37, 37, 10. Jfr. Laodiceam, quæ in Syria ad mare est, Cic. Fam. 12, 30, 3.

Hos öfrige författare både äldre och yngre äro sådana uttryck som de ofvan anförda sällsynta: Cum essem in castris ad fluvium Pyramum, Cic. Fam. 3, 11, 1. Reliqua classis in salo ad Leptim stabat, Auct. B. Afr. 62. Ett participium t. ex. *situs* såsom fyllnad i begreppet torde väl påträffas i slika uttryck, ja Krebs (Antibarb. 82) anser ett sådant nödvändigt.

Dels brukas ock denna preposition i lokalbestämning till abstrakta substantiv, som beteckna en handling ss. *pugna*, *prœlium*, *victoria*, *fuga* etc. Dessa uttryck äro liksom föregående egendomliga för Livius: Post pugnam ad Regillum lacum non alia pugna clarior fuit, Liv. 2, 31, 3. 24, 6, 5. Prœlium cum Tuscis ad Ianiculum, Liv. 2, 52, 7. Nuntius victoriæ ad Cannas Carthaginem venerat Mago, Liv. 23, 11, 7. Hoc ad Aliam fuga necessitatis imposuisse, Liv. 5, 53, 5. Jfr. 38, 17, 6.

Ofta står prepositionsuttrycket inskjutet emellan substantivet och en dit hörande bestämning: Hæc est nobilis ad Trasumennum pugna, Liv. 22, 7, 1. Secundum tam prosperam ad Cannas pugnam, Liv. 22, 58, 1. 31, 40, 9. 37, 8, 1. Ætolicum magis ad Thermopylas bellum quam regium fuit, Liv. 37, 58, 8. Tam facili ad Oreum successu, Liv. 28, 6, 8. Från Cicero kan följande uttryck anföras: Marcelli ad Nolam prœlio populus se erexit, Cic. Br. 3, 12.

Samma bet. synes prep. hafva i följ. ex. Sudor, cursus ad Eurotam, fames (sc. epulas condiunt), Tusc. 5, 34, 98.

Här synas äfven följ. ex. kunna anföras: Supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta, Liv. 40, 28, 9. Cic. Cat. 3, 10, 23. Phil. 14, 14, 37 m. fl. ställen. Consentire omnem provinciam de angustiis ad Ilerdam rei frumentariæ, Cæs. BC. 2, 17, 4.

Ovanligare är att ett participium vid dylika uttryck förekommer såsom supplement: Post pugnam ad lacum Regillum factam, Liv. 6, 2, 3. 37, 47, 3. Jfr. Cic. Mur. 15, 33: Illam pugnam navalem ad Tenedum mediocri certamine commissam arbitraris, i hvilket ex. man dock ej torde kunna anse att part. står ss. fyllnad till prepositionsuttrycket. Post prœlium factum ad Bæculam, Liv. 27, 20, 3. 21, 58, 11.

Däremot synes det liknande subst. *clades* blott förekomma i förening med part.: Recens ad Regillum lacum accepta clades, Liv. 2, 22, 4. 22, 54, 11.

De exempel på *ad* i öfverflyttad bemärkelse med bibegrepp af hvila, som här synas böra anföras, antecknas under den följ. betydelsen, som ju utgör grundbetydelsen för den translata, jfr. Pott, Etymol. Forschungen I, p. 276; Holtze, Syntaxis prisc. Lat. I, p. 201.

I betydelsen af riktning eller rörelse förekommer *ad* i lokal bemärkelse i följ. ex. hos Livius: Viæ ad mortem hæ sunt, Liv. 40, 4, 14. Cornelius dextra littora usque ad Tarentum, Furius læva usque ad Aquileiam tueretur. Liv. 41, 1, 3. Viam silice sternendam a porta Capena ad Martis locaverunt, Liv. 38, 28, 3. Jfr. Liv. 1, 2, 5. Dextras ad meridiem partes, lævas ad septentrionem esse dixit, Liv. 1, 18, 7. Hos efterklassiske förf. anträffas äfven ex. på detta språkbruk t. ex. hos Tacitus: Ad Vespasianum iter, H. 2, 85, 17. 95, 11.

Vanlig både hos äldre och yngre förf. är *ad* i prepositionsbestämning till *litteræ*, *epistola* och substantiva verbalia: De Bruti ad Antonium et de eiusdem ad te litteris, Cic. Att. 14, 14, 7. Requisivi equidem proprias ad me unum a te litteras, Fam. 12, 30, 3. Att. 12, 14, 4. De epistola ad Cæsarem quid egeris exspecto, Cic. Att. 12, 52, 1.

Quod epistolam meam ad Brutum poscis, Att. 13, 6, 3. Misi ad te epistolas ad Marcianum et ad Montanum, Att. 12, 53, 1. 13, 1, 3. 13, 27, 1. 28, 1. 31, 3. Off. 2, 14, 48. 1, 11, 37. Tusc. 5, 35, 100. Från Tacitus och Quintilianus kunna flera exempel anföras: Blandimentis infectæ ab Othone ad Vitellium epistulæ, Tac. H. 1, 74, 2. 4, 32, 1. Occultis ad Othonem litteris, H. 2, 23, 24. H. 1, 74, 13. 2, 55, 11 etc. Ad Brutum in epistolis virtutem eam appellet, Quint. Inst. Or. 2, 20, 10. 9, 3, 41.

Att ett participium tillägges, synes mindre vanligt: Litteras ad se ab amico missas palam recitavit, Cic. Phil. 2, 4, 7. Fam. 10, 12, 1. Ep. ad Br. 1, 16, 1. Liv. 21, 51, 5: In epistola ad filium scripta, Quint. Inst. Or. 10, 1, 39. Däremot är det nödvändigt i ett sådant uttryck som Cic. Att. 13, 6, 4: Epistolas ad familiares missas a Corintho.

Cicero begagnar *liber* i förening med *ad*: Perfeci sane argutulos libros ad Varronem, Att. 13, 18, 1. Jfr. Taciti uttryck: Ausis ad Cæsarem codicillis, A. 3, 67, 15.

Hos Livius finnas *legatus* och *legatio* med följ. *ad*: Huic legato patrum ad plebem sumptus funeri defuit, Liv. 2, 33, 11. Argumento recentem ad eos legationem esse, Liv. 33, 20, 8. Hos Tacitus förekommer *nuntius* i slika uttryck: Occultis ad Cerialem nuntiis, H. 4, 86, 3. A. 13, 9, 1. Jfr. Extremas *preces* P. Quirinio propinquo suo ad principem mandavit, A. 2, 30, 17, på hvilket ställe den ovanliga ordställningen förklaras ur sammanhanget med det följande.

Hänfördt till substantiva verbalia förekommer *ad* både i lokal och öfverflyttad bemärkelse, ett språkbruk, hvilket, som nämts, kan spåras genom hela litteraturen. Sålunda träffas hos Plautus Truc. 2, 2, 3: Quid tibi ad hasce accessio est ædes. Cicero använder *ad* i förbindelse med *aditus*, *reditus*, *accessus*, *adventus*, *cursus*, *impetus*, *impulsio*, *traductio* m. fl.: Hic primus est aditus ad popularem iactationem atque ascensus, Cic. Har. Resp. 20, 43. Mur. 7, 15. Jfr. Ad quos omnis nobis aditus obstructus est, Cic. Br. 4, 16. Pomp. 14, 41 etc. Hunc reditu ad Antonium prohiberi, Phil. 8, 11, 32. Reditus ad propositum, de Or. 3, 53, 203.

Ad rem, ibid. Jfr. Leg. 3, 16, 35. Off. 1, 6, 19. Accessum ad res salutaris, N. D. 2, 12, 34. De Bruti adventu ad suas legiones, Cic. Att. 14, 13, 1. Adventus ad urbem, Att. 7, 13, 3. Ad urbem cursus, Phil. 13, 9, 19. De virtutum cursu ad voluptatem, Fin. 1, 11, 37. Phil. 14, 6, 17. Læl. 4, 14. Jfr. Qui concursus ad eum, Att. 14, 5, 3. Omnis ad laudem impetus novi, Fam. 10, 26, 2. Ad hilaritatem impulsio, de Or. 3, 53, 205. 30, 118. Non provocatione ad populûm contra necem relicta, Rep. 2, 37, 62. Traductio ad plebem, Sest. 7, 15. Ad plebem transitio, Br. 16, 62. Off. 1, 14, 43. Jfr. Cæs. BG. 5, 13, 2. Ad urbem accessus incredibili hominum gratulatione florebat, Sest. 63, 131. De ardore mentis ad gloriam, Cæc. 31, 76. Maximo ad victoriam adiumento, Ep. ad Br. 1, 4, 1. Ad numerum conclusio, Br. 8, 33. Hos Livius förekomma utom *aditus ad,* 26, 20, 8, *reditus ad*, 42, 47, 5 etc., *provocatio ad*, 3, 48, 9 etc. följande uttryck: Pugnatum esse *ablegatione* iuventutis ad Veliternum bellum, Liv. 6, 39, 7. *Defectione* ab Romanis ad Ætolos elatus, Liv. 35, 43, 2. *Fugam* ad Romanos Demetrius meditabatur, Liv. 40, 23, 2. Quales ad Perrhæbiam transitus sint, Liv. 44, 35, 10. Af dylika uttryck hos senare förf. må anmärkas *aditus ad*, Tac. H. 5, 8, 4. A. 2, 28, 2. *Transitus ad*, H. 1, 76, 9. *Consensus ad*, H. 1, 54, 15. *Inclinatio ad*, Quint. Inst. Or. 6, 1, 10.

Slutligen må sammanföras några andra uttryck från skilda förf., i hvilka uttryck *ad* förekommer i translat bemärkelse. Holtze I, p. 200 anför ett exempel från den äldre litteraturen (Cato R. R. 13): Vinum myrteum ad alvum crudam („zu“, „für etwas dienlich“). Quæ oportet signa esse ad salutem, Terent. Andr. 1, 2, 21. Hos Cicero må anmärkas: Hæc proclivitas ad suum quodque genus, Tusc. 4, 12, 28. Hos Livius: Nihil materiæ in viro ad audaciam esse, 1, 46, 6. Ad incertos belli eventus subsidia, 37, 37, 9. Sine ullis ad insidias latebris, 27, 12, 8. *Gratia, crimen ad aliquem:* Collegas gratiam omnem ad plebem præoccupasse, 4, 48, 8. 6, 34, 6. Causas criminum ad plebem præbituram, Liv. 5, 20, 7. Criminationes de Fabio ad popu-

lum, 10, 26, 6. Från Tacitus må antecknas: Neque ea constantia gladiatoribus ad prœlia, quæ militibus, H. 2, 35, 4.

Apud i förbindelse med ett substantiv förekommer i lokalbestämningar i strödda exempel förnämligast hos Cicero och Nepos: Interfuit pugnæ navali apud Salamina, Nep. Arist. 2, 1. Huius illustrissimum est prœlium apud Platæas, Paus. 1, 2. Inskjutet emellan substantivet och en dit hörande bestämning: Incredibilis apud Tenedum pugna, Cic. Arch. 9, 21. De Locrorum apud Sagram prœlio, N. D. 3, 5, 11.

Prepositionsuttrycket i förening med part. finnes Cic. Fam. 10, 33, 1: Certior fierem de prœlio apud Mutinam facto, samt i relativsats Nep. Con. 5, 2: Pugna illa navali, quam apud Cnidum fecerat.

Hos yngre förf. träffas exempel både utan och med part.: Nobilem apud Chæroneam victoriam, Curt. 8, 1, 23. Cladis apud Chæroneam acceptæ, Quint. Inst. Or. 9, 2, 63.

Lokalbestämningen innehåller stundom personnamn (apud aliquem): In alteris apud dictatorem castris, Liv. 4, 27, 8. Triceps apud inferos Cerberus (sc. num terret), Cic. Tusc. 1, 5, 10. Jfr. Ille apud Trabeam, Fin. 2, 4, 13.

Hos Quintilianus finnas flera dylika exempel: Gustu cuiusdam apud Lotophagos graminis, 5, 8, 1. Summæ apud antiquos auctoritatis scriptores, 3, 4, 1. 3, 1, 20. 5, 13, 5 etc. Jfr. Taciti uttryck: Sororum filiis idem apud avunculum, qui ad patrem honor, G. 20, 9 (Codex Vat. har *ad*).

Ante förekommer vanligast i tidsbestämningar till substantiv, i rumsbestämning är den ovanlig: Victus fratrum *ante se strage*, Liv. 1, 25, 11. Exempel på tidsbest.: Triumphi ante victoriam flagitator, Liv. 8, 12, 9. Omnes ante me auctores, Liv. 4, 20, 5. Omnes ante se memoriæ, Liv. 30, 30, 1. In quibus omnes ante eum philosophi occupati fuerunt, Cic. Acad. 1, 4, 15. Perpaucis ante mortem diebus, Cic. Br. 94, 324 etc. O gratam famam biduo ante victoriam de subsidio tuo, Cic. Fam. 10, 14, 1. I alla dessa uttryck har prepositionsuttrycket sin plats emellan subst. och en därtill hörande bestämning. Såsom i inledningen anmärkts, hafva ej sådana ex. som detta blifvit upptagna:

Ne in freto ante sua tecta et domos navigarent, Cic. Verr. 5, 20, 50.

Detta språkbruk synes hos senare förf. ej vara ovanligt, att döma af de exempel, jag antecknat från Tacitus: Omnium ante se principum, H. 1, 50, 20. Spatium longi ante prœlium itineris, H. 2, 60, 7. Tua ante omnis experientia, H. 2, 76, 34. 3, 43, 2. Jfr. Ipse ante agmen erexit aciem, Agr. 18, 14. Jfr. Utilis ante quæstionem præparatio, Quint. 4, 39.

Högst få exempel på prep. *post* i prepositionsuttryck, som bestämma ett substantiv, hafva antecknats från den klassiska prosan: Sexennio post Veios captos factum, Cic. Div. 1, 44, 100. Fam. 4, 4. Non vidit illam post reditum eius cædem omnium crudelissimam, de Or. 3, 2, 8. Hos Tacitus däremot är detta språkbruk allmännare: Paucis post kal. Ian. diebus, H. 1, 12, 1. Septimo post defectionem anno, A. 11, 8, 16. 11, 1. 22, 16. Triennio post cædem Seiani, A. 6, 38, 3. Jfr. Post tot clientes unus, A. 4, 68, 5. Från Curtius förtjänar följ. ex. anföras: Pessimorum carminum post Chœrilum conditor 8, 5, 8. Jfr. Quint. Inst. Or. 1, 12, 10. 4, 3, 9. Post cibum quies, Corn. Cels. 1, 3. Vomitus post cibum, 3, 21.

Cis och *circa* äro ej ovanliga hos Livius i rumsbestämningar till substantiv: Romanos omni agro cis Tiberim pulsos, Liv. 10, 16, 7. Toto cis Hiberum rursus cedit agro, Liv. 21, 61, 6. 26, 20, 2. Cis Hiberum Hispaniam, Liv. 21, 53, 4. Omni Asia cis Taurum montem excessisse, Liv. 38, 8, 8. Jfr. Asia, quæ cis Taurum montem est, Liv. 37, 52, 4. Loca circum forum siccat, Liv. 1, 38, 6. Depopulatum agrum circa Romanas salinas, Liv. 7, 19, 8. Tabernas circa forum de cælo tactas esse, Liv. 36, 37, 3. 26, 27, 1. Transitus circa Dium, Liv. 44, 7, 1. Arido circa urbem solo, Liv. 7, 38, 7. 9, 7, 8. 26, 26, 10 etc. Från Cicero kan anföras: Urbis circa Capuam occuparint. Agr. 1, 7, 22. Vidare må nämnas uttrycket: *Supplicatio circa omnia pulvinaria* Romæ in diem unum indicta est, Liv. 40, 19, 5 etc.

Hos efterklassiske förf. träffas liknande ex.: In colonias a rege deducti circa Bactra, Curt. 9, 7, 1. Occupatis

circa Babylona campis, Curt. 10, 8, 11. 5, 1, 13. Tac. H. 3, 63, 4. Hos Quintilianus finnes *circa* ofta hänfördt till substantiv i den för „silfveråldern“ egendomliga betydelsen „om“, „beträffande“: Illa circa Cepasios fabula, Inst. Or. 6, 1, 41. Inani circa voces studio senescunt, 8, proœm. 18. Circa eosdem sensus certamen, 10, 5, 5. 1, 11, 6. 8, 3, 87. 9, 2, 86 m. fl. ställen, där den står i förening med *diligentia*, *exemplum*, *indicium* etc.

Extra i lokalbestämning och *intra* i tidsbestämning till subst. träffas någon gång hos Cicero och Livius: Statua extra portam Trigeminam est donatus, Liv. 4, 16, 2. 6, 20, 11. Sequitur omnis ager extra Italiam, Cic. Agr. 2, 21, 56. Leg. 2, 23, 58 etc. I något förändrad bet. förekommer denna prep. Cic. Br. 46, 169: Omnium eloquentissimus extra hanc urbem Betucius. Jfr. exempel från äldre förf.: Neque cognatus extra unam aniculam quisquam aderat, Terent. Phorm. 1, 2, 48. Victor tot intra paucos dies bellis, Liv. 2, 27, 1. Såsom ex. på lokalbest. torde man kunna anföra: Locus intra Oceanum iam nullus est tam reconditus, Cic. Verr. 3, 89, 207. Från Tacitus antecknas: Amœnissimis extra urbem ædificiis, H. 3, 30, 7. Jämför för öfrigt följ.: Cetera extra animum, H. 4, 5, 10. Aditis *iuxta* Tiberim hortis, Tac. A. 6, 1, 5. Species muliebris *ultra* modum humanum, 11, 21, 5.

Pone: Ædes Africani *pone Veteres ad Vortumni signum* in publicum emit Liv. 44, 16, 10, hvilket uttryck i frihet är likstäldt med hvilket som hälst i de moderna språken. Tacitus har: Florentissimis pone tergum municipiis, H. 3, 60, 4. Jfr. H. 2, 31, 8.

Præter och *propter* förekomma i prepositionsbestämning till subst. sällan: Duos saltus habebant Romani, unum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniam præter Dium, Liv. 44, 6, 8. Nihil æque eos terruit quam præter spem robur et colos imperatoris, Liv. 28, 26, 14.

Quid sibi statuæ equestres volunt propter ædem Volcani, Cic. Verr. 2, 61, 150. Jurgia cum obtrectatoribus propter me mihi notissima sunt, Fam. 10, 11, 1. Jfr. Quin-

tiliani uttryck: Quæ audaci et *proxime periculum* translatione tolluntur, Inst. Or. 8, 6, 11.

Supra: Ett par ex. hos Livius förtjäna anföras: Clamor supra caput hostium captam urbem ostendit, Liv. 4, 22, 6. Videsne cacumen illud supra hostem, Liv. 7, 34 4.

Per begagnas i den klassiska prosan i prepositionsuttryck, hvilka bestämma substantiv med afseende på riktning och rörelse i rummet. Det är nästan uteslutande hos Livius som sådana uttryck förekomma i förening med sådana subst. som *cursus*, *transitus*, *iter*, *via*, *callis*, *angustiæ*: Vagos per vias omnis cursus, Liv. 5, 42, 3. 1, 29, 2. Transitum per Thraciam tutum, Liv. 40, 57, 4. Dum ipse terrestri per Hispaniam Galliasque itinere Italiam peteret, Liv. 21, 21, 10. Proponere sibimet ante oculos per armatos inermium iter, inde fœdi agminis miserabilem viam per sociorum urbes, Liv. 9, 5, 9. 24, 46, 3. Ne quas per imminentia iuga calles inveniret ad transitum, Liv. 36, 16, 6, i hvilket ex. prepositionsuttrycket äfven kan hänföras till verbet. Præter angustias per quinque milia, Liv. 44, 6, 8. Från Cicero kan anföras: Furtivum iter per Italiam, Pis. 40, 97. Jfr. Cæs. BG. 1, 6, 1. Att denna prep. begagnas i andra betydelser är ovanligt: Hieronis impensio curaque per multos annos, Liv. 24, 34, 13. Per ambages effigiem ingenii sui, Liv. 1, 56, 9.

Bland silfverålderns prosaförf. är det Tacitus, som använder denna prep. med ännu större frihet än Livius, en frihet i uttryck, som till en del beror på den hos honom vanliga utelämningen af verbet: Per ceteros mæstitia ac silentium, H. 1, 18, 13. Unde præcipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus, H. 2, 60, 2. Magna per Germanias Galliasque fama, H. 4, 17, 2. Crebris per æquinoctium imbribus superfusus amnis, H. 5, 23, 16. Ingentis exercitus septem per annos moderator, A. 4, 18, 3. Studio in populum Romanum per bella Persi, A. 4, 55, 6. 56, 8. 5, 1, 2. H. 4, 46, 16 etc. Illa per manus et genua reptatio, Quint. Inst. Or. 1, 12, 10. Hos de älsta förf. synes detta språkbruk ej förekomma.

Bland de prepositioner, som förekomma i lokalbestämningar, anföres slutligen *trans*, som brukas af Livius: Mucio virtutis causa trans Tiberim agrum dono dedere, Liv. 2, 13, 5. Multos trans Hiberum populos ad cupidinem novæ formæ erexerunt, Liv. 21, 19, 7. Jfr. Omnia trans Hiberum, 21, 5, 17. Profectio Fabii trans Ciminiam silvam Romæ terrorem fecerat, Liv. 9, 38, 4. Från Cæsar kan anföras: Loca trans flumen integra, Cæs. BC. 1, 49, 2.

De prepositioner med ackusativus, som återstå och hvilka härnedan sammanföras, förekomma i prepositionsbestämning till substantiv nästan uteslutande i öfverflyttad bemärkelse för att beteckna ett förhållande emellan personer, ett språkbruk, som är mycket vanligt både hos äldre och yngre författere och långt vanligare än de ofvan behandlade uttrycken.

Sålunda begagnas *inter* sällan i rent lokala bestämningar till substantiv och nästan ensamt af Livius bland „veteres": Medium inter bina castra spatium acie instructa complebant, Liv. 3, 60, 3. Medio inter castra campo infestis signis constitere, Liv. 2, 30, 11. Jfr. Liv. 4, 27, 3. Cæs. BG. 1, 6, 1. Närmast de nu anförda ex. stå följande, där prep. i viss mon kan sägas hafva lokal betydelse („ibland"): Novum seditionis genus, silentium et otium inter armatos, Liv. 2, 45, 4. Auctoritate inter suos aut viribus obtineret regnum, Liv. 29, 29, 8. Inter Hispanos semper victorem, Liv. 21, 16, 5. Cuius iurisdictio inter cives et peregrinos erat, Liv. 33, 21, 9. Dubium inter scriptores, Liv. 9, 18, 5. Gratia inter suos, Cæs. BG. 2, 6, 4. 5, 54, 2.

Bland senare förf. erbjuder Tacitus exempel på liknande uttryck: Unum (incessum) reliquum mare inter et externos Albanorum montes æstas impediret, A. 6, 33, 12. Modicis inter se spatiis, H. 4, 46, 8. 4, 77, 3. 2, 43, 1. Vetere inter accolas fama, H. 4, 83, 16 etc. Jämför Curtii uttryck: Omnibus inter Caucasum montem et Phasin amnem imperitantem, Curt. 6, 5, 25. 3, 6, 19. Color inter aquilum candidumque, Suet. Aug. 79. Aqua inter cutem, Corn. Cels. 2, 1.

Vanligast förekommer denna preposition i bestämning till substantiv, som uttrycka ett vänskapligt eller fiendtligt förhållande emellan personer, t. ex. hos Cicero: *amicitia, coniunctio, consensus, familiaritas, concessus*: Talis inter viros amicitia, Cic. Læl. 6, 22. Quid latius patet quam coniunctio inter homines hominum, Cic. Fin. 5, 23, 65. Singulari inter se consensu, Phil. 11, 1, 2. Pro nostra inter nos familiaritate. Fam. 10, 34, 3. Inter ipsos concessu, Br. 21, 8. Inter nos cessatio, Fam. 9, 3, 1. Hominum inter ipsos societatem, Leg. 1, 10, 28 etc. Livius begagnar *inter* i förbindelse med dessa och andre subst. t. ex. *affinitas, auxilium, concordia, connubium, consortio, fœdus*: Si affinitatis inter nos piget, Liv. 1, 13, 2. Mutuo inter se auxilio, 8, 24, 7. Concordia inter se clari, 10, 24, 2. Connubium inter ipsos permissum, 9, 43, 23. Consortionem inter binos reges, 40, 8, 12. Audito fœdere inter Persea et Gentium, 44, 30, 11. Consilia inter se, 8, 14, 10. Ipso inter se conspectu, 28, 19, 14.

Såsom exempel på ord af motsatt betydelse i förbindelse med *inter* kan nämnas hos Cicero: Impendet summa inter nos *contentio*, Att. 7, 1, 3. Istorum inter ipsos *dissensio*, Att. 2, 7, 3. Quorum summum inter ipsos *odium bellumque* meministis, Phil. 11, 1, 2. Hos Livius träffas sådana ex. oftare ss. vid *æmulatio, bellum, certamen, disceptatio, discordia*: Æmulatio inter se, Liv. 28, 42, 10. Ad dirimendum inter Philippum atque Ætolos bellum, 27, 30, 4. Pertinaci certamine inter pacis bellique auctores, 4, 30, 2. 4, 45, 8. Disceptationem inter prætorem legatumque, 40, 36, 5. Variis inter me atque Lucullum prœliis, Sal. Ep. Mith. 15. Såsom exempel på friare bruk må anföras: His inter se vocibus concitati, Liv. 7, 8, 3. Ex. på tidsbestämning: Inter vinum et epulas cædes amicorum (referre piget) Liv. 9, 18, 4.

Af silfverålderns förf. har detta språkbruk blifvit imiteradt, och hos Tacitus eger det en vidsträckt användning. Vi hafva ofvan anfört ex. på prep. i lokalbestämningar. I öfverflyttad betydelse förekommer den i förbindelse med sådana ord som amicitia, A. 6, 5, 11; æmulatio, H. 3, 75, 10; cædes,

H. 2, 88, 1; certamen, H. 2, 38, 5; cognitio, H. 4, 40, 13; colloquium, A. 6, 50, 15; consalutatio, H. 4, 72, 14; consensus, H. 1, 26, 6; diversitas, H. 1, 62, 1; divisio, A. 4, 43, 7; nuptiæ, A. 12, 7, 6; prœlium, A. 12, 13, 7; probrum, H. 2, 21, 22; rixa, H. 1, 64, 9; temperamentum, A. 11, 4, 16 m. fl. Andra förf. t. ex. Curtius och Quintilianus erbjuda likande exempel: Inter fortissimos viros certamen, Curt. 6, 1, 10. Jfr. Quint. Inst. Or. 6, 4, 21. 8, 3, 16. 9, 1, 10.

Adversus, *contra* och *erga* förekomma i prepositionsuttryck efter substantiv, som uttrycka en fiendtlig eller vänlig sinnesstämning mot en person. Af dessa äro *adversus* och *erga* inom den klassiska prosan ganska vanliga, i synnerhet då det af dem styrda ordet är ett pronomen, såsom förhållandet äfven var vid bruket af *inter*. *Adversus* brukas, såsom sagdt är, efter substantiv, som innebära betydelsen af välvilja, kärlek eller tvärtom samt denna sinnesstämnings utbrott i handling. Först hos Livius kommer detta språkbruk till någon vidsträcktare användning. Hos honom finnes *adversus* hänfördt till *fides, patientia, studium, verecundia,* och ord af motsatt betydelse *bellum, certamen, consilium, conspiratio, contumacia, dictum, expeditio, invidia, ira, odium, pertinacia, prœlium, provocatio, pugna*: Principibus ob egregiam fidem adversus Romanos concessit, Liv. 29, 8, 2. Singulari adversus collegam patientia, 6, 27, 1. Accensis studiis pro Scipione et adversus Scipionem, 29, 19, 10. Verecundia adversus regem nobis obstat, 37, 54, 7. Jfr. Auxilium adversus inimicos, 6, 18, 10. Huic bellum adversus Æquos permissum est, 4, 49, 8. 25, 6, 3. 26, 29, 1 etc. (vanligt). Certamen adversus patres noritis, 6, 18, 10. 3, 54, 8. Consilia adversus Romanos nudaret, 40, 24, 3. Conspiratio adversus eum favorem apud Romanos fecit, 42, 14, 10. Contumacia adversus contemnentes humilitatem suam, 9, 46, 5. Omnis facti dictique adversus Romanos, 37, 28, 1. Expeditio adversus Mandonium edicitur exercitui, 28, 26, 4. Öfriga exempel: 42, 12, 2. 36, 6, 1. 45, 26, 5. 10, 26, 6. 40, 36, 11. 2, 8, 2. 3, 56, 13. 1, 55, 2 etc. Jfr. Arma adversus Samnites vobis negamus, 7, 31, 2. Adversus quattuor populos duces, 10, 21, 15.

Beträffande bruket hos senare förf. så har jag tyvärr inga exçerpter från Tacitus, men att det hos honom är allmänt och fritt, är troligt af de exempel, som Klotz anför: Privignis cum vitrico levior necessitudo quam avo adversum nepotem, Tac. A, 3, 29, 9. Adversus sitim non eadem temperantia, Ger. 23, 5. H. 2, 66, 7. Jfr. Quint. Inst. Or. 6, 3, 33. 8, 6, 71. 11, 1, 66.

Contra är ej så vanligt i prepositionsbestämning till substantiv; hälst synes det förekomma efter subst., som betyda ett yttrande ss. *oratio*, *sermo*, *dictum*. Från Cicero anföras följ. ex.: Unam orationem contra Gracchum reliquit, Br. 26, 99. Or. 31, 111. Jfr. Hæc perpetua contra Scævolam defensio tota redundavit hilaritate, de Or. 2, 54, 221. Iucundus sermo tuus contra Epicurum fuit, N. D. 3, 1, 2. Livius har ett dylikt 6, 40, 5: Nullum factum dictumve contra utilitatem vestram referri posse. Vidare antecknas följande för bruket af *contra* karakteristiska exempel: Ut perturbatio sit aversa a ratione contra naturam animi commotio, Cic. Tusc. 4, 21, 47. Omitto iurisdictionem in libera civitate contra leges, Cic. Prov. Cons. 3, 6. Adiecit (sc. in oratione) iniurias, direptiones sociarum urbium contra fœdus, Liv. 44, 1, 10.

Hos Quintilianus är *contra* ej ovanligt i förbindelse med sådana subst. som de ofvan anförda: In oratione contra Ctesiphontem, Inst. Or. 3, 6, 3. 12, 10, 61. In contione contra Catilinam, 5, 12, 42. Actio pro rustico contra disertum, 7, 1, 43. 11, 2, 25. 5, 7, 1 (pugna). 5, 7, 3 (acies). Anteckningar från Tacitus saknas. I rumsbest. förekommer prep. Liv. 37, 9, 8: In statione contra Abydum.

Erga förekommer hänfördt till substantiv, som uttrycka en vänlig sinnesstämning emot någon, hos både äldre och yngre författare; någon gång brukas det äfven vid subst. af motsatt betydelse. Från Plautus och Terentius anför Holtze: Per mei te erga bonitatem patris, Plaut. Capt. 2, 1, 48. Animus te erga idem, Terent. Heaut. 2, 3, 24. Hos Cicero är denna prep. vanlig efter sådana subst. som *amor*, *animus* (i bet. af „intresse"), *fides*, *benevolentia*, *fidelitas*, *liberalitas*, *meritum*, *observantia*, *officium*, *pietas*, *studium*,

voluntas („välvilja“): Summo erga vos amore, Cat. 3, 1, 1. Fam. 1, 8, 2 etc. Huius animum erga M. Brutum studiumque vidistis, Phil. 10, 8, 17. Off. 1, 14, 45 etc. Fuit ea fide benevolentiaque erga populum Romanum, Verr. 2, 1, 2. Sest. 55, 117 etc. Erga patriam fidelitatem, Fam. 12, 12, 1. Agr. 2, 8, 20. Prov. cons. 1, 1. Summam erga se liberalitatem, Fam. 10, 3, 1. 27, 1 etc. Milonis erga me remque publicam meritorum memoria, Mil. 13, 34. Fam. 1, 1, 1 etc. Tua erga se observantia, Att. 11, 17, 11. Officiorum erga rem publicam, Deiot. 9, 27. Pietate erga deos, Red. 2, 8, 18. Vestrarum erga me voluntatum, Agr. 2, 2, 4 etc. Hos Livius är detta språkbruk ej så vanligt som hos Cicero. Utom några af de ofvan anförda substantiven märkas *caritas, clementia, obsequium*: Oblita ingenitæ erga patriam caritatis, Liv. 1, 36, 6. Clementiam erga se regis, 36, 14, 8. Obsequio erga vos, 7, 30, 17. Jfr. 1, 2, 5. 3, 56, 9. 5, 7, 12. 35, 44, 3 etc. Om fiendtlig sinnesstämning och om intresse för en sak förekommer *erga* i enstaka exempel i den klassiska prosan: Reputans de crudelitate erga nobiles, Nep. Alc. 4, 4. Odium paternum erga Romanos, Nep. Hann. 1, 3. Jfr. Verr. 2, 65, 152. Voluntas erga Cn. Plancii salutem, Prov. cons. 17, 43.

Hos Tacitus förekommer den nyss nämda ovanliga användningen af *erga*: Fastu erga patrias epulas, A. 2, 2, 13. Invidia erga viventem, ibid. 71, 10. H. 4, 49, 7. Erga alienam pecuniam diligentia, A. 4, 20, 4. I ovanligare bet. förekommer det för öfrigt H. 1, 20, 6. A. 4, 11, 11. 11, 25, 20. 15, 58, 7. Hos Quintilianus och Curtius är bruket öfverensstämmande med den klassiska prosans, jfr. Inst. Or. 2, 2, 4. Curt. 3, 6, 17. 5, 8, 3. 6, 7, 9 etc. Den s. k. genitivus objectivus brukas för öfrigt, då ofvan anförda substantiv stå i förening med sakbegrepp, en konstruktion, som äfven begagnas vid personer, på hvilket språkbruk ss. allmänt bekant jag ej ansett nödigt att anföra exempel. Prepositionen däremot begagnas i synnerhet, då det styrande ordet självt står i genitivus. Jfr. Madvigs Gr. 283, 2.

2. Närmast de nyss anförda prepositionerna med afseende på betydelse och bruk står *in*, hvilken af **de prepositioner som konstrueras med ackusativus och ablativus** i här afhandlade förbindelse är den nästan ensamt förekommande.

In i prepositionsbestämning till substantiv förekommer både i rent lokal och öfverflyttad bemärkelse. Vi behandla här först ackusativus i rumsbestämningar, där prep. vanligast begagnas vid verbalsubstantiv. Plautus har: Quidve in navem inscensio, Rud. 2, 6, 18. I den klassiska prosan begagnas *in* efter *adventus*, *ascensus*, *introitus*, *reditus*, *transitus*, *deductio*, *fuga* etc.: Adventus in urbis sociorum non multum ab expugnatione differant, Cic. Pomp. 5, 13. Cæs. BG. 5, 54, 2. Liv. 1, 7, 8 etc. Difficultatem ascensum in naves habere præsertim ex scaphis, Auct. B. Alex. 8. Liv. 37, 32, 5. Cic. Sest. 63, 131. Introitus in urbem desertus ab amicis, Cic. Pis. 40, 97. Dom. 28, 75 etc Reditus in patriam concedi videretur, Cic. Fam. 13, 5, 2. Sest. 13, 30 etc. I translat betydelse förekommer detta ord ofta i uttrycket *reditus in gratiam*, Cic. Scaur. 14, 31. Fam. 3, 10, 9 etc. De transitu in Italiam Gallorum, Liv. 5, 34, 1. 21, 51, 5 etc. In istos agros deductio, Cic. Agr. 1, 5, 16. Phil. 2, 25, 62. De fuga in Galliam dicitur agitasse, Liv. 22, 43, 4. In me oculorum coniectus, Cic. Sest. 54, 115. Conspectus in Capitolium, Liv. 6, 20, 11. Jfr. Cæs. BG. 3, 14, 9. Impetum in urbem, inruptionem in Trebonii domum, Cic. Phil. 11, 3, 7. Incursione in agrum Latinum, Liv. 3, 1, 8. Eius in Hispaniam profectione, Sull. 25. 70. Regressus in suam ripam, Liv. 21, 5, 16. De secessione in domum privatam, Liv. 6, 19, 1. In Epirum invitatio, Cic. Att. 9, 12, 1. Här antecknas tvänne exempel med lokal bet. hos Livius: Reductori plebis Romanæ in urbem sumptus funeri defuit, 2, 33, 11. Lætiorem in Italiam viam, 5, 34, 4.

Hos Tacitus finnas (utom de vanliga aditus in, A. 2, 20, 4; reditus in, A. 3, 64, 2; introitus in, H. 1, 6, 7) exempel med verbalsubstantiv: Effugium in castra, H. 4, 18, 23. Expeditio in Sarmatas, H. 4, 4, 9. Lenioris in mare iactus, A. 14, 5, 15. Andra exempel erindra om de ofvan anförda ur Livius ss.: In Hispaniam comes, H. 1, 22, 1.

Tutum in urbem iter, A. 2, 81, 11. Jämför för öfrigt Quint.: In locos distributio, Inst. Or. 7, 1, 1. In dextrum et lævum latus vacillatio, 11, 3, 128. De sectione in infinitum, 1. 11, 49. Unde in Epirum cursus brevis est, Curt. 10, 1, 18. Iter in Arimaspos, 7, 3, 1.

Exempel på *in* i tidsbestämning till substantiv finnas hos Livius: Sollemne in singulos annos bellum timebatur, 3, 15, 4. Iniuriarum in dies incremento, 40, 55, 2. Jfr. Taciti uttryck: Consul in Kalendas Martias ipse, H. 1, 77, 5. Se Heræi anm. därstädes.

I öfverflyttad betydelse har *in* en mycket vidsträckt användning efter ungefär samma substantiv, som förekomma vid de ofvan behandlade prepositionerna (adversus etc.), nämligen de, som innebära betydelsen af en vänlig eller fiendtlig sinnesstämning samt dess utbrott i ord och handling. Vi anföra från Cicero följande subst.: *amor, animus, benevolentia, consensus, constantia, fides, indulgentia, liberalitas, meritum, observantia, officium, pietas, voluntas:* Amor in patriam, Flacc. 41, 103, de Or. 3, 4, 13 etc. Meus in te animus, Fam. 1, 9, 1. De tua fide ac benevolentia in nos, Fam. 11, 2, 1. Planc. 40, 96. Optimo in rem publicam consensu, Phil. 5, 17, 46. Propter meam in Cæsarem constantiam, Fam. 11, 28, 8. Tuam in me indulgentiam, Att. 12, 22, 1. De pietate in matrem, liberalitate in sorores, bonitate in suos, Læl. 3, 11. Fam. 1, 9, 18. Pro vestris in me fratremque meum liberosque nostros meritis, Red. 1, 1, 1. Mil. 36, 100 etc. (vanligt). Propter meam in te observantiam, Att. 4, 1, 1. Singulari in rem publicam officio, Sull. 20, 58. Perpetuæ in rem publicam voluntatis, Cat. 4, 5, 9, etc. För öfrigt må märkas *sumptus in*: Infiniti sumptus cum in hos exercitus tum vero in tuum, Ep. ad Br. 1, 18, 5. De sumptu in adventum, Verr. 1, 34, 86. Hos Livius äro exempel af ofvan nämda slag ej talrika: Favor in, 42, 46, 9; fides in, 21, 52, 6; munus in, 5, 3, 4. 37, 36, 7. Summum in populum Romanum studium, Cæs. BG. 1, 19, 2. 1, 6, 3. 2, 14, 6. Sall. Iug. 33, 4. Cat. 9, 4.

Bland de ord, som uttrycka en fiendtlig sinnesstämning, förekomma hos Cicero *impietas, iniuria, nefarium, odium, per-*

fidia, scelus: Ad impietatem in deos in homines adiunxit iniuriam, N.D. 3, 34, 84. Verr. 1, 34, 86. Multa nefaria in socios, Off. 2, 8, 28. Odio proprio in Cæpionem, de Or. 2, 49, 200. N. D. 2, 63, 158 etc. Perfidia in Dolabellam, Phil. 2, 32, 79. Scelera eius in Carbonem, Verr. 3, 77, 178. Hos Livius: *bellum*, *ira*, *lascivia*, *sævitia*, *supplicium*: Bellum in Romanos poscunt, 8, 27, 9. Omissa in Clusinos ira, 5, 36, 8. Militum lascivia in consulem, 4, 53, 13. Patris in se sævitiam, 1, 53, 5. Supplicium in plebem, 3, 58, 8. Jfr. Animadversio in civem, 21, 18, 7. Särskilt må märkas de ord, som betyda ett fiendtligt yttrande: *contumelia*, *crimen*, *epigramma*, *locus* (sc. *orationis*), *oratio*, *probrum*: Fuerunt nonnulli aculei in Cæsarem, contumeliæ in Gellium, Cic. Q. fr. 2, 1, 1. Criminum in principes, Liv. 3, 68, 4. Callimachi epigramma in Cleombrotum, Cic. Tusc. 1, 34, 84. Qui locus a te prætermissus est in Cæpionem, de Or. 2, 50, 203. Illa in legem Cæpionis oratio, Br. 44, 164. 31, 117. Plenas omnium in me probrorum, Att. 11, 9, 2. Jfr. Meum illud in Helvium, de Or. 2, 66, 266. Här antecknas uttrycket disputatio in utramque partem, Cic. Fin. 3, 1, 3. Jfr. Omnium rerum in contrarias partis facultatem ex eisdem suppeditari locis, de Or. 2, 53, 215.

Vidare brukas *in* efter substantiv, som betyda „magt och myndighet öfver någon“ ss. *dominatio*, *edictum*, *imperium*, *ius*, *regnum*: Rationis in libidinem dominatio, Cic. Inv. 2, 54, 164. Prætoris institutum in socios an in hostis victos edictum atque imperium tyranni, Cic. Verr. 3, 10, 25. Affectare eum imperium in Latinos, Liv. 1, 50, 4. Cic. C. M. 11, 37. Nec enim Hannibali ius esse in civem Campanum, Liv. 23, 7, 7. In liberos quoque nostros coniugesque regnum vestræ libidini datum est, Liv. 3, 45, 8.

Till sist må anföras följ. ex. på korthet i uttryck: Tela in hostem, hastaque et gladius, Liv. 1, 43, 2. Vide ne plus commendatio in vulgus molestiæ habeat quam voluptatis, Cic. Tusc. 5, 36, 103. Det som adverb brukade *in vicem*: Multis in vicem casibus, Liv. 2, 44, 12. Adhortatio in vicem, Liv. 6, 24, 7. Ministeria in vicem, Liv. 3, 6, 3. 9, 3, 4 etc.

Detta språkbruk framträder hos de älsta författarne t. ex. Plaut. Pers. 3, 1, 15: Meum opino imperiumst in te, non in me tibi. Terent. Phorm. 2, 3, 23: Inimicitias caperem in vostram familiam. Hec. 3, 5, 22: Animo benigno in illam fui.

Hos efterklassiska förf. äro exempel på ifrågavarande språkbruk ganska vanliga t. ex. hos Tacitus: Litteræ in, A. 5, 3, 5; ius in, H. 3, 80, 12; munus in, A. 1, 62, 6; largitio in, A. 2, 48, 1; insectatio in, H. 3, 53, 5; odium in, A. 4, 15, 19 etc. Ovanligare ex. äro: Adoptio in, A. 12, 25, 1. Nova nobis in fratrum filias coniugia, ib. 6, 10. Verba in eandem sententiam, A. 11, 3, 7. Crebræ in vulgus mortes, H. 2, 93, 6. A. 2, 47. Hos Curtius och Quintilianus är bruket öfverensstämmande med den klassiska prosans: Curt. 6, 7, 1. 7, 6, 17. 7, 3, 3. 9, 2, 28 etc. Quint. Inst. Or. 7, 2, 14. 8, 4, 8 etc.

In med ablativus förekommer i prepositionsbestämning till substantiv både i lokal och öfverflyttad bemärkelse. I rumsbestämningar står den dels hänförd till konkreta substantiv för att angifva deras läge eller plats, dels förbunden med abstrakta för att angifva orten för en tilldragelse.

Ord af förra slaget äro (hos Cic. och Liv.) *ædes*, *ager*, *domus*, *fanum*, *fundus*, *insula*, *locus*, *urbs*, *villa*: Dedicavit eas ædes, utramque in circo Flaminio, Liv. 40, 52, 8. 2, 8, 6. 40, 52, 4. 7. Agros in Macedonia regios iubent venire, Cic. Agr. 1, 2, 5. Cum domus in Palatio, villa in Tusculano, altera ad alterum consulem transferebatur, Cic. Dom. 24, 62. Domus in clivo Capitolino scutis referta, Mil. 24, 64. Quod fanum in Achaia, qui locus aut lucus in Græcia tota tam sanctus fuit, Prov. cons. 4, 7. Huic fundum in agro Tarquiniensi vendidit, Cæc. 4, 11. Insulam in lacu venderet, Mil. 27, 74. Locus in circo ipsi datus, Liv. 2, 31, 3. Cuius statuam in Isthmo meminisse te dicis, Cic. Att. 13, 32, 3. Ceteræ urbes in Eubœa sine certamine traditæ, Liv. 36, 21, 3. 26, 48, 3. Censores villam publicam in campo Martio probaverunt, Liv. 4, 22, 7. Cic. Verr. 4, 22, 48.

Namn på orter och folkslag bestämmas på samma sätt af prep. *in* i förening med ordet, som anger deras läge. Anxur in Volscis brevi receptum, Liv. 5, 13, 1. Deceliam

in Attica munierunt, Nep. Alc. 4, 7. Elis in Peloponneso familias duas habet, Cic. Div. 1, 41, 91. Menelaidem in Dolopia Thessalos expugnasse, Liv. 39, 26, 1. Petram in Pieria, ib. Celtiberi in Hispania pacati manserunt, Liv. 41, 26, 1. Tauri in Axino homines immolare, Cic. Rep. 3, 9, 15.

Här må följ. ex. få plats: Europam in tauro amittant, Cic. Verr. 4, 60, 135. Pes in navi, Cic. de Or. 3, 40, 159. Has in capulo quadrigulas vitare monebatur, Fat. 3, 5. Nævus in articulo pueri delectat Alcæum, N. D. 1, 28, 79. Ex omnibus in circuitu partibus, Cæs. BG. 2, 29, 3.

Participium *situs* träffas mera sällan vidfogadt rumsbestämningen: Castra in campo sita capiuntur, Liv. 9, 37, 10. Castellum in alto tumulo situm („ehuru det låg på en hög kulle“), Liv. 26, 48, 4. Jfr. Castra iacentia in campo, Liv. 6, 30, 5. Urbes Græcas, quæ in ora sitæ sunt Asiæ, Nep. Alc. 5, 6. Sal. Iug. 1, 57.

Beträffande bruket i det älsta språket anför Holtze från Cato R. R. 10: scamnum in cubiculo unum. Terent. Ad. 4, 7, 29: Meretrix et materfamilias una in domo. Jfr. Plaut. Pers. 2, 2, 5: Quot hodie habeas digitos in manu. Anteckningar från Tacitus öfver detta språkbruk saknar jag, men hos Quint. finnas sådana ex. som: Tumores in corpore, Inst. Or. 2, 21, 19. Vulnus in pectore, 5, 9, 11. Hos den förre må dock anmärkas: Britannicus in prætexta, A. 12, 41, 8.

Abstrakta substantiv, som bestämmas af *in* i lokala förhållanden, träffas hos alla förf. i den klassiska prosan, ss. hos Livius: *bellum*, *clades*, *pugna* m. fl.: Metu gravioris in Samnio belli, Liv. 8, 38, 1. 44, 22, 3. Hoc gaudium magna prope clade in Samnio fœdatum, Liv. 7, 34, 1. Pugnæ in Hispania, Liv. 26, 41, 8. 22, 54, 11. Quum Capuam captam in fidem in Sicilia Italiaque rerum secundarum ostentasset, Liv. 26, 24, 3. Spe iniecta maioris in urbe prædæ, Liv. 4, 34, 2; (hvilket exempel oaktadt substantivets konkreta betydelse ej föres till den förra gruppen, hvad som äfven gäller om följ.): Hasdrubal vetus in Hispania imperator, Liv. 25, 32, 5. (Krebs [Antib. 81, 82] anför ett ovanligare ex.: prætor in Sicilia, men anser dyl. uttryck förkastliga.) Hos Cicero träffas äfven *pugna* jämte flere andra: Ante

Lacedæmoniorum malam pugnam in Leuctris, Div. 2, 25, 54. Cedo nunc eiusdem in campo Martio contentionem, Sest. 50, 108. Att. 7, 21, 1. In urbe auri fœda direptio, Phil. 2, 25, 62. Divina senatus in æde Bellonæ admurmuratio, Verr. 5, 16, 41. Från Cæsar antecknas: Cæsaris in Hispania res secundæ, BC. 2, 37, 2. Gravis autumnus in Apulia, BG. 3, 2, 3. Memor in Italia pristinæ licentiæ, Auct. B. Afr. 53.

Uti sådana uttryck som: in iure cessio, Cic. Top. 5, 28; facundia in foro, Liv. 3, 11, 6; iustitium in foro, Liv. 4, 31, 9 kan den lokala betydelsen ej sägas qvarstå. Det samma gäller om följande: Multæ in hac re publica seditiones, Cic. Agr. 2, 33, 90. Usu in re publica rerum maximarum, Rep. 1, 23, 37. Conditorem omnis in civitate discriminis, Liv. 1, 42, 4. Juris dictionem in libera civitate, Cic. Prov. cons. 3, 6. Leges in duodecim tabulis, Cic. Off. 3, 31, 111. Exempel på part.: Super acceptam in Algido cladem, Liv. 4, 30, 2.

Hvad silfverålderns förf. beträffar, så har Tacitus: Post malam in Treveris pugnam, H. 5, 14, 1. Curt. Bellorum in Europa victore, 3, 10, 4. Quint. Miracula illa in scenis pilariorum, Inst. Or. 10, 7, 11. In extrema parte commonitio, 4, 2, 51 m. fl.

Närmast det nu anförda bruket af *in* komma de talesätt, i hvilka prepositionsbestämningen anger ett tillstånd, vilkor, förhållande o. s. v., som på något sätt hänföras till ett substantiv. Sådana uttryck äro hos Cicero: De provinciali in eo magistratu abstinentia, Sest. 3, 7. Contra collegam in censura, de Or. 2, 56, 227. Propter æternum in luctu silentium, Tusc. 3, 26, 63. Effusio animi in lætitia in dolore contractio, Tusc. 4, 31, 66. Crudelitatem in Cæpionis gravi casu, de Or. 2, 47, 197. Hos Livius: Exprobrantes virtutem suam in bello, 37, 49, 2. Nec magis in bello virtutem quam in victoria temperantiam miraretur, 34, 22, 5. Consilio et virtute in Volsco bello, felicitate in Tusculana expeditione, utrobique moderatione insignis, 6, 27, 1, hvilket ex. visar, att Livius fattar dylika bestämningar ss. lokala. Proinde memores cædem in pace colonorum, 4, 32, 5. Non publicum in præsentia dedecus, 2, 43, 8. Movet animum comploratio sororis in victoria sua,

1, 26, 3. Referre egregia facinora nunc in expeditionibus, nunc in acie, 3, 12, 5. Merita sua in eo bello commemoravit, 45, 44, 8.

I andra uttryck har rums- (eller tids-) begreppet generaliserats och utplånats: Vos fidem in bello quam præsentem victoriam maluistis, Liv. 5, 27, 13. Audacia in bello, Sall. Cat. 9, 3. Jfr. In re militari virtutem tuam exposuit et mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem adiunxit, Cic. Fam. 10, 3, 1. Magnæ nobilitatis domi, scientiæ in bello et virtutis, Auct. B. Alex. 26.

Vidare står *in* i förbindelse med substantiv för att angifva en egenskap hos en person eller sak: Infidelitas in amicis, Cic. Mil. 26, 69. Jfr. Fides in amicitia (me delectat), Fam. 11, 27, 6. Novam in femina virtutem novo genere honoris donavere, Liv. 2, 13, 11. Qui duarum rerum simulationem tam cito amiserit, mansuetudinis in Metello, divitiarum in ærario, Cic. Att. 10, 8, 6. Severitatem in senectute probo, C. M. 18, 65. Hanc igitur in stellis constantiam, N. D. 2, 21, 54. Libertas in oratione, Br. 47, 173. de Or. 3, 53, 202 m. fl.

Äfven brukas *in* vid substantiv för att utmärka att en egenskap (eller en färdighet) yttrar sig, gör sig gällande i ett visst hänseende eller i utförandet af något. Hos Cicero äro sådana uttryck ganska vanliga, men då de med afseende på prepositionens bruk ej framte några väsendtliga olikheter, så torde några få exempel få anses nog (hvad äfven gäller om förut behandlade uttrycksätt, där *in* förekommer i öfverflyttad betydelse): Continentia in victu, Tusc. 5, 34, 92. Si mea cum in omni vita tum in dicendo moderationem cognostis, Phil. 2, 5, 10. Quid moderationem in privatis rebus, splendorem in publicis commemorem, Sull. 26, 73. Pro mea in re publica diligentia, Mur. 40, 86. Cuius providentiam in re publica experta civitas erat, Liv. 4, 46, 10. Usus in re militari, Sest. 5, 12. Propter perpetuam in populari ratione levitatem, Br. 27, 103. Exercitatione in dialecticis, Fin. 3, 12, 41. Nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem proferri posse, Flacc. 3, 7.

Huic simile vitium in gestu motuque caveatur, Cic. Off. 1, 36, 130. Neque timiditas in causis negligenda est, de Or. 2, 74, 300. Propter assiduitatem in causis, Br. 93, 321. Acerbitas in dilectu, Liv. 7, 4, 2. Labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo etc. Cic. Pomp. 11, 29. Rep. 1, 2, 2.

I dylika förbindelser som de ofvan stående begagnar Cicero ganska ofta en gerundivkonstruktion t. ex.: Tantus in iocando lepos, de Or. 1, 7, 27. In dicendo ubertas, 12, 50. Stultum in nobis erudiendis studium, 2, 1, 1. Admonitio in consilio dando familiaris, 2, 70, 282. In inveniendis componendisque rebus mira adcuratio, Br. 67, 238. de Or. 3, 26, 101. Br. 26, 101. 38, 143. 42, 154. Top. 14, 56. Am. 21, 59 etc. Liv. 1, 15, 6. 3, 41, 6. 56, 4. 59, 3 etc.

Till sist anföras dels några exempel på verbalsubstantiv, som bibehålla verbets konstruktion, dels några andra, i hvilka *in* användes på åtskilliga sätt: Perseverantia in contemptione, Cic. Fam. 12, 14, 3. Commoratio una in re, de Or. 3, 53, 202. Omni in re consensio, Tusc. 1, 13, 30. Mansio in vita, Fin. 3, 18, 60. — Dilectus in familiaritatibus („med afseende på“), Q. fr. 1, 1, 6, 18. In testibus et in quæstionibus ratio, Diál. 14, 51. Jfr. Illud Neronianum vetus in furaci servo, de Or. 2, 61, 248. Nova in tali re cogitatio, Liv. 35, 28, 7. Multitudo in omni genere causarum, Cic. de Or. 1, 4, 15. Inlustriora in hoc genere furta, Verr. 4, 44, 97.

Exempel på *in* i sist afhandlade förbindelse finnas hos Plautus: Bonus animus in mala re dimidiumst mali, Amph. 1, 1, 98. Mil. 2, 4, 40. Bland silfverålderns förf. synes denna förbindelse vara vanlig, ss. hos Quintilianus: Romana in bellis gloria ceteris præstat, Inst. 1, 10, 14. Ad eas in studiis vires 1, 11, 49. 2, 11, 3. 8, 4, 8. 10, 1, 46 etc.

Super förekommer i förbindelse med substantiv både i rumsbestämningar och i öfverflyttad betydelse hos Livius: Substructionem super Æquimælium in Capitolio locaverunt, 38, 28, 3. Ad Antiochiam super Mæandrum, 38, 13, 4. Castra super Suessulam, 23, 48, 2. — Alio super aliud scelere,

30, 25, 9. Litteras super tanta re, 26, 15, 5. Cura super tali re, 40, 46, 15.

I samma betydelse som prep. *de* begagnas *super*, som bekant, ofta i den efterklassiska prosan, ss. hos Tacitus: Orationes super ea re, A. 5, 1, 1; rumor super, A. 11, 23, 4. H. 2, 8, 2; legatus super, A. 15, 5, 15; sententia super, A. 2, 35, 2. Äfven i det älsta språket påträffas sådana ex.: Mea opera super hac vicina, Plaut. Mil. 4, 5, 13. Jfr. Bacch. 2, 1, 8. 3, 6, 3.

Följande exempel på prep. *sub* i förening med substantiv må anföras: Loco iniquo sub hostium castris per supinam vallem fusi sunt, Liv. 4, 46, 5. Neu sub terra continuus labor eosdem conficeret, Liv. 5, 19, 11. Rerum quasi gerantur sub aspectum pæne subiectio, Cic. de Or. 3, 53, 202.

Tacitus har den ofta i temporal bemärkelse: Priscus prætoriarum sub Vitellio cohortium præfectus, H. 4, 11, 17. Gnarus sub Nerone temporum, Agr. 6, 14. Præcipua sub Domitiano miseriarum pars, Agr. 45, 9. Jfr. Ostenderet nepotem sub verbere centurionis, A. 6, 24, 19.

(Forts.)

Syntaktiske bemærkninger om le participe passé i ældre fransk.

Af **Kr. Nyrop.**

De forskellige spørgsmål, der knytte sig til det franske *participe passé* vedrørende dettes forhold til objektet, have lige siden det sekstende århundrede — på hvilken tid de første franske grammatiker så lyset — og indtil vore dage afgivet et rigt stof til adskillige, undertiden meget hæftige stridigheder mellem grammatikerne. Palsgrave og Pierre de la Ramée (Petrus Ramus) såvel som Ménage og Vaugelas foruden mange andre af dem, der have skaffet sig et navn i den franske grammatiks historie, have hver ydet deres bidrag

til belysning af de omstridte punkter. De vare imidlertid næsten alle uden undtagelse fuldstændig blottede for det nødvendige kendskab til sprogets historiske udvikling, og idet de således aldeles uforberedte bleve stillede lige over for de besynderlige regler, ved hvilke den moderne sprogbrug er stanset, uden at kunne gå tilbage i tiden og vise deres oprindelse, er det ikke til at undre sig over, at alle deres herhenhørende bidrag nu ere uden nogen betydning og kun have en ren historisk interesse.

Det første forsøg på en videnskabelig behandling af de foreliggende spørgsmål skyldes Obry, hvis „*Étude historique et philologique sur le participe français et sur les verbes auxiliaires*“ udkom i Amiens 1851. Hvor respektabelt dette arbejde end må siges at være i forhold til sin tid, er dets forfatter dog endnu altfor meget hildet i abstrakte ræsonnementer, ligesom han langtfra tager det tilbørlige hensyn til gl.-fransk, og denne sidste grund alene er tilstrækkelig til, at man nu, efter at studiet af det ældste franske sprog har udviklet sig så betydeligt, må erklære bogen for at stå på et temmelig forældet standpunkt. Senere har Chabaneau i sin højst besynderlige „*Histoire et théorie de la conjugaison française*“ (1868) forsøgt en ny løsning af vort spørgsmål; men det er overraskende, hvor fejlagtigt denne i øvrigt så fortjenstfulde videnskabsmand har set på sagen, og hvor ligegyldig også han har været over for den historiske udvikling. Det eneste grundige forsøg på at fremstille og historisk belyse de regler, der til de forskellige tider have været herskende med hensyn til participiets forhold til objektet, er først fremkommet for et par år siden og skyldes en ung Schweizer ved navn Bonnard[1]). Hans arbejde er vel ikke frit for fejl, og hans synspunkter ere hyppigt temmelig ensidige; men i det hele taget afgiver hans bog et meget godt repertorium for *la langue d'oui*'s vedkommende, og jeg støtter mig på det i flere punkter i det følgende.

Det perifrastiske perfektum genfindes i alle de romanske sprog; man kan heraf slutte, at det nødvendigvis må have

[1]) *Le participe passé en vieux français.* Dissertation. Lausanne, 1877.

været tilstede i det fælles oldromanske og efter al rimelighed tillige i vulgær-latinen; men dette sidste kan dog ikke direkte bevises, da hverken Petronius eller væggeindskrifterne fra Pompeji synes at frembyde noget eksempel herpå. Vi finde derimod i det klassiske literære latin, og allerede i en meget tidlig periode, adskillige eksempler på, at perf. part. sædvanligvis af verber, der betegne en indsigt eller beslutning, er blevet anvendt i forbindelse med *habere* på en sådan måde, at der ofte kun er en ringe forskel i betydningen mellem denne omskrivning og perfektum i aktiv. Vi læse således f. eks. hos Plautus: Nullos *habeo scriptos* (Miles gl. II, 1, 48, „jeg har ingen opskrevne“), Multa bona bene *parta habemus* (Trinummus II, 2, 66), og blandt de følgende forfattere frembyder især Cicero[1]) en stor mængde eksempler på denne konstruktion, der senere skal komme til at spille en så betydelig rolle i de romanske sprog. De latinske tekster fra den tidlige middelalder indeholde et endnu langt større antal eksempler herpå, og sætninger som: Illud sacramentum quod *juratum habeo; auditum habemus* qualiter ...; cum *orationem habuerint factam* ... etc., etc., forekomme overordenlig hyppigt[2]). Dette beviser os klart, hvor udbredt og almindelig anvendt det perifrastiske præteritum må have været i det egenlige folkesprog, som jo indirekte afspejler sig i disse tekster, rigtignok ikke med forfatternes gode vilje, idet disse stadigt søgte at skrive rent latin, men dog ikke formåede at unddrage sig påvirkning fra det lingua romana rustica, der daglig lød for deres ører. Men samtidigt med at de analytiske former således vinde i udbredelse og lidt efter lidt fortrænge de ældre, fra det literære sprog overleverede syntetiske, undergår den hele konstruktion en stor forandring, hvad betydning og anvendelse angår.

---

[1]) Obry har i sit før nævnte arbejde (p. 185 ff.) samlet en stor mængde eksempler, der for største delen ere hentede fra de klassiske forfattere, Cicero og hans samtidige; sml. Madvig, Latinsk Sproglære, 3dje udg., § 427.

[2]) Du Cange, Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ Latinitatis, under habere.

I det klassiske latin bevarede habere under alle omstændigheder sin fuldstændig aktive betydning og fordrede derfor altid et objekt, til hvilket da participiet sluttede sig som et rent adjektiv. En konstruktion som „habeo rem auditam“ var derfor i betydning noget forskellig fra „audivi rem“; dette sidste angav kun handlingen som forbigangen, det første udtryk var derimod mere prægnant og angav snarere resultatet af handlingen, samtidigt med at det indesluttede begrebet af en tilegnelse (habere): jeg har hørt det, og jeg ved det. Denne forskel udviskes imidlertid, idet habere efterhånden mister sin egenlige konkrete betydning og umærkeligt nærmer sig til at blive et rent hjælpeverbum; dog bevarer det endnu noget af sin aktive kraft og fordrer, at participiet skal stå i akkusativ. Imidlertid taber man i de romanske sprog hurtigt bevidstheden om det oprindelige forhold, idet habere opgiver den sidste rest af aktiv kraft og indtræder i en meget nøje forbindelse med participiet, hvis passiviske betydning derved næsten helt forsvinder: „habeo litteras scriptas“ er således blevet til „habeo scriptas litteras“, og endelig, da man ikke længere forstod grunden til en grammatikalsk overensstemmelse mellem participiet og objektet, til „habeo scriptum litteras“.

I.

Vende vi os nu til de to ældste franske sprogmindesmærker, Strasburgerederne og Eulaliasekvenzen, se vi, at de ikke indeholde et eneste participium, og grunden hertil er ganske simpel den, at man for passé indéfini her anvender passé défini og for det perifrastiske plusqueparfait anvender det af latin afledede: *avret* (habuerat), *roveret* (rogaverat) etc.; derimod forekommer der adskillige eksempler, såvel i la Vie de St. Léger som i la Passion, begge fra slutningen af det 10de århundrede:

Que toz los at il condemnets (Léger 28, d).
De lor pechietz que avrent faiz
Il los absols et perdonet (ib. 38, c, d).
Cum cel asnez fu amenaz,
De lor mantelz ben l'ant parad (Passion 6, a, b).
Cum la cena Jesus oc faita (ib. 23, b).

Man vil af disse eksempler se, at participiet i fuldstændig overensstemmelse med det tidligere udviklede retter sig ganske som et adjektiv efter objektet; mærkeligt nok forekommer der dog i la Passion tre undtagelser fra denne regel:

Judas cum og (= habuit) manied la sopa (26, a).
Enter mirra & aloen
Quasi cent liuras a donad (87, c, d).
Granz en auem agud errors (92, a).

I det første eksempel må *manied* (mangé) betragtes som en ligefrem fejl, hvilket iøvrigt ikke kan overraske i dette i mange henseender så uklare og vanskelige digt; i det andet er *quasi cent liuras* rimeligvis blevet opfattet neutralt (cfr. il a quelque trente ans), og *donad* er derfor ladet uforandret; om *agud* (eu) i det sidste eksempel skal jeg senere tale (p. 122).

For de følgende århundreders vedkommende frembyder stoffet sig langt rigere og mere varieret i de mangfoldige, såvel poetiske som prosaiske tekster, der ere os overleverede, og jeg skal forsøge i korte træk at opstille hovedreglerne for participiets bøjning i det egenlige *langue d'oui*, d. v. s. indtil slutningen af det 14de århundrede.

Det første væsenlige moment, der her bliver at tage hensyn til, er ordstillingen; ti, som bekendt, tillod det gamle franske sprog sig adskillige friheder og inversioner, hvori det afviger stærkt fra den moderne sprogbrug. Hvad således specielt participiet angår, kunde dette, såvel hos digterne som hos prosaikerne, indtage tre forskellige stillinger i sætningen, og disse blive nu nærmere at undersøge, da de havde en ikke ringe indflydelse på, hvorledes man opfattede part. i dets forhold til objektet: enten kunde part. stå foran objektet, eller også følge efter dette, eller endelig stå i spidsen af sætningen og altså foran både objektet og hjælpeverbet.

A. Participiet følger e f t e r o b j e k t e t (subj. obj. part.). I dette tilfælde bliver part. på en måde løsgjort fra sit hjælpeverbum, men desto nøjere knyttet sammen med objektet; som venteligt er, hersker der derfor en fuldstændig

overensstemmelse mellem disse to led af sætningen, og denne regel er så godt som uden undtagelser.

Vus li avez tuz ses castels toluz (Roland 236).

Droit vers Orenge a s'ost acheminee (Aliscans 3969).

A cui il avoient pais faite (Villehardouin § 431).

Si en a il toutes eures le droite verite contee, et asses de verites en a teutes, qu'il ne peut mie toutes ramenbrer (Robert de Clari, ed. Hopf § 120).

Ce fu a feste saint Jehan,
Que li rois a Karadigan
Ot cort tenue cumme rois (Fergus, ed. Martin, v. 1—3).

La reine se tourne . . . tant que tuit l'orent veue (Chronique de Reims, ed. Wailly § 187).

Il avoit s'ost assamblee pour aler rescourre Tabarie (Chronique d'Ernoul, ed. Mas Latrie p. 167).

Det vil være unødvendigt at anføre flere eksempler på en i gammel fransk så almindelig regel; de enkelte tilfælde, i hvilke den tilsyneladende ikke overholdes, skal jeg senere omtale.

B. Meget hyppigt indtager participiet den plads i sætningen, der senere er blevet den almindelige, næmlig mellem hjælpeverbet og objektet, og de følgende eksempler ville vise, at også i dette tilfælde retter part. sig fuldstændigt efter objektet:

Li emperere ad prise sa herberge (Roland 2488).

A lur chevals unt toleites les seles (ib. 2490).

Dame Guibors li a cainte l'espee (Aliscans 2023).

Quant il eut faites toutes ches desloiautes (Clari § 21).

J'ai bien entendues voz paroles (Chronique de Reims § 249).

Quant li rois ot prise la cite (Chronique d'Ernoul, p. 20).

Il avoit ordenees trente sis batailles (Joinville § 532).

J'ai pardue ma mere (ib. § 603).

Man finder endogså undertiden overensstemmelse, selv når objektet er skilt fra participiet:

Et la raine en a menees
En ses chambres encortinees
Totes ses puceles od li (Li mantiaus mautailliez, ed. Wolff p. 5).

C. Endelig kan participiet stå **foran både hjælpeverbet og objektet**, og i dette tilfælde forbliver det som oftest uforandret, hvilket Bonnard (l. c. p. 27) meget godt forklarer på følgende måde: „le participe étant en tête de la proposition appelle sur lui toute l'attention, c'est l'idée de l'action qui prédomine. Les objets sur lesquels s'exerce cette action ne viennent qu'en seconde et même en troisième ligne, séparés qu'ils sont du participe par l'auxiliaire; ils sont donc trop éloignés pour exercer sur lui une influence quelconque."

A quel dolor deduit as ta jovente (Alexis 91, b).
Enquis ad mult la lei de salvetet (Roland 126).
Perdut avum noz seignurs e noz pers (ib. 2148).
Vencu avons Sarrasins et Esclers (Aliscans 8351).
Quant jou perdu arai m'amie (Flore und Blanceflor, ed. Imm. Bekker 2112).
Fait lor avons honte et contraire (G. de Palerme 6132).
Quand porté ot couronne (Chronique d'Ernoul p. 93).[1]

Vi have dog her snarere at gøre med en tendens til en regel end med en almindelig antaget sprogbrug, da der i virkeligheden findes mange undtagelser, mange flere end Bonnard synes at antage:

Tot est mudez, perdude at sa color (Alexis 1, a).
Ceinte a l'espee au senestre giron (Amis et Amiles 1647).
Ceinte a l'espee, si monta el destrier (ib. 1920).
Trouvee avons nostre fille vaillant (J. de Blaivies 3494).
Perdue avoit la veue (Villehardouin § 67).
Donnes les ai, pas ne m'en poise (Li vrais aniaus, ed. Tobler 154).
Fermees ont les portes toutes (G. de Palerme 5476).

D. Såfremt **objektet er sammensat af flere led**, retter participiet sig altid efter det nærmeste; den moderne regel, der giver det maskuline ord overvægten over det feminine (sml. une noblesse et un goût parfaits), er af en forholdsvis sen oprindelse.

---

[1]) Sml. ved passiv:
Destiné me fu quant fu nes
Une chose moult merveilleuse (Cleomades 3646).

Le pié li a et la gambe enbrachie (Aliscans 2915).

Ensi fu la joie mult granz ... de l'honor et de la victoire que Diex lor ot donee (Villehardouin § 190).

Car l'escu et l'auberc ensanble
Li a Fergus fraint et perchié (Fergus p. 65 v. 17—18).

Quant il l'unt entendu
Grant cri et brui fait unt (Vie de St. Auban, ed. Atkinson v. 392—3).

Et si nous a randues nos terres et nos fiés (Gui de Bourgogne 3342).

Nous avoumes guerpies noz tieres et nos amis (Chronique d'Ernoul p. 7).

Et manda le roi qu'il iroit a lui a merchi, et qu'il li amenderoit le honte et le vilenie qu'il li avoit faite et dite (ib. p. 453).

De ovenfor fremsatte fire regler omfatte det væsenligste af, hvad der er at mærke med hensyn til perf. part. og dets forhold til objektet i det gamle franske sprog; at der dog meget tidligt forekommer en del uregelmæssigheder, hvor versemålets og rimets fordringer spille en betydelig rolle, vil næppe overraske, og Hugo Andresen har allerede for flere år siden henledet opmærksomheden herpå[1]). Det forekommer mig imidlertid, at han i dette punkt er gået alt for vidt, og mange af de tilsyneladende uregelmæssigheder, som han mener ere lige så mange digteriske friheder, eller, som han siger, ere fremkomne „dem Reime zu Liebe", kunne, tror jeg, bortforklares på forskellig måde.

Som en almindelig hovedregel må man opstille, at undtagelserne vise sig tidligst og talrigst i de normanske tekster; og dette hænger meget naturligt sammen med den omstændighed, at hele deklinationssystemet overordenlig tidligt kommer i forfald i de vestlige provinser af Frankrig. Således indeholder f. eks. li Compuz de Philippe de Thaun, li Romans de Rou, li Psautiers d'Oxford trods deres høje alder (12te århundrede) adskillige uregelmæssigheder, og i

---

[1]) Über den Einfluss von Metrum, Assonanz und Reim auf die Sprache der altfranzösischen Dichter. Bonn 1874.

de følgende århundreder blive disse talrigere og talrigere; derimod ere alle tekster fra de østlige provinser gennemgående langt mere konservative og bevare meget længere alle de ejendommeligheder, der særligt udmærke *la langue d'oui.* Grunden hertil må søges deri, at centrum for den egenlige episke digtning i tidernes løb bevæger sig fra vest til øst eller rettere nord-øst[1]), og således vandrer fra Normandiet, hvor Rolandskvadet (11te årh.) i sin kortfattede, kraftige form træder os imponerende i møde som et enestående mønster på et folkeligt fransk nationalepos, gennem Ile de France og Champagne, til Lorraine og Picardie, fra hvilken sidste provins hidrører det langtrukne, forvirrede digt om Baudouin de Sebourg (14de årh.), uden at tale om den temmeligt udvandede fortsættelse heraf, li Bastars de Buillon. Idet nu de senere episke digtere søgte at holde de gamle ærværdige *Chansons de geste* i live og hævde dem en plads ved siden af de nyere digtarter, arkaiserede de forsætligt, idet de bestræbte sig for at omgive deres hyppigt meget kedelige *remaniements* med en vis duft af ælde ved at gøre en udstrakt anvendelse af forældede vendinger og former.

Bortset nu fra uregelmæssighederne i de normanske tekster, der altså have en påviselig grund i sprogets indre udvikling, forekommer der et ikke ringe antal tilfælde — fælles for alle dialekterne —, hvor der gøres brud på de ovenfor opstillede regler; disse uregelmæssigheder skal jeg i det følgende nærmere tage i øjesyn og søge at begrunde, idet jeg dog først vil dvæle lidt ved den indflydelse, som ordstillingen og versets fordringer have haft. Vi have ovenfor set, at participiet kunde have sin plads enten foran eller efter objektet, eller endelig foran både objektet og hjælpeverbet. I det moderne sprog forholder det sig som bekendt helt anderledes; participiet har efterhaanden fået sin bestemte plads anvist foran objektet — en regel, som kun digterne tillade sig at bryde[2]) —, og der er herved

---

[1]) Gautier, Les épopées françaises, I² p. 270.

[2]) Eks. Mon père est mort, Elvire, et la première epée, — Dont s'est armé Rodrigue, a sa trame coupée (Corneille, le Cid III, 3). Le seul amour de Rome a sa main animée (id., les Horaces V, 3).

gået en for gammel-fransk ejendommelig og meget udtryksfuld konstruktion tabt. Sprogbrugen har endvidere udtalt sig for, at participiet kun skal rette sig efter objektet i de tilfælde, at dette går forud (f. eks. la lettre que j'ai écrite, je les ai vus), og de bånd, der oprindeligt knyttede part. til objektet som et rent adjektiv, ere således fuldstændigt løste. De følgende eksempler skulle nu vise, at de moderne regler — naturligvis kun som tendenser — må siges at være tilstede allerede i *la langue d'oui*.

Li reis se drecet, si a rendut ses armes (Roland 2849).

Grant tens avoit que il n'avoit oï noveles d'als (Villehardouin § 437).

Jou ai perdu mes nueces les nouveles (Alessin v. 426).

A quel dolour as deduit ta jovente (ib. 1207).

En non caloir a mis sa vie (Flore und Blanceflor, ed. Imm. Bekker 368).

Quant j'ai perdu ma douce amie (ib. 784).

Li crestien avoient tendu une roi (= rete) de lonc en lonc le pont (Chronique de Reims § 162).

Mais or en as perdu la vie (G. de Palerme 2138).

Keus en a apelé s'amie (Li manteaus mautaillies p. 16).

Salehadins ot copé al prince Renaut la tieste (Chronique d'Ernoul p. 174).

Som man vil se, er der ikke overensstemmelse i noget af disse eksempler, og dette må uden tvivl have sin grund i ordstillingen; da objektet jo overalt følger efter participiet, kommer det oprindelige forhold mellem disse to led til at træde mindre klart frem, idet part. ligesom frigøres for objektet og træder i en inderligere forbindelse med hjælpeverbet. At det virkelig forholder sig således, ville følgende ret interessante eksempler yderligere bevise:

Quand il furent en chele mer et il eurent tendu leur voiles et leur banieres mises haut as castiaus des nes (Robert de Clari § 13).

Nous eumes mille Grecs tués (V. Hugo, la bataille perdue) etc., etc. (cfr. Bibl. de l'École des Chartes, 5e série II, p. 411). Sml. de gængse talemåder: avoir toute honte bue, avoir quarante ans passés.

Quant nous eumes desconfit les Turs et chacies de leur herberges (Joinville, p. 77).

Orent desconfit les serjans le roy et chacies de la vile (ib. p. 177).[1]

Quand il aroit porté corone et se tiere afinee (Chronique d'Ernoul p. 261).

I enkelte andre tilfælde, hvor participiet bliver uforandret, synes den eneste grund hertil kun at være den, at det står så fjærnt fra objektet, at dette derved mister al sin indflydelse; således f. eks.

La rereguarde avez sur mei jugiet (Roland 754).

Or vous ai je dit et nommes les moustiers (Chronique d'Ernoul, p. 209).

Hertil kommer endnu et ikke ubetydeligt antal uregelmæssigheder, der alle må betegnes som *licentiæ poeticæ*, idet digterne af hensyn til metrum og assonans (eller rim) have ladet det gå ud over den grammatikalske korrekthed; dette faktum er for almindeligt bekendt til at jeg behøver at meddele mange eksempler derpå:

Mes par la foi que j'ai Guiborc porté (Aliscans 5848).

Puis a sa mere regardé
Et li a errant demandé (Flore und Blanceflor 1086—7).

Car molt est travillies et fort penes
De l'escu et des armes qu'il ot porté (Aiol 4937—8).

Jou te desfenc . . .
Que tu n'i (ɔ: à Esclarmonde) gises ne n'aies abité
Desc'a cele eure que l'aras espousé (Huon de Bordeaux 6693—6).

Li Romans des Sept Sages (ed. Keller), frembyder et i så henseende særligt talende eksempel:

Au feu avoit tendu ses mains,
Quant ot reprise sa coulor, etc. (3777—8).

At overhovedet de gamle franske digtere *dem Reime zu Liebe* have tilladt sig adskillige store friheder og overtrådt

[1]) Disse to eksempler ere hentede fra Michel's udg. af den nævnte krønikeskriver (Paris 1867); hos N. de Wailly, der ofte har rettet teksten uden at angive det, står derimod desconfiz begge steder (§§ 248 og 572).

de almindeligste regler, ja endog anvendt selvlavede ord, er udenfor al tvivl, og det er Andresen's fortjeneste, at han i sin før omtalte bog har henledet opmærksomheden herpå; men at han i dette punkt er gået altfor vidt, og i mange tilfælde har betragtet som uregelmæssigheder, hvad der kun må siges at være dialektforskelligheder, er alt blevet påvist fra flere sider[1]. Hvad participiet angår, gælder det naturligvis særligt om at have sin opmærksomhed rettet på den forskel, som det gamle sprogs syntaks frembyder i sammenligning med den moderne, og kun en korrekt opfattelse heraf vil stille de herhenhørende fænomener i det rette lys; jeg skal derfor korteligt omtale nogle for oldfransk ejendommelige konstruktioner, der have betydning for vort specielle spørgsmål.

1) *Jurer* anvendtes som oftest, selv i betydningen at sværge ved noget, som et aktivt verbum; et vers som:

Bien en poes estre asseur,
La rien que plus aim vous en jur (Flore und Blanceflor 2445—6).

måtte derfor i det moderne sprog gengives med . . . „j'en jure par celle (la rien = rem) que j'aime le plus“, og følgen heraf bliver, at i de sammensatte tider må part. rette sig efter det ord, der efter den gamle sprogbrug ansås for objektet, således som følgende eksempler vise:

Rois Desrames a sa barbe juree
Qu'il ne laira etc. (Aliscans 8329).
Sa coronne a par maintes fois juree
Qu'a un bordel sera mise et boutee (Jourdain de Blaivies 3366—7).
Mais li rois Alixandres a sa teste juree
Que etc. (Rom. d'Alexandre 45).

Dette sidste eksempel citerer jeg efter Bonnard (l. c. p. 30).

2) Et lignende forhold som det omtalte finder også sted dev bevægelsesverber, idet man hyppigt lod participiet

[1] Se især G. Paris's udførlige anmældelse af hans bog i Romania V, 280—8.

kongruere med den determinative akkusativ, der angiver rummet eller tiden for bevægelsen (sml. Diez, Grammaire des langues romanes III, 112).

Kar quant il ot alees
Trestutes les contrees (Ph. de Thaun 1861).
Qu'il n'ot pas une archiee alee (Cheval. au lyon 3437).
N'orent pas une liuee alee (Erec et Enide 2909; sml. Andresen, l. c. p. 55).

Hermed kan sammenholdes følgende eksempel:

Puis s'en va a la tour, si l'a plustost rampee
K'escurieus n'ait kesne en la seule ramee
(Fierabras 3061—2).

3) Participiet af *faire* lades altid uforandret i det moderne sprog, såfremt det er fulgt af og styrer en infinitiv: il les a fait mourir, les glaives que nos soldats ont fait briller; denne i mange tilfælde besynderlige regel eksisterer ikke i gammel-fransk, hvor man meget ofte lader part. congruere med objektet, idet inf. opfattes som passivisk:

Carles en ad l'amure, mercit Deu!
En l'orie punt l'ad faite manuvrer (Roland 2505—6).
Le cambre ont faite encenser et joncier (Alessin 120).
Le cambre font enchenser et joincier
Et kant il s'en issent si l'ont faite vuidier (Alexis; réd. du 13e siècle v. 98—9).
Li marchis eut faite toute se gent armer (Clari § 33).

Bien sot que mes sires Enjorrans de Couci avoit ja faite faire la couronne (Chronique de Reims, § 347).

Si a faites les dames dedens les chars entrer (Gui de Bourgogne 4070).

La noise a faite remanoir (G. de Palerme 7464).

Puis a faite le gent seoir (ib. 7971).

Li autre dient que li cuens Garins l'a faite murdrir (Nouv. fr. du 13e siècle, p. 273).

Apries li dist comment li empereres de Cypre l'avoit faite desaancrer (Chronique d'Ernoul p. 272).

Denne opfattelse af forholdet, der også en sjælden gang udstrakte sig til andre verber[1]), har først meget sent veget pladsen for den moderne betragtningsmåde (sml. la dame que j'ai entendue chanter og la chanson que j'ai entendu chanter); endnu den af Malherbe så hudflettede Desportes tillader sig at skrive:

Qui ma flamme a nourrie.
Et l'a faite ainsi croître,

men denne arkaisme finder ikke nåde for „le tyran des mots et des syllabes", og i hans ensidige, åndløse og pedantiske *Commentaire sur Desportes* bemærker han „il faut dire fait et non faite: on ne dit pas, je l'ai faite venir" [2]). Han går endog så vidt, at han gør sig det til en regel aldrig at bøje participiet, når en infinitiv følger umiddelbart efter og skriver derfor konsekvent: Combien avons nous aujourd'hui de noms illustres . . . qu'elle même est allé querir sous terre pour les mettre au jour et les publier (Oeuvres complètes II; Epitres de Sénèque 79). Sur quoi lui étant ma femme allé parler . . . il quitta ladite poursuite (ib. I p. 340). Dette galimatias finder senere en forsvarer i Vaugelas, der gør den meget interessante bemærkning, at „l'infinitif a cette propriété d'empescher le verbe qui va devant de se rapporter au genre dont il est regy et précédé: mes frères sont allé visiter ma mère" [3]).

4) Forskellige hyppigt anvendte udtryk eller talemåder, der stadigt vende tilbage under den samme stereotype form, miste lidt efter lidt deres naturlige køn og blive opfattede som neutrale; således f. eks. det især i episke digte almindeligt forekommende „il ot grant joie demené", hvor „grant joie" rimeligvis er blevet opfattet som „beaucoup de joie".

---

[1]) I det mindste må man antage, at en lignende opfattelse gør sig gældende i følgende vers:
Enfanz . . . que li rois out roveiz noier.
(Der Münchener Brut ed. Hoffmann og Vollmöller v. 4039.)

[2]) Oeuvres complètes de Malherbe, p. p. Lalanne IV, 278.

[3]) Vaugelas, Remarques sur la langue française. Paris 1670. P. 401.

Molt ont les dames grant joie demené (Aliscans 8285).
Moult grant joie i ont demené (Flore und Blanceflor 3153).
Quant l'entendi Aiols, grant joie en a mené (Aiol 1690).
Et quant Karles le voit, grant joie en a mené (Gui de Bourgogne 3927).

Der forekommer dog også eksempler, hvor det omtalte udtryk har bevaret sit oprindelige køn:

Mult an fu li rois liez, grant joie en a menee (Gui de Bourgogne 4266).
Mult en a grant joie menee (G. de Palerme 7825).

En tilsvarende kamp mellem det grammatikalske og det naturlige køn kan man også iagttage ved ord som *rien* (lat. rem), *chose*, *partie*, o. fl.:

N'avez par menace nule rien (= nihil) conquesté (Vie de St. Thomas).
Un quartier de la coiffe li a parmi copé
Et des chaveus du cief *grant partie* (= beaucoup) rasé (Fierabras 1470—1).
Et s'il en avoit *une partie* racheté (Chronique d'Ernoul p. 223).

Chascuns ki *alcune chose* at compris de la contemplation de la permanableteit (Moralité sur Job; citeret efter Bonnard, l. c. p. 35).

Sainz Paules avoit *pluisors choses* humiliment dit a ses oors (ib.).

Et *ces choses* (illud) vos ai je ramenteu (Joinville § 278).

Ne retorneroient mie dessi que il aroient *aucune chose* conquesté sour Sarrasins (Chronique d'Ernoul p. 12).

Ceste chose fu greé del roi et des barons tout si que li cuens le divisa (ib. p. 117).

Endnu i det moderne sprog betragtes jo *chose*, når det optræder som pronomen i *autre chose* (andet) og *quelque chose* (noget) som hankøn (eller vel snarere intetkøn), og man siger således: quelque chose est arrivé (ikke arrivée).

Negationskomplementerne have også hyppigt mistet deres grammatikalske køn:

Les ex li bendent, qu'il n'a *goute* veu (Huon de Bordeaux 9246).

Car il ont si le marcié descombré
Que jou n'i ai *creature* trouvé (ib. 4111—2).

I dette sidste eksempel anvendes *ne* ... *créature* i betydning af *ne* ... *personne*[1]) og er derfor at betragte som intetkøn; den moderne sprogbrug fordrer jo endnu, at participiet lades uforandret i en sætning som: personne n'est venu.

Noget anderledes stiller forholdet sig med negationskomplementet *mie* i visse tilfælde, som f. eks. i følgende vers af Jourdain de Blaivies:

De Gaudissete n'i ont mie trouvé (3209).

Her må man ikke, hvad Bonnard har gjort, antage *mie* for objektet, og der kan derfor heller ikke fordres nogen overensstemmelse mellem dette ord og participiet; „ne trouver mie de personne" var en talemåde, der hyppigt anvendtes i det ældre sprog og som nærmest kan sammenstilles med det moderne udtryk *„ne vouloir de qch."* (se Littré, Dict., under vouloir, 8); iøvrigt tillader jeg mig at henvise til Tobler's fortræffelige bemærkninger herom i Gröber's Zeitschrift für rom. Philologie II, 389.

5) Når perf. part. af verbet *être* (*été*) tjener til at danne sammensatte tider bliver det altid uforandret i fransk: elle a été louée; således også i alle de andre romanske sprog, f. eks. spansk: aquella ha sido alabada, med undtagelse af italiensk, hvor det afhænger af *essere* og derfor bøjes (ella è stata lodata). *La langue d'oui* forholder sig i dette tilfælde som det moderne sprog og lader altid *estet* (statum) forblive uforandret.[2]) Den overordenligt

---

[1]) Endnu i det femtende århundrede finder man *ne* ... *creature* anvendt med denne betydning. Car le seigneur la gardoit tellement que creature n'i parloit (Roman des S. Sages p. p. Paris, p. 45). Tu dois scavoir que n'est creature soulz les cieulx que j'aime plus que toy (ib. p. 63); således også *pied:* il n'en escapera ja pies (Chronique d'Ernoul p. 142). Tost ales, ja n'en wiegne pié (Le savetier Baillet i Romania III, p. 104, v. 30).

[2]) Jeg skal dog henlede opmærksomheden på den i literærhistorisk henseende så interessante roman om *Jehan de Paris* (affattet i det 15de årh.), hvor été gentagne gange bøjes: Les plus aagez qui en

hyppige anvendelse, man har gjort af denne form; har naturligvis udøvet en vis afslibende indflydelse, idet hjælpeverbet *(ai)* og part. *(estet)* efterhånden ere smeltede sammen for den almindelige bevidsthed og blevne betragtede som et hele.

En lignende opfattelse må en tid lang have gjort sig gældende ligeoverfor det andet hjælpeverbums participium *euz* (= *habutus), der meget ofte lades uforandret. Vi have allerede anført et eksempel hentet fra en af de ældste franske tekster:

Granz en avem agud errors (Passion 92, a),

og hertil kan føjes adskillige andre:

Del rei paien en ad oud granz duns (Roland 845).

Si vous dirons de l'apostole Lucie qui lors estoit, qui avoit eu letres dou patriarche (Chronique de Reims, § 50).

Dont nous volons, fist li dus, que vous nous paies les convenanches, que on nous eut en convenant (Clari § 11).

Si estoit il dolereus des caus qu'il avoit eu (Chronique d'Ernoul p. 152).

Overfor participiet af verbet *faire*, der jo ligeledes anvendes overordenligt hyppigt og ofte i gammel-fransk må betragtes næsten som et hjælpeverbum, gør den samme tendens sig gældende lige fra de ældste tider af.

Malvaise guarde t'a fait soz mon degret (Alexis 79).

Guenes li fels en a fait traison (Roland 844).

Chele cuelloite (= collecta) qu'il avoient fait (Clari § 12).

Par les pons qu'il avoient fait seur les nes (ib. § 46).

Ne lairoit mie le prince Renaut en pais, qui le honte li avoit fait de ses hommes (Chronique d'Ernoul p. 102).

Le malisse avoit vengie c'Androines avoit fait (ib. p. 246).

Espaigne avoient estez (p. 113 i Montaiglon's udgave, Paris 1867). Car pour ce faire ont ilz estez apportez (ib. p. 117). I Aliscans, et af de ældste og smukkeste franske episke digte, læses følgende vers:

En la quisine a puis .vii. ans estés (4121).

Denne form kan kun skyldes forfatterens store kærlighed til rim for øjet.

På samme måde skriver Rabelais i det sekstende århundrede: Les dommaiges qu'as faict en ses terres (Gargantua I, chap. 31), la boucherie qu'il avoit faict par le chemin (ib., chap. 45), og to hundrede år senere finde vi endnu hos Corneille, at participierne *eu*, *fait* og *laissé* hyppigt lades uforandrede[1]).

6) Ved mængdesadverbier, der anvendes som substantiver og følges af en styrelse, retter participiet sig snart efter adverbiet, som f. eks.

Et moult i ont de vostre gent tué (Huon de Bordeaux 8211),

snart derimod efter det styrede ord, og dette synes at være det almindelige:

Mais tant avons passes de jors (G. de Palerme 8371).
Tant avoit de lor gent ocise le jour (Chronique d'Ernoul p. 45).
Mes de lor gent ont molt perdue (Roman de Troie 9774).
Le mielz de lor gent ont perdue (ib. 19237). —

Førend jeg forlader participiets historie i det ældste franske sprog, skal jeg kortelig henlede opmærksomheden på, at man ikke så sjældent finder det sammensatte præteritum anvendt på en måde, der nærmer sig en del til den oprindelige latinske konstruktion, „habeo litteras scriptas“. Det vil med andre ord sige, at avoir i stedet for at være et simpelt hjælpeverbum fuldtud bevarer sin oprindelige betydning og altså som aktivt verbum udtrykker en virkelig besiddelse; participiet optræder her ganske som et adjektiv (ikke som verbalform) og retter sig derfor naturligvis altid efter objektet. Lad os til eksempel tage følgende vers af la chanson de Roland:

Cruisiedes a ses blanches mains, les belles (2250);

der beskrives her, hvorledes Roland, selv dødeligt såret, finder ærkebiskop Turpin's lig: Li cuens Rollanz veit l'arcevesque a terre — Defors sun cors veit gesir la buele — Desuz le front li buillit la cervele — Desur sun piz entre les dous furceles — Cruisiedes a ses blanches mains les belles. Der

---

[1]) Marty-Laveaux, Lexique de Corneille I, p. lix.

udsiges altså ikke som en blot forbigangen handling, at han har foldet hænderne, men at han i det givne øjeblik holder hænderne foldede, altså snarest resultatet af handlingen. Hermed kan sammenlignes de tilfælde, hvor avoir antager betydning af at få: Si vos dirons ... del fil l'empereur Kyrsac qui les iex ot creves (Chronique d'Ernoul p. 360). C'est la u Jacob luita a l'angle .et la u il ot brisie la cuisse (ib. p. 52). Tous les morts eurent les testes tranchees (Commines I, 7)[1]), etc.; endnu i det moderne sprog siger man: il eut la jambe emportée d'une boule.

Således ere i korte træk hovedreglerne for perfektum participium og dets forhold til objektet i den ældste sprogperiode; vore eksempler have ført os op til slutningen af det fjortende århundrede og begyndelsen af det femtende, og vi stå således midt i overgangen til en ny tid. Det tolvte århundrede besad en deklination med to kasus og en mængde i literær henseende ligestillede dialekter; i det fjortende årh. forsvinder deklinationen lidt efter lidt og hermed naturligvis en mængde ejendommelige konstruktioner, som væsenligt støttede sig på forskellen mellem *le cas sujet* og *le cas régime*. Sproget undergår således en gennemgribende og betydningsfuld forandring såvel i henseende til former som i henseende til sætningsbygning, samtidigt med at politiske forhold bevirke, at *li bels langages françois* langsomt hæver sig til at blive det almindeligt antagne skriftsprog, hvorved dialekterne synke ned til kun at blive patois. Det femtende århundrede optager og fortsætter det alt for længst påbegyndte nedbrydelsesværk og forbereder derved det sekstende, der er lige så interessant at iagttage i sproglig som i literær henséende. Overalt kæmper det gamle med det nye, og overalt søger tillige en friere, mere kritisk betragtningsmåde at gøre sig gældende; det er således dette århundrede, vi skylde de første franske grammatiker[2]). Disse indeholde vel en mængde urimelige og hasar-

---

[1]) Se Stimming, Die Syntax des Commines (Zeitschr. f. rom. Philologie I, p. 220).

[2]) Jeg lader naturligvis her *lo don tz proensals* og *las rasos de trovar* ude af betragtning, som værende væsenligt provensalske.

derede meninger, der klart vise, hvor uopdyrket det terrain er, man her har vovet sig ind på, men yde os dog mange vigtige såvel direkte som indirekte vink om sprogets daværende tilstand. Jeg har derfor tænkt, at det kunde have sin interesse at undersøge, hvorledes de første, der have forsøgt at behandle fransk teoretisk, stille sig overfor vort spørgsmål — man vil hurtigt kunne overbevise sig om, at de gamle grammatikere i dette punkt ikke vare mere enige end de moderne.

Jacques Dubois († 1555), der er bekendt både som læge og sprogforsker, er den første franskmand, der har skrevet en fransk grammatik[1]). Hans bog udkom 1531 og gør krav på vor opmærksomhed i mere end én retning; den åbner således rækken af alle de mere eller mindre heldige forsøg, man lige indtil vore dage har gjort for at forandre den franske retskrivning og bringe den i større overensstemmelse med udtalen. Hvad særligt spørgsmålet om participiets forhold til objektet angår, fremsætter han sin mening herom på en temmelig kejtet måde i følgende udtryk: „Si amaui vel amauimus hominem vel metallum dicas, nos, *g'haî* vel *nôus havons aîmé,* ab habeo vel habemus amatum hominem vel metallum. Si pluraliter, amavi homines vel metalla, dicemus, *g'haî aîmés les homès oû les metaûs,* ab habeo amatos homines, amata metalla . . . explicabis *g'haî,* vel *nôus hau-ōs âimée la femmè* ab habui vel habuimus amatam fæminam. Si Pluraliter amaui fæminas, *g'haî aîmées les femmès,* ab habui amatas fæminas“ (l. c. p. 123). Man vil heraf se, at han indtager et forældet standpunkt, og han indrømmer selv, at hans regler stride mod den almindelige sprogbrug og ikke finde praktisk anvendelse på hans tid, idet han opfordrer folk til at følge dem og forlade de gængse. Aldeles modsatte anskuelser finde vi derimod fremsatte nogle år senere af Louis Meigret i hans „*Tretté de la grammere françoeze*“ (1550); han udtaler sig her meget

---

[1]) Jacobi Sylvii ambiani in linguam gallicam Isagωge, una cum ejusdem Grammatica latinogallica, ex Hebræis, Græcis et latinis authoribus. Parisiis, MDXXXI. Det store kgl. bibliotek i København ejer et eksemplar af denne vistnok temmelig sjældne bog.

ivrigt imod en konstruktion som „j'ai aimées les dames" og fordrer, at participiet her som overalt, hvor hjælpeverbet avoir er anvendt, skal lades uforandret; denne teori om part.'s uforanderlighed er senere blevet fremsat pány og forsvaret af Regnier Desmarais (Grammaire françoise, 1705) foruden af forskellige andre grammatikere, og i vore dage har en abbed Mallet Dufresne[1]) påny bragt spørgsmålet på bane og udtalt sig for, at part. aldrig burde rette sig efter objektet. Hidtil have vi hos det sekstende århundredes grammatikere kun fundet teorier og personlige meninger, først Pierre de la Ramée (Petrus Ramus, dræbt Bartholomæusnatten 1572) giver os en fornuftig, objektiv fremstilling af det hele forhold. Han siger således, at man bør skrive „*Dieu vous a donné ces grâces*", men hvis objektet går i forvejen, skal part. rette sig efter dette: „*ce sont les grâces que Dieu vous a données*", og han anfører som støtte følgende vers af Frants den førstes hofdigter, Clément Marot:

Enfans, oyez une leçon,
Nostre langue a ceste façon,
Que le terme qui va devant,
Volontiers regit le suivant;
Les vieux exemples je suivray
Pour le mieulx; car a dire vray
La chanson fust bien ordonnee
Qui dict: *M'amour vous ay donnee*;
Et du bateau est estonné
Qui dit: M'amour vous ay donné.
Voila la force que possede
Le femenin quand il precede.
Or prouveray par bons tesmoings,
Que tous pluriers n'en font pas moins;
Il fault dire en termes parfaicts:
Dieu en ce monde nous a faicts,
Fault dire en parolles parfaictes:
Dieu en ce monde les a faictes
E ne fault point dire en effaict:

[1]) Nærmere oplysninger om denne sidste findes hos Obry, l. c. p. 1, ff

Dieu en ce monde les a faict,
Ne nous a faict pareillement,
Mais nous a faict[s] tout rondement.
L'italien (dont la faconde
Passe le vulgaire du monde)
Son langaige a ainsy basty
En disant, *Dio noi a fati.*[1])

Vi stå her, sér man straks, overfor fuldkomment moderne regler, og de øvrige grammatikere i det samme århundrede slutte sig også i det væsenligste til la Ramée; men, der eksisterer jo endnu intet akademi, og digterne genere sig derfor ikke for hist og her at benytte sig af forældede konstruktioner.

Palsgrave, hvis berømte „*Esclarcissement de la langue françoyse*“ allerede var udkommen 1530, siger således i sine „Annotacyons upon the Particyple“ (f. ccccxiii), at man endnu undertiden finder anvendt konstruktioner som: J'ay bien retenus tes enseignemens. J'ay vayncus les traistres. Il a tantost prinse vne flesche etc., og tilføjer: so that in this later maner of speakynge I fynde nat the tonge vtterly and thoroughly certayne especially bycause that suche as write in ryme vse their lybertye as maye best serue for their purpose.“[2])

Det synes altså, som om man i det sekstende århundrede almindeligt har anerkendt og fulgt de af Marot fremsatte regler som norm for participiets forhold til objektet, selv om man alligevel finder en ikke ringe vaklen hos de forskellige forfattere, navnlig i alle finere detailspørgsmål. Med hensyn til disse var man endnu ikke nået til at fastslå endelige regler, og dette gav i det følgende århundrede

---

[1]) Dette digt, som jeg her gengiver med det 16de århundredes almindelige retskrivning, findes hos Livet (Les grammairiens du 16e siècle, p. 257—8) i et diplomatisk aftryk, hvor alle Ramus's besynderlige, næsten uforståelige skrivemåder ere nøjagtigt gengivne.

[2]) Der skal rundt om i Europas biblioteker endnu findes 9 eksemplarer af originaludgaven af Palsgrave's grammatik; hertil må dog føjes et, hvis eksistens man ikke hidtil synes at have kendt, som ejes af det store kgl. bibliotek i København.

anledning til en meget heftig strid mellem datidens tvende orakler i alle grammatikalske spørgsmål, Ménage og Vaugelas, hver på sin side sekunderet af en mængde aldeles ubetydelige størrelser som Bouhours, Lamothe Le Vayer, Patru, etc. Jeg skal iøvrigt ikke nærmere opholde mig ved denne strid[1]), da den ligger udenfor det tidsrum, jeg har villet behandle; den har også kun en ren historisk interesse og yder intetsomhelst positivt til de forskellige spørgsmåls løsning. Begge parter udmærke sig ved en ligestor mangel på logik, og deres grunde for og imod ere grebne ud af luften; som et *instar omnium* skal anføres, at Vaugelas holder på, at man skal sige: Les lettres que j'ay *receues*, men derimod: Les lettres que j'ay *receu* depuis deux jours, ti, som *le précieux père* Bouhours forklarer: „le participe est suffisamment soutenu par ce qui suit"![2])

II.

Efter at jeg nu i det foregående har behandlet participiets forhold til objektet med hensyn til de almindelige aktive verber, skal jeg gå over til de refleksive, hvor spørgsmålet bliver mere indviklet. Man må ved disse verber først og fremmest have sin opmærksomhed rettet på hjælpeverbet, om det er *être* eller *avoir*; ti det er jo klart, at sætninger som *je me suis coupé* og *je m'ai coupé* må hvile på helt forskellige konstruktioner. I den sidste er *me* ligefrem at betragte som objekt, i den første derimod snarere som et slags etisk dativ, og følgen heraf bliver naturligvis, at participiet oprindeligt må forholde sig ganske forskelligt i disse to sætninger.

Som bekendt anvender det moderne sprog ved refleksiverne kun verbet *être*: je me suis loué, je me suis repenti etc.; i det ældre sprog finder man derimod tillige ikke så sjældent *avoir*, hvad følgende eksempler ville godtgøre:

---

1) Det væsenligste vil findes i Remarques de M. de Vaugelas sur la langue françoise avec des notes de MM. Patru et Corneille, Paris 1738 (I, 414, ff.; II, 7, ff), og Observations de M. Ménage sur la langue françoise, Paris 1675.

2) Sml. Bouhours, Remarques nouvelles. Amsterdam 1693. P. 351.

Parfitement s'ad a Deu comandet (Alexis 58, c).
Trois fois le list, lors s'a pasmé (Flore u. Blanceflor 711).
Sire, fait elle, aves veu
Com cius enfes s'a contenu (ib. 1284; se også 2339, 2940).
Lubias s'a et vestu et chaucié (Amis et Amiles 2321).
Firent grant joie, qu'il s'ont entretrouvé (J. de Blaivies 3068).
Fait ses proiieres si s'a confies rendut (Alessin 353).
Car je m'ay gratee le dos si fort que le sang se coule (Manière de langage etc., p. p. P. Meyer, p. 403).

Par mon spoine estude m'ay conchié ja de pece, pardeu m'a primerement par mon propre jujement, par ma propre volenté m'a vastei (i d.: spontaneo me dudum studio pollui, proprio meme prius arbitrio perdidi, propria voluntate me maculavi. Romania V, p. 291).

J'abite en esperance et m'a endracié a esperance de pieti et m'ai dené esperance de vie en penitance (i. d.: habito jam in spe, erexi me ad spem pietatis, dedi michi spem vite in penitentia, Ib. p. 295, xxiii).

Som det tydeligt fremgår af de anførte eksempler[1]), er der et bestemt afhængighedsforhold tilstede mellem pronomenet og participiet; dette sidste står overalt i *le cas régime* visende hen til pronomenet, der altså i dette tilfælde må opfattes som det egenlige objekt og ikke som nogen dativ.[2])

---

[1]) Flere findes anførte af Chabaneau, Histoire et théorie etc p. 34; Tobler, Li dis dou vrai aniel, p. 29, og Gessner, i Jahrbuch für rom. Sprache, N. F. III, p. 201 ff. (Esse als Hülfsverbum etc.).

[2]) En konstruktion som „Mei ai perdut et trestute ma gent“ (Roland 2834) var altså tilladelig i gl.-fransk, på grund af, at man kunde anvende avoir som hjælpeverbum ved de refleksive verber; senere fordres i lignende tilfælde être, som i følgende eksempel: „Nos ayeux se sont privez de la gloire de leurs bienfaicts et nous du fruict de l'imitation“ (Darmesteter et Hatzfeld, Le seizième siècle en France, I p. 272), og endnu i det syttende århundrede sagde man almindeligt: Il s'est brûlé et tous ceux qui étoient avec lui. Denne udtryksmåde dadles dog af Vaugelas, der fordrer, at man skal sige: il s'est brûlé et il a brûlé tous ceux, etc. (Benoist, La syntaxe française entre Palsgrave et Vaugelas. Paris 1877, p. 210). En tilsyneladende anvendelse af avoir for être, foranlediget ved ordstillingen, findes i sætninger som: Ne s'avoit povoir de redre-

Et helt andet bliver derimod forholdet, når être anvendes som hjælpeverbum, idet da participiet altid retter sig efter subjektet, men aldrig efter objektet.

Il se fud morz, damz i fud granz (St. Léger 9, c).

Mais lui ert tart qued il s'en fust alez (Alexis 13, e).

Entret en sa veie, si s'est achiminez (Roland 365).

Il s'en sont fui (Chronique de Reims § 171).

Et sot comment li chastelains se estoit maintenuz (ib. § 267).

Quand li rois se fu conseillies, si li loerent li baron qu'il envoiast sa sereur (Clari §. 19).

Sor l'arc d'aubor s'est un pou acoutez (P. Meyer, Recueil, 2e partie, X, 125).

Vers aus s'est trais isnelement (G. de Palerme 462).

Au departir baisié se sont (ib. 8971).

Ensi fetement s'estoit raiiens (Chronique d'Ernoul p. 58).

Si truis un autre qui s'i est baignies (ib. p. 208).

Denne sprogbrug holder sig uforandret helt op i det fjortende århundrede, og vi læse således i nogle *chartes* fra Joinville's kancelli: Il se sont devestu, il se sont obligié, me sui appaisies, etc. [1])

De anførte eksempler må være tilstrækkelige til at godtgøre, at der altså oprindeligt ikke er nogetsomhelst inderligere forhold mellem pronomenet og participiet, eller med andre ord, at pronomenet ikke er at betragte som objekt. [2]) Sammenligner man dernæst de sidst anførte

---

cier (Enfances Ogier 6452). Non s'ont povoir d'aidier (ib. 935). Fergus ne s'a de coi covrir Fergus, ed. Martin 4551), sml. Tobler i Göttingische gelehrte Anzeigen, 1875, st. 34. Endnu i det syttende århundrede kan man tillade sig en sådan frihed med hensyn til pronomenets stilling, men man anvender da naturligvis être og ikke avoir: Regulus si cruellement traité pour ne s'être pas voulu permettre de mentir (Malherbe, II, Ep. 71). Cependant il ne s'en étoit pu taire (id. II, 202). Sml. i italiensk: non si sono potuti rizzare.

[1]) Wailly, Mémoire sur la langue de Joinville. Paris 1868. P. 35.

[2]) Sml. hermed Diez's udtalelse i hans Grammaire des langues romanes: „Le pronom personnel ne peut avoir d'autre fonction que de faire ressortir l'activité interne, sans se trouver, logiquement parlant, sous la dépendance du verbe“ (III, p. 266).

eksempler med de første, synes det som resultat at fremgå, at der i det gamle franske sprog må have været en dunkel forskel mellem de uegenligt refleksive verber, d. v. s. de oprindeligt aktive (se louer), og de egenligt refleksive, som f. eks. se repentir, s'endormir, hvilke oprindeligt ere intransitive verber. Ved disse sidste anvender man, som rimeligt er, être for at danne de sammensatte tider, de øvrige derimod, de transitive, refleksive verber kunne, som de anførte eksempler vise, bøjes med avoir; man vil således have lagt mærke til, at der blandt alle de ovenfor anførte refleksive verber, bøjede med avoir, ikke findes et eneste intransitivt. *Se pasmer* alene synes at gøre vanskeligheder, men det rimeligste her er at antage, at dette verbum oprindeligt har været transitivt i fransk, således som endnu det spanske *pasmar* (bedøve). — Jeg skal iøvrigt ikke her gå nærmere ind på de mulige grunde, der kunne anføres for, at man senere ved alle de refleksive verber uden forskel har anvendt être; spørgsmålet har endnu ikke fundet en endelig løsning og ligger desuden udenfor denne afhandlings område. I det moderne sprog bliver participiet altid uforandret, såfremt pronomenet er at opfatte som dativ; altså: il se sont lié les jambes, men: ils se sont liés d'amitié; ils se sont offert des services, men: ils se sont offerts de m'obliger. Denne regel overholdes dog ikke altid i det sekstende århundrede, og man træffer adskillige eksempler som: Il se sont frottez leur main (Rabelais). Il se sont donnez la mort (Montaigne). Il se sont donnez trop de licence (H. Estienne), etc.[1]) Malherbe dadler således Desportes, fordi han skriver: Ils se sont élus des rois, og tilføjer: Il faut dire, ils se sont élu des rois, parce que l'action va hors de l'élisant (Comm. sur Desportes i Lalanne's udg., IV p. 265).

III.

Når et participium står i et attributivt forhold til et substantiv, retter det sig selvfølgeligt altid i køn og tal

[1]) Sml. den før omtalte afhandling af Gessner samt Darmesteter og Hatzfeld: Le seizième siècle en France, I p. 272.

efter dette; fra denne regel, der gælder for det ældre sprog såvel som det moderne, danner dog en række participialformer en ret mærkelig undtagelse, idet de forblive uforandrede, såfremt de gå foran substantivet. Disse part. ere følgende: *attendu, y compris, non compris, entendu, excepté, ouï, passé, supposé, vu, ci-joint* og *ci-inclus*. Man siger således: Excepté mes deux soeurs; passé telle époque; supposé telle circonstance; vu ses faiblesses; men, hvis derimod part. følger efter substantivet, bøjes det altid: Les aumônes y comprises; les parties entendues; la plus jeune exceptée, etc. Hertil må for det sekstende århundredes vedkommende endvidere føjes *consideré*, der i betydning ganske svarer til vu (i betragtning af): Consideré ma povreté et vostre grant estat (Rom. d. S. Sages, p. p. Paris p. 153). Car de trouver nourrice suffisante n'estoit possible en tout le pays, consideré la grande quantité de laict (Rabel. Gargantua I, chap. vii). La Court leur dict que consideré l'oripilation de la ratepenade, etc. (id. Pantagruel II, chap. xiii).

Dette kunstige forhold, der vel er fremkommet ved, at man efterhånden har betragtet disse participier foran substantivet som et slags præpositioner og derfor ladet dem forblive uforandrede, synes ikke at have eksisteret i gammel-fransk, ja endnu den strænge Malherbe er ikke ganske konsekvent i dette punkt, skønt allerede Palsgrave havde bemærket, at man f. eks. sagde: attendu sa prud'homie. De ældre forfattere frembyde således adskillige eksempler på, at de omtalte participier bøjes, skønt de stå foran substantivet: Exceptées les forteresses (Froissart; se Littré, Dict. under excepter). Tous les autres bateaux perirent, exceptée la nacelle où estoient ces petits enfants (Amyot, ib.). Exceptez Spadassin, Merdaille et Menuail (Rabel. Gargàntua I, chap. li). Exceptez les Almirodes (id. Pantagruel II, chap. xxxii). Passée la mer Picrocholine (id. Gargant. I, chap. xxxiii). Passez deux cents quatorze ans (id. Pant. II, chap. vii). Souposées les choses qui sont à souposer (H. de Mondeville, 14de årh.). Veue la grande diligence qu'on a faicte de le querir (Cent nouv. nouv., Paris 1867, p. 19). Malherbe følger i almindelighed i dette punkt de moderne

regler; han skriver således: Vu la petitesse de mon mérite (IV 134), men tillader sig dog også undertiden at bøje participiet: Vue la dispute qu'il prétendoit (III, p. 456).

I *hormis* (foris missus) have vi et ord, der frembyder en fortræffelig analogi med de omtalte participier; oprindelig skreves det *hors mis* i to ord, og mis opfattedes da endnu som et virkeligt participium og rettede sig efter substantivet: Hors mise la clameur de proprieté (Livre des mestiers, 9). Allerede i det femtende årh. finde vi imidlertid eksempler på, at det lades uforandret, skønt det stadig skreves i to ord: Ors mis la couronne que le roy Jehan luy donna (Jehan de Paris p. 116); og således endnu hos Rabelais: Hors mis la reparation de dessoubz le nez (Pant. II, chap. xvii). Nu skrives det altid *hormis* og opfattes som en virkelig præposition.

IV.

Jeg skal til slutning føje et par ord til de bemærkninger, jeg ovenfor (p. 110 ff.) har fremført med hensyn til participiets plads i forhold til dets objekt i gl.-fransk. Jeg har alt gjort opmærksom på, hvorledes det kunde stå såvel før som efter dette, ja endogså i spidsen af sætningen, uden at det dog synes at være muligt at opstille nogensomhelst regel for, når man fulgte den ene, når den anden ordstilling. Her må dog undtages et bestemt tilfælde, nemlig når man havde to participier, der begge styrede det samme objekt, da jeg så tror at kunne godtgøre, at man i almindelighed stillede det ene participium foran, det andet bagefter som i følgende eksempler:

Et furent forjugié Jehans et Baudouins pour ce que leur peres avoit prise leur mere et espousee mauvaisement (Chronique de Reims § 399).

Tant que pris l'unt e retenu (Marie de France I p. 322).

Tant m'a menee ça et la,
Arse ma terre et confondue (G. de Palerme 5248—9).

Li princes Renaus avoit prise celle carvane et retenue (Chronique d'Ernoul p. 97).

Or vous dirons des Sarrasins qui ont desconfis les Crestiiens et pris (ib. p. 172).

Quant li Sarrasin orent miné le mur et estançonné (ib. p. 214).

Jeg mindes kun meget sjældent at have set eksempler som: Quant Salehadins ot ses os assemblees et amassees (ib. p. 98), hvor begge participierne ere samlede på samme side af objektet. —

Når participiet anvendes attributivt, fordrer den moderne sprogbrug som regel, at det skal stå bagefter det substantiv, hvortil det føjes; den ældre sprogbrug tillader derimod, at part. står først:

N'i a si armé chevalier
S'il le consieut au brant d'acier
Jamais sa garison en voie (G. de Palerme 6635—7).

og denne ordstilling er endnu tilladelig i det sekstende århundrede. Desportes skriver således:

Priam voyant ses détruites murailles;

men dette finder ikke nåde for Malherbe's kritiske øjne, og han mener, at man bør sige:

Priam voyant détruites ses murailles.

Det går imidlertid her som så ofte hos denne forfatter, hvis digte dog nærmest må betragtes som eksempler til hans grammatikalske teorier, at han selv gør sig skyldig i de fejl, han dadler hos andre; i hans bekendte ode til Henrik IV læses således:

De combien de tragédies
Sans ton assuré secours
Etoient les trames ourdies
Pour ensanglanter nos jours?

Senere har også Ménage nedlagt en kraftig protest mod Malherbe's overdrevne puristeri i dette spørgsmål, idet han støtter sig på en stor mængde eksempler, der alle ere hentede fra samtidens forfattere, hvor participiet anvendt attributivt står foran substantivet.[1])

---

[1]) Les Poésies de Malherbe avec les observations de Ménage. Paris 1666. P. 301—2.

Jeg slutter her mine bemærkninger om perfektum participium og dets anvendelse i ældre fransk. Af forskellige grunde har jeg ikke indladt mig på nogen sammenhængende fremstilling, men indskrænket mig til disse løsrevne bidrag, der må kunne være tilstrækkelige til at vise, hvor meget der endnu står tilbage at undersøge og oplyse, og hvor lønnende det vilde være at gøre perfektum participium i dets hele historiske udvikling til genstand for et indtrængende såvel morfologisk som særlig syntaktisk studium. I det hele taget måtte det vist ansés for heldigt, om nutidens romanister havde deres opmærksomhed noget mere henvendt på det gamle sprogs syntaks end tilfældet er, da denne side af sproget er blevet uforholdsmæssigt forsømt især i sammenligning med de mange dygtige arbejder, der i de sidste år ere fremkomne vedrørende de lydlige forhold.

Plattysk i Slesvig.

Af K. J. Lyngby.

Udgivet ved F. Dyrlund.

Det var under sit julebesøg på Jællinge seminarium 1856, at Lyngby fik de første oplysninger om plattysk i Slesvig (fra Hollingsted), og på sin slesvigske rejse næste år fortsatte han sine efterforskninger (i Egebæk); se hans levned ved C. Berg i Tidskr. for filol. og pædagog. X, 23 og 27. Efter hjemkomsten fra denne rejse var det, at Lyngby gennem mig henvendte sig med en forespörgsel (ned. for s. 147) til den daværende præst i Hollingsted, Augustiny, som jeg kendte fra krigsårene, og som i sin nys udgivne „Achtern Åben“ s. 125 havde opført en form for 1ste og 3dje person nut. flert., der ikke stemmede med Lyngbys optegnelser. Pastor Augustinys svar af 9de dec. 1857 klarede på en tilfredsstillende måde den tilsyneladende modsigelse. Også på sin anden slesvigske rejse, 1858, „spurgte“ Lyngby om plattysk (Berg s. 28), og der er overhovedet ingen tvivl om, at han har tænkt på at få udgivet en lignende fremstilling af plattysk i Slesvig som de, han i dette år lod trykke om „nordfrisisk“ og „sønderjysk“; ti blandt hans efterladte papirer findes foruden den neden for aftrykte formlære en del lyd- og böjningstabeller af samme

art som de, han gav som tillæg 2 i Bidrag til en sønderjysk sproglære. Da Lyngby senere af Rafn opfordredes til at ledsage Chr. C. Lorenzens afhandling i Annaler for nordisk oldkyndighed 1859 (udkom i begynd. af 1862) om det tidligere folkesprog i byen Slesvig med en efterskrift, benyttede han lejligheden til, — i alt væsenligt efter det neden under udgivne håndskrift, med indskud af en bemærkning i anledning af Wiggers's Grammat. der plattd. Sprache, — at meddele (s. 268—71) hovedresultaterne af sine studier over det plattyske i Sønderjylland. Derefter synes han indtil videre at have henlagt så vel sin færdigskrevne anmældelse af Wiggers's bog, som de nysnævnte skriftlige udarbejdelser. Det følgende tiår blev desuden for Lyngby en kampens og sejrens tid, rig på så mangfoldig, vidtskuende videnskabelig idræt, at man ikke kan undre sig over, han fremdeles måtte opsætte ikke alene offenliggörelsen af disse, men også bearbejdelsen af sin kære jyske sproglære (Berg s. 59). Så kom døden og gjorde en brat ende på hans rastløse stræben, om end ikke på dens frugter for eftersægten.

Skönt altså Lyngbys opfattelse af de plattyske sprogforhold i Slesvig allerede er bekendt, har man fundet det passende at udgive hans almindelige skildring af disse i dens oprindelige omfang. Naturligvis har jeg kun foretaget sådanne ændringer i håndskriftet med hensyn til interpunktion, kursivering o. desl., som Lyngby sandsynligvis selv vilde have gjort för trykningen, og hvorved det ydre bragtes så nær som muligt i overensstemmelse med de tvende skrifter fra 1858. Et par småtilföjelser, hvortil teksten syntes at opfordre, er betegnede som sådanne ved at sættes i skarpe klamre.

F. D.

Plattysk i Slesvig synes at falde i to hovedafdelinger; skelnemærket imellem de to afdelinger er böjningen af nutidens flertal, næmlig a) sydslesvigsk har *t* i alle personer, b) nordligere anvendes *n* i 1ste, (2den) og 3dje person[1]). Herved skelnes to arter af plattysk med forskellig oprindelse: a) plattysk, der tales af folk af tysk oprindelse, eller af dem, som tidligere ere gåede over til at antage tysk, b) plattysk, der tales af Danske, som have antaget tysk sprog enten til udelukkende brug, eller til at bruge ved siden af dansk. Mulig bliver til disse to arter endnu at föje en 3dje art: c) plattysk i Ejdersted, der tales af frisiske

---

[1]) Smlgn. Tuxen, Det plattydske Folkesprog i Angel, side 18.

beboere, som have antaget plattysk sprog[1]). Overskride vi Slesvigs grænser, og tale om plattysk i almindelighed, da er plattysk i en endnu större del af sit område ligeledes opvoxet på fremmed grund, næmlig i hele det østlige Tyskland på slavisk grund.

Det plattysk, hvorom talen her vil blive, er fra to steder: a) fra Hollingsted, plattysk af den første art, b) fra Egebæk (hvor tillige dansk bruges) og fra Silbersted i Treja sogn af den anden art.

Retskrivningen, som her anvendes for plattysk, er lige efter lyden: *v* = tysk *w*; *w* = engelsk *w*; *š* = tysk *sch*; *k* = tysk *ch*; dog er i forlyden for tydeligheds skyld *g* beholdt, uagtet det på begge steder udtales som *k*, f. ex. i Hollingsted *grippen*, læs *kribben*; *g* er imellem to selvlyd åndende *g*. Selvlydens længde betegnes ved en streg under den; er dette mærke ej tilstede, da er den kort. Ligeledes betegnes rullende tonehold ved en streg [og stødende ved en prik] under medlyden. I endelser betegnes halvlyden med *e*. Som følge deraf bliver medlydsfordobling at anvende uden efter *j*, *w* og *ŋ* (*ng*). Hvor halvlyden er efterslag, er tegnet ' benyttet.

a) Plattysk fra Hollingsted.

(Til jævnførelse er anvendt Müllenhoffs indledning til hans glossar til K. Groths Quickborn, 3dje oplag, Hamborg 1854).

1. Selvlyden *a* beholdes regelret i korte stavelser: *dak* (dag), *fat* (fad), *hand* (hånd), *lam* (lam).

2. Langt *å*. I stavelser, som nu ere lange, gå såvel oprindelig kort *a*, som oprindeligt *â* (der svarer til oldnord. *á*) over til *å*; langt *å* opstår desuden foran enkelt medlyd i oprindelige flerstavelsesord af oldsax. *o* (der atter er kommet af *u*). Altså får *å* en tredobbelt oprindelse = 1) *a*, 2) *â*, 3) *o*.

---

[1]) En undersøgelse af Ejdersteds plattysk, lig den, Tuxen har foretaget af Angels, vilde vist vise, at meget frisisk var blevet tilbage. Men for at anstille den måtte man besidde detailleret kendskab til frisisk.

1) mellemhöjtysk	tage	*dåk* (dage, flert. af *dak*[1]),
oldsax.	saka	*såk* (sag)
2) mellemhöjtysk	jâr	*jå'r* (år)
mht. schâf, oldsax.	skâp	*šåp* (får)
3) oldsax.	ginoman	*nåmen* (tagen)
oldsax.	gibodan	*båden* (budet)
	(giskotan)	*šåten* (skudt).

Overgangen fra *a* til *å* må i plattysk være indtrådt i det seneste i det 14de århundrede; fra den tid finder man næmlig *a* brugt i apen (d. e. åpen, åben), gades (d. e. gådes, guds), ifølge Kosegarten, Wörterbuch der Niederdeutschen Sprache[2]); denne skrivning vilde ikke finde sted, hvis ikke langt *a* var gået over til *å*[3]). Smlgn. Müllenhoff, § 8.

Plattysk kommer imidlertid ikke til at mangle langt *a*: dette opstår af *e* foran *r* i ord som *hart* (hjærte), *bark* (bjærg), *kark* (kirke), flertal *karken*; det sidste ord hedder også *kerk*.

3. Langt *o* svarer 1) dels til got. oldn. *ó*, mellemhöjtysk *uo*, höjtysk *u*, hollandsk *oe*, 2) dels til got. oldn. *au*, mellemhöjt. *ou* og *ô*, höjtysk *au* og *o*, hollandsk *oo*.

1) *stol* (stol), *hod* (hat), *fo'r* (kørte), *drok* (bar, tysk trug).

2) *ok* (öje), *or* (øre), *šot* (skød), tysk auge, ohr, schoss. Herhen hører *sod* (brønd).

Hertil kommer endnu, at *o* kan være opstået ved forlængelse af kort *o*, *ho'rn* (horn).

---

[1]) Tuxen forundrer sig over (Det platt. Folkesprog i Angel side 39 anm.), at det hedder „*en Dagg*, plural. *Dåg*, derimod *von Dåg*, idag"; han synes at mene, at „Dagg" kunde være höjtysk, „Dåg" være dansk. At antage „*Dåg*" for dansk vilde være rent urimeligt; en dag hedder på dansk i Angel daw (Hagerup § 21); dansk langt *a* går aldrig i disse egne over til *å*. Men sagen er ganske simpelt den, at på plattysk beholdes kort *a*, men langt *a* bliver til *å*; *vundag'* (efter min stavning *fondåg*) findes hos Müllenhoff i Groths Quickborn s. 328 i betydningen idag; hollandsk *van daag* ifølge Müllenhoff.

[2]) Side 2, nr. 4.

[3]) Forkortning indtræder i *såkken* (sager), *måkken* (göre).

Fremdeles er *o* tidlig opstået af *an* foran *s* i *gos* (gås), også oldengelsk gôs.

I fortidsformen *stol* (2den stærke klasse) er *o* kommet ind fra flertal, *stolen*, hvor det står for *â* af *â* (mellemhöjtysk ental stal, flertal stâlen).

4. Langt *e* svarer 1) dels til got. oldn. *ei*, mht. *ei*, htysk *ei* (*e*), 2) dels til got. *iu*, oldn. *jó*, tysk *ie*, oldsax. *io*, hollandsk *ie*.

1) *ben* (ben), *sten* (sten), *leren* (lære, lehren, lernen).

2) *šeten* (skyde), *ek šet* (jeg skyder), men 2den person *šøtst*, 3dje person *šøt*, sml. mhtysk schieze i 1ste person, schiuzest, schiuzet i 2den og 3dje person.

I anden stærke klasses fortid findes i nogle ord *e*, f. ex. *ver*, *gef* (var, gav); dette *e* er kommet ind fra flertal, hvor det tidlig er opstået af *â*. Kosegarten angiver (ordbog side 5, nr. 10), at i gammel plattysk har nam, quam, gaf, lach (lå), sach (så), bat (bad), las i flertal nemen, quemen, o. s. v. I nogle af disse ord har jeg *æ*: *šær*, *næm* (skar, tog, den sidste form ved siden af *nom*) (?). — Langt *i* og langt *u* = oldn. *í*, *ú*, dansk *i*, *u*, mellemht. *î*, *û*, tysk *ei*, *au*.

5. Langt *ö* forekommer som omlyd af *å*; det eneste exempel derpå, som jeg har, viser det ikke tydelig, nämlig

fat, flertal *föt*, fad, fade;

flertal har *ö*; man kunde tænke sig en form *fåt* med *å*, hvoraf formen *föt* var opstået. Om *ö* som omlyd af *å* handles hos Müllenhoff § 8. Han og Groth anvende *œ* til betegnelse af denne lyd, Kosegarten *œ* (Höfer skriver den på en meget ubehændig måde, nemlig *åe*).

6. Halvlyden *e* i endelser falder bort; altså mangler endelsen i flertal af navneordene (*de stol*) og 1ste person af udsagnsordene (*ek dreŋk*, jeg drikker). Derimod findes dette *e* i tillægsordenes böjning: *de smokke* (den smukke), *æn smokke* (en smuk). Sml. Müllenhoff § 11.

7. Medlydene i indlyd og udlyd ordne sig på følgende måde:

Til plattysk		svarer höjtysk	
k	*k*, *g*	ch	g
t	*d* eller *t*	ss	d, t
p	*f*	f	b.

Exempler:

(ek) *måk* = (ich) mache — *dak* = tag[1])
(ek) *šot* = schoss — (ek) *red* = ritt.
(ek) *grip* = greife — *gæf* = gebe.

I indlyden udtales *p* som *b*, f. ex. *kruppen* (krybe) som *krubben*, *grippen* (gribe) som *gribben*; efter Müllenhoffs mening (§ 21) gælder dette også om udlyden. Ligeså udtales *t* som *d* i ord som *šeten*, *šåten* (skyde, skudt). Fremdeles udtales *k* som hårdt *g* i *måkken* (göre). Oprindeligt *t*, *d* og *ð* adskilles næppe i overgangen, undtagen forsåvidt oprindeligt *d* eller *ð* kan falde bort efter bløde selvlyd, oprindeligt *t* ikke, f. ex. ek *bit* (bider), men ek *ri* (rider); således er *hø* flertal af *hød* (hat), men *føt* flertal af *føt* (fod).

Istedetfor *-ven* i enden af ord indtræder *-men* (eller *-mn*), f. ex. *gæmen* eller *gæmn* for *gæven* (give). En lignende assimilation er det, når *seŋen*, *dreŋken* bliver til *seŋeŋ*, *dreŋkeŋ* eller måske rettest *dreŋkŋ*, så at *k* står midt imellem to *ŋ*.

På en egen måde udtales *l* i ind- og udlyd, det ligesom sluges i udtalen; det samme er tilfældet med *d* f. ex. i *riden*; om det også er tilfældet med *d* for *t* som i *šådn* eller *šåten*, erindrer jeg ikke. I enden, f. ex. i *šot*, *red*, er det ikke tilfældet. — I forlyden udtales *g* som *k*, f. ex. *grippeŋ* som *kribben* (gribe).

[1]) Ældre plattysk har derfor i udlyden *ch* svarende til höjtysk *g* i udlyden, *k* (*ck*) svarende til höjtysk *ch*. Som exempel kan jeg bruge en indskrift, der står på to stene udenfor en dör i Tønder. Den lyder

ick + mach + stervē | *evich ik danck*
15 | *27*

det er
ick mach sterven
evich ik danck,

hvor *ick* = höjtysk ich, *mach* = höjtysk mag, *evich* = höjtysk ewig. I „danke“ har höjtysk ingen lydfremskydning, hvorfor *k* her er fælles. Endelsen *e* er, som det ses, afsleben.

8. Navneordenes böjning. Den stærke böjning:

1) Flertal er lig ental, eller dannes ved forlængelse (d. e. ved tilföjelse af *e*, som kastes bort).

(dat) *šåp*, flertal *šåp* (frå)
(de) *dak*, *dåk* (dag).

2) Flertal får en omlyd:

(dat)	*fat*	*föt* (fad)
(de)	*hand*	*hæn* (hånd)
	stol	*støl* (stol)
	hod	*hø* (hat)
	gos	*gøs* (gås)
	fot	*føt* (fod)
	mus	*mys* (mus)
(dat)	*hus*	*hys* (hus)
(de)	*dåkter*	*dökter* (datter).

3) Flertal tilföjer *er* (denne endelse tilhører oprindelig intetkönnet):

(dat)	*lam*,	fl. *lammer* (lam)
	kend,	*kenner* (barn)
	ho'rn,	*hørner* (horn).

4) Flertal tilföjer *s*:

de'rn, fl. *der'ns* (pige, t. dirne).

Endelsen *s* har sin oprindelse af det *s*, hvormed endelsen slutter på oldsaxisk i de fleste hankönsords flertal, nævnef. og genstdsform, f. ex. fiscôs. Jeg er tilböjelig til at antage, skönt jeg ikke kan bevise det, at denne endelse blot tilhører de personlige kön (her fælleskönnet).

9. Svage navneord. Flertal får *en*:

(dat)	*ok*	*ogen* (öje)
(dat)	*o'r*	*oren* (øre)
	kark	*karken* (kirke).

Til denne böjning må fremdeles som på nyhöjtysk henregnes

(de) *såk* *såkken* (sag).

Til denne böjning bliver fremdeles at henregne alle de ord, som, skönt oprindelig stærke, have antaget *n* i flertallet; overgangen kunde let ske, da endelsen *e*, som den svage

böjning skulde have i entallet, var afsleben og ikke længer adskilte de to afdelinger af navneord:

(dat)	*be̲n*	*be̲nen* (ben)
(de)	*ste̲n*	*ste̲nen* (sten)
	nakt	*nakken* (nat)
(de)	*ba̲rk*	*ba̲rgen* (bjærg)
(dat)	*jå̲'r*	*jå̲'rn* (år)
(de)	*tæ̲n*	*tæ̲nen* (tand)
	tø̲n	*tø̲nen* (tå).

Særskilt mærkes den enkeltstående böjning

bryk fl. *bryŋ* (bro).

Hermed hænger det således sammen: flertal skulde tilföje *n*; man vilde da få en form *brykn*, men ganelyden *k* virker på *n*, så at *n* går over til *ŋ*, selve *k* falder nu bort.

Efter *en* tilföjes endnu *s* i

(de) *fru̲* *fru̲ens* (kone)
(de) *joŋ* *joŋens* (dreng); i flertal også *joŋers*.

10. Kön og forholdsformer. Der er kun to kön[1]), fælleskön og intetkön, som på dansk. Af forholdsformer er der foruden nævneformen kun ejeformen, der heller ikke egentlig er nogen forholdsform, da den omskrives:

mandens: *de ma̲n sin* (f. ex. *ho̲d*)
sagens: *de så̲k æ̲r* ....
mændenes: *de lyd æ̲r* ....

11. De personlige stedord.

	1.	2.	3 tilbagev.	hak.	huk.	intetk.
nævneform	*ek*	*du*		*he*	*se*	*dat de*
genstform / hensynsf.	*mi (mik)*	*di (dik)*	*sek*	*æ̲m*	*æ̲r*	*dat de (dæn?)*
flert. nævnef.	*vi*	*ji*			*se*	*de*
genstf. / hensynsf.	*ons*	*ju*			*se*	*de*

[1]) Efter hvad jeg har kunnet få ud, dog er jeg ej ganske sikker derpå.

12. Kendeordene. Det bestemte: fælleskön *de*, intetkön *dat*, flertal *de*. Det ubestemte: fælleskön *æn*, intetkön *æn*. Intetkön skal også kunne hedde *æt*, hvilken form rigtignok forekommer mig noget apokryfisk, men måske den er lånt af dansk.

13. Udsagnsordenes böjning. Böjningsmønster:

	Nutid	Fortid	Bydemåde
ek	*ben*	*bon*	*ben*
du	*benst*	*bonst*	
he	*bent*	*bon*	
vi, ji, se	*bent*	*bonnen*	

Navneform *bennen*. Tillægsform (lidende) *bonnen*.

Fremtid: ek { *vel* / *šal* } *bennen*.

For tydeligheds skyld anfører jeg böjningsmønstret endnu en gang med Tuxens betegnelse:

i̊k	*bi̊n*	*bůn*	*bi̊n*	*bi̊nnen*
du	*bi̊nst*	*bůnst*		*bůnnen.*
he	*bi̊nt*	*bůn*		
vi, ji, se	*bi̊nt*	*bůnnen.*		

14. Om böjningsmærkerne i flertallet. At alle personer i flertallet af fremsættende nutid ende på en tandlyd, har plattysk her og andensteds (f. ex. i Ditmarsken) tilfælles med de tre nedergermaniske oldsprog[1]), hvor det ligeledes er tilfældet: oldsaxisk bindad, oldengelsk bindað, oldfris. bindath i alle tre personer. På oldsaxisk, oldengelsk og formodentlig på oldfrisisk have i fortidsformen alle tre personer *n* (un, on, en), oldsax. bundun, oldeng. bundun, bundon, oldfr. f. ex. hulpon. Denne form for flertal af nutid og fortid er altså meget gammel; den gælder ikke for hollandsk, hvad enten den nu ikke har strakt sig til alt neder-

[1]) Sml. Rask, Frisisk Sproglære, fortale side 13.

germanisk, eller hollandsk (1. 3. *-n*, 2. *-t*) har sammensmeltet nutids- og fortidsformer eller er påvirket af höjtysk. Om *-n* i nutiden i slesvigsk plattysk se siden.

15. Aflydsschemaet.

Oldsaxisk.

	Nutid		Fortid ental		Fortid flertal		Tillægsf.
1.	i, e	—	a	—	u	—	u, o
2.	i, e	—	a	—	â	—	o, e
3.	a	—	ô	—	ô	—	a
4.	î	—	ê	—	i	—	i
5.	io	—	ô	—	u	—	o

Plattysk (Hollingsted).

	Nutid		Fortid				Tillægsform
1.	*e*	—	*o*	—	*o*	—	*o*
2.	*æ*	—	*e*	—	*e*	—	*æ*, *å*
		—	*o*	—	*o*	—	
3.	*å*	—	*o*	—	*o*	—	*å*
4.	*i*	—	*e*	—	*e*	—	*æ*
5.	*e*	—	*o*	—	*o*	—	*å*.

Selvlyden i fortidens ental og flertal er nu den samme. 1ste aflydsklasse har ført *o* (for *u*) fra flertallet ind i entallet.

16. Stærke udsagnsord.

1 klasse.

	1.	2.	3.	fl.		
(nutid)	*ben*	*benst*	*bent*	*bent* (navnef.)	*bennen*	(binde)
(fortid)	*bon*	*bonst*	*bon*	*bonnen* (lid. tillægsf.)	*bonnen*	
(nutid)	*seŋ*	*seŋst*	*seŋt*	*sėŋt*	*seŋen*	(synge)
(fortid)	*soŋ*	*soŋst*	*soŋ*	*soŋeŋ* [1])	*soŋeŋ*	
(nutid)	*dreŋk*	*dreŋkst*	*dreŋkt*	*dreŋkt*	*dreŋkeŋ*	(drikke)
	droŋk	*droŋkst*	*(droŋk)*	*droŋkeŋ*[1])	*droŋkeŋ*	
(nutid)	*seŋk*	*seŋkst*	*seŋkt*	*seŋkt*	*seŋkeŋ* [1])	(synke)
	soŋk	*soŋkst*	*soŋk*	*soŋkeŋ* [1])	*soŋkeŋ*.	

[1]) I de med [1]) betegnede tilfælde er det sluttende *ŋ* rettelse efter analogi for *n*.

2 klasse.

	1.	2.	3.	fl.	
(nutid)	stæl	stælst	stælt	stælt	(nf.) stælen (stjæle)
	stol	stolst	(stol)	stolen	(tillf.) stålen
(nutid)	næm	nemst	nemt	næmt	næmen (tage)
	nom, næm			nomen, næmen	nåmen
(nutid)	gæf	gefst	geft	gæft	gæmen (give)
(fortid)	gef	gefst	gef	gemen	gæmen
(nutid)	ben	best	est	sønd, bønd	sin (være)
(fortid)	ver	verst	ver	veren	væsen [1]).

3 klasse.

(nutid)	får	få'rst	få'rt	få'rt	fåren (køre)
(fortid)	fo'r	fo'rst		fo'rn	fåren
(nutid)	dræk	drækst	drækt	drækt	drægen (bære)
(fortid)	drok				drågen
(nutid)	slå	slæjst [2])	slæjt [2])	slåt	slån (slå)
(fortid)	slok	slokst	slok	slogen	slån
(nutid)	stå	stæjst [2])	stæjt [2])	ståt	stån (stå)
(fortid)	ston	stonst	ston	stonnen	stån.

4 klasse.

(nutid)	bit	betst	bet	bit	bitten (bide)
(fortid)	bet	betst	bet	beten	bæten
(nutid)	ri	retst	ret	rit	riden (ride)
(fortid)	red	redst	red	reden	ræden
(nutid)	grip	grepst	grept	gript	grippen (gribe)
(fortid)	grep	grepst	grep	grepen	græpen.
(nutid)	driv	drefst	dreft	drift	drimen (drive)
(fortid)	drev	drefst	drev	dremen	dræmen.

5 klasse.

(nutid)	šet	šøtst	šøt	šet	šeten (skyde)
(fortid)	šot	šotst	šot	šoten	šåten

[1]) Blødt *s* (*z*).
[2]) For *æj* bör mulig skrives *aj*: *slajst* o. s. v.

	1.	2.	3.	fl.			
(nutid)	*bej*	*bytst*	*byt*	*bet*	(nf.)	*biden*[1]	(byde)
(fortid)	*bod*	*botst*	*bod*	*boden*	(tillf.)	*båden*	
(nutid)	*krup*	*kropst*	*kropt*	*krupt*		*kruppen*	(krybe)
(fortid)	*krowp*	*krowpst*	*krowp*	*krowpen*		*kråpen.*	

6 klasse.

(nutid)	*fal*	*falst*	*falt*	*falt*	*fallen*	(falde)
(fortid)	*fol*	*folst*			*follen*	
(nutid)	*gå*	*gajst*	*gajt*	*gåt*	*gån*	(gå)
(fortid)	*geŋ*(?)	*geŋst*	*geŋ*	*geŋen*[2])	*gån.*	

17. Svage udsagnsord.

(nutid)	*måk*	*måkst*	*måkt*	*måkt*	*måkken*	(göre).

Lidende tillægsform hedder *måkt*; fortiden synes at hedde *måk* med bortkastet endelse; jeg har været noget forlegen med disse fortidsformer; 1ste og 2den person ental synes lig nutiden; flertal har *en*; men også 3dje person ental fik jeg lig 3dje pers. ental i nutiden, hvilket må være urigtigt. Om endelsens bortkastelse taler Müllenhoff § 17.

Uregelrette:

(nutid)	*hæf*	*hæst*	*hæt*	*hæft*	*hæm*	(have)
(fortid)	*har*	*hast*	*har*	*haren*	*hat*	
(nutid)	*do*	*dajst*	*dajt*	*dot*	*don*	(göre)
(fortid)	*dæ*	*dæst*	*dæ*	*dæden*	*då'n.*	

Anm. Det er muligt, at det stumme *e* foran *n* i navneformer og lidende tillægsformer ganske eller tildels burde udelades: *gæmn* (give), *drimn* (drive), *kråpn* (krøben), *seŋkŋ* (synke), sml. den engelske udtale af driven, written, broken, frozen. Om m n for v n sml. Müllenhoff § 21, der dog egentlig taler om *m* for *bn*. Stødtonen er måske sat for tit; i *seŋkŋ* tror jeg bestemt, den findes.

[1]) *beden?* [2]) *geŋeŋ?*

b) Plattysk fra Egebæk og Silbersted i Treja sogn.

18. Dette plattysk adskiller sig fra den foregående art fornemmelig ved nutidens flertal, der i 1ste og 2den pers. har *n* (som med en læbelyd kan sammentrækkes til *m*). Tuxen giver for Tumby og Strukstrup 2den person såvel i nutid som fortid *t*; derimod har jeg fra Egebæk og Silbersted *n* i alle flertalspersoner såvel i nutiden som i fortiden; det selvsamme forhold har jeg også fra Slesvig (by)[1]). Endog i bydemådens 2den person flertal har jeg fra Egebæk og Silbersted *dreŋken*.

19. Grænsen imellem *n* og *t* i 1ste og 3dje person flertal nutid. Hos Tuxen er lignelsen om den forlorne sön oversat på plattysk fra forskellige byer. Deraf ses, at *n* findes i Bøl: „worvehl Daglöhners bi min Fatter hem riklig Brot", Tuxen, s. 82,

Havetoft-Löjt: „de Brod in Fülle hem", side 83,

Klapholt (Havetoft sogn): „de Brot in Överfluss hem", side 84,

Brodersby: „de hemmen Brod nog", side 85,

Bollingsted: „de Brod in Äwerfluss häm", side 88.

Hertil kan altså föjes, at jeg har *n* fra Egebæk og Silbersted samt fra Slesvig.

Derimod har Tuxen *t* fra Kosel: „de Brod vull opp hebbt"[2]; jeg har *t* fra Hollingsted, og har på forespörgsel erfaret, at alle byer i dette sogn have *t*, undtagen colonien Frederiksfelt. Fra Wolde (Bergenhusen sogn, Stapelholm) har Tuxen *t*:

„Dat doht de lütjen Müs, de hebbt gar ken Schoh", side 90, men kort efter *t* og *n* blandet:

twe, de mi decken,
twe, de mi wecken,
twe, de mi de Weg wiest.

[1]) At det forholder sig således i byen Slesvig, støtter sig rigtignok til en Friser, som havde lært plattysk der.

[2]) Side 91.

Her anser jeg imidlertid *n* for falsk, måske sat for versemålets skyld. Verset er vist oversat fra dansk; Hagerup, Bemærkninger om sprogforholdene i Angel, III, 8 (side 33):

„to te å dæk mæ,
to te å væk mæ“,

hvor lige efter „vis“ og „Paradis“ rime, hvilket ikke er tilfældet i digtets plattyske form. Hele verset har stor lighed med Thrands Credo på Færøerne. [Se Hagerup Om det danske sprog i Angel, 2den udgave ved Lyngby s. 180 f. og Lyngbys fortale s. VIII f.]

Hertil kan endnu föjes, at i Holsten findes *t* både i Ditmarsken og i egnen omkring Kiel; det første kan ses af Groths Quickborn, det andet ses af en sprogprøve hos Firmenich, der anføres hos Tuxen side 94, hvor overskriften lyder: „De — Buern vörtellt sick...“

20. Forklaring af *n* i nutiden (*t* er forklaret i § 14). 1) Man kan forklare *n* som höjtysk indflydelse. Dette synes Tuxens mening, side 18: „I Plural have Verberne i alle Tider de höjtyske Endelser“. 2) Forsåvidt som *n* også udstrækkes til 2den person (nutid og fortid), kan man gå ud fra det forhold, som findes f. ex. i Hollingsted (*n* i fortid, *t* i nutid) og tænke sig, at *n*, der allerede i forvejen var enerådende i fortidsformen, er trængt ind i nutiden fra denne.

21. Foruden dette *n* i udsagnsordene, hvor sydslesvigsk har *t*, ere de vigtigste afvigelser:

1) I navneordenes böjning forekommer flertalsdannelse med *e*,

stol, stole, hvor Hollingsted i flertal har	*stol*
hand, hænne	*hæn*
nakt, nækte	*nakken*,

sml. Tuxen § 10.

22. 2) I de regelrette svage udsagnsord bliver fortiden betegnet med *e* (den lidende tillægsform med *t*), f. ex. han gjorde hedder *måke*, ligeså *måle* (pinxit). Tuxen s. 15 har *-er*; dette findes ligeledes i alle de angelske sprogprøver hos Tuxen side 82—84 (i Brodersby høres i

dets sted en svag og utydelig lyd, Tuxen side 85). Derimod har Tuxen (s. 91) fra Kosel: *måk* og flere lignende former.

Imellem Egebæk og Silbersted er den forskel, at 2den person ental i Egebæk ender på *-st*, i Silbersted på *-s*: du *drengst*, Egebæk, *drengs*, Silbersted (drikker); *værst*, Egebæk, *værs*, Silbersted (var).

Anmeldelser.

Leifar fornra kristinna fræða íslenskra . . . . . . prenta ljet **Þorvaldur Bjarnarson.** Kaupmannahöfn 1878. XX. + 207 ss.

I fortalen til „Um frumparta“ siger prof. Gíslason: Ef vel væri, ættu að vera tvennskonar útgáfur af því sem ritað er á íslenzku í fornöld. Í fyrsta lagi ætti að prenta allar helztu skinnbækur, án þess að neinu væri breytt, svo að blaðsíða svaraði blaðsíðu, lína línu, orð orði, stafur staf, band bandi, púnktur púnkti, og allt eptir því. . . . . . Í öðru lagi þarf almenníngur eins fyrir því að halda á þesskonar útgáfum, þar sem allt er fært til rjetts og stöðugs ritsháttar, eptir því sem næst verður komizt, að menn hafi talað í fornöld á þeim stað og tíma, er hver bók hefur verið rituð. — Des værre er kun meget få af vore gamle håndskrifter udgivne på den første måde; så vidt jeg véd, har vi kun den fotolitografiske udg. af Elucidarius, samt Gíslasons udg. af de yngre brudstykker af samme bog, Íslendingabók og Reykjaholts máldagi (dog er linjeinddelingen ikke bevaret i disse sidste). Af typografiske grunde har enkelte udgivere (Bugge, Finsen, Gíslason, Wisén) opløst forkortelserne men antydet dem ved kursiv; men i den störste mængde udgaver med ikke-normaliseret retskrivning (navnlig prof. Ungers) er forkortelserne opløste, uden at læseren kan sé, hvor det er sket.

I fortalen[1]) til den bog, hvis titel står over nærværende stykke, siger pastor Bjarnarson, at han har forsøgt alle tre oven nævnte udgivelsesmåder; hvorledes det er lykkedes ham, skal jeg i det følgende forsøge nærmere at vise.

De håndskrifter, som pastor Bj. har udgivet i „Leifar“, hører for största delen til de aller ældste membraner, som der længe har været trang til at få udgivet på en så omhyggelig måde, som vel var mulig; og næppe kunde nogen synes at være mere

[1]) Jeg skal ikke nærmere opholde mig ved fortalen, uagtet der på sine steder nok kunde være grund dertil.

skikket dertil end pastor Bj.: som Islænding har han en praktisk indsigt i sproget, som vi andre tit må savne, som forhenværende arnamagnæansk stipendiat har han den fornødne færdighed i at læse håndskrifter, og som teolog og spesialist i middelalderlige teologiske skrifter har han kunnet give henvisninger til den hellige skrift og de latinske originaler, der i höj grad letter forståelsen af de islandske tekster; i det mindste har anmælderen mange gange haft nytte af dem.

Den störste part af bogen optages af AM 677, der des værre ikke er trykt med bevarelsen af forkortelserne, men hvor det, „sem bundið var, hefir verið prentað með skáletri". Ja således står der på side I, men side XVII står der: „þótt þſ og nſ hafi verið dregin saman í eitt, þá hefir eigi verið gerð grein fyrir því; eins má vel vera að eigi hafi ávallt verið prentað með skáletri *ı* eða *e*, þarsem það var dregið saman við ð í hdr. í henni hefir og ávallt verið prentað *eıgı* þarsem í 677 stóð ñ. og *oc* þarsem í þeirri bók stóð ⁊[1])". Det er en af de besynderlige inkonsekvenser, hvoraf bogen lider, ti småordene kan tit være af stor interesse i fonetisk henseende; i AM 237 er det f. eks. nætop tilfælde med *eıgı*, idet eıgı og mıkıll er de eneste ord, hvori det ubetonede *ı* skrives med *ı* og ikke med *e*. Ofte skrives der i 677 *oc* og *eıgı* helt ud, men hvor det sker, kan man ikke sé af pastor Bj.'s bog. I fortalen burde der ligeledes været gjort opmærksom på, at ꝺ, ꞇ og ꝼ gengives med de tilsvarende latinske bogstaver[2]), samt at der på de fleste (hvorfor ikke alle?) steder er trykt store begyndelsesbogstaver i egennavnene, uagtet hdskr. har små[3]). Blandt andre ting, der burde have været anført i fortalen, skal jeg nævne, at þ, ð og ę ikke havdes i kursiv i trykkeriet, hvorfor f. eks.: ꝩ̇ſ gengives ved *gv*ðſ (3^{31}) eller *gv*þſ (71^{18}), men hvorfor mꝉ snart gengives ved męl*er* (1^{9}) og snart ved m*é*l*er* (1^{19}), er ikke godt at indsé. Ligeledes burde det have været bemærket, at *r* trykkes med antikva, hvad enten det er sammenslynget med det foregående bogstav eller ikke, side 32^{9} gengives håndskriftets hıa͡rta i den trykte tekst ved hıarta. På nogle punkter har pastor Bj. foretrukket en ukorrekt betegnelsesmåde for en korrekt, som ikke kunde volde nogen typografisk vanskelighed, således skrives svá og sér i hdskr. i regelen sᵃ og s⁷, men hvorfor er det næsten altid gengivet ved *ſva*[4]) og *ſer*? ellers gengiver pastor Bj. jo hdskr's *s* ved *s*. Kort og langt *y* betegnes i hdskr. i regelen ved ẏ og ý, men i Leifar

[1]) s. 56^{10}, 92^{25}, 87^{4} o. fl. st. har pastor Bj. dog gengivet hdskr's ⁊ ved *og*.

[2]) ꝺ bruges dog f. eks. 98^{28}, 103^{26}, 19^{3} o. fl. st., ligesom ꝼ bruges i nogle kapiteloverskrifter.

[3]) de små begyndelsesbogstaver er bevarede s. 93^{6}, 104^{3}, 121^{15}, 133^{5} og flere steder.

[4]) Side 1^{9} står der dog rigtig *sva*.

står i begge tilfælde ý, hvorfor ikke i det mindste meddele læseren dette i fortalen, når håndskriftets betegnelse, som det dog ikke vilde være vanskeligt at gengive, ikke skal udtrykkes?

Kun på nogle få steder forekommer ð i hdskr.; de anføres i fortalen (på ét nær: goððomſ 82^{22}), dog findes ofte mð, vð o. s. v. i hdskr., men „*ð* í *mð* er ekki verulegt *ð*, heldur merkir stúngan, að orðið sje bundið, sb. mþ“ (Frp. 83^{7}), dette står også omtalt i fortalen til Leifar, men mð gengives dog overalt i teksten (f. eks. 74^{6}, 75^{1}, 80^{1}) ved: m*eð*!

Stor inkonsekvents viser udgiveren ligeledes i den måde, hvorpå han opløser de forskellige bönd; for at tage et par eksempler gengives ɔa ved 1) cona 59^{32}, 2) c*on*a 81^{32}, 3) *co*na 83^{1}; ᴍ med z over gengives ved: 1) manz 149^{32}, 2) ma*N*z 114^{8}, 3) m*aN*z 73^{10}, 4) m*aNz* 150^{19}, 5) m(aɴ)z 138^{18}, 6) m(aɴz) 43^{11}, 7) maɴſ 31^{7}. Variatio delectat! Side 92^{22}, $94^{12,30}$ står i teksten eþa, og i anm. meddeles det, at der i hdskr. står ł, side 101^{1}), 115^{1}), 128^{2}) o. fl. st. gengives dette tegn med den runelignende type ᛘ, og s. 126^{8}, 149^{24} o. fl. st. står i teksten eþa, uden at man ved den fjærneste antydning får at vide, at hdskr. har ł. Runen ᛘ (maðr) bevares i regelen i den trykte tekst, dog står der på enkelte steder (16^{10}, 106^{23}) ᛘ i cod. men ma*ð*r (uden anm.) i Leifar.

Ved gengivelsen af skammstafanir hersker der ligeledes stor inkonsekvents i pastor Bjarnarsons Leifar, snart bevares de (f. eks. $22^{2,3}$), snart gengives de med anvendelse af kursiv (28^{20}), snart ved parentes (68^{32}), og snart trykkes de helt ud uden nogen som helst betegnelse af, at de har eksisteret, f. eks. det ofte forekommende ðð med en streg igennem, der stadig trykkes Davıð (52 passim).

Nogle bönd betegnes også ved anvendelsen af parentes (især hyppig i bogens sidste halvdel), således de almindelige forkortelser: ᴍ med r, ᴍ med ι, ᴍ med z, ᴍ med ~, ᴍ med m, ᴍ med a over, der meget ofte gengives ligesom ᴍ ved m(aþr) 115^{7}, m(aɴı) 143^{29} o. s. v.; hvorfor de ikke gengives med kursiv, er ikke godt at vide. Parentesen kan i det hele taget betyde mange ting: den betegner en udfyldt lakune i hdskr. (148, 149 passim), udgiverens egne tilföjelser i teksten (147^{15}), interlinear tilföjelse (142^{24}) samt, som nys bemærket, såvel bönd som skammstafanir.

Rettelser i cod. behandles også på meget forskellige måder, snart meddeles det i anm., at der er en rettelse i cod., snart ikke; grumme sjældent anmærker pastor Bj., at et ord (eller bogstav) er tilföjet i margen eller mellem linjerne; der er næsten ikke en side i hdskr., hvor der ikke forekommer en del af den slags tilföjelser, men det er kun hist og her, at det anmærkes i Leifar. — Når det i cod. ved prikker er betegnet, at to ord skal ombyttes, finder vi dem i regelen ombyttede i Leifar snart med og snart uden tilföjelse af, hvad der står i hdskr., og somme tider finder vi dem ikke ombyttede f. eks. *hıarta* og *hafa* 41^{29},

føtr og *ſva* 56^{16} o. s. v. Ord, som ved prikker under linjen er betegnede som delenda, findes aldrig anførte i Leifar. Hvorfor ikke?

Dette kan formentlig være tilstrækkeligt til at vise, hvor vaklende pastor Bj.s prinsiper har været ved udgivelsen af 677.

I slutningen af bogen findes der en temmelig omfangsrig fortegnelse over de indløbne trykfejl, hvoraf flere er af en temmelig meningsforstyrrende karakter. Dog er det kun et rent forsvindende mindretal af fejlene, der er rettede dèr, ti ved at konferere pastor Bj.s bog med hdskr. har anmælderen ikke fundet en side, på hvilken der ikke findes en ret anselig mængde fejl, som ikke er anførte i trykfejlsfortegnelsen. Læseren vil selv ved at sammenligne de bag i bogen afbildede sider af hdskr. med den trykte tekst kunne sé, at korrekturen ikke er besörget med synderlig stor omhu, navnlig er der en masse fejl i brugen af kursiv. Da pastor Bj. ikke har fundet det fornødent at bemærke, hvilke sider faksimilerne afbilder, anfører jeg det her:

Faks. I.	677 s. 4	(Leifar s.	4)
— II.	— „ 30	(—	„ 51)
— III.	— „ 70	(—	„ 126)
— IV.	655 fr. XXI „ 2	(—	„ 169)
— V.	686 B. „ 2	(—	„ 176)
— VI.	237, 2 bl. 1 sp.	(—	„ 165).

Der findes således 32 fejl på det stykke, der gengiver 677 s. 4, eksklusive de 3 fejl, der er rettede i trykfejlsfortegnelsen; for at tage et andet eksempel findes der på 677 s. 82 (Leifar 148—50) 49 fejl, når man ikke medregner de unöjagtigheder, som står omtalte i fortalen; og således går det næsten på hver side i hele bogen, og de fejl, der forekommer, er ikke altid af en uskyldig karakter: hvilken skade en sådan form som *vılþı* (40^{31}) for *vılꝺı* kan göre, vil vist stå klart for enhver, der kender noget til nordisk sproghistorie. Jeg skal kun anføre nogle enkelte andre fejl, som ikke findes rettede i bogen selv:

Side 1^{17} — ſaɴynꝺı læs ſaɴyrꝺı
— 6^{19} — aꝺ — at
— 9^{11} — verþa er læs verþa þa er
— 30^{6} — Gvþ læs Gvþ/
— 30^{26} — h*ann* ſcılþı læs þ*at* ſcılþſc (således rettet i cod.)
— 33^{17} — foran ſvnþ*er* glemt: os
— 42^{35} — atþ*ue*þı læs atq*ue*þı
— 47^{13} efter dꜹþa glemt: en romula hafþı hrvgt lıf h*er*. *oc* com *til* fegı*n*ſa*m*lıgſ dꜹþa.
— 71^{27} et læs at
— 91^{29} hafþı læs hefþı
— 92^{14} gvþıg· læs gvþıgr*inn*
— 110^{4} aptr læs apt
— 115^{24} ſe*m* oc læs ſe*m* ec
— 120^{8} cꜹpo læs copo
— 122^{23} engı læs *eıgı*

Side 149[19] *klerc* læs *klercınn* (cod. kl'c)

— 150[18] *ọgom* læs *ǫgom*.

Foruden dette er der en hel del steder, hvor der står *vaſ* (f. eks. 122[26]) eller *eſ* (32[9]) for *var* og *er* og omvendt (134[10] & 56[31]), *ø* for *ó* (103[9] læs bón) og omvendt (111[26] l. bønom), *e* for *ı* (23[26] l. trvır) og omvendt (85[22] l. baſe), *v* for *y* (122[12] l. cẏnı) og omv. (148[27] l. Bvſcop), ð for þ (32[16] l. viþ) og omv. (27[27] l. ſtoð) og flere af den slags fejl, som vel i og for sig er ubetydelige, men som ved den store masse, hvori de forekommer, gör stor skade. Enkelte aksenter er udeglemte. — Som en endnu væsentligere fejl må det ansés, at pastor Bj. på mangfoldige steder har glemt at anføre, at der i cod. var et hul, så at det, der stod i Leifar på det pågældende sted, var hans egne udfyldningsforsøg; enhver, som vil jævnføre pastor Bj.s bog med hdskr., vil i løbet af kort tid kunne finde mangfoldige sådanne steder, eksempelvis anfører jeg for pladsens skyld kun et par steder: 38[27] læs *(ſegım)*, 46[9] l. *(þol)ınmøþı*, 27[6] l. *h(ımınſ)* o.s.v. —

Af de andre hdskr., pastor Bj. har udgivet, har anmælderen kun kendskab til 237 og 686 B.

237, det ældste af de os bevarede nordiske hdskr., er udgivet med bibeholdelse af alle bönd, linjeinddelingen o.s.v., og denne udgave giver os altså et meget tydeligere billede af håndskriftets karakter end prof. Ungers udgaver (i norsk homilb. og 2 udg. af Möbius's analecta norrœna). Men ikke des mindre er pastor Bjarnarsons udgave meget langt fra at være fuldkommen. Han har heller ikke hèr fundet det fornødent at gengive den forskel, der i hdskr. göres på y og ẏ; på faksimilet af 237, l. 6, 8, 11 kan man sé, hvorledes det første betegnes. — Det er ofte vanskeligt at afgöre, om et ord i 237 har aksent eller ej, men jeg tör dog nok påstå, efter gentagne gange at have undersøgt håndskriftet nöjagtig, at udgiveren på adskillige steder har undladt at sætte aksent, hvor hdskr. har det (f. eks. 162[7] læs: *varcunnláta*), og sat aksenter, som ikke findes i dette (f. eks. 162[4] læs: *lægıa*), ligesom han på en del steder har trykt ọ for ǫ (163[10] læs: *mǫnnō*) ǫ for *o* (167[11] l. *ſpamonnō*), *e* for *æ* (163[17] l. *hældr*) og flere deslige fejl. Af andre fejl i dette stykke af Leifar skal jeg anføre: s. 162[4] *kırkıo*, hdskr. har aldeles afgjort *kırk.*, 164[4] *hornſteınar* læs *hornſtauar*, 167[13] *Rennov̄*, læs *Rennom*, 167[25] v̄ læs *ver;* endelig står der 167[18] *eor|endrechı* læs *eor|endreche* (ikke *-ðreche*, som det rettes til i trykfejlsfortegnelsen; *ð* forekommer ikke i 237).

686 B er det håndskrift, som er udgivet bedst, kun kunde jeg have ønsket en meddelelse om, at hdskr.s dobbelte *l* er gengivet ved 2 *l*'er, samt om at det sammenslyngede *ar* er gengivet ved usammenslynget *ar*, og at det angelsaksiske *f* og *m* er gengivet ved de tilsvarende latinske bogstaver. 3 huller er udfyldte af udgiveren, uden at det meddeles i anmærkningerne: 175[26] *mẹırı* læs *mẹı(rı)*,

178^{16} *þa vıtʷþez* læs (*þa vıt*)ʷ*þez*, 178^{17} *angꝭs* læs (*an*)*gꝭs*. 3 mindre betydelige fejl er: 168^{6} *cuthberthus* læs *cuthberth*⁹, 176^{10} *þat* læs ꝥ, 178^{16} *hugðı* læs *hvgðı*.

De øvrige hdskr., som er udgivne i Leifar, men som kun er af et meget ringe omfang og på ét nær også temmelig unge, har jeg, som oven anført, ikke gennemlæst, hvorfor jeg selvfølgelig ikke skal indlade mig på at omtale dem.

Faksimilerne, der ledsager bogen, er i det hele taget upåklagelige; i anden linje af 237 mangler der dog en bindestreg foran *gell*, og i nogle eksemplarer står der i første linje af 686 B *h* i steden for ħ.

Jeg tror hermed tilstrækkelig at have påvist, at pastor Bjarnarsons Leifar indeholder så mange fejl og unöjagtigheder, at den kun med stor varsomhed kan lægges til grund ved sproglige undersøgelser og ikke burde hindre en senere udgaves fremkomst.

Jeg vil slutte med udtalelsen af det håb, at såvel de her omtalte hdskr. som AM 619, 645, 673, cod. reg. nr. 1812 og de andre gamle membraner i vore biblioteker snart må finde en omhyggelig udgiver, der vil offentliggöre dem i tidssvarende udgaver.

København den 21. september 1878.

Verner Dahlerup.

L. G. Nilsson, Fornisländsk Grammatik. Första häftet. Stockholm 1879. 88 s.

Det foreliggende første hæfte af hr. Nilssons grammatik indeholder, foruden forord (s. 1—8), lydlæren (s. 9—27) og begyndelsen af formlæren (substantiver, adjektiver, numeralier og pronominer (s. 28—88)). Vi skulle betragte hver af disse afdelinger for sig.

I fortalen, som indeholder en række dels værdiløse, dels urigtige bemærkninger om forskellige grammatiske spörsmål, citerer forfatteren grammatiske arbejder af Bopp, Bugge, Gislason, Grimm, Heyne, Jessen, Lyngby, Munch, Nygaard, Rask, Rydqvist, Schleicher, Unger, Vigfusson. Derimod henvises der på intet sted til det betydeligste arbejde over oldnordisk grammatik, som i nyere tid er fremkommet, nl. Wimmers „Fornnordisk formlära“ ligesom heller ikke til den tyske eller de danske udgaver af dette værk eller til Wimmers skrifter overhoved. Som vi strax skulle se, har denne tavshed sine gode grunde.

Allerede i lydlæren finde vi på adskillige steder en mærkelig overensstemmelse med W.'s fornn. forml., hvorved der dog er at bemærke, at hr. Nilsson gennemgående har valgt andre

exempler til at illustrere reglerne med og tillige udeladt en god del af, hvad der står hos Wimmer. Men overensstemmelsen både i reglernes formulering og anordning er alligevel ofte slående.

Vi betragte f. ex. hr. N.'s § 12; den lyder som så:

12 §. Förlängning.

1. Vokal förlänges, då följande konsonant(er) försvunnit; t. ex. impf. 1. 3. sgl. *vá*, för *vag*, till inf. *vega* (sv. lyfta); impf. 1. 3. sgl. *brá* för *bragð*, till inf. *bregða* (sv. svänga).

Stundom visar sig konsonant-bortkastningen först vid jemförelse med beslägtade språk; t. ex. *nú* (sv. nu), jemf tysk *nun*.

2. Vokal förlänges, då han efterföljes af *tt*, som uppstått genom assimilation af palatal(er) och *t*; alltså impf. 2 sgl. *látt*, för *lagt*, till inf. *liggja* (sv. ligga); impf. 3. sgl. *þótta*, för *þokkta* (!), till inf. *þykkja* (sv. synas).

Stundom visa sig de element af hvilka *tt* uppstått, ej i fornisländskan utan i närbeslägtade språk; t. ex. *máttr* (sv. magt), jemf. tysk *macht*.

3. *a*, *o*, *u* förlängas framför *l* åtföljdt af *m*, *g*, *k*, *p* eller *f*; t. ex. *álmr* (sv. alm), *gálgi* (sv. galge), *bólginn* (sv. uppblåst), *bálkr* (sv. skiljevägg), *álpt* (sv. svan), *kálfr* (sv. kalf), *fólk* (sv. folk), *úlfr* (sv. ulf); äfven skrifves *háls* (sv. hals). Emellertid finna vi nyss antydda regel icke tillämpad öfver allt; t. ex. (hos afljudsverb) impf. sgl. *svalg* (sv. svaljde), ej *sválg*.

i-omljud af de nu antydda *á*, *ó*, *ú* äro desamma som af *a*, *o*, *u*; alltså *álpt*, nomn. pl. *elptr*; säkra *u*-omljud af nämda *á* kunna svårligen påvisas; t. ex. dat. pl. *kálfum*.

Hos Wimmer lyder det pågældende afsnit således:

§ 16. Vocalförlängning. a) Vocalerna förlängas till ersättning för bortkastade consonanter, särskildt *n*, *h* (*g*) och *u*, mera sällan andra: *áss* bjelke = got. *ans*; *ást* kärlek = got. *ansts*; . . . . . . *lá* jag, han låg för **lag* (**lah*) af *liggja*; . . . . *brá* jag svingade, för **bragð* af *bregða* . . . .

b) Likaledes förlängas vocalerna framför *tt*, när detta har uppstått genom sammansmältning af *t* med en föregående guttural (= got. *ht*): *átta* åtta, *nátt* eller *nótt* natt, *réttr* rätt, *flétta* fläta, *dóttir* dotter = got. *ahtau*, *nahts*, *raihts*, **flaihtan*, *dauhtar*; nht. *acht*, *nacht*, *recht*, *flechten*, *tochter*.

c) Framför *lk*, *lg*, *lp*, *lf* och *lm* hafva **a**, **o** och **u** på Island (men icke i Norge) temligen tidigt öfvergått till **á**, **ó** och **ú**, t. ex. . . . .; *fólk* folk; *gálgi* galge = got. *galga*; *hjálpa* hjelpa = got. *hilpan* . . . *úlfr* ulf = got. *vulfs*; *hjálmr* hjelm = got. *hilms*, o. s. v. (Dock *skalf*, *skulfum*, *skolfinn*, præt. och part. præt. af *skjálfa*.) Likaledes är **a** förlängdt framför *ls* i *háls*. Doch behålles vid *i*-omljud alltid **e** och **y** af de ursprungligen oförlängda vocalerna *a*, *o* och *u* (*kálfr* kalf — *kelfa* kalfva; *tólf* tolf — *tylft* tolft; . . .). I de äldsta isländska handskrifterna öfvergår detta *á* genom *u*-omljud till *ó* (*hjálmr* hjelm — dat. pl. *hjólmum*, senare *hjálmum*; *hjólp* hjelp, senare *hjálp* § 11 c) . . . . .

Som den sagkyndige læser strax vil have set, stemmer hr. N.'s text i alle væsentlige punkter nöje med Wimmers; han afviger kun fra Wimmer ved at udelade forskellige ting, som han hellere skulde have medtaget, og ved at forandre Wimmers bemærkning: „I de äldsta isländska handskrifterna öfvergår detta *á* genom *u*-omljud til *ó*“ til „säkra *u*-omljud af nämda *á* kunna svårligen påvisas“, hvilket han hellere ikke skulde have gjort, da han ved løselig at blade f. ex. i den Stockholmske homiliebog kunde have fundet „sikre“ exempler på den nævnte omlyd i massevis. — Lignende interessante overénsstemmelser findes, som ovenfor antydet, på flere steder i hr. N.'s lydlære; man sammenligne f. ex. hr. N.'s § 15, 1—2 med Wimmers § 18, a—b; hr. N.'s § 19, 1—5 med W.'s § 24, C, a—d; hr. N.'s § 18, 5 med W.'s § 23 b; hr. N.'s § 20 og W.'s § 26, a; hr. N.'s § 1, 4 (med „obs.“) og W.'s § 15 (med anm.) osv. osv.

Iøvrigt er hr. N.'s lydlære af den beskaffenhed, at den ikke opfordrer til en indgående kritik: overalt, hvor forfatteren ikke har skrevet ud af Wimmers bog, træffe vi på de mest forældede anskuelser og den mærkeligste uvidenhed om ting, som for længe siden ere blevne videnskabens fælleseje. Blot exempelvis skal jeg anføre, at hr. N. endnu stadig går ud fra, at *e* og *o* overalt ere at anse for de yngre lyd ved siden af *i* og *u*, og at brydningen altid opstår af *i*, at hr. N. ansætter de svage verbers præteritumssuffix som *-da* (*setta* af *setda* (!), ja endog *orta* af *orkda* (!!), *orkta* s. s. 21), skönt en meget dunkel bemærkning i fortalen synes at antyde, at han har en vis forestilling om det urigtige heri (s. s. 6), at han ikke omtaler, at *v* kan omlyde et foregående *e*, *i*, *í* til *ø*, *y*, *ý*, at han ikke omtaler, at det af *z* opståede *r* kan bevirke *i*-omlyd etc. etc. Det vil herefter ikke forundre nogen, at hr. N. åbenbart også er aldeles ubekendt med alle de for den nordiske grammatik så vigtige arbejder, som ere fremkomne, siden Wimmers fornn. forml. blev udgivet: intetsteds finde vi det mindste spor, der kunde tyde på, at forf. har kendt f. ex. blot Lefflers afhandlinger om *i*- og *v*-omlyden, Verners undersøgelser om lydfremskydningen og aflyden, eller Wimmers bemærkninger om oldnordisk grammatik i fortalen til 2den udgave af „Oldnordisk læsebog“ — alt dette er, som sagt, for hr. N. fuldstændig terra incognita.

Tillige forekommer der på flere steder i hr. N.'s lydlære så grove fejl, så aldeles meningsløse opgivelser, at man ikke begriber, hvorledes forfatteren har kunnet nedskrive dem. Som en mundsmag anfører jeg følgende. I § 4, 1, som behandler vokalernes og diftongernes udtale i oldislandsken, gives der f. ex. om *á* kun følgende oplysning: „*á* kan praktiskt (!!) uttalas som *å* (svenskt eller danskt).“ Om *a*, *e*, *é*, *í*, *o*, *ý* læres, at de „vid den tid, då alfabetet infördes, väsentligen uttalats så, som de nu mera uttalas i Danmark, Norge og Tyskland, ja äfvenledes så, som de uttalas i Sverge.“ *a*, *e* og *o* udtales som bekendt

ingenlunde ens i Danmark, Norge, Tyskland og Sverig, hvorfor hr. N.'s bemærkning ikke er synderlig vejledende. Hvorledes *é*, *í*, *ý* udtales i Tyskland er anmelderen — og vel flere end ham — ganske ubekendt. Hr. N. burde ikke have undladt at tilföje en note herom. Ang. *u*, *ú* og *ó* lærer hr. N., at de „kunna icke ha haft det svenska uttalet af *u* och *ó*.“ Det er en sandhed, men en lidt mere positiv bestemmelse havde ikke været af vejen.

Et sted optræder forf. som lydfysiolog, hvilket fag man måske efter det nærmest foregående kunde tro måtte ligge ham noget fjærnt. Det er den yderst vanskelige, fysiologisk hidtil uforklarede overgang af *nn* till *ð* foran *r*, der ikke har ladet hr. N. i ro. „Denna öfvergång,“ oplyser han s. 19, „tyckes ha uppstått på så sätt, at *nn* framför *r* förlorat nasaleringen, dervid blotta artikulationen i munnen qvarstått i form af *ð*.“ Hermed kunne vi passende forlade lydlæren; læseren vil nu ialfald ikke have grund til at forbavses, såfremt hr. N.'s fortsatte fysiologiske granskninger skulde føre til det resultat, at, når f. ex. *mm* engang mister nasaleringen, da den „blotta artikulationen i munnen qvarstår i form af“ *v* eller — hvorfor ikke? — *t* eller *g* eller en anden af alfabetets lyd, der ikke havde drömt om en slig genesis.

Vi gå nu over til flexionslæren og betragte först substantivböjningen.

Hr. N. følger efter sit eget udsagn i fortalen med „ett par smärre undantag“ Gislasons inddeling af substantiverne, men da han ikke kan lide „de komparativa benämningarna“ *a*-, *i*-, *u*-stammer etc., opstiller han schemaet efter „praktiska kännetecken“. Hans system får derefter følgende udseende (cfr. s. 28—29):

I. Starka Deklinationen.

1.	mask.	*vargr*, dat. sgl. *vargi* (ej *vergi*).	a) i-omljud framkalladt af vokal (*i*) saknas.
2.	fem.	*för*, nomn. pl. *farir* (ej *ferir*).	
3.	neutr.	*fat*, dat. sgl. *fati* (ej *feti*).	
1.	mask.	*höttr*, gen. sgl. *hattar*, dat. sgl. *hetti*.	b) i-omljud framkalladt af vokal (*i*) finnes.
2.	fem.	*tönn*, gen. sgl. *tannar*, nom. pl. *tennr* (af *tannir*).	
3.	neutr.	saknas.	

II. Svaga Deklinationen.

1.	mask.	*granni* (ej *grenni*), nomn. pl. *grannar*,	a) i-omljud framkalladt af vokal (*i*) saknas; (*i* finnes ej uti ändelsen hos feminina och neutra).
2.	fem.	*tala* „ „ *tölur*,	
3.	neutr.	*hjarta* „ „ *hjörtu*,	
1.	mask.	*dómandi*, nomn. pl. *dómendr* (af *dómandir*).	b) i-omljud framkalladt af vokal (*i*) finnes.
2.	fem.	*gleði* (af *glaðr*).	
3.	neutr.	saknas.	

Ved denne „praktiske“ opstilling, som foruden at være meningsløs i sig selv[1]) tillige vil være langt vanskeligere endog for „nybegynnaren“ end inddelingen efter stammer i Wimmers fornn. forml., har hr. N. imidlertid vundet én stor fordel: den nemlig, at anordningen af stoffet er bleven så forskellig fra Wimmers som vel muligt, idet man hos hr. N. næsten altid på tre forskellige steder må søge, hvad der hos W. findes samlet under ét. Dette er, som sagt, for hr. N. en uvurderlig fordel, ti derved har han opnåt, at de læsere, som ikke just foretage en detallieret sammenligning af Wimmers grammatik og hr. N.'s værk, let undgå at se, at der i flexionslæren findes endnu mærkeligere overensstemmelser end de, vi ovenfor traf på i lydlæren.

Et af de store fortrin, hvorved Wimmers grammatik udmærker sig fremfor alle tidligere er, som enhver, der kender noget til den oldnordiske sproglære, véd, de overordentlig righoldige exempelsamlinger, de talrige og nöjagtige angivelser af alle afvigelser fra hovedreglerne, som helt igennem ledsage fremstillingen af böjningssystemet. Disse opgivelser og samlinger — frugten af lang tids kyndige og ihærdige arbejde — har hr. N. i sin grammatik „benyttet“ på en måde, som hidtil har været ukendt indenfor den nordiske filologi. Sågodtsom alt det faktiske er — undertiden ord for ord — ligefrem skrevet ud af Wimmers bog, men for at overensstemmelsen ikke skulde blive for iöjnefaldende, har hr. N. overalt, hvor det lod sig göre (stundom også, hvor det ikke lod sig göre), foretaget udstregninger og omflytninger (således ere exempelrækkerne hos W. alfabetisk ordnede, medens hos hr. N. ordene på må og få ere kastede imellem hinanden). Tillige har hr. N. som oftest valgt et andet deklinationsparadigma end W., og det hos W. opstillede er da flyttet ned imellem exemplerne. For at give et indblik i hr. N.'s fremgangsmåde, aftrykker jeg hans behandling af de hunkönsord, der böjes som *rót*, *tönn* osv. og stiller Wimmers text ligeoverfor, dog således, at jeg omordner W.'s exempler på samme måde, som hr. N. har gjort, og ligeledes udelader de samme ord, som hr. N. har fundet for godt at springe over. „Hufvudparadigm“

---

[1]) Dette udtryk er ikke for strængt. At göre inddelingen afhængig af, om *i*-omlyden er bevirket af *i* eller af *j*, kunde kun have nogen mening, hvis omlyden i første tilfælde anvendtes som deklinationsvehikel, i sidste ikke. Men det er, som bekendt, ingenlunde tilfældet: i *gleði*, hvor omlyden bevirkes af *i*, går den gennem hele böjningen ligeså fuldt som f. ex. i *beðr*, hvor den bevirkes af *j*. Desuden leder det nævnte princip, som man vil have sét, hr. N til den urimelighed at påstå, at intet neutrumsord hører til samme klasse som *höttr*. Siden hen er hr. N. rigtignok kommet på bedre tanker, idet han i deklinationsoversigten opfører *fé* sammen med *höttr*, men — herved er der atter en hage, ti *fé* er af gode grunde hindret i at få i-omlyd i dat. Meningsløst bliver det, hvorledes man end drejer det.

er hos hr. N. *tönn*, tillige anføres böjningen af *gás*, *bók*, *mús*; hos W. ere paradigmerne *geit*, *önd*, *rót*, *mús*. Vi betragte altså

hr. Nilssons § 47. 2 ff.	og Wimmers § 55 ff.
Hr. N.'s § 47. 1.: Såsom **tönn** dekilneras t. ex. önd (sv. and) — spöng (sv. spång) hönd (sv. hand) — mörk (sv. mark, *i vigt*) strönd (sv. strand) — hönk (sv. hank) stöng (sv. stång) — töng (sv. tång). Se iakttagelser, 7.	W. § 57: Som **önd** böjas orden med *a* i roten: *hönd* hand, *strönd* strand, *stöng* stång, *spöng* spång, *mörk* 1) skog 2) mark (i penningar eller vigt); *hönk* hank, *töng* tång, *tönn* tand.
Hr. N.'s § 47. 2. Såsom **tönn** dekilneras hnot (sv. nöt) — stoð (sv. stolpe). Se iakttagelser, 7. Hit (til grupp 2) kan ock räknas *dyrr*, som saknar singl., och böjes: nomn. dyrr gen. dura, dyra dat. durum, dyrum ack. dyrr. Utom. femin. plur. *dyrr* finnes ock neutr. pl. *dyrr*.	W. § 58, d. [Som **rót** böjas] orden med *o* och *u* i roten: *hnot* (gen. *hnotar*; plur. *hnøtr* eller *hnetr*, dat. *hnotum*, gen. *hnota*) nöt, *stoð* (plur. *støðr*, *steðr*, senare äfven *stoðir*) stolpe, *dyr*(*r*) (blott i plur., dat. *durum*, gen. *dura*, senare äfven *dyrum*, *dyra*) dörr. Anm. Jemte femininet *dyrr* (äfven skrifvet *dyr*) förekommer äfven neutr. plur. *dyr*, *dyrr* (§ 34, a) . . . . . .
Hr. N.'s § 47. 3. Såsom **tönn** dekilneras: tá (sv. tå) — gás (sv. gås). tág (sv. tåga) Se iakttagelser, 7; nått ses 48 §, 1.	W. § 58 b. [Som **rót** böjas] orden med *á* i roten: *tá* tå, ... *tág* rottåga, ... *gás* gås . . . .
Hr. N.'s § 47. 4. Såsom **tönn** dekilneras t. ex. bók (sv. bok) — nót (sv. not) bót (sv. bot) — fló (sv. loppa) rót (sv. rot) — kló (sv. klo) glóð (sv. glöd) — ró (sv. jernplåt). Se iakttagelser, 7.	W. § 58, a. Som **rót** böjas orden med *ó* i roten: *bók* bok, *bót* bot, *glóð* glöd, *nót* fiskenot; samt med *ó* i slutet: *fló* 1) lager, 2) loppa, *kló* klo, *ró* jernplåt.
Hr. N.'s § 47. 5. Såsom **tönn** dekilneras t. ex. mús (sv. mus) — brún (sv. ögonbryn). lús (sv. lus) Se iakttagelser, 7.	W. § 58 c. [Som **rót** böjas] orden med *ú* i roten, (som *mús*): *lús* lus . . . . *brún* ögonbrun.
Hr. N.'s § 47. 6. Såsom **tönn** dekilneras: kverk (sv. den vinkel, som bildas af hakan och halsen) — síld (sv. sill), vík (sv. vik), geit (sv. get)	W. § 56. Som **geit** declineras de ord, som icke kunna erhålla något omljud: *kverk*, strupe, *grind* grind, *rist* vrist, *flík* flik,

grind (sv. grind) greip (sv. hand)
rist (sv. vrist) eik (sv. ek), m. fl.
flík (sv. flik)

Se iakttagelser, 7.

På grundstafvelsens vokal (diftong) kan ändelsens vokal (*i*) ej verka.

síld sill, *vík* vik, *greip* hand, *eik* ek.

Hr. N.'s § 47. 7. Iakttagelser.

a) Rörande genit. sgl.

De, som ha *ö* för *a* uti nominativens rotstavelse, återfå *a* uti genitiven; t. ex. *tönn*, gen. *tannar*. Några feminina på *-g*, *-k*, få i genit., utom ändelsen *-ar*, äfven ändelsen *-r*, och i senare fallet *i*-omljud; t. ex. *mörk*, gen. *markar* och *merkr*; *stöng*, gen. *stangar* och *stengr*; *töng* (sv. tång), genit. *tangar*, *tengr*; några feminina få i genit. sgl. *-r*, men ej *i*-omljud; t. ex. *mjólk* (sv. mjölk), gen. *mjólkr*; *vík*, gen. (naturl.) *víkr*.

Dette følger af W.'s § 55 (jfr. § 57 og § 14).

W. § 55. ... Dock hafva flere ord, särdeles de på *g* och *k*, i gen. sing. *-r* och *i*-omljud ....

W. § 57. anm. 1. ... *mörk* (mark) heter i gen. *merkr*; *mörk* (skog), *töng* ... har i gen. både *markar*, *tangar* ... och *merkr* (mera sällan), *tengr* ...

W. § 56. anm. 1. ... *mjólk*, *vík* hafva i gen. sg. ... *mjólkr*, *víkr*; ...

tá har genit. sgl. *tár* för *táar*, enl. 15 §, 2, men *fló*, *kló*, *ró* har genit. sgl. *flóar*, *klóar*, *róar*.

W. § 58 b. *tá* (gen. *tár* § 18, b jfr. § 38 ...)

W. § 58 a. *fló* (gen. *flóar*; ....)

b) Rörande dat. sgl.

En del ord få ofta endelsen *-u*; sådana äro *mörk*, *rönd* (sv. rand), *strönd*, *stöng*; dativ *mörku* etc. *hönd* har dat. *hendi*.

W. § 57, anm. 1. *hönd* har i dat. sing. *hendi* ... *mörk* (skog), *rönd*, *strönd*, *stöng* både *mörk*, *rönd*, *strönd*, *stöng* och ofta *mörku*, *röndu*, *ströndu*, *stöngu* ...

c) Rörande nominativ och ackus. plur.

i-omljud inträder här; t. ex. *önd*, pl. *endr*; *tönn*, pl. *tennr*; *hnot*, pl. *hnetr*; *bók*, pl. *bækr*; *fló*, pl. *flær*; *ró*, pl. *rær*; *tá*, pl. *tær*. — Några få i nomn. och ackus. plur. både *-r* (med *i*-omljud) och *-ir* (utan *i*-omljud); t. ex. *álpt* (sv. svan), pl. *elptr* och *álptir*; *mörk*, pl. *merkr* och *markir*; *tág*, pl. *tægr* och *tágir*.

At *i*-oml. indtræder i n. a. pl. bemærker W. § 55 (jfr. § 53) og illustrerer det ved paradigmerne *önd*, *rót*, *mús*.

W. § 57 anm. 2. Ordet *álpt* svan .... böjes vanligen regelmässigt efter § 48 (gen. *álptar*, plur. *álptir*);

likväl finnes i pl. . . . äfven formen *elptr* . . . .

W. § 57. anm. 1. *mörk* (skog) [heter i plur. nom. och acc.] både *markir* . . . och *merkr* . . . .

tág opfører W. § 58, b. som regelmæssigt efter *rót* (altsaa pl. *tægr*) men henviser tillige til § 33, A, a, hvorefter det altså i pl. også kan hedde *tágar* el. *tágir*.

En del andra få uti nomn. och ack. pl. både *-r* och *-ar*; t. ex. *flík*, pl. *flíkr* och *flíkar*; *greip*, pl. *greipr* och *greipar*; *síld*, pl. *síldr* och *síldar*.

W. § 56. anm. 1. . . . I pl. hafva *flík*, . . . *greip*, . . . *síld* . . . äfven *flíkar* . . . o. s. v.

tönn bortkastar stundom i nomn. och ack. pl. ändelsen *-r*; t. ex. *tennr* och *tenn*. Andra låta *r* assimileras med stammens slutkonsonant, t. ex. *gás*, pl. *gæss* för *gæsr*, af *gásir*; *mús*, pl. *mýss* för *mýsr*, af *músir*; *lús*, pl. *lýss* för *lýsr*, af *lúsir*; *brún*, pl. *brýnn* för *brýnr*, af *brúnir*.

W. § 57, anm. 1. . . . *tönn* heter i plur. nom. och acc. *tenn*, *tennr* och *teðr* . . .

Flertalsformerne *mýss*, *gæss*, *lýss*, *brýnn* anføres af Wimmer resp. § 55, § 58 b, § 58 c.

d) Rörande genitiv och dativ plur.

a bortfaller stundom i genit. plur., liksom *u* i dativ. plur.; t. ex. *tá*, gen. *tá*, för *táa*; dat. *tám*, för *táum*; *fló*, gen. *flóa*, men dat. *flóm*, för *flóum*; som *fló* böjes *kló* och *ró*.

W. § 58, b. . . . *tá* (gen. *tár* § 18, b, jfr. § 38, pl. *tær*, dat. *tám*, gen. *tá*) tå . . .

W. § 58, a. . . . *fló* (gen. *flóar*; plur. *flœr*, dat. *flóm* § 18, b, gen. *flóa*) . . . . *kló* klo, . . . *ró* jernplåt . . . .

Jeg har anført foranstående afsnit så udførligt for at stille det klart for enhver læser, med hvilken utrolig dristighed hr. N. „benytter“ andenmands ejendom. Som man vil have set, er — med undtagelse af ét eneste exempel — hele stoffet ligefrem skrevet ud af Wimmers bog, og således går det fort de øvrige afsnit igennem. Fuldstændigt at aftrykke alle de steder, hvor hr. N. ved fremstillingen af substantivflexionen har skrevet ud af W.'s grammatik, vilde blive aldeles uoverkommeligt; jeg må nöjes med at levere en summarisk fortegnelse over de §§, hvor en sådan excerpering har fundet sted, med påvisning af, hvor det tilsvarende findes hos W. — enhver kan da ved at slå efter let overbevise sig om mine opgivelsers rigtighed. På for-

hånd bemærker jeg, at når jeg ikke tager hensyn til de §§, som omhandle de masculine *a-* (*ja-*, *va-*) og *i*-stammers böjning, ligesom heller ikke til de afsnit, hvor de feminine *a-* og *i*-stammers böjning fremstilles, så er dette ingenlunde begrundet i, at de betræffende stykker ere behandlede med mere selvstændighed eller dygtighed end de øvrige dele af hr. N.'s værk. Men disse deklinationer ere foruden hos Wimmer også andensteds (navnlig hos Gislason) behandlede med megen udførlighed og grundighed, og da jo naturligvis endel af stoffet i to fremstillinger af det samme æmne må være fælles, om end fremstillingerne selv indbyrdes ere ganske forskellige, så er det her undertiden vanskeligere at afgöre, om hr. N. har skrevet ud af den ene eller den anden kilde. Dog vilde det også her, for adskillige steders vedkommende, til evidens kunne godtgöres, at W.'s text må ligge til grund for hr. N.'s fremstilling; men en detallieret påvisning heraf må anmelderen give afkald på, for ikke at lade nærværende recension svulme alt for stærkt op. Jeg beder derfor læseren nöjes med efterstående, forhåbentlig tilstrækkelig lange fortegnelse.

I hr. N.'s § 37, 1 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 51, a.

— § 37, 3 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 51, b.; hr. N.'s første anm. er skreven ud af W.'s § 51, b, anm. 1., de to følgende anm. ud af W.'s § 51, b, anm. 2.

— § 37, 5 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 52.

— § 37, 6 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 50.

— § 41, 2 ere alle exx. med undtagelse af *flá* skrevne ud af W.'s § 38 og § 58 a.

— § 46, 4 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 39, anm. 3. Hans „obs." er skrevet ud af W.'s § 39, anm. 5.

— § 46, 5 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 42, b. Indholdet af hans „obs." genfindes hos W. § 42, b med anm. 1.

— § 46, 6 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 42, a. Hans „obs." er skrevet ud af W's. § 42, a med anm. 1.

— § 47 er, som ovenfor blev vist, alting — på én eneste betydningsløs undtagelse nær — skrevet ud af W's. § 55—58.

— § 51 og 52 er alting skrevet ud af W.'s § 38 med anm. 2. De to anmærkninger øverst s. 50 ere skrevne ud af W.'s § 37, anm. 6, anm. 1 og anm. 3.

— § 55 er alting skrevet ud af W.'s § 34, a, b, § 38 med anm. 2 og § 74, anm. 2.

— § 56, 4 ere alle exx. skrevne ud af W's. § 39, anm. 4.

— § 56, 5 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 43, b.

— §§ 60, 61, 64 er alting skrevet ud af W.'s §§ 65, 66, 67.

I hr. N.'s § 65 er alting skrevet ud af W.'s § 60, også de mindre rigtige former *fjandi, fjandr.* At ordet i det ældste islandske prosasprog har *á*: *fjándi, fjándr*, har Wimmer selv fremhævet i oldn. læsebog [2] s. xvi og oldnordisk formlære til skolebrug § 41.

— § 68 er alting skrevet ud af W.'s § 70.

— § 71 er alting skrevet ud af W.'s § 71, 72.

— § 72 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 74.

— § 73 er alting skrevet ud af W.'s § 73.

Læseren mener vist, at ovenstående fortegnelse både er lang og ensformig. Anm. mener det samme, men det var ham ikke muligt at göre den kortere eller at indbringe mere variation deri, når nogenlunde fuldstændighed skulde forliges med billig hensyntagen til tidskriftets plads. Absolut fuldstændighed har anm. desværre ikke kunnet opnå, men han har, for ikke at blive altfor vidtløftig, måttet forbigå flere paragraffer og afsnit, hvor en længere udvikling vilde have været nødvendig for at belyse hr. N.'s metode. Men læseren må ikke tro, at de ikke omtalte paragraffer skjule nogetsomhelst væsentligt i retning af nyt stof eller selvstændig iagttagelse. I adskillige af de ikke nævnte §§ står der slet ikke andet, end hvad hr. N. allerede har anført andensteds i sin bog (man jævnføre f. ex. hr. N.'s §§ 32, 43, 54, 62, 69 med hans § 10, 2), og störstedelen af de øvrige indeholder kun indledende bemærkninger til deklinationsparadigmerne og lignende ting, som ere fælles for alle oldnordiske grammatiker. Kun et par enkelte steder (s. 34, 48—49, 57) anfører hr. N. nogle ganske få citater af håndskrifter og texter som støtte for sine opgivelser, og hertil vilde der naturligvis ikke være noget at sige, hvis ikke det par ubetydelige småting dannede en så besynderlig contrast til den uhyre stofmasse, som han har skrevet ud af Wimmers bog.

Men foruden de hidtil omtalte er der endnu enkelte afsnit tilbage, som indeholder adskillige ord, som ikke findes hos Wimmer. Som de interessanteste af disse fortjene § 56, 6—7, § 63, 1, § 70 at nævnes; de indeholde rækker af ord, der böjes resp. som *klæði*, (*ríki*), *hani*, *gata*. Wimmer opfører i sin gramm. på de pågældende steder kun få exx. på ord, der böjes efter de ovennævnte mønstre, da sådanne jo findes i sproget i så overordentlig stor mængde, at enhver ved et kvarters tid at blade i en ordbog vil kunne samle exx. i hobetal. Hr. N. har ikke skyt at påtage sig en slig ulejlighed, og det vilde være uretfærdigt at nægte, at hans flid har båret frugt. Han har ialt fundet 21 ord, som ikke står hos Wimmer. Men, som antydet, ved at anvende ca. en time, vilde hr. N. have kunnet finde langt over 100.

Wimmer anfører böjningen af nomina propria sammen med appellativernes flexion. Det er da en selvfølge, at hr. N. i sin grammatik behandler egennavne i et særligt afsnit, men hans metode er iøvrigt ganske den samme som i det foregående, og

der findes i det omtalte stykke intet, der fortjener særlig at fremhæves.

Vi vende os nu til adjektivböjningen. Som bekendt findes der også her hos Wimmer en stor mængde stof, som man ikke træffer andensteds, ligesom også flere vigtige punkter vedrørende flexionen her for første gang ere bragte i orden. Hr. N. benytter naturligvis her W.'s fremstilling på samme loyale måde som i det foregående. Som bevis anfører jeg böjningen af *hár* (*frár*), der først af Wimmer er angivet med nöjagtighed og fuldstændighed. Wimmer anfører *hár* som paradigma; hr. N. ansætter da selvfølgelig *frár*. W. stiller formerne uden *v* foran dem med *v*: *hám*, *hávum* — altså er hos hr. N. følgeordenen *frávum*, *frám*. Men iøvrigt böjes *hár* if. W. (§ 82, anm. 2) på følgende måde:

		m.	f.	n.
Sg.	n.	hár[r]	há	hátt
	a.	há(a)n, hávan	há, háva	hátt
	d.	hám, hávum	há(r)ri	há, hávu
	g.	hás[s]	há(r)rar	hás[s]
pl.	n.	(háir), hávir	hár, hávar	há
	a.	há, háva	hár, hávar	há
	d.		hám, hávum	
	g.		há(r)ra	

og if. hr. N. (§ 86, 3 b) böjes *frár* som så:[1])

		m.	f.	n.
Sg.	n.	frár(r)	frá	frátt
	a.	frávan, frá(a)n	fráva, frá	frátt
	d.	frávum, frám	frá(r)ri	frávu, frá
	g.	frás(s)	frá(r)rar	frá(s)
pl.	n.	frávir, fráir	frávar, frár	frá
	a.	fráva, frá	frávar, frár	frá
	d.		f-r-á-v-u-m och f-r-á-m	
	g.		f-r-á-r-(r)-a.	

Som man ser, består hr. N.'s selvstændighed i, at han har forandret de kantede klammer hos W. til bueformede, og at han har udslettet parentesen om formen fráir (hos W. (háir)). Yderligere kommentar vil for den sagkyndige læser være overflødig.

Ligesom ved substantiverne anfører jeg summarisk de §§, hvor hr. N. åbenbart har skrevet ud af W.'s bog, og her ligesom der er det ingenlunde min hensigt at ville påstå, at hr. N. ikke også har udskrevet en god del af de §§, som jeg ikke anfører.

---

[1]) For bedre oversigts skyld anfører jeg her og i det følg. samme følgeorden af casus som Wimmer har, skönt hr. N. bruger en anden rækkefølge. Ordenen er jo her aldeles ligegyldig.

I hr. N.'s § 83, 3.4 ere alle exx. skrevne ud af W.'s § 80, A, anm. 1, 2.
— § 84, 1. 2. 3 er både fremstillingen af flexionen samt alle exx. skrevne ud af W.'s § 81, cfr. § 82, anm. 2.
— § 86, 1. 2. 3. 4. er ligeledes alt: fremstillingen af flexionen, exx. og regler, skrevet ud af W.'s § 82, 83.

Angående comparationen noterer jeg, at hr. N. mellem de adjj., som i comp. og sup. få i-omlyd, anfører „*dökkr*", hvortil comparativ- og superlativ-formerne angives at hedde *dekkri*, *dekkstr* (ved siden af *dökkvari*, *dökkvastr*). Hr. N. tror altså, at „*ö*" ved i-omlyd bliver til *e*!! Desværre har han glemt i sin lydlære at göre rede for denne mærkelige overgang.

Iøvrigt er hr. N.'s §§ 91, 92, 94, 95 med forskellige udeladelser og omflytninger skrevne ud af W.'s §§ 88, 89, 90. — W. behandler böjningen af de svage verbers perf. part. sammen med verberne i § 144, medens hr. N. flytter det pågældende afsnit hen under adjektiverne (§ 98). Fremstillingen af flexionen har hr. N. lånt fra W., men han har tilföjet de næppe rigtige former *taliðri* (d. s. f.), *taliðrar* (g. s. f.), *taliðra* (g. p.). Tillige har hr. N. tilföjet en note om forholdet mellem formerne på *-ðr*, *-dr* og *-tr*, som synes at stå i en vis forbindelse med de regler, som W. fremstiller i § 24. Men hr. N. har ikke mærket, at han derved kommer i åbenbar modstrid med sin egen § 17. — Jeg forbigår nogle mindre væsentlige punkter og bemærker om talordene blot, at man genfinder hr. N.'s § 100, 5. 6 hos W. §§ 102, 103, hans § 102, 2. 3 hos W. § 105, a, 2, hans § 102, 4 hos W. § 105, b, 1, hans § 102, 5. 6 hos W. § 105, a, 1, hans § 102, 7. 8 hos W. § 105, b, 3; c (med anm.).

Også i det sidste afsnit, pronominerne, er det let at se, hvor hr. N. har sin kundskab fra. Næsten på ethvert punkt, hvor W. afviger fra de tidligere fremstillinger, finde vi hos hr. N. de selvsamme afvigelser. Findes der en sjælden gang hos W. en fejl eller unöjagtighed, går den naturligvis igen hos hr. N. og har undertiden draget flere efter sig. Således anfører W. formerne *hánum*, (*hónum*); *hón* (*hún*) som dat. sg. m. og n. sg. f. af 3dje pers. pron. Hr. N. afskriver naturligvis disse former, uagtet W. selv i on. læseb.[2], s. x f. har bemærket, at forkortelse af vocalen allerede var indtrådt i det ældste islandske prosasprog: *honum*, *hon*.

Særlig karakteristisk er forf.'s behandling af ordene *hvárgi* (*hvárigr*), *hvergi* (*hverigr*), og *nökkurr*. Wimmer opfører først (§ 99, c, 1) de forekommende former af *hvárgi* og derefter, for sig, böjningen af *hvárigr*, hvorhos det påpeges, hvorledes disse to ord gensidig supplere hinanden. Om *hvergi* og *hverigr* bemærker Wimmer (§ 99, c, 2), at de stå i samme forhold til hinanden som *hvárgi* og *hvárigr*, men opfører begges böjning under ét, således at de fra *hverigr* lånte former ere stillede mellem kantede klammer. Hvad gör nu hr. N? Han afskriver først med et par udeladelser fremstillingen af *hvárgi*'s böjning

og derpå fuldstændig flexionen af *hvárigr* efter W.'s bog. *hvergi* og *hverigr*, som W. har behandlet under ét, behandler hr. N. ligeledes under ét og afskriver her W.'s fremstilling så trofast, at han endogså beholder W.'s kantede klammer, som han ellers ikke synes at kunne lide (cfr. ovenfor om böjningen af *frár*). Det får her være nok til sammenligning at anføre masc. sg. af *hvergi*; man har if. Wimmer (§ 99, c, 2):

n. hver(r)gi
a. hverngi (hverngan)
d. hverjungi; [hverigum]
g. hverskis, hverkis (hvergis)

og if. hr. N. (§ 109, 7):

n. hver(r)gi
a. hverngi (hverngan)
d. hverjungi [hverigum]
g. hverskis (hverkis, hvergis)

Som man ser, åbenbarer hr. N.'s selvstændighed sig her kun i ombytningen af en bueformet parentes og et komma (i gen. sg.) samt i udeladelsen af et semikolon (efter *hverjungi*). De andre kön og tal ere lige så nöje afskrevne, blot at hr. N. ganske umotiveret stryger formen *hverrigi* (dat. sg. f.). — At hr. N. heller ikke med hensyn til disse ords böjning har gjort sig bekendt med W.'s bemærkninger i oldn. læsebog[2] s. xx, turde det være overflødigt at bemærke.

Til slutning endelig et par ord om *nökkurr*. Også dette ords böjning er, som bekendt, ligesom de nysomtaltes først af Wimmer behandlet med den udførlighed, som den fortjener. W. opstiller som hovedform *nökkurr* ved siden af de ældre *nekkverr*, *nakkvarr* — hr. N. gör ligeså; W. anvender i formerne af *nökkurr* corpus, i *nekkverr*, *nakkvarr* derimod petit — det samme gör hr. N. Jeg anfører som ovfr. til sammenligning blot sg. masc. Man har her if. Wimmer:

n. nekkverr, nakkvarr, nökkurr
a. nekkvern, nakkvarn, nökkurn
d. nekkverjum, nökkvorum, nökkurum
g. nekkvers, nakkvars, nökkurs

og if. hr. N.:

n. nekkverr, nakkvarr, nökkurr
a. nekkvern, nakkvarn, nökkurn
d. nekkverjum (nakkvarum), nökkurum
g. nekkvers, nakkvars, nökkurs

Som man ser, skriver hr. N. her ligeså slavisk af efter W., som han plejer; kun har han ombyttet *nökkvorum* i d. sg. med *nakkvarum*; vi skulle strax komme tilbage til denne form. På samme vis er fem. sg. samt hele plur. afskrevet efter W. I neutr. sg. har hr. N. derimod villet være selvstændig; W. opstiller her for n. a. sg. formerne

nekkvat, nakkvat
nökkut;
nekkvert, nakkvart
nökkurt

og for d. sg. formerne

nekkvi, nøkkvi (nökkvi);
nekkverju, nökkvoru,
nökkuru

— hvilken opstilling, som W. i den påfølgende anm. fremhæver, er betinget af, at de fra *hvat* udgående former opr. brugtes substantivisk, medens de øvrige opr. brugtes adjektivisk. Hos hr. N. ere derimod begge rækker blandede sammen til et ubodeligt virvar, hvoraf kun én ting synes klart at fremgå, nl. at hr. N. nærer den urigtige forestilling, at former som *nekkvet*, *nakkvat* udgå fra ældre *nekkvert*, *nakkvart* (cfr. hr. N.'s § 109, 9 og sml. W.'s § 99, a. 3).

Hr. N. bemærker i et „obs.“, at man „för öfrigt“ har „ganska många varianter“. Af disse anfører han imidlertid kun fire, som han har skrevet ud efter W.'s § 99, a, 3, anm. Det må dog herved bemærkes, at de med hensyn til oprindelse forskellige former *nøkkverr*, *nøkkvarr* og *nökkverr*, *nökkvarr*, som W. med rette holder ude fra hinanden[1]), hos hr. N. flyder ud i ét, på grund af at han ikke har fundet for godt at optage 'det af prof. Lyngby „uppdagade“ *ø*', som han med en vrængende vending udtrykker sig i fortalen (s. 7). I en note foretager hr. N. nu det temmelig overflødige arbejde at deklinere disse fire varianter helt igennem og huserer naturligvis her ligeså slemt med neutrumsformerne som ved fremstillingen af *nökkurr*'s böjning, men herved er der ikke anledning til yderligere at dvæle. — Jeg berørte ovenfor hr. N.'s d. sg. m. *nakkvarum*. Hermed forholder det sig på følgende måde. W. opfører med urette i n. sg. f. (n. a. pl. n.) formen *nakkvar* for *nökk(v)or*, men har selv rettet fejlen i oldn. læseb.[2] s. xviii. Hr. N. optager naturligvis formen *nakkvar* og construerer så hertil de imaginære dativer (m. og n. samt pl.): *nakkvarum*, *nakkvaru*, *nakkvarum*, endskönt W. her overalt har de rette former[2]). Men ikke nok hermed: i sine nysomtalte „varianter“ construerer han til *nekkvarr* og

[1]) *nøkkverr* hos W. s. 93[14] er naturligvis kun trykfejl for *nökkverr*.
[2]) Hr. N. forsyner rigtignok alle disse former med parentes, men dette tegn betyder jo hos ham ingenlunde, at de betræffende former ikke existere, cfr. f. ex. hans ovfr. citerede fremstilling af *hvergi*'s böjning.

nökkvarr femininformerne *nekkvar*; *nökkvar* og dativformerne *nekkvarum*, *nekkvaru*, *nekkvarum*; *nökkvarum*, *nökkvaru*, *nökkvarum*! Som læseren ser, går det her ligesom i æventyret: én fjer bliver til fem höns.

Vi have hermed gennemgået det foreliggende første hæfte af hr. Nilssons grammatik afsnit for afsnit fra begyndelsen til enden, og vi have på mangfoldige punkter truffet talrige og forskelligartede prøver på forfatterens uvidenhed, forvirrethed og uformuenhed til at behandle grammatiske spörgsmål. Men hvad værre er, vi have tillige set, at hr. Nilsson i ethvert afsnit af sin bog har benyttet Wimmers „Fornnordisk formlära“ på en sådan måde og i et sådant omfang, at hans arbejde, ialtfald for en meget væsentlig del, må betragtes som et ligefremt plagiat af det nævnte værk. Vi have endelig set, at forfatteren åbenbart har lagt an på at holde sine læsere i uvidenhed om sin kilde, dels ved at foretage forskellige mere eller mindre urimelige udstregninger og omflytninger, dels ved systematisk at fortie Wimmers navn, medens han derimod omtaler en stor mængde andre grammatikere, af hvilke flere sågodt som intet have bidraget til den særlig oldnordiske sproglære.

At en bog, der er bleven til på slig vis, og hvis indhold er af en sådan beskaffenhed, hverken er egnet til at göre videnskaben ære eller til at berede dem glæde, for hvem den nærmest er bestemt, derom er anm. fast overtydet. Om det er sandsynligt, at den vil bringe sin „forfatter“ nogen af delene, dét overlader han til læseren at afgöre.

Berlin 19. juni 1879.

Julius Hoffory

Mindre meddelelser.

Strödda anmärkningar öfver nysvenska konsonantljud.

De arbeten, i hvilka det nysvenska riksspråkets enskilda språkelement gjorts till föremål för vetenskaplig undersökning och klassificering, äro följande:

Sundevall: *Om phonetiska bokstäfver* i Kongl. Sv. Vetenskaps-Akademiens Handlingar för 1855.

Jessen: *De almindeligst kendte levende sprogs lydbetegnelse sammenstillet med lydskriftens* i Tidskrift for Philologi og Pædag. II (1861).

J. A. A.: *Bidrag till Svenska språkets Ljudlära*. Linköping 1869.

Följande tvänne arbeten afhandla förnämligast i landsmål förekommande språkljud; men då härvid naturligtvis äfven riksspråkets ljudsystem kommit i betraktande, måste ock tagas hänsyn till de åsigter, som af dessas författare uttalats:

Leffler: *Om Konsonantljuden i de svenska allmogemålen* I. Upsala 1872.

Noreen: *Fryksdalsmålets Ljudlära* i Upsala Universitets Årsskrift 1877.[1])

Afsigten med denna uppsats är att uppvisa förekomsten af några konsonantljud i det svenska riksspråket, hvilka hittils, så vidt vi veta, icke blifvit uppmärksammade, samt att gifva en noggrannare och, som vi hoppas, riktigare bestämning åt ett eller annat enskildt ljud. Därvid hafva vi dock icke fäst oss vid de i de äldre arbetena förekommande oriktiga uppgifter, hvilka nu kunna anses allmänt öfvergifna, utan hafva endast upptagit sådana uppgifter, som oaktadt sin egen felaktighet kunnat tjäna till bestyrkande af våra angifvanden. — Hvad terminologien beträffar, hafva vi i allmänhet följt Sievers, *Grundzüge der Lautphysiologie* etc. (Indogerm. Grammatiken. B. I.), Leipzig 1876. Termen „klusilt konsonantljud“ i st. f. „explosivljud“ är förut använd af Sundevall, Leffler (i ofvan anförda arbete samt i skriften „*Några ljudfysiologiska undersökningar rörande konsonantljuden*“ I., i Ups. Univ. Årsskrift 1874) och J. A. A. (i arbetet „*De klusila konsonantljuden*“, Norrköping 1876).

1. I *djärf*, *djäfvul* och dylika ord, uttalade „vårdadt“ — d. v. s. i öfverensstämmelse med skriften, icke med språkutvecklingen — är det första ljudet ett *d*, men icke det vanliga alveolara, utan palatalt såsom *j* (och sål. naturligtvis dorsalt bildadt). Vi beteckna det med *d'*. Synnerligen tydligt märker man i ordet *vädja*, att vi här icke hafva det vanliga *d*-ljudet, så vida nämligen ordet uttalas otvunget, ty om man reflekterar på sitt uttal, är det naturligtvis ytterst lätt att här frambringa det alveolara *d*-ljudet. Samma *d'* har ock otvifvelaktigt förut hörts i *gifva*, *gäst* och dyl. ord, som sål. uttalats *d'jiva*, *d'jäst*, ett uttal som ännu fortlefver i vissa dialekter. Ljudförbindelsen *d'j* är sålunda en affrikata, d. v. s. bestående af en klusil konsonant jämte motsvarande (homorgana) spirant; men af denna affrikata återstår i dagligt tal vanligen endast spiranten, så att orden *djup*, *gifva* nu uttalas *jup*, *jiva*. Blott orden *vädja*, *bedja*, *midja* och kanske ett eller annat till hafva *d'* kvar.

Sundevall (s. 49) anser *g* i *gäst* beteckna en palatal („præpalatin“) klusil media. Förmodligen afser han därmed det uttal, som vi ofvan angifvit såsom försvunnet från riksspråket, nämligen med affrikatan *d'j*. Han säger nämligen, att det ofta förväxlas med *dj*, „i det att ord som börja med *dj*, t. ex.: djefvul, djur, djup, ofta uttalas med detta enkla præpalatina ljudet“. Äfven Leffler (s. 23) anser, att „vid vårdadt uttal torde man med Sundevall böra skilja mellan dessa bägge

[1]) Ofvannämda skrifter angifvas i det följande endast med författarnamnet.

ljud" (näml. *j* och begynnelseljudet i *gärning*, som han tecknar med *dj* och i likhet med Sundevall bestämmar såsom palatal klusil media). Rydqvist håller dock före, att *g* i dylika fall i riksspråket öfvergått till *j*, och hvarken J. A. A. eller Noreen anmärka här något särskildt ljud. Förf. har icke häller någonsin hört något annat uttal af dessa ord än med *j*.

2. Med *tj* i *tjuf*, *k* i *känna*, *kj* i *kjortel* betecknas den mot *d'j* svarande starka affrikatan, bestående af den starka spirant, som motsvarar *j* (vi beteckna den med *c*), samt ett palatalt *t* (*t'*). Skilnaden mellan det vanliga *t* och det palatale *t'* märker man tydligt i orden *lättja*, *nyttja*, *gyttja*, hvilka visserligen kunna uttalas med *t*-ljud, men torde i dagligt tal nästan altid hafva det ofvannämda *t*-ljudet. Ingen torde bestrida förekomsten af ett palatalt klusilt konsonantljud i dessa ord. Annorlunda förhåller det sig med orden *tjuf*, *känna* o. s. v., hvilka enligt J. A. A. och Noreen börja omedelbart med spiranten *c*. Af affrikatan *t'c* — ty att det är ur denna, som *c* skulle framgått, synes otvifvelaktigt, åt minstone i sådana ord som i nysvenska skriften tecknas med *tj* — skulle sålunda endast återstå spiranten, på samma sätt som *j* är enda återstoden af affrikatan *d'j*. Denna åsigt kunna vi dock icke dela, utan anse uttalet *t'c* vara det normala, om ock tungan blott ögonblickligt sluter sig till gommen fullkomligt. Om man uttalar *ja* och börjar långsamt, skall man icke märka den ringaste tillslutning af tungan till gommen; men uttalar man däremot *tjäna* like långsamt och försigtigt, så undviker man blott med största möda att låta tungan först taga stöd mot gommen och sålunda bilda en klusil konsonant innan spiranten inträder. Vi vilja försöka ett bevis härför. Orden *erkänna*, *härtjänst* uttalas väl ofta med tydligt *r*, men ännu oftare är *r* försvunnet, och man finner snart, att orden uttalas med det cerebrala *t* — i svenska skriften tecknadt *rt* — framför *c*. Antager man, att *känna*, *tjänst* börja med spiranten *c*, så finge man lof att anta, att i de ofvan anförda orden *r* direkt ersats af detta cerebrala *t*, något som vore aldeles oförklarligt. Men med antagande af ett palatalt *t*-ljud i *känna*, *tjänst*, är det lätt att inse, hvarifrån detta $\widehat{rt}$ kommit. Däremot höres i *klargöra*, *stordjur* altid tydligt *r*, aldrig det cerebrala *d*, ersättningsljudet för *rd*, därför att de enkla orden *göra*, *djur* ständigt uttalas med *j* och ej med *d'j*. — Om man fortfarande betviflar ett klusilt konsonantljuds tillvaro i det vanlige uttalet af *tjäna*, så må man försöka att sätta ett sådant framför *c*. Kan man på sådant sätt frambringa en skilnad mellan uttalet af *tjäna* och det nya *t'cäna*, lika tydlig som mellan *ja* ock *d'ja*, då först erkänna vi, att *tjäna* börjar med *c*. Men ett sådant uttal torde vara högst sällsynt. — Man måste för öfrigt gifva akt därpå, att man använder ett palatalt *t*, icke ett dentalt, ty i senare fallet märker man snart en skilnad.

Om man observerar, att Sundevall bestämmer affrikatan *d'j* såsom en enkel klusil konsonant, så sammanfaller hans uppfattning helt och hållet med vår. Han anser nämligen, att med *k* i *kedja* betecknas en enkel klusil præpalatin (d. v. s. palatal) konsonant. Men likasom han fann en skilnad mellan begynnelseljuden i *gäst* och *djur*,

så uppställer han ock en sådan mellan begynnelseljuden i *kedja* och *tjära*; dock anmärker han, att „ofta uttalas de lika“ (sid. 48). Förmodligen anser han då, att *tjära* bör uttalas på det sätt, som vi ofvan anmärkt, nämligen med dentalt *t'*, men ett sådant uttal måste stämplas såsom mycket tvunget. Leffler, hvilken annars bestämmer denna affrikata i likhet med Sundevall såsom enkel klusil, anmärker ingen sådan skilnad, lika litet som någon annan författare. — Jessen är den ende, som här riktigt funnit en affrikata, och det torde få tillskrifvas hans egenskap af utländing, att han något oriktigt uppfattat dess båda beståndsdelar; han anser den nämligen böra återgifvas med „*tš* (tillige mouilleret)“[1]) (sid 126). — Man må för öfrigt observera, att alla dessa författare i likhet med oss funnit, att en fullständig tillslutning af tungan mot gommen här eger rum.

Anm. De här uppvisade palatala konsonanterna *t'* och *d'* må icke förväxlas med de af Noreen (sid. 8) påpekade palatala *k'* och *g'* i sådana ord som *kisse*, *gitarr*. De senare bildas betydligt längre till baka i gommen än de förra, ungefärligen midt emellan de platser, som intagas af de gutturala *k* och *g* å ena sidan samt *j*, *c*, *d'* och *t'* å den andra.

3. Ett palatalt nasalljud *n'* finnes också i riksspråket, nämligen framför andra palatala konsonanter, såsom i orden *njuta*, *angifva*, *ungefär*, *uniform* (uttal. *un'jeform*), *vänja*, *tänja*, *Linköping*. Vi medgifva, att dessa ofta uttalas med alveolart *n*, men vanligare torde uttalet med palatalt *n'* vara, i synnerhet i obetonade stafvelser såsom i ordet *ungefär*.

4. Vårt *t* är icke den tenuis, som fullt motsvarar median *d* på samma sätt som *p* svarar mot *b*, *k* mot *g*; utan *t* bildas så, att tungspetsen lätt vidrör tänderna jämte tandköttet, under det *d* bildas högre upp, utan att tungan kommer åt tänderna det ringaste. En med vårt *d* fullt homorgan tenuis hafva vi endast hört i norra Dalarne samt hos en person från trakten af Simbrishamn; men det är sannolikt, att den bör återfinnas på flere orter i vårt land. — Man skulle kunna kalla riksspråkets *t*, för en egentlig dental, till skilnad från det alveolara *t*, som motsvarar vårt alveolara *d*.

5. De nasala konsonanterna äro, som man vet, mycket ostadiga, lätt utbytande hvar andra alt efter de olika slag af konsonanter, med hvilka de komma i beröring. Det är därföre ingenting oväntadt, då vi framför det ofvan beskrifna dentala *t* också finna en dental nasal, som vi till skilnad från det alveolara *n* vilja teckna med *n''*. Exempel: *vänta*, *antingen*, *mynt*.

6. Af Sundevall, Jessen, Leffler och Noreen räknas det högsvenska *r*-ljudet bland de alveolara (eller „dentala“) ljuden. J. A. A.s beskrifning („om tungspetsen höjes mot gommen“ etc., sid. 16) visar icke bestämdt, till hvilken kategori han vill hänföra det; åt minstone kan han ej räkna det bland de alveolara. Det säkraste sättet att be-

---

[1]) Det „mouillerede“ *š* är *sche*-ljudet.

stämma dylika ljud, vid hvilkas bildande tungan icke vidrör munhålans öfvre vägg, torde vara att under fortsatt bildande af det ifrågavarande ljudet utsträcka tungspetsen, tils den träffar en fast punkt. Därvid måste man noga aktgifva däruppå, att icke dess klangfärg förändras. Om sålunda vid bildandet af *r* tungspetsen sträckes framåt den punkt, där de alveolara ljuden *d*, *n*, *s* o. s. v. bildas, märker man lätt, att dess klangfärg förändras till någon likhet med *s*. Skall däremot klangfärgen af *r* bibehållas, så träffar tungan slutligen den punkt, där *r͡d*, *r͡t* och öfriga cerebrala ljud bildas. Däraf följer, att äfven *r* är cerebralt[1]).

Denna bestämning af *r* vinner stöd genom ett par språkhistoriska fakta. De cerebrala konsonanter, som uppkommit af äldre förbindelser *rt*, *rd*, *rs*, *rn*, *rl*, och ännu så tecknas, hafva tydligen uppstått på det sätt, att *t*, *d* o. s. v. öfvergått till de cerebrala *r͡t*, *r͡d* o. s. v., hvarefter det föregående *r* försvunnit. I landsmålen uppstår ofta af det s. k. tjocka *l* (ɭ) med efterföljande dentala eller alveolara ljud samma cerebraler, och här är det tydligen det cerebrala ɭ, som gjort äfven den följande konsonanten cerebral och därpå självt bortfallit. Orsaken til framträdandet af de nya cerebralerna måste i förra fallet vara den samma — en föregående cerebral konsonant, d. v. s. *r*. Vore *r* alveolart, kunde företeelsen aldrig förklaras. — En annan omständighet är följande. Det är bekant, att *r* i de flesta landsorter gifver åt ett föregående *ä* eller *ö* ett mera öppet ljud än de hafva framför andra konsonanter, sådana som *k*, *p*, *t*, *s* o. s. v. Däremot får man höra samma nyanseringar af *ä* och *ö* just framför de ofvannämda cerebralerna *r͡t*, *r͡d*, *r͡s*, *r͡n*, *r͡l*, och denna öfverensstämmelse kan ej förklaras genom något annat än den likartade ställning, tungan intar vid bildandet af alla dessa konsonanter. Däraf följer, att också *r* måste vara cerebralt[2]).

7. Det svenska s. k. *sche*-ljudet, betecknadt med *sj*, *skj*, *sk*, *stj* o. s. v., anses af Jessen för en „mouilleret“ dental. J. A. A. säger (sid. 17), att det bildas, „om tungan er höjd mot mellersta delen af gommen“; men sid. 43 räknar han det bland de ljud, som bildas mot bakre gommen, såsom *k* och *g*. Sundevall, Leffler och Noreen kalla det cerebralt („supradentalt“). Att detta ljud dock ej kan få räknas till samma kategori som *r͡t*, *r͡n* o.s.v., ser man t. ex. af *ä*-ljudet i *hässja*, hvilket är det vanliga korta *ä*-ljudet, ej det ofvan omtalta öppna *ä*-ljud, som regelbundet inträder framför cerebralerna. En annan klass, till hvilken man skulle kunna vilja hänföra det, vore palatalernas; men att det ej häller kan räknas dit, visar det alveolara *n*-ljud, som framför det samma förekommer, t. ex. i orden *punsch*, *kanske*, *män'ska*, *ingeniör* (uttal. *inschen'jör*). I det sista ordet är det andra *n*-ljudet palatalt, och säkerligen skulle äfven det första så vara, om *sche*-ljudet

---

[1]) Härvid måste dock anmärkas, att samtlige „cerebrala“ konsonantljud i svenskan väl stå på sista trappsteget bland de cerebrala ljuden och äro nära öfvergången till de alveolara.

[2]) Att man icke behöfver antaga detta vokalernas öppna ljud vara en följd af det bortfallna *r*, inses däraf, att det också finnes framför det cerebrala ɭ i samma trakter, där det förekommer framför de öfriga cerebralerna.

själft vore palatalt. Den egentliga svårigheten vid bestämmandet af denna konsonant tro vi vara den, att man vill inräkna den bland någon viss af de förut kända klasserna[1]). Till indelningsgrund tages här som bekant det ställe i munnen, til hvilket tungan är närmad eller sluten vid artikulationen. Detta sker nu vid de flesta konsonanter på en enda punkt, hvilket gör det möjligt att tala om palatala, alveolara o. s. v. konsonanter. Vid *sche*-ljudets bildning däremot ligger tungan på en längre sträcka ungefär paralelt med munhålans öfre vägg, hvarjämte hon är betydligt mindre närmad den samma än vid andra spiranters bildning. Det är sålunda ett dorsalt bildadt konsonantljud, som vi skulle vilja bestämma såsom palatalt-alveolart. Tungan kommer närmast gommen ungefär vid den punkt, där de palatala *k'* och *g'* bildas; tungspetsen når nära nog fram till öfre tandgårdsvallen, ehuru ej så långt som *s*-ljudets bildande[2]).

8. J. A. A. (sid. 54) påstår, att ord, som nu tecknas med *sk*, *sp* ock *st* i stafvelsers början, i självfva verket uttalas med *sg*, *sb*, *sd*. Såsom bevis anför han, att „*t*-ljudet i *stå* alldeles icke höres sådant som i *hans tå*“. Detta är nog sant, och ganska naturligt, då en olika fördeling på stafvelser eger rum; men däraf, att én olikhet råder, följer ej, att „*t*-ljudet i *stå*“ egentligen är ett *d*-ljud. Denna egendomliga uppfattning skulle vi lämna utan uppmärksamhet, vore den ej senare bekräftad af Leffler och Noreen. Emellertid har intet bevis för den samma blifvit anfördt, och vi anse den aldeles felaktig. Särdeles tydligt framträdande förefaller oss skilnaden mellan *stå* och *sdå*, då, såsom vi ofvan visat, *t* och *d* icke äro fullt homorgana. Men ett bättre stöd för vår uppfattning hafva vi att anföra. Barn, som ännu icke kunna riktigt tala, säga t. ex. „*tå till*“ (stå still), „*kom, ka vi pringa*“ (kom, skola vi springa), och då dessa använda tenues, kan man väl vara säker om, att äfven de fullvuxna göra det. Ty man vill väl icke påstå, att äfven barnen skulle vara förvillade af skrifsättet.

Ett skema öfver det nysvenska riksspråkets konsonantljud skulle altså erhålla följande utseende:

---

1) [Jfr. Hoffory i Kuhns Zeitschr. XXIII, s. 525 ff. — Red.]

2) Vid beskrifningen af denna konsonants frambringande får man ej häller glömma omnämna, att läpparne därvid framskjutas rätt betydligt och rundas. Denna läpparnes ställning, som ju också är egendomlig för *u*-vokalerna, gifver denna konsonant stundom en *u*-omljud liknande verkan på en efterföljande vokal. Så hafva vi ofta hört ordet *gästgifvare* uttalas *jäschövare*, hvilket tydligen är uppkommet på det sätt, att *i* — såsom ofta händer i svenskan — öfvergått till *e*, hvilket därpå af den föreg. konsonanten förvandlats till *ö*. I betonade stafvelser torde ett dylikt omljud mindre ofta förekomma.

		Bilabiala	Labiodentala	Dentala i eg. bem.	Alveolara	Cerebrala	Palatal-alveolara	Palatala		Gutturala
Tenues	Klusiler	p		t		rt		t'	k'	k
	Spiranter		f		s	rs	sch	c		
Mediæ	Klusiler	b			d	rd		d'	g'	g
	Spiranter		v					j		
Liquidæ i vidstr. bem.	Nasaler	m		n''	n	rn		n'		ng
	L-ljud				l	rl				
	R-ljud					r				

Juni 1878.

Isidor Flodström.

In Lucianum.

Philopseud. cap. 13 necessario scribendum est: ἐχειραγώγει τὸν δράκοντα τὸν ἤδη, ὡς φῄς, γεγηρακότα. — Cap. 29 Cobetus et Iacobitius formam verbi, quæ est διατεθήσεσθαι, jure damnaverunt, sed quod infin. fut. διαθήσεσθαι substitui voluerunt, in eo mihi quidem a vero aberrasse videntur; neque enim id, de quo agitur, futurum est, sed jam factum esse Arignotus ex iis, quæ ædes intrans exaudiit, concludit. Quare correctione certe æque facili scribendum est διατεθεῖσθαι. — Cap. 34 miro modo scriptura corrupta est. Vulgo editur: Παγκράτην λέγεις ... ἱερὸν ἄνδρα, ἐξυρημένον, ἐν ὀθονίοις, νοήμονα κτλ., sed in optimis codd. ΦΩ est: ἄνδρα ἱερὸν, ἐξυρημένον ἀεὶ, νοήμονα κτλ., omissis duobus verbis q. s. ἐν ὀθονίοις. In his adverbium ἀεί, quod Fritzschius participio ἐξυρημένον adjungit, certe otiosum est et, si vocabuli vis premitur, etiam ineptum; νοήμονα et propter notionem plane diversam cum ceteris, quibus interponitur, minime convenienter junctum et post ea, quæ de Pancratis doctrina dicta jam sunt, prorsus supervacaneum aperte mendosum esse Fritzschius vere contendit; contra in sacerdote Ægyptio necessario hoc commemorandum esse, quod verbis in editionibus vulgo additis (ἐν ὀθονίοις) significatur, sponte apparet; conferatur v. c. Herod. II, 37. Itaque fieri vix potest, quin in litteris *AEINOHMONA* adjectivum aliquod lateat, cui verba ἐν ὀθονίοις

nterpretamenti loco adscripta fuerint; atque equidem, quamquam id vocabulum, quod pro his litteris conjectura substituam, in lexicis non reperitur, tamen sine dubitatione contendere ausim Lucianum λινείμονα scripsisse. Hujus vocabuli, quod ad similitudinem adjectivorum λινόστολος, λινόπεπλος rursusque δυσείμων, μελανείμων all. recte fictum est, litteris male distractis, id quod propter interpretamentum supra scriptum factum est, ex *ΛΙ* (vel potius *ΛΕΙ*, quod solito errore scriptum fuit) ortum est *ΑΕΙ*, ex *NEIMONA* vero *NOHMONA*; interpretamentum in aliis codicibus servatum est, in aliis omissum. (Quam supra p. 80 proposui conjecturam θυείαν, postea vidi a Batavo quodam Hartmano jam a. 1877 propositam esse). — Quod ad Eucratem attinet, vulgo editores philosophum eum fuisse putant; sed hoc verum non esse Philoclis verba cap. 5 ostendunt: ἔτι καὶ φιλοσοφίᾳ ξυνὼν τὰ πολλά, præterquam quod Lucianus in eo solo non indicat, cujus sectæ fuerit. Ergo fuit homo nobilis et dives (ut ex descriptione ædium ejus statuis ornatarum patet), philosophorum fautor et simia. Eundem sine dubio hominem Lucianus ob oculos habuit in *Hermotimo* (cap. 11: ἐλέγετο δὲ παρ' Εὐκράτει τῷ πάνυ (cfr. *Philops.* cap. 5) δειπνήσας χθὲς γενέθλια θυγατρὸς ἑστιῶντι πολλὰ συμφιλοσοφῆσαι ἐν τῷ συμποσίῳ) et in *Gallo* (cap. 9, ubi Eucrates Micylo: θυγατρός, inquit, τήμερον ἑστιῶ γενέθλια καὶ παρεκάλεσα τῶν φίλων μάλα πολλούς, inter quos erat Thesmopolis philosophus, in cujus locum Micylus invitatur).

Symposii cap. 1 scribitur: οὐ μὴν ἐξ ἀρχῆς γε οὐδ' αὐτὸς ἅπασι παρεγένετο; sed cum verbum q. e. ἅπασι et, quo loco positum est, offendat (debebat enim ante οὐδ' αὐτός poni), nec quidquam aliud significet, quam quod verbis ἐξ ἀρχῆς jam significatum est, vereor, ne lector aliquis hoc verbum ex iis, quæ infra cap. 2 leguntur (ὡς αὐτὸς μὲν οὐ παραγένοιτο ἅπασι), petitum comparandi causa verbis ἐξ ἀρχῆς adscripserit; quare ἅπασι tollendum censeo. — Cap. 2 s. f. potius εἰπεῖν τε οἷα ἥκιστα ἐχρῆν scribendum videtur quam ὅσα. — Cap. 17 init. in codd. est: ὁ μὲν γὰρ Διονυσόδωρος ὁ ῥήτωρ αὐτοῦ ῥήσεις τινὰς ἐν μέρει διεξῄει, in quibus et αὐτοῦ ineptum est et ἐν μέρει intellegi nequit; sed hæc ipsa verba ostendere mihi videntur Lucianum ἀντιῤῥήσεις scripsisse et ex rariore hoc vocabulo (de quo cfr. v. c. Polyb. XVIII, 25) ortum esse, quod nunc scribitur, αὐτοῦ ῥήσεις. Significatur Dionysodorus tum accusatoris, tum rei partes vicissim egisse; et in utrumque locum exerceri declamatoribus morem fuisse satis constat. — Cap. 25 ipsa sententia postulat, ut scribatur: εἰ δὲ δείπνου ἕνεκα ὑπερογίζεσθαί (vel μὴ ἐν δίκῃ ὀργ.) σοι δοκῶ aut simile quid; necesse est enim aliquo utique modo significetur vituperandum videri posse, si quis ob ejusmodi causam irascatur, ut defensio iræ a Dianæ exemplo petita recte adhiberi possit. — Cap. 32 init. scribitur: Χρυσίππου γὰρ μέμνησθε ὑμεῖς; sed cum Zenothemis non ideo irasci possit, quod Chrysippum simpliciter commemorent, sed quod cum irrisione quadam et vituperandi causa hoc faciant, Lucianum non μέμνησθε scripsisse suspicor, sed hoc propter præcedens μεμνῆσθαι male irrepsisse genuinamque scripturam vitiasse, quæ ejusmodi mihi fuisse videtur: Χρύσιππον γὰρ μωμᾶσθε ὑμεῖς — Cap. 45, ubi scribitur: οἱ δὲ ἄλλοι κατέπαυον, aliqua verba excidisse manifestum est; neque enim servi soli eique convivæ, οἱ τὴν μάχην κατέπαυον, turbas (ταραχήν) faciebant, sed multo magis philosophi, qui inter se

pugnabant. Quare in hunc fere modum Lucianus scripserit necesse est: οἱ δὲ φιλόσοφοι ἐμάχοντο, οἱ δὲ ἄλλοι κατέπαυον. Paullo post Lucianum sic scripsisse mihi fere persuasum est: Λαπίθας, οἶμαι (vel γοῦν; codd. οὖν sine sensu) καὶ Κενταύρους εἶπες ἄν, εἰ εἶδες (codd. modo εἶδες ἄν, itidem sine sensu) τραπέζας ἀνατρεπομένας κτλ.

Prometheus s. Caucasus. Cap. 10 editur: οἱ ἄνθρωποι... οὓς εἰκὸς ἦν καὶ τὰ ἐς τὴν ὀργὴν ὀξυτέρους εἶναι τῶν θεῶν; sed insolite additur articulus τὰ, et prorsus ineptum καὶ esse facile perspicitur. Sine dubio olim scriptum fuerat: οὓς εἰκὸς ἦν καὶ κάρτα ἐς τὴν ὀργὴν ὀξυτέρους εἶναι. De Lucianeo hujus adverbii abusu cfr. Cobeti V. L. p. 302. — Cap. 12 scribendum videtur: ῥᾷον γὰρ οὕτω κατάδηλον ἂν γένοιτο; in optimo codice *B* scribitur καὶ δῆλον, sed καί, quod a cett. codd. abest, absurdum est. — Cap. 16 rectius, quam Fritzschius fecit, duo verba sic transponenda esse credo: τό γε ἐργῶδες τοῦτο καὶ ἄλλως ἡδὺ καὶ ἡ φροντὶς (qua maxime το ἐργῶδες illud continetur) οὐκ ἀτερπής, ἔχουσά τινα διατριβήν.

Dial. deorum I, cap. 2 necessario (etiam ex *Ω*, de quo vid. Herwerden) recipienda est hæc scriptura: δοκεῖς γάρ τι ἐρεῖν. Nam λέγειν τι, i. e. aliquid dicere, quod magni momenti sit, illud ipsum esse sponte apparet, quod Juppiter hic dicere debeat; contra ἀληθές, quod vulgo additur, perversum additamentum est, id quod etiam inde patet, quod codices hoc verbum alii alio loco positum præbent.

Icaromenippi cap. 14 Menippo interroganti: τί δ' οὖν πτέρυγι καὶ ὀφθαλμῷ κοινόν ἐστιν; Empedocles, ut nunc quidem scribitur, ita respondet: ὅτι παρὰ πολὺ τῶν ἄλλων ζῴων ἀετός ἐστιν ὀξυωπέστερος, quod responsum meo certe judicio perversissimum est; nam cum particula ὅτι non aliter accipi possit nisi ita, ut significet Empedoclem aliquid indicare velle, quod alæ et oculo commune sit, quid perversius cogitari potest quam hoc responsum, quo nihil ejus generis indicatur? Certum est hæc corrupta esse. Ni fallor, Lucianus sic scripsit: Οἶσθ' ὅτι παρὰ πολὺ... ὀξυωπέστερος, sive voc. οἶσθ' post ἐστιν excidisse putes sive in hoc ipso ἐστιν, quod necessarium non est, latere. Sic Empedocles non statim ad Menippi interrogationem respondet, sed nonnullis præmissis responsum ipsum alio quidem modo verbis continetur, quæ infra leguntur: ἢν γὰρ ἐθελήσῃς ... πτερύξασθαι, κατὰ λόγον τῆς πτέρυγος τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ὀξυδερκὴς ἔσῃ. — Cap. 17 init. suppleo: ἁπάντων οὖν τούτων . . γιγνομένων. — Cap. 20 s. f. editur: οὐ γὰρ ἱκανὰ ἦν αὐτοῖς, ἃ περὶ αὐτοῦ εἰρήκασι τοῦ ἡλίου; sed particula γὰρ hic locum habere non videtur, et impf. ἦν ostendit potius ex notissimo Græci sermonis usu (cfr. Madv. synt. § 113 n. 3) scribendum esse: οὐκ ἄρ' ἱκανὰ ἦν αὐτοῖς. — Cap. 24 legimus: ὑπὸ δὲ τοῦ καπνοῦ τῶν θυσιῶν οὐδ' ἀναβλέπειν μοι δυνατὸν ἦν; sed cum Juppiter terram despectet, ἀναβλέπειν certe pravum est; scribendum est aut ἀποβλέπειν (cfr. cap. 11. 16) aut, quod Madvigio debeo, ἀντιβλέπειν. — Cap. 31 init. idem Madvigius recte vidit scribendum esse: τὸν διατεινόμενον αὐτόν; genetivus αὐτῶν ita demum ferri posset, si τὸν μάλιστα διατ· αὐτῶν scriberetur.

M. C. Gertz.

Om substantivs förening med prepositionsuttryck hos latinska språkets hufvudförfattare inom den klassiska prosan.

Ett bidrag till den latinska stilistiken.

Af Konr. Ahlén.

(Fortsättning.)

3. Vi öfvergå till behandlingen af **de prepositioner, som konstrueras med ablativus,** i deras förbindelse med substantiv.

Ab brukas både i lokal och ännu oftare i öfverflyttad betydelse. Först är att märka dess användning i prepositionsbestämningar till verbalsubstantiv, hos Cicero vanligen i öfverflyttad, hos Livius i lokal bemärkelse. Sådana substantiv äro hos Cic.: *deductio*, *defectio*, *discessus*, *translatio*, *dissensio* m. fl. Rivorum a fonte deductio, Top. 8, 34. Intemperantiam, quæ est a tota mente defectio, Tusc. 4, 9, 22. Pecuniarum translatio a iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri, Off. 1, 14, 43. Dissensio Zenonis a superioribus, Acad. 1, 11, 42. Särskilt må märkas de i en framställning brukliga *declinatio*, *digressio*, *repetitio:* Declinatio a proposito, de Or. 3, 53, 205. Ab re digressio, de Or. 3, 53, 203. Br. 85, 292 etc. A primo repetitio, de Or. 2, 54, 206. — Ex. på rena lokalbest.: Eius a Brundisio crudelis reditus, Phil. 3, 2, 3. 4, 1, 3. Fam. 12, 25, 4. Hoc ab urbe discessu, Att. 8, 3, 3. 1, 13, 2. 3, 25, 1. Jfr. N. D. 2, 12, 34. Fugam ab urbe turpissimam, Att. 7, 21, 1. Jfr. Iter a porta erat eiusmodi, Sest. 63, 131. Hos Livius äro, såsom nämts, rumbestämningarne vanligast till sådana ord som *aditus*, *reditus*, *cursus*, *excursio*, *profectio*, *discessus*, *secessio*, *fuga*: Omnes ad arcem a mari aditus, 26, 20, 8. Post reditum ab Eumene, 44, 28, 1. Cursu a porta, 42, 58, 4. Oram infestam excursionibus ab Hellesponto atque Abydo facerent, 37, 14, 3. Cognita profectione ab Elatea Romano-

rum, 33, 3, 11. Post Magonis ab Oceani ora discessum, 28, 37, 10. 4, 36, 3 etc. Secessio ab suis, 7, 40, 2. Jfr. Ne cui fraudi esset secessio ab decemviris facta, 3, 54, 14. Post fugam a Cannis, 25, 6, 7. 36, 32, 1. Ex. på translat bet.: Regressus ab ira, 24, 26, 15. Defectionis a populo Romano auctores, 9, 16, 6. 24, 36, 9. 25, 23, 4 etc.

Vidare förekommer *ab* hänfördt till *litteræ*, *litterulæ*, *legatus*, *nuntius*, *tabellarius*: Litteræ quoque ab Hannibale ad Philippum inventæ, Liv. 23, 34, 7. Cic. Att. 16, 9, 1. (Habeo a Balbo litteras, Cic. Att. 9, 13, 8. Cat. 3, 4, 8.) Jfr. A Bruto et Cassio litteras missas ad consularis, Att. 16, 7, 1. Nescio quid ab eo litterularum, Att. 15, 4, 1. Legati ab Ardea questi erant, Liv. 32, 1, 9. 34, 60, 1. 37, 4, 6. Legati a Pharsalo animos auxerunt, Liv. 36, 10, 9. 14, 6. 2, 8, 1 etc. Tristem ab Tusculo nuntium, Liv. 5, 28, 13. 10, 43, 2. A Cicerone tabellarius, Cic. Att. 15, 16, 1. Jfr. Ab Attalo Cretenses sagittarii, Liv. 38, 21, 2. Jfr. *οἱ παρά τινος* i grekiskan.

För att angifva ursprung och hemort brukas *ab* vid personer, ett språkbruk, som inom den klassiska prosan är egendomligt för Livius: (Oriundi ab Sabinis, 1, 17, 2.) Coloni a Velitris Romani, 6, 12, 6. Principum a Cora atque Pometia liberos, 2, 22, 2. Incolebant urbem profugi a Thebis, 28, 7, 12. (5, 37, 2.) Incolam a Tarquiniis, 4, 3, 11. — Turnus Herdonius ab Aricia, 1, 50, 3. Ab Ardea Rutulorum, 21, 7, 2. Præfecto Asclepiodoto ab Heraclea ex Sintis, 42, 51, 6. Samma konstr. om en sak: Præsto fuere ab Corintho lembi, 32, 23, 11. Hos Cæsar läses: Quod fugitivis ab saltu Pyrenæo licuisset, BC. 3, 19, 2. Jfr. grekiskans *οἱ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων Ἴωνες. Θρασύβουλος τῶν ἐκ Πειραιῶς καὶ ἀπὸ Φυλῆς ἦν.*

Ab brukas äfven efter substantiv för att uttrycka afstånd och läge i förhållande till andra föremål, en konstruktion, som också nästan uteslutande tillhör Livii språkbruk: Tertiis ab Apamea castris, Liv. 38, 37, 8. Iter omne ab Roma trepida fuga emensus, 26, 41, 16. Mare etiam per totam Italiæ longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum, fama nominis sui implesset, 1, 2, 5. Jfr. Cicero Phil. 10, 5, 10: Exteræ nationes a prima ora Græciæ usque ad

Ægyptum optimorum civium præsidiis tenentur. Dexteris ab Ostia littoribus, Liv. 2, 34, 3. Jfr. Cic. Phil. 6, 5, 12: Aspicite illam a sinistra equestrem statuam. Magnesia ab Sipylo, Liv. 37, 44, 5. Jfr. De te a Magnetibus ab Sipylo mentio est honorifica facta, Cic. Q. fr. 2, 9, 2. Haud parvum munimentum a planioribus aditu locis, Liv. 1, 33, 7.

I temporal bemärkelse brukas *ab* någon gång i tidsbestämningar till substantiv, som ej äro uttryckta med tidsord: Habeo causas plurimas meæ a pueritia observantiæ, Cic. Fam. 10, 4, 1. Tertius ab consulatu Cassii annus, Liv. 4, 20, 10. Urgent philosophorum greges iam ab illo fonte et capite Socrate, Cic. de Or. 1, 10, 42.

Slutligen förekommer *ab* i korta, förmodligen från talspråket hemtade, uttryck dels vid några substantiv, som konstrueras i analogi med likbetydande adjektiv, dels såsom agent. Nästan alla sådana uttryck tillhöra Livii språkbruk: Dissimilitudinem ab illis rebus, Cic. de Or. 1, 59, 252. Vacuitas ab angoribus, Off. 1, 21, 73. Jfr. Liv. 23, 32, 15. Ab externis armis otium fuit, Liv. 3, 14, 2. Spem ab tanto certamine ac labore quietis, Liv. 26, 45, 5. 1, 31, 5. Spe auxilii ab Antiocho, 37, 32, 10. 38, 4, 9. Neque spes veniæ ab Scipione erat, 30, 8, 8. Metu pœnæ a Romanis, 32, 23, 9. Trepida ancipiti metu et ab cive et ab hoste, 2, 24, 3. Cum maior a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset, 45, 26, 7. Metu insidiarum a meis, Cic. Rep. 6, 14, 14. Æstus a meridiano sole laborque corpora afficerent, 28, 15, 4. Cutinam ingenti ardore militum a vulnerum ira scalis cepit, 8, 29, 13. I uttrycket: Honores omnibus ad solvendam fidem a consule habiti, Liv, 27, 5, 6 har Madvig tillagt ett *datam*.

Beträffande detta språkbruks historiska utveckling, så förekomma inom det älsta språket få fullt tydliga exempel på detsamma, att döma af dem, som Holtze anför. Jfr. Quod ab illo me attigisset nuntius, Plaut. Bacch. 2, 2, 19. 3, 5, 3. Utrum hacin feriam an ab læva latus, Ennii Aiax fr. 3. Huic operi precium ab domino bono, qui etc. Cato R. R. 14. A villa mercenarium vidi, Terent. Adelph. 4, 2, 2. Jfr. Holtzes anmärkning I. p. 181. Hos silfverålderns förf. före-

kommer *ab* dels användt i förbindelser liknande den klassiska prosans, dels i friare ställning. Jfr. följ. ex. från Tacitus: Legati ab senatu, A. 1, 39, 1. Ab Othone ad Vitellium epistulæ, H. 1, 74, 2. Participium finnes dock till-lagdt till detta ord H. 4, 24, 15 och hos Curtius alltid t. ex. 3, 6, 9. 7, 2, 23. 24, 30. Tempestatem ab Ostia atrocem, A. 11, 31, 15. Oceanus raris a nostro orbe navibus aditur, G. 2, 5. Merces ab eo vim necessitatis adfert, A. 14, 14, 20. Nullo a nobis remedio, A. 14, 27, 2. Ad septimum ab urbe lapidem, H. 2, 88, 4 etc. Is orditur de missione ab sedecim annis, A. 1, 26, 2. Quartus a victoria mensis, H. 2, 95, 8. A. 14, 21, 7. D. 17, 16 etc. I den efterklassiska prosan i synnerhet hos Suetonius och på inskrifter plägar prep. *a* med följ.: manu, studiis, rationibus, libellis etc. fogas till sådana subst. som *servus, libertus, libertinus* för att utmärka en sådan persons befattning, t. ex. Philemonem a manu servum punivit, Suet. Cæs. 74. Aug. 67. Tiber. 42, etc. Jfr. Tac. A. 15, 35, 7. Hos Cic. finnes et dylikt: Pollicem, servum a pedibus meum, Att. 8, 5, 1. Om detta bruk se Friedländer, Darstellungen aus d. Sittengesch. Roms p. 152.

Prepositionen *de* är ganska vanlig i bestämningar till substantiv, som innebära betydelsen af ett yttrande, en mening, ett omdöme, öfverläggning, beslut o. s. v. om en person eller sak. Denna preposition omväxlar i den klassiska prosan med genitivus vid vissa substantiv, men, som bekant, grep bruket af denna preposition i det senare språket alt mera omkring sig, enligt den vanliga tendensen hos syntetiska språk att öfvergå till analytiska, och i latinets dotterspråk t. ex. italienskan, spanskan och franskan har denna preposition trädt i stället för moderspråkets genitivus.

Redan i det älsta språket träffas flera spår af detta språkbruk: Abstine sermonem de istis rebus, Plaut. Most. 4, 2, 18. De exclusione verbum nullum, Terent. Eun. 1, 2, 8. Consilium de occludendis ædibus, Heaut. 5, 2, 2. Spes est de argento, Plaut. Most. 3, 1, 40. Pers. 1, 3, 29 etc.

I den klassiska prosan träffas hos Cicero *de* ofta i förening med ord, som betyda ett yttrande ss. *oratio, sermo, contio, exordium, institutio, responsum, moderatio, facetiæ, præ-*

ceptum: Oratio hæc ipsa de Pyrrho, Br. 16, 61. 21, 83. Acad. 2, 20, 64 etc. In aliis de re publica sermonibus versatus sum, Fam. 2, 8, 2. 3, 10, 10 etc. Contio eius exspectatur de pudicitia, Har. Resp. 5, 9. Phil. 12, 8, 19. Hoc ipsum de deis exordium, Leg. 2, 7, 17. Omnis de aliqua re institutio, Off. 1, 2, 7. Jfr. Att. 9, 9, 2. Responsum haruspicum de fremitu in contione recitavit, Har. Resp. 5, 9. Conlegæ eius moderatio de me, Sest. 33, 72. Plena facetiarum de heresi Vestoriana, Att. 14, 14, 1. De numero nihil omnino, de oratione præcepta multa nobis reliquerunt, Or. 55, 186. de Or. 2, 18, 76. Jfr. De altera parte dicendi mirum silentium est, de Or. 2, 19, 78. Hos Livius må anmärkas: *mentio*, *crimen*, *querimoniæ*, *mendacium*, *vox*: Incidit de uxoribus mentio, Liv. 1, 57, 6. 8, 20, 11. Crimina querimoniasque de Philippo audiri, Liv. 39, 46, 7. 39, 26, 3. De Philippo et Nabide libero mendacio abutebatur, 35, 12, 16. Jfr. Cæs. BG. 7, 38, 10. Cum iisdem de pace mandatis, Liv. 44, 35, 4. Vox de adventu, 5, 51, 7.

Likaså brukas *de* vid *fabula*, *fabella*, *fama*, *rumor*: De Hercule fabulis credere libet, Liv. 5, 34, 6. De Sileno fabella, Cic. Tusc. 1, 48, 114. Fama de bello Antiochi, Liv. 35, 41, 1. 45, 27, 2 etc. Graves de te rumores, Cic. Deiot. 9, 25. Fam. 8, 1, 2 etc.

Vidare begagnas *de* hos Cicero i förbindelse med orden: *liber*, *libellus*, *volumen*, *litteræ*, *epistola*, *locus*, *caput* vid uppgift på innehållet af en bok, ett kapitel etc. Illos de re publica libros edidisti, Br. 5, 12. Theophrasti de beata vita liber, Fin. 5, 5, 12. Tusc. 1, 23, 53 etc. Bruti de iure civili libellos, de Or. 2, 55, 223. Br. 44, 163 etc. Ex illo cælesti Epicuri de regula et iudicio volumine, N. D. 1, 16, 43. Accepi tuas litteras de publicanis, Fam. 1, 9, 26. 10, 6, 1. Verr. 4, 63, 141 etc. Græcis de philosophia litteris, Div. 2, 2, 5. Epistolæ tuæ de Attica, Att. 13, 12, 1. Hic locus de vita et moribus totus, de Or. 1, 15, 68. Leg. 3, 13, 30. Liv. 1, 20, 65 etc. Cum contraria inter se de re publica capita contulisset, de Or. 2, 55, 223. *Verbum* med *de* förekommer i uttrycket verba facere, Am. 1, 2; elicere, de Or. 1, 21, 97. Jfr. De iustitia, de fide littera nulla in eorum

libris inveniretur, de Or. 1, 19, 87. Jämför också följande ex.: De qua *nihil* reliquerunt, de Or. 1, 19, 87. *Illud* Crassi de Memmio, de Or. 2, 66, 264. Legi tuum nuper *quartum* de Finibus, Tusc. 5, 11, 32. Fat. 1, 1. Jfr. Sull. 5, 14 (indicium). *Philosophiæ* de moribus, Fat. 1, 1. *Disputatio* de fato ib.

Ett liknande bruk af *de* förekommer hos Cicero vid *orator*, *legatus*, *nuntius*: De republica non minus vehemens orator quam bellator fuerit, Br. 77, 269. Legatus ad senatum de Rhodiorum præmiis venerat, Br. 90, 312. de Or. 2, 37, 155. Jfr. De fœdere renovando legati, Liv. 9, 20, 1. De morte eius cum falsus nuntius venisset, de Or. 1, 38, 175. Sull. 5, 14.

Ej mindre vanliga i förbindelse med *de* äro substantiv af de följande ofvan angifna betydelserna (en mening etc.). Sålunda begagnas hos Cicero *de* i prepositionsbestämning till *opinio*, *consilium*, *iudicium*, *decretum*, *auctoritas (senatus)*, *senatus consultum*, *lex*, *formula*, *sententia*, *voluntas*. Philosophorum de se ipsorum opinio, Br. 30, 114. Agr. 3, 1, 2 etc. Testimonium meorum de republica consiliorum, Br. 96, 330. Verr. 3, 25, 63. Phil. 10, 11, 23 etc. Animi mei de tua virtute iudicium, Mur. 29, 60. Mil. 3, 7. Br. 72, 251 etc. Recita decretum de tribunis, Verr. 3, 42, 100. Senatus vetus auctoritas de Bacchanalibus declarat, Leg. 2, 15, 37. Nonne senatus consultum de Vatinio vides, N. D. 3, 5, 13. Legis Cinciæ de donis et muneribus, C. M. 4, 10. Tull. 20, 77. Protulerat de dolo malo formulas, Off. 3, 14, 60. (Rosc. Com. 8, 24.) Ponam in medio sententias philosophorum de natura deorum, N. D. 1, 6, 13. Fin. 5, 7, 12. Tusc. 1, 32, 79 etc. Cæsaris de bello voluntas, Marc. 5, 15. Dylika ord hos Livius äro *consensus*, *arbitrium*, *lex*, *rogatio:* Tanto de se consensu, 6, 6, 9. Permitterentne arbitrium de populo Romano, Liv. 37, 49, 4. 23, 23, 4. Leges de provocatione, Liv. 3, 56, 12. 4, 16, 5. 30, 3 etc. De fœnore atque agro rogationes iubebant, de plebeio consule antiquabant, 6, 39, 2. 31, 6, 3.

Af samma slag äro de talesätt, i hvilka prepositionsbestämningen fogas till substantiv, som betyda menings-

skiljaktighet (tvist) och öfverläggning ss. *dissensio, controversia, altercatio, quæstio* hos Cicero; *contentio, dimicatio, deliberatio, consultatio, cognitio* hos Livius: Summa de iure dissensio, de Or. 1, 56, 239. N. D. 1, 6, 15. De tabulis et perscriptionibus controversia, de Or. 1, 58, 250. Quinct. 17, 54. Magna de re altercatio cum Velleio, N. D. 1, 6, 15. Crudelissimæ de morte Oppianici quæstiones, Clu. 67, 191. Verr. 2, 6, 15. Fin. 5, 8, 23 etc. — Contentionem de plebeiis consulibus depposituros, Liv. 4, 6, 4. Ad ultimam dimicationem de legibus ventum, 6, 38, 3. Deliberatione de maxima illa quidem, sed tamen parte civitatis, 2, 24, 4. 35, 42, 3. Consultatio de Macedonico bello, 31, 2, 2. Cognitionem de postulatis Gallorum ad populum reiciunt, 5, 36, 10.

Slutligen förekommer *de* med samma grundbetydelse, som i föregående är afhandlad, ehuru vid öfversättningen modifierad efter de ords betydelser, till hvilka den hänföres, („öfver“, „för“, „beträffande“) vid orden *conscientia, ignoratio*; *potestas, ius*; *cura, metus, spes*; *votum, gratulatio*; *victoria, triumphus*; *ratio, causa, res*: Nulla conscientia de culpa, Sal. Cat. 35, 2. Jfr. Cuius scientiam de omnibus constat fuisse, Cic. Sull. 13, 39. Eius ignoratio de aliquo purgatio debet videri, ibid. — Omnem suam de nobis potestatem tradidit vobis, Cic. Flacc. 2, 4. Ius de tergo vitaque, Liv. 2, 29, 12. — Nostram de re publica curam abiecimus, Cic. Fam. 9, 20, 1. Liv. 8, 13, 17. 35, 41, 1, etc. Metus de fratre in scribendo impedit, Cic. Att. 3, 8, 4. Liv. 21, 16, 2. 43, 1, 12. Nec raptis spes de se melior, Liv. 1, 9, 14. 6, 6, 17. — Vota de meo reditu exaudiens, Cic. Planc. 41, 97. Præ his de victoria gratulationibus, Att. 9, 5, 3. — Cum Canuleius victoria de patribus plebis favore ingens esset, Liv. 4, 6, 5. 8, 12, 4. 21, 46, 8 etc. Ut hunc triumphum de cive vestro spectetis, Liv. 23, 10, 8. Triumphum agere de, Cic. Verr. 5, 38, 100 etc. — Valde probo rationem tuam de Tusculano, Cic. Att. 12, 37, 2. Tamquam integra sit causa patriciorum de sacerdotiis, Liv. 10, 8, 1. Suspensa de legibus res ad novos tribunos militum dilata, Liv. 6, 38, 1. 26, 15, 9.

Gerundivkonstruktion efter dylika substantiv är ej ovanlig: Disputationem de oratore probando, Br. 49, 184. Verr. 2, 49, 122. Sest. 64, 135. Fam. 12, 9, 1 etc.

Hvad språkbruket hos senare förf. angår, så träffas hos Tacitus denna prep. ofta vid samma substantiv, som i klassiska prosan, men äfven vid andra. Vi anföra blott ett ställe för hvarje ord: Sermo, H. 1, 11, 4; oratio, H. 2, 90, 2; laus, A. 1, 12, 12; præsagium, A. 4, 20, 3; silentium, H. 3, 54, 5; fama, H. 1, 14, 10; opinio, A. 14, 22, 1; epistola, H. 1, 74, 14; legatus, A. 15, 27, 3; nuntius, H. 1, 50, 3; libellus, A. 3, 68, 2; volumen, D. 10, 3; consilium, H. 2, 81, 11; senatusconsultum, A. 6, 12, 3; consultatio, G. 10, 8; populiscitum, A. 3, 58, 6; lex, A. 13, 44, 23; quæstio, A. 14, 60, 7; cognitio, A. 1, 72, 12; notio, A. 3, 59, 8; suspitio, A. 15, 52, 15; spes och metus, A. 3, 69, 8; persuasio, H. 5, 5, 16; certamen, A. 2, 51, 1; bellum, A. 13, 34, 10; pugna, D. 25, 5; mos, Agr. 25, 16; triumphus, H. 2, 49, 7; triumphalia, H. 4, 4, 9; tropæa, A. 15, 18, 1. Öfrige förf. ss. Quintilianus, Curtius, Suetonius använda *de* på samma sätt som Tacitus.

Såsom öfvergång till den andra hufvudbetydelsen („af“, „från“), i hvilken prepositionen *de* förekommer i prepositionsbestämning till substantiv, anföres ett exempel, där prep. har lokal bemärkelse: Cuius quondam de patria discessus molestus omnibus visus est, Cic. Red. 1, 10, 25.

I den nu nämda betydelsen „af“, „från“ begagnas denna prep. i bestämningar till substantiv, som beteckna personer, för att utmärka dem, ss. tillhörande ett visst skrå, en samhällsklass, härafdelning o. s. v. Sådana ex. hos Cicero äro: Homo de schola, de Or. 2, 7, 28. Declamator de ludo, Or. 15, 47. Rabula de foro, ibid. Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Div. 1, 58, 132. Poeta de populo, Arch. 10, 25. Homo de plebe, Verr. 1, 58, 151. Accusator de plebe, Br. 34, 131. Si quis de populo redemptor accessisset, Verr. 1, 57, 150. Cum de plebe consulem non accipiebat, Br. 14, 55. Ille de populo iudex, Cic. Br. 53, 198. Jfr. Iudicem de cohorte sua daturum, Verr. 2, 27, 66. Recuperatores de cohorte sua daturum,

Verr. 3, 28, 68. Adhibentur in scribendo de conventu viri primarii, Verr. 2, 77, 189. Remex ille de classe Coponii, Div. 2, 55, 144. Legiones duæ de exercitu Antonii, Fam. 10, 28, 3. Coponem de via Latina, Clu. 59, 163. Versus de Phœnissis, Off. 3, 21, 82 („verser ifrån, ur Ph.").

Likartade exempel hos Livius äro: Homo de plebe, 2, 36, 2. 55, 4 etc. Accusator de plebe, Liv. 6, 19, 7. Consul de plebe, Liv. 7, 6, 8. Jfr. Dictator Rutilus primus de plebe dictus magistrum equitum de plebe C. Plautium dixit, Liv. 7, 17, 6. 6, 39, 3. Collega Corvo de plebe Lænas datus est, 7, 26, 13. 10, 15, 12. Dictator de plebe, 7, 22, 7. Multitudo de plebe, 5, 39, 13. Pars maxima captivorum ex Latinis fuit, nec omnium de plebe, 6, 13, 7. Äfven brukas sist nämda uttryck i förening med nomina propria. M. Cæcidius de plebe nuntiavit, 5, 31, 6. Consurgit P. Scaptius de plebe, 3, 71, 3. Genitivbegreppet framträder tydligt i ett sådant ex., som: Quod circa signa roboris de exercitu fuit, 4, 46, 6. Jfr. De legione X veteranus, Auct. B. Afr. 16. Speculator de legione II Pompeiana, B. Hisp. 13. Detsamma gäller om följande ex., i hvilka prepositionsbestämningen fogas till ett substantiv, som betecknar sak: Navem tu de classe populi Romani ausus es vendere, Cic. Verr. 1, 34, 87. Eisdem scaphas de navibus adiungit, Auct. B. Afr. 28. Non modo non adimi cuiquam glebam de Sullanis agris, Cic. Agr. 3, 1, 3.

I stället för genitivus partitivus är denna prep. ej så vanlig i förbindelse med substantiv t. ex. Orator de minoribus, Cic. Opt. Gen. 4, 9. Civis Romanus de creditoribus, Verr. 1, 29, 74. De suis commodis aliquam partem, Quinct. 11, 38. Vid *nemo*, *unus*, *aliquis*, *quidam*, *quisquam* är den vanligare: Cic. de Or. 1, 43, 191. Verr. 4, 8, 18. Leg. 3, 6, 14. Verr. 4, 19, 40. Br. 33, 125 etc. Sist må anmärkas: Inibitur ratio *quæstus de vestra pecunia*, Cic. Agr. 2, 25, 67.

Från det älsta språket antecknas: Dimidium mihi de præda dare, Plaut. Pseud. 14, 7, 68. Ne expers partis esset de nostris bonis, Terent. Heaut. 4, 1, 39. Vanligt om ursprung: De summo adulescens loco, Plaut. Aul. prol. 28. Semen de cupresso, Cato R. R. 17. ib. 108, 5. Plaut. Rud. 4, 5, 7 etc. Från senare förf. anföras: De septem sideribus

stella Saturni, Tac. H. 5, 4, 15. Unam de schola controversiam, Quint. 7, 1, 41. Versus de libro Ennii sexto, Quint. 6, 3, 86. Liberi de Cleopatra, Suet. Aug. 17. Nautæ de navi, Aug. 98.

Prepositionen *ex* är måhända (åtminstone näst *in*) den preposition, som vanligast förekommer i prepositionsuttryck till substantiv och brukas därvid i nästan alla sina betydelser. I lokal bemärkelse är den vid rörelsebegrepp mindre använd. Hos Cicero förekommer den vid subst. verbalia ss. *aditus*, *exitus*, *reditus*, *concursus*, *discessus*, *excessus*, *fuga*: Duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, Fam. 15, 4, 4. Facilis nobis ex Italia exitus, Att. 9, 3, 1. Post eius ex Africa reditum, Phil. 2, 29, 71. Pis. 3, 7. Qui concursus ex oppidis finitimis, Flacc. 30, 74. Sest. 33, 72. Jfr. Opt. Gen. 7, 22. Discessum e vita, Div. 1, 23, 77. Excessum e vita, Fin. 3, 18, 60. Fuga ex Italia, Att. 7, 17, 1. Hos Livius träffas utom *reditus*, 29, 6, 1; *fuga*, 6, 31, 3. 41, 10, 6 äfven *decursus*, *eruptio*, *profectio*: Subito ex collibus decursu, Liv. 1, 27, 10. Eruptio ex oppido stationes hostium fudit, Liv. 23, 37, 5. 49, 8. Jfr. Trepidantes eruptio ex castris *opportune facta* avertit, 5, 13, 11. Post profectionem ex Asia, 27, 33, 4. Transfuga ex suis populis, 2, 1, 4. Härmed kan jämföras: Adflatus e terra mentem movens, Cic. Div. 2, 57, 17.

I sammanhang med ofvan stående anföras följande uttryck: Longum iter ex Hispania numerum diminuerat, Cæs. BC. 3, 2, 3. Subita consternatio ex somno, Liv. 29, 6, 12. Quem ex opaco specu fons rigabat, Liv. 1, 21, 3.

Däremot är denna preposition vanligare i sådana bestämningar till substantiv, genom hvilka en persons hemort, stånd o. s. v. angifves. Innan dessa uttryck behandlas, må anföras orden *nuntius*, *legatus*, *litteræ*, vid hvilka ord *ex* liksom står på gränsen emellan föregående och näst följande betydelse: Propter cotidianos ex Syria nuntios, Cic. Fam. 15, 2, 6. Ut eam non ex prœlio nuntius, sed ex sermone rumor ad auris imperatoris adferret, Pomp. 9, 25. Liv. 28, 36, 6. 37, 46, 7. Legati ex Asia atque Achaia plurimi Romæ fuerunt, Cic. Verr. 1, 22, 59. Liv. 30, 26, 2, Ex

Sicilia litteræ in senatu recitatæ sunt, Liv. 25, 5, 10. Cic. Pis. 40, 97. Jfr. Litteris ex Epiro ad Athenas datis, Att. 7, 1, 9. Auxerunt tumultum litteræ ex Gallia allatæ ab L. Porcio, Liv. 27, 39, 1.

Lokalbestämningar, som angifva en persons hemort, läggas både till nomina appellativa och propria. Dylika talesätt äro inom den klassiska prosan vanliga hos Cicero: Iste homo ex eiusmodi civitate testis relinquetur, Verr. 5, 40, 105. Homines ex Græcia, de Or. 2, 37, 155. Quisque ex provincia Sicilia gravior homo, Verr. 2, 61, 149. Rep. 1, 22, 36 etc. Ex oppidis municipales homines, Phil. 2, 24, 58. Cives Romanos ex Sicilia pro testimonio dicere, Verr. 2, 6, 16. 4, 44, 96. Jfr. Ex Arcadia hospes, Nep. Alc. 10, 5. Hic e Phrygia et Caria rhetorum epilogus, Or. 18, 57. De philologis e Nicia, Att. 13, 29, 1. Habuit exquisitos e Græcia magistros, Br. 27, 104. Eunuchi e Syria Aegyptoque, Or. 70, 232. Testes ex Sicilia dabo, Verr. 4, 22, 48. 1, 59, 154. Ex urbe sicarios, Am. 27, 74. Qui nec præfectus nec ex Italia comes Gabinii fuit, Rab. Post. 7, 19. Stipendiarios ex Africa Siciliaque multos, Balb. 9, 24. Ex Hispania sex legiones habet a tergo, Fam. 16, 12, 4. Cohortis ex Piceno, Att. 7, 23, 1. Eques Romanus ex agro Piceno, N. D. 3, 30, 74. Possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, C. M. 7, 24. Härmed må jämföras: Cum te *soli* ex Sicilia laudant, Verr. 5, 22, 58. Prædicarem innumerabiles *alios* cum ex nostra civitate, tum ex ceteris, de Or. 1, 48, 211. *Aliquem* ex agro Veiente, Am. 16, 47. Hos öfrige förf. äro ex. få: Legiones ex Illyrico laureatæ, Liv. 45, 39, 4. Parva Ilergetum manus ex Hispania, Liv. 21, 22, 3. Equitatum Scipio ex provincia Africa habebat, Auct. B. Afr. 8. Magnum numerum ex Thessalia in legiones distribuerat, Cæs. BC. 3, 4, 2. Jfr. *Omnes* ex Epiro finitimisque regionibus signa relinquerent, Cæs. BC. 3, 13, 2. Gravis autumnus in Apulia ex saluberrimis Galliæ et Hispaniæ regionibus omnem exercitum valetudine temptaverat, Cæs. BC. 3, 2, 3.

Särskilt anföras följande exempel på nomina propria i förening med ortsbestämning: Apud maiores disertissimum

habitum ex Latio L. Papirium, Cic. Br. 46, 170. Megaboccus ex Sardinia, Scaur. 18, 40. Iunius ex Hispania quidam, Cæs. BG. 5, 27, 1. Maso ex Corsica, Cic. N. D. 3, 20, 52. Is habuit in matrimonio Cæsenniam eodem e municipio, Cæcin. 4, 10. Ex Apulia Teanenses in deditionem venerunt, Liv. 9, 20, 4. Orten uttryckt genom folkets namn: Vettius Vettianus e Marsis, Cic. Br. 46, 169. Mettius ex Volscis, Liv. 4, 28, 3. Jfr. Ipsum ex Helvetiis uxorem habere, Cæs. BG. 1, 18, 7. Liv. 28, 1, 6. 6, 4, 2.

Ej så vanliga äro prepositionsuttryck, som bestämma ett substantiv, som betecknar person, med afseende på stånd, samhällsklass, familj etc. Sådana exempel finnas tämligen jämt fördelade på Cicero och Livius: Petis enim homo ex equestri loco summum locum, Cic. Pet. Cons. 4, 13. Finitores ex equestri loco ducentos, Agr. 2, 13, 32. Mælius ex equestri ordine rem utilem aggressus est, Liv. 4, 13, 1. Ex quoque ordine multitudo, Cic. Sull. 26, 73. Jfr. Pælignus quidam ex infimis ordinibus, Cæs. BC. 2, 35, 1. Ex plebe homines, Liv. 1, 9, 11. Plebs tribunos militum ex plebe crearet, Liv. 4, 50, 7. Operis ex plebe usus est, Liv. 1, 56, 1. Jfr. Apud vagos quosdam ex inopi plebe etiam merces valuit, Liv. 1, 30, 7. M. Crepereius ex acerrima illa equestri familia et disciplina, L. Cassius ex familia severissima, Act. in Verr. 10, 30. 8, 23. Mago ex gente Barcina, Liv. 23, 41, 2. Audies homines e conventu Syracusano, Cic. Verr. 4, 31, 70. Ibid. 2, 8, 22. 4, 61, 137 etc. Ex amplissimo conlegio decemvirali sacerdotes, Verr. 4, 49, 108. Tui ex cohorte recuperatores, Verr. 3, 46, 111. 47, 112. Ex ergastulo militem verbis obterreret, Liv. 24, 15, 7. Jfr. Auct. B. Afr. 85.

Vi upptaga äfven här följande exempel, i hvilka prepositionsbestämningen står nästan använd som en genitivus qualitatis: Ex eo genere homines, Cic. Font. 19, 42. Auct. B. Afr. 16. Homines sapientes et ex vetere illa disciplina iudiciorum, Cic. Clu. 28, 76. Br. 46, 170. Inventum esse fortem amicum ex eadem familia, ex optima divisorum disciplina, Act. in Verr. 8, 23. Unus e togatorum numero atque ex forensi usu homo mediocris, de Or. 1, 24, 111. Novum

monstrum ex vetere illa immanitate, Verr. 5, 56, 145. Heredem ex deunce, Cæc. 6, 17. Att. 13, 48, 1.

Äfven i förbindelse med sakbegrepp förekommer denna preposition i den nu afhandlade betydelsen hos Cicero: Omnem hanc ex Etruria scientiam, Div. 1, 2, 3. Quæ sunt tibi igitur exempla ex Sicilia cellæ, Verr. 3, 91, 212. Hoc ipso ex consilio utar exemplis, ibid. Ex illo fano nihil attigit, Flacc. 28, 67. Locos gravis ex philosophia tractare, Parad. præf. 1. Non Græci alicuius ex scholis cantilenam requirunt, de Or. 1, 23, 105. Hanc dicendi ex arte aliena facultatem, de Or. 1, 11, 50. Adhibita est ars quædam ex alio genere quodam, de Or. 1, 42, 188. Cuiusdam ex alio genere prudentiæ, de Or. 1, 43, 193. Jfr. Frons ex arboribus deficiebat, Cæs. BC. 3, 58, 5. Jämför äfven följande ex.: Ut *illud* in ore habeant ex Hymnide, Cic. Fin. 2, 7, 22. Neque *quidquam* ex fano Chrysæ desideratum est, Verr. 4, 44, 96.

Om vi här afbryta framställningen af denna prepositions bruk inom den klassiska prosan, för att anställa jämförelse emellan detta och dess användning hos äldre och yngre förf., så finna vi i det älsta språket många spår af ett bruk, likartadt med det ofvan behandlade: Multi alii e Troia strenui viri, Næv. bell. Pun. 1, 1, fr. 6. Milite e Macedonia, Plaut. Pseud. 2, 2, 22. Conspicor navem ex Rhodo, Plaut. Merc. 2, 1, 33. Jfr. Terent. Eun. 1, 2, 85. Plaut. Aul. 2, 4, 11. Most. 1, 1, 29 etc.

Hos silfverålderns författare och särskilt Tacitus i följd af hans koncisa stil, är bruket af denna preposition ganska vidsträckt i förbindelse med substantiv. Vi måste här inskränka oss till allmänna anmärkningar och anförande af ett eller annat exempel, ss.: Ex ipsa urbe haud spernenda manus, Tac. H. 2, 11, 10. Ne Vitellianus miles recens e castris fessos aggrederetur, H. 2, 26, 14. Efter *nuntius* H. 1, 70, 3; *fama*, 76, 1.

För att beteckna fädernesland, ort, hvarifrån någon kommer, o. s. v. brukas prep. efter både nom. pr. och appell.: H. 2, 8, 4. A. 3, 42, 9. 6, 7, 22. 12, 1, 18. A. 2, 62, 9. 45, 2. 3, 55, 10. 6, 28, 15. 11, 23, 13 etc. För att

beteckna stånd etc. brukas *ex* i förbindelse med subst. i sådana uttryck som: e plebe, e familia, ex nobilitate, e familiaritate, e prætorio, e cohorte (-tibus) o. s. v.: H. 2, 38, 8. 61, 3. A. 2, 26, 7. 14, 26, 7. 15, 22, 10. 50, 6. H. 1, 20, 13. 43, 10 etc. Jfr. Quosdam e clade Variana servitio exemerant, A. 12, 27, 13 o. dyl.

Sådana talesätt, i hvilka *ex* förekommer i partitiv betydelse till substantiv, som beteckna personer, äro ej mycket vanliga: Homo ex numero disertorum, Cic. de Or. 1, 37, 168. Crassum ex omni nobilitate adulescentem dilexi plurimum, Fam. 13, 16, 1. Adiutor ex tribunis, Liv. 6, 22, 6. Ex novis prætoribus successorem mittant, Liv. 23, 21, 3. Callidum Hannibalem ex Pœnorum ducibus, ex nostris ducibus Maximum accepimus, Cic. Off. 1, 30, 108. I förening med superlativ, pronomen och räkneord är den vanligare: Br. 21, 82. 93, 320. Leg. 2, 22, 57. Cæs. BG. 3, 15, 5. Cic. Quinct. 24, 76. Clu. 63, 177. Liv. 2, 56, 4. 5, 24, 11. 5, 11, 4. 4, 49, 12 etc.

Hos Plautus begagnas *ex* i partitiv bet. efter *unus*, *solus*, *pauci*, *quisquam*, *nullus* etc., Aul. 2, 2, 29. Stich. 1, 2, 63. 2, 2, 19. Men. v. 370 etc. Hos Tacitus är bruket af *ex* i partitiv betydelse synnerligen vanligt både efter nomina propria och appellativa (adjektiv, räkneord och pronomina). Jfr. H. 1, 8, 2. 20, 13. 24, 2. 25, 1. 43, 10. H. 2, 14, 5. A. 4, 58, 3. H. 4, 31, 3. 33, 2. A. 13, 1, 9 etc.

Vidare brukas *ex* i prepositionsuttryck till personer för att angifva härkomst och ursprung. Cum haberet ex Nævia infantem filium, Cic. Clu. 9, 27. Qui liberos ex App. Claudii filia haberet, Liv. 23, 2, 6. Sicinius Pompeii ex filia nepos, Cic. Br. 76, 263. Rep. 2, 18, 33. Duos parvos ex Marcio ferens filios secum, Liv. 2, 40, 2. Jfr. Stirps quoque virilis ex novo matrimonio fuit, Liv. 1, 1, 11. Sororem ex matre, Cæs BG. 1, 18, 7. Sextus hic ex Alcmena, Cic. N. D. 3, 16, 42. Här antecknas äfven: Flamma ex ipso incendio navium periculum nuntiabat, Verr. 5, 35, 93.

Mycket nära nyss anförda bruk af prep. *ex* stå sådana talesätt, i hvilka prepositionen hänföres till substantiv för att angifva grund och orsak. Sådana uttryck äro ej ovanliga hos Cicero: Percipietis etiam illam ex cognitione iuris lætitiam, de Or. 1, 44, 197. Quædam ex ipsa varietate ac novitate rerum et criminum delectatio, Verr. 2, 5, 10. Ingenuas ex doctrina oblectationes, Fin. 5, 20, 56. Malevolentia sit voluptas ex malo, Tusc. 4, 9, 20. Fin. 4, 5, 12. Summa iucunditas e cotidiano cultu atque victu, Tusc. 5, 25, 72. Levis est consolatio ex miseriis aliorum, Fam. 6, 3, 4. Animi contractio ex metu mortis, Tusc. 1, 37, 90. Misericordia est ægritudo ex alterius rebus adversis, Tusc. 3, 10, 21. Illam Norbani seditionem ex luctu civium et Cæpionis odio non reprimi posse, de Or. 2, 28, 124. Nulla ex trinis æstivis gratulatio, Pis. 40, 97. Ne cicatrices aspiciat ex mulierum morsu, Verr. 5, 13, 32. Jfr. följande exempel från Livius: Gaudium ex tam insigni gloriæ fructu vires suppeditabat, Liv. 33, 33, 3. Ex hac clade atrox ira maioris cladis causa atque initium fuit, Liv. 2, 51, 6. Här nämnas äfven följande exempel, i hvilka prep. brukas för att angifva en vinst af något: Sentire prædæ fructum ex eo bello, Liv. 5, 20, 8. Spe maioris quam ex agrestibus populationibus prædæ, Liv. 10, 17, 3. Si hanc ex fœnore pecuniam populo non retuleris, Verr. 3, 71, 167. Quæstus ex alieno errore facilis, Liv. 25, 1, 8. Jfr. Pœnarum ex inimicis satis est, Liv. 3, 59, 2.

Ganska vanlig är prep. *ex* i bestämningar till substantiv, som beteckna en sak (bild, husgeråd, vapen), för att angifva ämnet, hvaraf något är gjordt. I det fjärde talet mot Verres, hvilket som bekant handlar om Verres' konstverksrofferier, finnas många sådana exempel: Signum Cupidinis e marmore, Verr. 4, 3, 5. 44, 96. 2, 35, 87. Br. 73, 257. Exære Dianæ simulacrum, 4, 33, 72. 43, 94. Vidistis simulacrum Cereris e marmore, 4, 49, 109. Cuius imaginem ex ære vidi, Or. 31, 110. Pedestrem ex ære statuam, Phil. 9, 6, 13. Pocula ex auro, Verr. 4, 27, 62. Supellectilem ex ære elegantiorem, Verr. 2, 34, 83. Crateras ex ære pulcherrimas, Verr. 4, 59, 131.

De ceteris operibus ex auro et gemmis se non laborare, Verr. 4, 29, 67. Mensas Delphicas e marmore, Verr. 4, 59, 131. Monile ex auro et gemmis, Verr. 4, 18, 39. Ex ære Myronis buculam, Verr. 4, 60, 135. Corona ex herbis, Div. 2, 32, 68. Äfven vid egennamn: Ex marmore Iacchum, Verr. 4, 60, 135.

Från andra förf. kunna anföras: Clipeum, ocreæ, lorica, omnia ex ære, Liv. 1, 43, 2. Clipeum unum ex auro totum, Liv. 34, 52, 7. Donum ex auro, Liv. 36, 35, 12. Ferventes fusili ex argilla glandes, Cæs. BG. 5, 43, 1.

I sammanhang med sist behandlade uttryck antecknas följande exempel, i hvilka prep. kan sägas i viss mon hafva samma bet.: Cum solarium vel discriptum vel ex aqua contemplere, Cic. N. D. 2, 34, 87. Jfr. Certis ex aqua mensuris, Cæs. BG. 5, 13, 4. Ex multaticio argento signa aenea ad Cereris dedere, Liv. 27, 6, 19. Coronam auream ex pecunia publica in Capitolio posuit, Liv. 4, 20, 4.

Vid i fråga varande språkbruk plägar äfven ett participium tilläggas prepositionsuttrycket. Följande exempel anföres ur det fjärde talet mot Verres: Hercules egregie factus ex ære, 3, 5. Ex una gemma pergrandi trulla excavata, 27, 62. Candelabrum e gemmis opere mirabili perfectum, 28, 64. Candelabrum factum e gemmis, 27, 67. 32, 71. Simulacrum præclare factum e marmore, 44, 96. Valvas ex auro atque ebore perfectiores, 56, 124. Jfr. Liv. 44, 14, 3. 45, 33, 5. 27, 4, 8. Cæs. BG. 2, 33, 2. 3, 13, 3. Att dylika bestämningar uttryckas med adjektiv är, såsom bekant, vanligt: Verr. 4, 1, 1. 2, 4. 3, 5. 7, 14. 20, 42. 24, 54. 25, 55 etc.

Några få exempel återstå, ss. de, i hvilka *ex* förekommer i förbindelse med substantiv, som bibehållit verbets konstruktion: E repugnantibus sententiis conclusio, Cic. Top. 14, 56. E contrariis diiunctio, Acad. 2, 30, 97. Quæ ex alio in aliud vicissitudo atque mutatio, Tusc. 5, 24, 69.

Följande exempel på temporal betydelse hos prep. i förbindelse med subst. kunna anföras från Livius: Latinos ex diutina pace nova defectio ferociores faceret, Liv. 6, 33, 2. Jfr. Cedo mihi unum ex triennio præturæ tuæ, Cic. Verr.

3, 12, 29. Liv. 2, 62. (Nullum plebiscitum nisi ex auctoritate senatus passuros, Liv. 4, 49, 6.)

Det ss. adverb begagnade *ex parte* förekommer äfven i förbindelse med substantiv: Aliam ulla ex parte curam, Cic. Phil. 11, 9, 23. Animorum aliqua ex parte motus videmus, Fin. 5, 14, 38.

I det älsta språket finnas åtskilliga exempel, i hvilka *ex* begagnas för att uttrycka ämnet: Pilas ex lapide angulari, Cato R. R. 14. Macerias ex calce, cementis, silice, C. 15 § 1. Dona ex auro, Plaut. Stich. v. 291. Huic statuam statui decet ex auro, Bacch. 4, 4, 1. Bland silfverålderns förf. använder Tacitus prep. *ex* i causal betydelse, d. v. s. om ursprung och orsak, i vidsträckt måtto i förbindelse med subst. och med långt större frihet än i den klassiska prosan. Om ursprung brukas *ex* dels i förbindelse med egennamn, dels med *origo*, *partus*, *genus*, *liberi*: Artabanus e sanguine Arsacidarum, A. 2, 3, 1. H. 4, 83, 12 etc. Materna origine e pælice Græca, A. 12, 40, 11. Paternum genus e Flavo, A. 11, 16, 4. Partum ex P. Quirinio, A. 3, 22, 3. Ex Druso liberi, A. 4, 3, 14 etc. Jfr. Cui nobilitas per matrem ex Iulia familia, A. 14, 22, 5. Om orsak förekommer prep. i förening med *metus*, *spes*: H. 1, 64, 5. 2, 67, 1. A. 2, 38, 17. 72, 5 m. fl. ställen. Därjämte brukas prep. i förbindelse med en mängd andra subst. i sådana uttryck som: Causa ex formidine, A. 1, 7, 19. Certamen ex honesto, A. 3, 55, 22. Cicatrix ex vulneribus, A. 1, 35, 3. Meritum ex loco, A. 4, 14, 7. Ex libertate vitium, G. 11, 8 etc. Om ämnet hvaraf något består är prep. sällsyntare: Potui humor ex hordeo, G. 23, 1. Hos Quintilianus må märkas sådana uttryck som: Confirmatio, conclusio ex consequentibus, translatio ex simili, ex Latinis conversio, ex sua persona probatio, 5, 8, 5. 10, 2. 12, 13. 6, 3, 61. 10, 5, 4 etc.

Prepositionen *cum* tjänar dels att förbinda tvänne konkreta substantiv med hvarandra, i det den användes t. ex. om en kropp (sak) och dess delar, kläder, vapen, som man bär o. s. v., dels hänföres den till abstrakta substantiv, som hafva betydelsen af fiendtligt eller vänligt förhållande, samtal,

öfverenskommelse etc., dels slutligen står den för att förena två abstrakta substantiv, det senare vanligen en egenskap hos det förra. Uttryck af först nämda slaget förekomma hos Livius: Agnum cum ubere lactenti natum, Liv. 27, 4, 11. Tusculi agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano natus; in Lucanis eculeus cum quinque pedibus, Liv. 31, 12, 7. 27, 4, 14. Cicero använder *cum* om en sak och dess delar, kläder o. s. v. Trulla cum manubrio aureo, Verr. 4, 27, 62. Patella grandis cum sigillis ac simulacris deorum, Verr. 4, 21, 46. Scaphia cum emblematis, Ibid. 17, 37. Jfr. Liv. 22, 46, 5: Gladii cum mucronibus. Vidi argenteum Cupidinem cum lampade, Verr. 2, 47, 115. Simulacrum Cereris cum facibus, 4, 49, 109. Signum cum stola, Verr. 4, 34, 74. Stetit soleatus prætor cum pallio purpureo, Verr. 5, 33, 86. Dominum cum toga pulla, Vat. 13, 32. Jfr. Liberos et coniugem cum sordida veste, Liv. 35, 34, 7. Muliones cum cassidibus, Cæs. BG. 7, 45, 2. Cur me tui satellites cum gladiis audiunt, Cic. Phil. 2, 44, 112. Cur Ityræos cum sagittis deducis in forum, Phil. 2, 44, 112. Duo iuvenes cum equis albis dixissent, N. D. 2, 2, 6. Äfven brukas *cum* i förening med en sak, hvari något inneslutes: Flaccum scrinium cum litteris eodem adferre iubet, Sal. Cat. 46, 6. Fiscos compluris cum pecunia, Act. in Verr. 8, 22. Mensis cum ære in foro positis, Liv. 7, 21, 8. Jfr. 35, 40, 8. Sequebatur ræda cum leonibus, Cic. Phil. 2, 24, 58. Jfr. Tragulam cum epistola ad amentum deligata, Cæs. BG. 5, 48, 5.

Här må äfven följande uttryck anmärkas: Quas (pateras) cum titulo nominis Camilli ante pedes Iunonis positas fuisse, Liv. 6, 4, 3. Tuditanum cum gravi vulnere relatum ex prœlio, Liv. 33, 25, 9. Supervenit et alterum cum L. Manlio agmen, Liv. 38, 23, 3.

Exempel på det nu afhandlade bruket af *cum* träffas i det älsta språket: Aratra cum vomeribus VI, Cato R. R. c. 10. Aquilo suo cum flamine, Enn. Ann. 17, fr. 5, v. 423. Qui cum hirquina barba astas, Pseud. 4, 2, 12. 1, 3, 98. Ducite eo cum argutis linguis mutas quadrupedis, Næv. Lyc. fr. 6, fr. 9. Hos senare författare är detta bruk ej

så vanligt: Suis cum insignibus armisque victores constituit, Tac. H. 4, 45, 7. Deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, H. 2, 98, 4. 100, 6. A. 15, 41, 6.

Vidare står prep. *cum*, såsom förut nämts, i prepositionsbestämning till substantiv, som betyda fiendtligt eller vänligt förhållande ss. *conflictio*, *certatio*, *contentio*, *controversia*, *disceptatio*, *dissensio*, *certamen*, *bellum*, *prœlium*, *simultas*, *inimicitiæ*, *odium*: Conflictio cum adversario, Cic. Orat. part. 29, 102. Certamen cum Alfeno, Quinct. 21, 68. Fin. 2, 14, 44. Magna cum Græcis contentio, Flacc. 37, 92. Liv. 5, 51, 1 etc. Non esse rerum Stoicis cum Peripateticis controversiam, Fin. 3, 10, 34. De bono doctis hominibus cum populo dissensio, Br. 49, 185. Off. 3, 13, 56 etc. Disceptationem cum legatis, Liv. 35, 15, 9. Atrox cum plebe certamen, Liv. 2, 28, 8. 21, 53, 8. 63, 2 etc. Cic. Att. 12, 47, 2 etc. Belli causa cum Samnitibus, Liv. 7, 29, 3. 8, 16, 13. 24, 44, 1. Cic. Agr. 2, 33, 90 etc. Huic prœlium cum Tuscis ad Ianiculum erat crimini, Liv. 2, 52, 7. 38, 3, 2. Simultas cum familia Barcina, Liv. 23, 13, 6. Notissimæ cum consule inimicitiæ, Liv. 39, 4, 8. Hanc esse cum Dolabella causam odii, Cic. Phil. 2, 38, 99. Jfr. Cum superiore divortium, de Or. 1, 40, 183.

Särskilt anföras följ., som innebära betydelsen af ett samtal: Iurgia cum obtrectatoribus, Cic. Fam. 10, 11, 1. Cui sunt inauditæ cum Deiotaro querellæ tuæ, Deiot. 3, 9. Cum hostibus clandestina colloquia, C. M. 12, 40. Liv. 29, 3, 14. 35, 19, 1. Secutæ conlocutiones familiarissimæ cum Trebonio, Cic. Phil. 11, 2, 5. Ut tuos elicerem cum Publio dialogos, Att. 2, 9, 1. Congressus sermonisque cum Cæsare, Att. 9, 12, 1. Liv. 39, 13, 2.

Därefter anföras de subst., som betyda ett vänskapsförhållande ss. *coniunctio*, *consensio*, *familiaritas*, *amicitia*, *gratia*, *societas*, *fœdus*, *pactio*, *pax*, *indutiæ*, *cognatio*, *necessitudo*: Coniunctio tua cum collega, Cic. Fam. 11, 15, 1. Jfr. Coniunctio cum honestate id efficit turpe, Fin. 5, 8, 22. N. D. 2, 2, 6. Minima cum corporibus contagio, Tusc. 1, 30, 72. Humanarum rerum cum benevolentia et caritate consensio,

Læl. 6, 20. Tanta familiaritas cum Clodia, Cæl. 25, 61. Expositis initiis amicitiæ cum populo Romano, Liv. 37, 54, 3. 32, 38, 3. Cum inimico suo reditum in gratiam vituperabant, Cic. Prov. Cons. 20, 47. Att. 2, 3, 3. Lentuli societas cum indicibus, Sull. 25, 70. Liv. 35, 32, 7. Tribus locis cum Perseo fœdus incisum esse, Liv. 42, 12, 5. 2, 33, 9. 24, 29, 12. 30, 22, 4 etc. Pactiones Menænorum cum Venerio, Cic. Verr. 3, 43, 102. Prov. Cons. 4, 9. Exiguam spem pacis cum Sabinis esse, Liv. 8, 22, 10. 23, 9, 11. 2, 5, 2 etc. Tempus indutiarum cum Veiente populo exierat, Liv. 4, 58, 1. Cognatio cum oratoribus, Cic. de Or. 3, 7, 27. Neque habet aliquam necessitudinem aut cognationem cum oratione, Or. 56, 186. Här antecknas äfven: Cum ipsis, apud quos dicas, deliberatio, de Or. 3, 53, 204. Att ett närbeslägtadt verbs konstruktion legat till grund för de flesta af de ofvan anförda uttrycken, är uppenbart. Ett ytterligare exempel härpå är följande: Est enim cum ceteris præstantibus viris comparatio in laudatione præclara, Cic. de Or. 2, 85, 348. Cum scriptis alienis comparatio, Ibid. 1, 60, 257. Fin. 3, 10, 34.

Hos de älsta förf. ser man flera spår af likartade talesätt t. ex.: Cum viro litigium, Plaut. Men. v. 765. Fac mentionem cum avoncolo, Plaut. Aul. 4, 7, 4. Tecum servavi fidem, Capt. 5, 1, 10. Pax commerciumque vobis est mecum, Stich. v. 519. Most. 2, 2, 82. Hos de efterklassiske förf. brukas *cum* på samma sätt som i den klassiska prosan, sålunda förekommer den hos Tacitus i förening med *colloquium*, *sermo*, *amicitia*, *misericordia*, *affinitas*, *societas*, *usus*, *matrimonium*, *adulterium*, *stuprum*, *incestum*, *bellum*, *pugna*, H. 3, 4, 5. 60, 5. 65, 10. A. 4, 22, 9. 43, 14. 6, 19, 6. 47, 6 etc. Hos Quint. märkes: vicinia cum synecdoche, Inst. Or. 8, 6, 28.

De talesätt, vi förut behandlat, hafva varit sådane, där prepositionen antingen förenat tvänne konkreta eller ett konkret med ett abstrakt substantiv. De som nu återstå äro sådana, i hvilka prep. förbinder tvänne abstrakta med hvarandra, i det att genom *cum* antingen en egenskap tillägges det ena af dem el. vid substantiv, som uttrycka

en handling, sättet anges, hvarpå denna för sig går (abl. modi): Actio cum dolore, Cic. Fin. 3, 13, 44. Peccatorum acrem quandam cum amplificatione incusationem, de Or. 3, 27, 106. Multæ et cum gravitate facetiæ, Br. 43, 158. Jfr. de Or. 2, 56, 227. Risus omnium cum hilaritate coortus est, Nep. Ep. 8, 5. Magnifici apparatus vitæque cultus cum elegantia et copia, Off. 1, 8, 25. Ut viginti annorum militiam vestram cum illa virtute, cum illa fortuna taceam, Liv. 21, 43, 13. Cum dignitate otium, Cic. Sest. 45, 98. Illa quies atque otium cum libertate, quæ multi probi potius quam laborem cum honoribus capessebant, nulla sunt, Sal. Or. Lep. 9. Otium cum servitio, ibid. 25. Suspitio cum atroci crimine orta, Liv. 2, 7, 5. At videte hominis audaciam cum proiecta quadam et effrenata cupiditate, Cic. Dom. 44, 115. Si duo honesta proposita sint, alterum cum valetudine, alterum cum morbo, Fin. 4, 21, 59.

Hit hänföras äfven följande ex.: Terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis, Liv. 41, 28, 2. Tempestas cum magnis procellis coorta, Liv. 39, 46, 3. Slutligen antecknas: Consul cum provocatione, Liv. 3, 34, 15 etc.

Ett participium, som någon gång finnes tillagdt, torde man ej böra anse ss. ett blott komplement: Bella cum Volscis gesta legentibus, Liv, 6, 12, 2. Ex societate cum Hannibale pacta, Liv. 24, 6, 7.

Hos efterklassiske förf. är nu sist anförda bruk af *cum* ej ovanligt. Hos Tacitus träffas andra och friare förbindelser än i den klassiska prosan: Ipsi medium ingenium magis extra vitia quam cum virtutibus, Tac. H. 1, 49, 10. Præcipuus et cum præsenti exitio etiam futuri pavor, H. 1, 86, 8. Consilia cum ratione, H. 2, 25, 8. Decor oris cum quadam maiestate, H. 2, 1, 10. Id bellum cum causis et eventibus mox memorabimus, H. 3, 46, 3 etc. Jfr. Quint. Inst. Or. 4, 2, 64. 5, 10, 1. 11, 3, 171.

I närmaste öfverensstämmelse med prep. *cum* står med afseende på sin användning prepositionen *sine*. Liksom *cum* förenar den antingen tvänne konkreta substantiv eller ett konkret och ett abstrakt eller slutligen tvänne abstrakta, i det den angifver en brist eller saknad af delar, tillbehör

eller något annat hos konkreta föremål, egenskaper etc. hos personer och abstrakta substantiv. (Härmed är naturligtvis ej sagdt, att själfva substantivet, som genom *sine* förbindes med personen, betecknar en egenskap, t. ex. Hominem sine litteris = „en obildad person".)

Uttryck af först nämda slaget äro: Corpus sine capite, Cic. Mur. 25, 51. Iecur sine capite inventum, Liv. 27, 26, 3. Sine mucronibus (gladii), Liv. 22, 46, 5. Crura sine nodis articulisque habent, Cæs. BG. 6, 27, 1. Baculum sine nodo, Liv. 1, 18, 7. Efferri sine thecis vasa, Cic. Verr. 4, 23, 52. Jfr. Exercitum sine duce, Liv. 1, 17, 4.

Såsom exempel på det andra slaget anföras: Homini egenti sine honore, sine existimatione, sine censu, Cic. Flacc. 22, 52. Hominem sine re, sine fide, sine spe, sine fortunis, Cæl. 32, 78. Hominem sine arte, sine litteris, sine acumine ullo, sine auctoritate, sine lepore, N. D. 2, 29, 74. Vir constans sine metu, sine ægritudine, Tusc, 5, 16, 48. Habebit res publica civem sine ignominia quemquam, Clu. 46, 129. Sine ista eloquentia rhetorem, N. D. 2, 1, 1. Testes sine nomine, Cæl. 23, 63. Duo Metelli nec sine ingenio nec indocti, Br. 70, 247. Jfr. Decemvir, magistratus sine provocatione, Liv. 3, 32, 6. 55, 5.

Vanligast äro de talesätt, i hvilka ett abstrakt substantiv förbindes med ett annat sådant. De flesta förekomma hos Cicero: Orationem sine intermissione, sine reprehensione, Cic. de Or. 3, 25, 100. Orationem de infinitæ rei quæstione sine designatione personarum, de Or. 1, 31, 138. Infinitam generis sine tempore, sine persona quæstionem, de Or. 2, 15, 65. Vox, gestus et omnis actio sine lepore, Br. 67, 238. Facetiæ nec sine dignitate et cum lepore, de Or. 2, 56, 227. Loquacitatem sine usu, ibid. 1, 23, 105. Illa sine intervallis loquacitas, ibid. 3, 48, 185. Tam integræ, tam sine pigmentis fucoque puerili, ibid. 2, 25, 188. Lenitas sine nervis, Br. 48, 177. Cognitio sine consilio, pœna sine provocatione, animadversio sine auxilio, Agr. 2, 13, 33. Crimen sine accusatore, sententia sine consilio, damnatio sine defensione, Verr. 5, 11, 23. Tanta significatio sine ulla varietate quid declaravit, Sest. 59, 125. Lectionem sine ulla delectatione negligo, Tusc. 2, 3, 7. Sine

ratione animi elationem, Tusc. 4, 6, 13. Sublationem animi sine ratione, Fin. 2, 4, 13. Jämför: Si mors legati sine cæde atque ferro nullum honorem desiderat, Phil. 9, 6, 14. Från Livius äro exempeln färre: Civitas sine suffragio, Liv. 8, 14, 10. 10, 17, 12 etc. Otium sine iniuria, 1, 32, 4. Levibus sine effectu certaminibus, 32, 18, 8. Responsionem sine effectu tulerunt, 43, 20, 2. Jfr. Rumor sine ullo auctore, 33, 41, 1.

I det älsta språket torde få exempel anträffas på *sine* i förbindelse med substantiv: Quibus ingenium modicum et sine vernilitate, Plaut. Bacch. v. 1. Uxor sine dote, Ter. And. 4, 7, 41. Hos Tacitus är denna användning af *sine* ej ovanlig: Incruentam et sine luctu victoriam, H. 3, 8, 16. Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, 46, 5. Insectatio sera et sine libertate, 4, 4, 4.. Sine fine dominationem, 8, 20. 31, 6. 37, 3. 38, 58 etc. Curtius: Clamor sine duce, 5, 12, 14. 10, 6, 8. Quint. Usus sine doctrina, Inst. Or. 12, 6, 4. 1, 6, 39.

Prepositionen *pro* förekommer på ett fåtal ställen i prepositionsbestämning till substantiv ss. *oratio*, *causa*, *contentio*, *amor*, *studium*: In illa pro Ctesiphonte oratione, Cic. Or. 8, 26. Br. 32, 122. Oratiunculam pro Deiotaro habebam mecum, Fam. 9, 12, 2. Tota mihi causa pro Cæcinna de verbis interdicti fuit, Or. 28, 102. Magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio, Fam. 10, 12, 3. Amorum pro patria satietas, Liv. 7, 40, 3. Cuius erga me studium pro Cn. Pompeii necessitudine multis in rebus prospexeram, Fam. 5, 2, 6.

Beträffande den historiska utvecklingen af sist anförda språkbruk, så finnes hos Cato R. R. 4: Villam urbanam pro copia ædificato. Bland silfverålderns förf. är Quintilianus den, som utsträckt Ciceros användning af *pro* (i förening med oratio) till likartade ord ss. *principium*, *exemplum*, *ironia*, *narratio*, *commemoratio*, *partitio*, *prooemium*, *exordium*, *locus*, *argumentum*, Inst. Or. 4, 1, 31. 35. 70. 2, 16. 3, 13. 5, 11. 11, 33 etc. Stundom utelämnas själfva substantivet, t. ex.: *Cicero pro Milone* insidiatorem primum Clodium ostendit, 4, 5, 11. 9, 2, 41 etc.

Annotationes criticae ad libros Ciceronis de officiis.

Scripsit **Johannes Forchhammer.**

Quum permulti sint codices manuscripti librorum Ciceronis de officiis, nullus antiquitate et bonitate ita excellit, ut principalem et singularem locum optineat. Integri codices, *Ambrosianus* (A) *Bambergensis* (B), *Herbipolitanus* sive Wuerzeburgensis (H), *Bernensis secundus* (b) saeculo decimo scripti, ut ex editione Orelliana altera, quam curavit Baiterus, apparet, inter se simillimi sunt. Codex ille, ex quo originem ducunt, jam multis locis depravatus et tam festinanter vel neglegenter scriptus erat, ut litterae, verba, toti versus passim, maxime in posteriore operis parte omitterentur. Quum antiquus ille codex esset scriptus, cum alio collatus esse non videtur; correctionum nulla fere vestigia sunt, quaeque omissa erant, neque suo loco superscripta neque in margine adscripta fuisse apparet. Quattuor illos codices, quos supra nominavi, ex eodem exemplari transscriptos esse non credo, sed certe a communi origine non multum absunt, et librarii, quibus integros nostros codices debemus, religiosissime, quidquid legerunt, scripserunt, verba non sensum curantes. Oculus et calamus aberrare potuit, emendandi voluntas procul aberat.

Integris codicibus simillimus et ex eodem codice, quo illi, ortus est codex *Bernensis primus* (a), is quoque, ut dicitur, decimo saeculo scriptus. Communem originem produnt maxime illi loci, ubi eadem, quae in superioribus quattuor codicibus, verba, litterae, versus desunt. Ut ex eodem exemplari quo Ambrosianum et Bernensem secundum transcriptum esse putem, adducor locis velut I § 66, ubi verba „aut expetere oportere", quae extant in B et H, interciderunt in A a b (cfr. praeterea in editione Baiteriana p. 659, 5; 662, 29; 671, 30; 672, 19. 30). Eo vero Bernensis primus a ceteris quattuor distat, quod librarius, cui illum codicem debemus, minus indoctus erat. Interdum, quamquam non saepe, vidit

litteras vel verba deesse et de suo supplere conatus est — plerumque parum scite atque ita, ut falsum esse appareat; interdum tamen editores decepit.

Sed anteqnam hoc exemplis probare conor, alius mihi codex, *Bernensis tertius* (c), commemorandus est. Is, ut ceteri duo Bernenses, diligentissime a Baitero (cfr. editionem alteram Orellianam) collatus est. Saeculo decimo tertio scriptus et apertissime interpolatus est aut, quod idem est, ex interpolato exemplari transcriptus. Velut in noto versu Enniano (I § 84): „Ergo *postque magisque* viri nunc gloria claret" in Bernensi tertio legitur: „*postea magis magisque*". Libro primo (§ 82), ubi in codice archetypo, quum: „*quietis et cogitatis*" scribi deberet, errore calami scriptum erat: „*quietis et cogitationis*", quod in omnibus integris est, aperta interpolatione in Bernensi tertio ortum est: „*quietis cogitationibus.*" Quum in codice archetypo (I § 31) inter verba: „*reddere depositum*" et „*facere promissum*" irrepsisset interrogatio: „*etiamne furioso*" (qui adscripsit, ea, quae III § 95 leguntur, respexisse videtur), haec religiose servaverunt codices integri (etiam Bernensis primus et Palatinus[1])), is vero, qui Bernensem tertium scripsit, ut aliquem sensum efficeret, temere mutavit: „reddere depositum *et non furioso* facere promissum". Saepe librarius verba inepta addidit, ut I § 53: „Gradus autem plures sunt societatis hominum. Ut enim ab illa infinita discedatur . . ." Sic in integris (etiam in Bern. primo); in tertio vero temere additum est verbum: „Ut enim ab illa infinita *multitudine* discedatur". Non vidit audiri societatem. (Cfr. praeterea I § 34: „ut et ipse ne quid tale posthac *faciat*"; I § 82: „ne quid temere *fiat*"; I § 38: „Pyrrhi quidem de captivis reddendis illa praeclara *sententia est*"; I § 46: „Atque haec in moribus *consideranda*"; II § 36: „nec sibi nec alteri *prosunt*, ut dicitur".)

Nulla igitur fides huic codici ut interpolato habenda esset, si ex eodem codice quo integri esset transcriptus.

[1]) Codex Palatinus (p), quo usus est Gruterus, duodecimi saeculi, interpolatus est; saepe cum Bernensi tertio consentit, interdum cum integris contra Bernensem; sed parum notus est.

Sed aliam codicis Bernensis tertii originem probant non tam illi loci, ubi verba, quae in melioribus inveniuntur, omissa sunt (id enim neglegentia fieri potuit), aut ubi verborum ordo mutatus est, quod saepissime factum videmus, aut verbum aliud pro alio positum est (id enim interpolatione fieri potuit), quam ii loci, ubi verba versusque, quae in integris codicibus exciderunt, suo loco inveniuntur. Nam quamquam hic quoque interpolationi locus est, ut passim de supplemento dubitatio relinquatur, tamen multis locis, quae in melioribus desunt, ita in Bernensi tertio expleta sunt, ut supplementum interpolatione ortum esse prorsus non possit. Accedit, quod aliis locis testimonium hujus codicis aliunde confirmatur.

A minimis ordiamur. Libri secundi § 43 consensu integrorum codicum (B H b; A ad hunc locum non est inspectus, sed sine dubio idem habet) probatur in antiquiore illo codice, unde originem ducunt, fuisse: „mortui *nume* optinent jure caesorum“. Inde prava conjectura in Bernensi primo et Palatino effectum est *nomen*, quum Bernensis tertius offerat *numerum* (cfr. de nat. deorum III § 51: stellae errantes numerum deorum optinebunt). In antiquiore codice ultimae litterae (fortasse in fine versus) interciderant, quemadmodum III § 113 primae: „quorum erant *titi* (A B a b, potiti c) Poeni.“; utrobique verum offert Bernensis tertius[1]). II § 66 quum Cicero scripsisset: „(eloquentiae) a majoribus nostris est in *toga* dignitatis principatus datus“, in integris est: „in *tota* dignitatis“, unde in Bernensi primo prava conjectura factum est: „in tota dignit*ate*“; verum hic quoque offert Bernensis tertius (et Palatinus). Paullo post II § 68 verbum in codice antiquiore exciderat: „— ceterisque operis et officiis erit id, quod violatum, compensandum“ (B H b). Bernensis primus ex suo addidit „violatum *est*“, quod Orellius recipere non debuit. In Bernensi tertio et Palatino est: „violatum *videbitur*“, quod recte recepit Baiterus. His locis dubitari non potest, quin librarius Bernensis primi

[1]) Sic etiam III § 35: „re utili*tas et* turpitudo“ servatum est in Bernensi tertio, quum in B H a b sit: „re utili turpitudo“, quinque mediis litteris omissis.

ea, quae invenit, temere mutaverit. de Bernensi tertio dubitatio relinquitur, verum in codice antiquiore illo, quem transcripsit, invenerit librarius, an felici conjectura restituerit.

Jam majora videamus. II § 53: „An tu id agis, ut Macedones non te regem suum sed ministrum et praebitorem *sperent fore? Bene ministrum et praebitorem*, quia sordidum regi". Accidit librario antiquo hoc loco, ut saepe alias, ut oculi aberrarent a verbo ad idem, quod paullo post sequebatur, ut media omitteret. In codicibus integris (B H b) mediis omissis est: „An tu id agis, ut Macedones non te regem suum sed ministrum et praebitorem, quia sordidum regi". Quum aliquid deesse appareret, librarius, qui Bernensem primum scripsit, verbum addidit: „sed ministrum et praebitorem *putent*, quia sordidum regi"; ut editur, extat in Bernensi tertio et Palatino. Vide, quid intersit. Prius supplementum interpolatione ortum esse, hoc vero, quod Bernensi tertio (et Palatino) debemus, genuinum esse facile apparet. Nam non modo intellegimus, quo modo verba illa in meliorum archetypo intercidere potuerint, sed si quis sex illa verba conjectura addidisset, non dubitaremus illum virum doctissimum et ingeniosissimum vocare. Itaque aut talem confitendum est fuisse librarium illum, aut credendum, codicem antiquiorem, quo sit usus, hoc loco non fuisse mutilum. Inspiciamus libri tertii § 113: „Sed ut laudandus Regulus in conservando jure jurando, sic decem illi, quos post Cannensem pugnam juratos *ad senatum misit Hannibal, se* in castra redituros". Verba: „ad senatum misit Hannibal, se" in Bernensi tertio extant, in ceteris (A^1 B H a b) desunt (codex Palatinus hic interpolatus est). Oculi scribentis non ut supra a verbo ad aliud simile aberraverunt, sed librarius festinanter scribendo versum transiluisse videtur. Quod si quis quinque illa verba ab alio librario scite suppleri potuisse putat, ut ab alio parum scite suppleta videmus, quid de illo supplemento, quod paullo post sequitur, credimus? „Nam Polybius, bonus auctor in primis, ex decem nobilissimis, qui tum erant missi, *novem revertisse dicit re a senatu non impetrata; unum ex decem, qui paullo post quam erat* egressus e castris redisset, quasi aliquid esset oblitus, Romae

remansisse." Supplementum soli Bernensi tertio debetur (de Palatino non constat). Non casu accidit, ut priore loco viginti quattuor litterae intercidérent, altero ter vicenae quaternae. Priore loco librarius, cui archetypum integrorum debemus, unum, altero loco dormitans tres transiluerat versus.

Non raro verba et sententiae ex his Ciceronis de officiis libris ab antiquis scriptoribus citantur. Hinc quoque auctoritas codicis Bernensis tertii confirmari potest, velut II § 4, ubi in altera codicum familia (B H a b) haec leguntur: „Nihil agere autem quum animus non posset, in his studiis ab initio versatus aetatis existimavi honestissime posse deponi, si me ad philosophiam rettulissem". Non dici, quid honestissime possit deponi, apparet. In Bernensi tertio et Palatino verbum extat: „honestissime *molestias* posse deponi". At librarius fortasse aptum verbum excogitare potuit. At casu accidere non potuit, ut idem verbum eodem loco poneret, quo a Nonio, qui hunc locum affert, ponitur. Igitur verbum illud et Nonius et librarius codicis Bernensis tertii in suis codicibus invenerunt. Ceterum codex ille, quo usus est Nonius, non semper cum Bernensi tertio consentit[1]), sed ubi consentit cum eo, hujus auctoritatem confirmat, velut II § 77, ubi a Baitero recte editur: „ut eo, unde *digressa* est, referat se oratio", quod et per se verum est (cfr. locos, quos affert Baiterus) et auctoritate Nonii et cod. Bernensis tertii confirmatur, quum in altera codicum familia (B H a b), quam secutus erat Orellius, est *egressa*. III § 91 et Nonius et codex Bernensis tertius verum servarunt: „Qui *vinum* fugiens vendat", quum in altera familia (B H a b, quibus hic assentitur Palatinus) sit: „*venenum* fugiens".[2])

Ut hic auctoritas codicis c testimonio Nonii confirmatur, sic, quae verba (II § 89) in altera familia interciderunt, in codicibus c et p extant: „*Quid tertium? Male pascere*", auctoritate Columellae confirmantur, quem ad modum II

---

[1]) Velut III § 48 ubi Baiterus ex consensu codicum B H a b et Nonii restituit „*obruerunt*", quum in codd. c et p sit „cooperuerunt", quod ediderat Orellius.

[2]) I § 122 ex testimonio consentienti Nonii et codicis Bernensis tertii ordo verborum mutandus est: „regenda *est* prudentia".

§ 63: „*longe* antepono", quum *longe* absit ab alterius familiae codicibus, confirmatur auctoritate codicum c et p atque Lactantii.[1])

Duae igitur codicum familiae sunt; altera quinque codices, Ambrosianum, Bambergensem, Herbipolitanum et ex Bernensibus primum et secundum continet; ex altera unus modo, recentior et interpolatus, nobis satis notus est, Bernensis tertius.

Ex quinque illis prioris familiae codicibus quattuor sunt integri, unus Bernensis primus interpolatus. Nulla igitur ejus auctoritas est, quoniam meliores ejusdem familiae codices extant. Sicubi ab integris dissentit, aut casu aberravit librarius, aut consulto mutavit, quae invenerat, ex se non ex alio fonte hauriens. Quam male ei cecidisset, supra vidimus[2]). Raro menda correxit velut I § 63: „viros fortes *et* magnanimos", ubi solus *et* addidit. I § 64: „sint *vi* potius superiores quam justitia pares", in integris est: „*ut* potius", quod in Bernensi primo recte emendatum est (in Bernensi tertio temere mutatum est in *utcumque*). I § 147; „et secum et *ab* aliis — exquirunt"; in integris deest præpositio; fortasse tamen, quod in Bernensi tertio est: „secum et *cum* aliis", quod receperat Orellius, retinendum est. I § 160: „*id* genus officiorum", fortasse recte, quum in archetypo omnium communi „*hoc* genus" fuisse videatur. II § 14: „ex iis rebus, quae sint inanim*ae*", quum in integris sit „inanim*a*", quod c ex suo more in „inanim*ata*" mutaverat. II § 60: „quamquam *enim*, quod praesens tamquam in manum datur, jucundius est, tamen haec in posterum gratiora", ubi *enim* a ceteris omnibus abest. III § 52, ubi „tritici *utilitas*", quod in ceteris omnibus est, in Bernensi primo recte in „tritici *vilitas*" correctum est. — Haec omnia correctioni librarii non nimis

---

[1]) III § 44 ex consensu codicum Bernensium b et c atque Lactantii scribendum est: „meminerit deum se *habere* testem". Recte; nam qui jurat, deum testem *adhibet*, qui juratus sententiam dicit, deum *habet* testem.

[2]) III § 58: „venales quidem se hortos non habere", solus Bern. primus addidit *dixit*.

indocti debentur, qui nonnihil in deterius mutavit, pleraque intacta reliquit.

Quare rationem sic concludere possumus: 1) Ubi codices integri cum Bernensi tertio consentiunt, nihil valet dissensio codicis alicuius interpolati.

III § 82 verba „*et quam inutile*", quae nulla codicum meliorum auctoritate nituntur, ejicienda sunt. (Seclusit Baiterus, servavit Lund[2].)

I § 121 ex codicum consensu est edendum: „cui dedecori esse nefas et *vitium* judicandum"; quod vulgo editur (etiam a Baitero et Lundio[2]) „nefas et *impium*", auctoritate codicis Palatini nititur, quae nulla est.

Paullo difficilior est locus I § 73, ubi ex auctoritate solius codicis Bernensis primi, quam nullam esse supra vidimus, sic editur: „Quocirca non sine causa majores motus animorum concitantur *majorque cura efficiendi* rem publicam gerentibus quam quietis". *Cura* parum aptum verbum est. In codice archetypo (A B H b c) fuit: „majores motus ... *majoraque efficiendi*"; quare, si quid deest, ita supplendum est, ut vestigia codicum pressius sequamur, sed nihil deesse puto. Quemadmodum de fin. I § 18 *causa efficiendi* fere idem est quod *causa efficiens* (cfr. Madvigium), sic hic quoque sunt motus animorum majores maioraque efficientes, vel potius: eoque spectantes, ut majora efficiant.

His locis consensui codicum optemperandum erat, neque ulla conjectura opus esse videbatur. Quod vero I § 146 codicum consensus in antiquiore codice fuisse ostendit: „si quid dedeceat *in illos*" ferri non potest. Quod nunc editur: „si quid dedeceat in illis", conjecturae Bernensis primi debetur; potius scribendum est: „si quid dedeceat *illos*".

2) Manifestum est, si dissentiant duae codicum familiae, ideo non plus codici parum noto vel aperte interpolato ab utrisque dissentienti optemperandum esse.

Velut quod II § 41 a Baitero et Lundio[2] editur: „quum premeretur *inops* multitudo ab iis, qui majores opes habebant", codicum deteriorum auctoritate, quae nulla est, nititur. In altera codicum familia (B H a b p) est *in*

otio, in Bernensi tertio *inicio*, quod ex hoc prava interpolatione effectum receperat Orelli. Non dubito, quin meliorum codicum auctoritas sequenda sit. *In otio* idem est quod in pace. (Cfr. Caes. de bello civ. II, 46: „multitudo insolens belli diuturnitate otii".) Diuturnitate otii lasciviebant ii, qui majores opes habebant, et premebant multitudinem, quae ipsa diuturnitate otii insolens belli erat facta.

I § 139: „Admittenda hominum cujusque *modi* multitudo" et per se recte dicitur (cfr. Cic. in Verr. IV § 7: „tot homines cujusque modi") et consentienti testimonio Nonii et codicis Bernensis tertii confirmatur. Quum in altera familia codicum (B H b) verbum intercidisset, in codice Bernensi primo insertum est *generis*, quod Baiterus recipere non debuit. (Cfr. Madv. ad Cic. de fin. p. 734[2], 735[3].)

II § 74 cum codice Bernensi tertio scribendum puto: „malo enim *alienae* quam nostrae ominari". Quum verbum *alienae* in archetypo alterius familiae (B H b p) intercidisset, lacunam supplevit Bernensis primus, qui *alii* inseruit, quem hic quoque Baiterus secutus est.

I § 112: „Atque haec differentia naturarum tantam habet vim, ut non numquam mortem sibi ipse consciscere alius debeat, *alius in eadem causa non debeat.* Num enim alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Caesari tradiderunt?" Verba „alius in eadem causa non debeat" in alterius familiae codicibus (A B H b) absunt, et facile oculus librarii aberrare potuit. Quum aliquid deesse appareret, Bernensis primus „alius non debeat" addidit; verum hic quoque servavit Bernensis tertius (et Palatinus): „alius *in eadem causa* non debeat," quod verum esse ex iis, quae sequuntur, manifestum est: „Num enim alia in causa M. Cato fuit, alia ceteri, qui se in Africa Caesari tradiderunt". Verba „in eadem causa" abesse non possunt. Hic quoque Baiterus auctoritate codicis Bernensis primi deceptus est.

3) Quae igitur in altera codicum familia interciderunt, ex codice Bernensi tertio potissimum supplenda sunt, sed semper tamen tenendum eum esse interpolatum.

Satis multis jam exemplis probavi, quae in altera codicum familia intercidissent, plerumque esse servata in codice Bernensi tertio. Passim verba singula sola ejus auctoritate recepta sunt; sed quo minus manifestum est aliquid deesse in alteris codicibus, eo major dubitatio oritur, quia supra jam vidimus, passim verba temere esse addita in Bernensi tertio. Sic multis locis nihil certi statui potest. In paullo majoribus lacunis quae auctoritate Bernensis tertii suppleta sunt, nulla mihi suspicandi causa videtur, nisi quod II § 1 editur: „In quo tum quaeri dixi, quid utile, quid inutile, *tum ex utilibus, quid utilius aut quid maxime utile*“. In alteris codicibus prior tantummodo pars servata est: „In quo tum quaeri dixi, quid utile, quid inutile“; sed jam illud *tum* ostendit, alterum orationis membrum deesse, neque dubitari potest, quid Cicero addiderit. Facillime vero oculi librarii ab *inutile* ad *utile* aberrare potuerunt. In supplemento, quod ex Bernensi tertio et Palatino editum est, recte offendit, quod *quid utilius* non *utrum utilius* legitur. Nam *maxime utiles* ipse Cicero paullo post (§ 11) dicit. Dubitatio igitur relinquitur, ipsius Ciceronis verba extent an librarii; neque enim difficile erat lacunam explere. Sed est alia difficultas. Totum hoc: „In quo — maxime utile“ alieno loco positum est. Quare initium libri secundi sic edendum esse puto: „Quem ad modum officia ducerentur ab honestate, Marce fili, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum arbitror libro superiore, *in quo* tum quaeri dixi, quid utile, quid inutile, tum ex utilibus, [quid utilius aut] quid maxime utile. Sequitur, ut haec officiorum genera persequar, quae pertinent ad vitae cultum et ad earum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias: *de quibus* dicere adgrediar, si pauca prius de instituto ac de judicio meo dixero“. Tum et *in quo* et *de quibus*, quo referantur, habent. Vitium multi viderunt, sed delendo quam transponendo corrigere maluerunt, quod mihi vehementius remedium esse videtur. Accedit quod, si quis in margine libri sui adscribere voluisset, quid primo libro contineretur, suis non Ciceronis verbis usus scripsisset: „In quo tum *quaeritur*“, non „In quo tum quaeri *dixi*“.

I § 40. Tota haec paragraphus ab altera codicum familia et codice Palatino abest, prior pars ne in tertio quidem Bernensi est, qui a verbis: „Semper autem in fide“ incipit. Sine dubio totus hic locus spurius est; neque enim errore librarii a verbo ad verbum aberrantis aut versus paucos transilientis totae narratiunculae omissae esse possunt, quum, quae praecedunt et quae sequuntur, optime cohaereant, neque consulto quidquam omissum est ab iis, qui integros codices scripserunt. Quare ne eam quidem partem, quae in Bernensi tertio servatur, in antiquissimo illo codice, ex quo et integri et interpolati originem ducunt, fuisse puto, quamquam antiquitus jam ejusmodi additamenta irrepsisse manifestum est. Sed hic tantummodo de iis locis disputo, in quibus codices illi, quorum aliqua est auctoritas, inter se dissentiunt.

Paucos locos afferam, ubi verbum, quod ab alterius familiae codicibus abest, sed a Bernensi tertio servatum est, restituendum esse videtur. I § 151: „Mercatura —, si satiata quaestu — ut saepe ex alto in portum, *sic* (c) ex ipso portu se in agros — contulit, videtur jure optimo posse laudari“. — I § 155 (cap. 44): „Atque illi *ipsi* (c p), quorum studia vitaque omnis in rerum cognitione versata est, tamen ab augendis hominum utilitatibus et commodis non recesserunt“. — Ut II § 70 „*si* forte“ recte restitutum est, ita II § 75 „*si* quando“ restituendum est, quod ab Orellio receptum ejecit Baiterus (Lund[2]). Interpolator haud facile addidisset. — III § 42: „Scite Chrysippus, ut multa: *Ut*, qui stadium, inquit, currit — sic in vita“. — III § 59: „Nullae, quod sciam, inquit *ille*, sed hic piscari nulli solent“. Pronomen *ille* etiam alii codices (H a) addunt, sed alio loco. — III § 88: „Vincat utilitas *rei publicae*“ (R. P. cod. c), quod quum edidisset Orellius, parum bene a Baitero mutatum puto.

4) Adhuc disputatio mea fere tota versatur in verbis in altera codicum familia omissis, in altera servatis. Sed etiam ubi in duabus codicum familiis diversa verba aut verborum formae inveniuntur, quaestio est, utri parendum sit. Ubi nulla suspicio est, semper melius est integros codices sequi; sed

eadem neglegentia librarii. qua tam multa passim omissa sunt, et alia menda in archetypum integrorum irrepserunt.

Velut I § 157: „*congregati* adhibent agendi *congregandique* sollertiam" (B H a b) et I § 126: „quae partes — aspectum essent *deformem* habiturae atque *formam*" (A B H a b) dormitans scripsit librarius, neque est, quod dubitemus, quin verum servaverit cod. Bernensis tertius; Klotzii conjectura hic opus non est. Quare testimonium codicis Bernensis tertii non temere spernendum est, sed semper diligentius ponderandum. Interdum vestigia antiquae verborum formae deprehenduntur, ut I § 154 "*reapse*" (re ab se) et III § 112 „*cum primo luci*" (cum primo lucis), ubi ipsa menda ostendunt, librarium non intellexisse, quae scriberet, nedum temere, quae in altera familia sunt, in antiquiorem formam mutarit.

Paucos locos proferam, ubi codex Bernensis tertius sequendus mihi esse videtur. II § 15 editur: „quae esset oblectatio valentium, qui victus aut cultus, nisi tam *multae* nobis artes ministrarent? quibus rebus exculta hominum vita tantum destitit (B H a b; distat c p Orellius, fortasse rectius) a victu et cultu bestiarum". Cum Bernensi tertio scribendum puto: „nisi tam *multa* nobis artes ministrarent", nam in eo, quod sequitur, non est, quo referatur „*quibus rebus* exculta"; si de artibus Cicero cogitasset, scripsisset „quibus exculta".

II § 34 haud scio an cum Bernensi tertio scribendum sit: „Intellegentiae justitia conjuncta quantum *voles* habebit ad faciendam fidem virium" (quantum vis habet, quantum voles habebit). Vulgo e ceteris codd. editur „quantum *volet* habebit", quod recte diceretur, si justitia voluntatem haberet. Recte igitur dicitur de finibus II § 57: „esse enim *quam vellet* iniquus poterat impune"; de Deorum natura II § 46: „Hic *quam volet* Epicurus jocetur, — *tamen* — numquam me movebit"; de divinatione I § 56: „*quam vellet* cunctaretur, *tamen* eodem sibi leto — esse pereundum"; hoc vero loco, ni fallor, parum recte „quantum volet habebit" diceretur.

III § 51: „Advexi, exposui, vendo meum non pluris quam ceteri, fortasse etiam minoris, *quo* major est copia" (i samme Forhold, som Forraadet er større). Sic Bernensis tertius;

ceteri: „*quum* major est copia“, pro quo saltem expectarem: „quum major *sit* copia“ (da Forraadet — derved at jeg stiller mit Korn til Salg — er større). Illud multo praefero. (Cfr. Madv. Emend. Liv. p. 457[1].)

III § 71: „Malitia mala bonis *ponit ante*“ (B H[1] a b). Quum in Bernensi sit *anteponit*, hoc recipiendum est. Quod in Tibulli I, 1, 14 contra codices (in quibus est „ponitur ante *deum*“, ut in versu Ennii „Noenum rumores ponebat ante salutem“) perverse editur, nihil valet ad illud monstrum defendendum.

Finita jam disputatione, qua, quid codicibus diligenter inspectis et collatis ad hoc Ciceronis opus emendatius edendum posset effici, ostendere conatus sum, duas conjecturas afferam, priorem, qua nulla littera mutata verba Ciceronis rectius, ut opinor, conjunguntur. III § 116: „*At, qui* ab Aristippo Cyrenaici atque Annicerii philosophi nominati omne bonum in voluptate posuerunt virtutemque censuerunt ob eam rem esse collaudandam, quod efficiens esset voluptatis (quibus obsoletis floret Epicurus, ejusdem fere adjutor auctorque sententiae), cum his viris equisque, ut dicitur, — decertandum est“. Formam orationis non dissimilem invenias I § 126. Me quidem verba „ab Aristippo“ multo minus in sententia relativa offendunt, quam nude initio sententiae principalis posita. Satis dure ab Aristippo Annicerii philosophi nominati dicuntur[1]).

III cap. 28 omnia argumenta, quae contra Regulum proferri possunt, enumerat, tum cap. 29 haec argumenta eodem ordine refellit. Exeunte capite 28 (§ 103) editur, ut in omnibus codicibus est: „Haec fere contra Regulum: sed prima videamus“. Scribendum est: „sed prima *quaeque* videamus“ (lad os se paa det et for et — Punkt for Punkt). De hoc loquendi genere disputavit Madvigius ad lib. de fin. II

---

[1]) [Nonne locus sic scribendus est: „At, qui ab Aristippo *Cyrenaico et Anniceri* Cyrenaici atque Annicerii cet.“? C. Gertz.]

§ 105 et in emendationibus Livianis ad XLII, 32, 2 et 3, ubi plura exempla affert. Eodem modo emendandus est locus de Divin. II § 111: „ἀκροστιχὶς dicitur, quum deinceps ex primis *primi cujusque* versus litteris aliquid conectitur“, quod idem C. F. W. Muellero placuisse video (in editione Teubneriana).

Cum primo luci, quod de off. III § 112 ex cod. Bern. tertio cum Orellio, Lundio, aliis contra Baiterum vindicavi, testimonio Nonii aperte confirmatur, qui, quum lucem feminini esse generis exemplo Virgiliano ostenderit, masculine quoque poni pluribus exemplis probat. Horum primum est Plautinum ex Aulularia (IV, 10, 18) ubi, quum in codd. Plautinis sit *luce clara*, nunc ex Nonio antiquior forma *luci claro* restituta est. Aliis duobus exemplis hujus formae ex Varrone allatis ultimo loco addit: „M. Tul. de officiis lib. III *Et cum pri*“ — haec sola Ciceronis sunt, quae in Cicerone sequuntur: „mo luci Pomponii domum venit“, interciderunt cum initio exempli sequentis, cujus finem in Nonio habemus — „*or ire luci claro non queo*“. Jam vero, quamquam locus Nonii mutilus est, satis apparet, illum antiquam formam in suo codice Ciceroniano repperisse; aliter enim locum non citasset.

Cum primo luci posuerunt Plaut. Cist. v. 355, Terent. Ad. 841, Atta apud Nonium s. v. auspicari (quos locos I. L. Ussing ad locum Aululariae attulit), praeterea Varro L. L. VI § 92 in antiqua formula anquisitionis. Contra Cicero ad Att. IV, 3 „cum prima luce“ scribit, et Caesar de b. G. I, 22 „prima luce“. Dubitatur, utrum *luci* (primo luci) sit ablativus an genetivus; Ussing (ad Aulul. v. 741) hoc rectius censeri putat; neque quidquam ex Capt. v. 1003 „lucis des tuendi copiam“ effici, recte affirmat. At idem (ad Amphitr. v. 163) duos locos Plautinos affert, ubi legendum sit „cum luci simul“ (Stichus 364 ed. Ritschel. et Merc. 251, ubi tamen conjecturae debetur), ut mihi saltem *cum luci* et *cum primo luci*, *luci* et *claro luci* eodem modo intellegenda esse videantur. *Luci* praeter locos Plautinos, quos affert

Ussing (Amph. v. 163), etiam Cicero in orat. Philipp. XII 10 scripsit, et fortasse in libro ad Herennium IV § 48 restituendum est. *In luci* Lucretius IV 235 scripsit.

Videtur igitur forma illa antiquior (*luci*, *in luci*, *cum luci*, *claro luci*, *cum primo luci*), quae temporibus Plauti et Terentii usitatior fuit, usque ad tempora Ciceronis in usu permansisse. Post hoc vero tempus nullum ejus vestigium inveniri videtur. Quod olim, Donato ni fallor auctore, edebatur, atque hic cod. Bern. tertii auctoritate confirmatur, „cum primo *lucis*" in recentioribus editionibus evanuit.

Parva sunt, sed ne parva quidem sunt spernenda.

Oprindelsen til ordet munk (μοναχός).

(Med en avtograferet tavle.)

Af H. V. Lund.

Ved at gennemgå en del ældre semitiske sprogmindesmærker for at se, om der i dem skulde findes spor af en pluralisdannelse, der er meget almindelig i æthiopisk og især i arabisk, kom jeg også til at gjøre bekendtskab med et par indskrifter, den ene fra det ægyptiske museum i Vatikanet, den anden fra det biskoppelige bibliothek i Carpentras. Bægge ere gravmæler af ægyptisk oprindelse, uagtet sproget er aramaisk; den ene er over en mand, den anden over en kvinde; bægge ligne hinanden i bogstavformer og dialekt og stamme uden tvivl fra Ptolemajernes tid; indskriften fra Carpentras henføres i almindelighed til det 2det årh. f. K.; den anden er næppe meget forskjellig fra den i alder. Jeg skal først omtale indskriften fra Rom, udgiven af Lenormant i Journal asiatique de Paris 6ième sér. T. X.

Den billedlige fremstilling falder i 3 dele. Øverst ses en mandlig mumie udstrakt af Anubis på ligsengen, der har form af en løve, for enderne af samme 2 skæggede mænd i ægyptisk dragt, men med tydelige semitiske ansigtstræk, med hænderne oprakte som i en bedende stilling. Den mellemste del viser forskellige dødeofre, som ordnes af en raget præst i en lang klædning. Den nederste del fremstiller noget af et ligtog: forrest 2 mænd i ægyptisk dragt, af hvilke den første bærer på hovedet et fad med offergaver, den anden holder en hane; derefter følge 2 præster med ragede hoveder og i lange klæder bærende forskellige hellige insignier, hvoriblandt Anubis's sjakal; efter dem følge 3 grædekoner. Et bånd mellem første og andet billede bærer følgende let læselige indskrift, hvor oven i købet ordene ere adskilte:

עֹנְחְחָפִּי בַּר תְּחֶבֶּס מנחה זִי אוֹסְרִי אֱלָהָא

ɔ: Onkhkhapi, Ta-khebes's søn, guden Us^e^ri's . . . . .
(ordet מנחה [*m^o^nkh^a^h*] lader jeg foreløbig uoversat).

Det første ord er den dødes navn Onkhkhapi (ægypt. *Onkhhapi* ɔ: „den levende Apis“), hvor der mærkes den samme transskription af det ægyptiske Hapi som i indskriften fra Carpentras, og som vi måske finde spor af i Septuagintas oversættelse af Jerem. 46, 15 *διότι ἔφυγεν ὁ Ἆπις ὁ μόσχος ὁ ἐκλεκτός σου*[1]). Det andet ord er det aramaiske בַּר søn, det tredje er ikke, som ellers hos Semiterne, faderens men efter ægyptisk skik moderens navn, nemlig det velbekendte ægyptiske kvindenavn *Ta-khebes* ɔ: den, der tilhører ånden over 10 grader af dyrekredsen, et meget hyppigt navn på Ptolemajernes tid. Det 4de ord betragtes i regelen som semitisk og sættes i forbindelse med hebr. מִנְחָה en gave, ublodigt offer, og arab. مَنَحَ give en gave, hvoraf så igen udledes betydningen præst, sacerdos. Foreløbig lader jeg dette ord henstå lidt, da både det og de 3 følgende forekomme i den første linje af indskriften i Carpentras, som vi nu ville betragte nærmere.

---

[1]) Istedet for *maddu'a n^i^skh^a^f 'abbirêka* ɔ: hvorfor ere dine mægtige kastede til jorden, har LXX læst: *maddu'a n^â^ṣ kh^a^p^i^ 'abbirka*.

Ligesom Vatikanerindskriften består den af en billedlig fremstilling i 2 dele og en indskrift på 4 linjer. Billederne ere også temmelig råt udførte og have i sin tid været malede men farverne ere nu for størstedelen udviskede. Den øverste afdeling viser os til venstre guden Osiris, siddende paa en trone, i højre hånd holdende en pisk, i den venstre avgurstaven (lituus); bag tronen står en tilsyneladende kvindelig figur måske Isis. Midt på billedet foran guden står en slags étagère med 4 hylder, besatte med forskellige redskaber og fødevarer, der fremsættes som gudemåltider eller dødeofre. På den øverste hylde er 5 små portative altre forsynede med røgelse og røgelsekager; på den 2den 3 små brød og 2 fyldte kar; på den 3dje en kalv med sammenbundne fødder og afskåret hoved, et større kar med fod, fyldt med noget, og en slagtet gås, askegrå med røde ben; på den 4de 3 vaser, en levende kylling eller høne og et fyldt fad, noget lignende det på 3dje hylde. Til højre ses en kvindelig figur i bræmmet dragt med oprakte hænder i en bedende stilling; billedet forestiller vel altså den afdøde fremstillende sig i underverdenen med offergaver til Osiris. Det nederste billede viser os i midten en kvindelig mumie udstrakt på ligsengen, der også her har form af en løve; bag liget stå Anubis med sjakalhovedet og Horus med høgehovedet eller måske blot 2 mænd med disse masker; for hver ende af ligsengen knæler en ung kvindelig figur, der på hovederne bære forskjellig formede kar; under ligsengen ses 4 af de ved balsameringen brugte kar.

Selve indskriften er bleven læst på flere måder, men af disse fortjene kun 2, Gesenius's[1]), hvortil Lenormant slutter sig, og Derembourg's[2]), at komme i betragtning. Man ser strax, at udhugningen er gjort temmelig skødesløst,

---

[1]) Gesenius, Monumenta Phoenicia pl. XXIX; hans oversættelse er følgende: *Benedicta sit, Thebe, filia Techefi, sacerdotis Osiridis dei. Stomachosa neminem læsit et calumnias in neminem dixit. O integra coram Osiride, benedicta esto ab Osiride. Honorata esto, cultrix deliciarum mearum, et inter pios esto. Vale.* Ved *deliciarum mearum* forstår han da guden Osiris.

[2]) Journal asiat. de Paris 6ième sér. T. XI.

måske endog af en, der ikke ret kendte den fojnikiske skrift, og slutningen af de to sidste linjer er til dels ødelagt og må restitueres ved konjektur. Ved en ringe forandring af den sædvanlige læsemåde i det sidste ord af indskriften (blot tilføjelsen af et ה) få vi 4 linjer, hvoraf den 2den og 4de rime sig; hver linje synes ved en art cæsur at dele sig i 2 næsten lige store halvdele, hvorved der altså vil fremkomme en art vers, om end ikke fuldt så regelmæssigt, som Derembourg mener (7 stavelser i hver halvdel, undtagen i 4de og 8de halvdel, der hver skulde have 8); thi denne regelmæssighed synes mig kun opnået ved lidt for voldsomme brud på den sædvanlige sprogform. Læsningen af den første linje er ikke vanskelig, i de andre findes derimod et par tvivlsomme steder. Hele indskriften er følgende:

בְּרִיכָה תְּבָא בְּרַת תְּחַפִּי   תמנחא זִי אוּסְרִי אֱלָהָא

מִן דַּעַם בְּאִישׁ לָא עֲבֵדַת   וְכַרְצֵי אִישׁ לָא אַמְרַת תַּמָּה

קֳדָם אוּסְרִי בְּרִיכָה הֲוִי   מִן קֳדָם אוּסְרִי מַיִן קְחִי

הֲוִי פָּלְחָא נַעֲמָתִי   וּבֵין חֲסַיָּא הֲוִי שְׁלֵמָה

hvad jeg oversætter således:

Velsignet være Taba, Takhapi's datter, guden Us^e^ri's indviede!
Uskyldig (ren) havde hun ingen omgang med mænd og talte (sagde) intet efter mands vilje.
For Us^e^ri vær velsignet, for Us^e^ri bær vand!
Vær [gudens] dyrker, min fryd, og vær salig blandt de fromme!

Hunkønsformen i indskriftens første ord viser strax, at talen er om en kvinde, hvilket passer med billedet ovenfor. Det følgende ord, almindelig læst Tebe eller Teba, må være navnet på den døde kvinde; det kendes ikke som semitisk, derimod er det uden tvivl det ægyptiske *Ta-Baj* ɔ: „den, som tilhører sjælen“; *Baj* „sjælen“ er et af Osiris's vigtigste tilnavne. בְּרַת er det sædvanlige aramaiske og kaldaiske ord for datter. Det 4de ord תחפי (*t^e^kh^a^pi*) må være navnet på faderen eller moderen. Gesenius mener faderen og sammenstiller det med navnet *Τεφες* hos Boeckh[1]). Men

[1]) Erklärung einiger ægypt. Urkunden in griechischer Cursivschrift, Berl. 1821, v. 11.

navnet er ikke semitisk, og sammenholdt med det tilsvarende ord i Vatikanerindskriften kan der ikke være tvivl om, at vi her have det ægyptiske kvindenavn *Ta-Hapi* ɔ: „den, som tilhører Apis“, og at det altså betegner den dødes moder. Det næste ord תמנחא (*t^em°nkh^â*) oversætter Gesenius ved „sacerdotis“, henførende det til Tachfi (faderen), og udleder det af hebr. מִנְחָה „gave“, uden nærmere at forklare formen. Men intet semitisk sprog kan forklare ordformen מנחה i Vatikanerindskriften eller תמנחא her i denne betydning, eller har nogensinde brugt ordet således. Der kan ingen tvivl være om, at ordet bægge disse steder må være det samme, og at Vatikanerindskriften giver hankønsformen, medens Carpentrasindskriften giver hunkønsformen, og i så fald er der ingen anden forklaring mulig, end at ordet må være ægyptisk og ת den ægyptiske hunkønsartikel *t-*. I ægyptisk finde vi da ordet *monkh*, der både i det ældre og i det demotiske sprog efter Rougé betyder at være from, at indvie sig til en gud. Det forekommer meget hyppig i de ægyptiske indskrifter foran et gudenavn og efter et personnavn eller et familienavn for at betegne, at denne person eller familie har helliget sig til den nævnte guds tjeneste eller ivrig dyrker denne. I de ptolemajiske kongenavne svarer det til det græske εὐεργέτης, der altså som sådant nærmest betegner den, der er gavmild overfor guderne eller deres helligdomme. Betydningen af ordet i disse 2 indskrifter vilde altså blive: hun (han), som har viet sig til guden Us^eri (Osiris). I Vatikanerindskriften forbyder hankønsformen at henføre ordet til andre end den døde; i denne indskrift vil det da også være naturligst at henføre det til den døde, så meget mere som hendes navn allerede kunde antyde en i den første barndom påtænkt indvielse til den samme gud. Den simpleste oversættelse bliver da den ovenfor givne. Med hensyn til den anden linje kan jeg henvise til Derembourg, der utvivlsomt her har truffet de forklaringer, som bedst passe både med sproget og sammenhængen. Hvis oversættelsen er rigtig, kan man ikke undgå at tænke på, at den døde altså har villet tjene guden ved en evig kyskhed, et træk, der, om det end skulde være fremmed for den oprindelige

ægyptiske kultus, dog vilde være meget let forklarligt hos semitiske folk og minde om Jødernes *Nazir*, noget jeg senere skal komme nærmere ind. på. Her foreløbig kun den bemærkning, at udtrykket ren, uskyldig (egl. lat. integra) måske var valgt netop, fordi hensigten med denne tjeneste hos guden var at opnå ved den „renheden“ ɔ: befrielsen for al det syndige, der hefter sig til det almindelige menneske [1]). Da den afdøde har holdt sit løfte, kan indskriften derfor fortsætte i 3dje linje med det ønske, der ved imperativens brug kommer til at udtrykke en art vished: „Vær velsignet for Useri, bær vand for Useri.“ De to sidste ord i denne linje ere af Gesenius (og til dels også af Derembourg) læste som et מִינְקְרָה, der da forklares temmelig uforståeligt som hædret. Der står ganske tydelig i texten hos Gesenius מין קחי ɔ: *aqvam sume*, det eneste ordene kunne betyde, og det, hvortil sigtes, må være en fortsættelse i underverdenen af et af hendes daglige arbejder at udgyde drikoffer af nilvand for guden [2]). Og 4de linje fortsætter da videre ønsket om, at hun må vedblive at stå i det nærmere forhold til guden, med ordene: „Vær (gudens) dyrker, min fryd, og vær salig blandt de fromme.“ Det 2det ord i 4de linje kan næppe have anden betydning end den, der her er tillagt det (smlgn. Dan. 3, 12; 7, 14), men det passer også netop i denne betydning til det foregående, og man behøver derfor ikke at give det samme betydning som arab. فَالِحٌ „lykkelig“. I teksten står som 3dje ord נמעתי, hvad der ingen mening giver; rigtigt er vel נִעְמָתִי, der her da må være en kærlig tiltale til den døde: min glæde, min fryd, deliciæ meæ. De sidste 3 ord bero væsentlig på konjektur; der synes at være noget urigtigt i Gesenius's afbildning, som kun en ny kollation af selve stenen kunde bringe nøjagtig oplysning om.

---

[1]) Smlgn. Weingarten, der Ursprung des Mönchtums, Gotha 1877, p. 33.

[2]) Weingarten, a. s. τῶν Σοράπει χοὰς σπενδουσῶν (daglig 360 libationer). Om sådanne Choeforer ved Serapis- og Isistjenesten s. Mémoires prés. par divers savants à l'académie des inscriptions et belles lettres 1852, I. sér. T. II, p. 561 ff.

Spørger man nu, om man fra andre sider kender noget til en slags munkevæsen eller lignende til guder indviet afholdende liv, der efter Carpentrasindskriften også må omfatte kvinder (ti at oversætte תמנרא ved „præstinde" forbydes allerede ved Herod. II, 35 ἱρᾶται γυνὴ μὲν οὐδεμία οὔτε ἔρσενος θεοῦ οὔτε θηλέης, ἄνδρες δὲ πάντων τε καὶ πασέων), så have vi fra Porphyrius (Müller fragm. hist. græc. ed. Didot III, 497) beretning om asketer ved de ægyptiske templer, der levede adskilt fra folk, sov på palmeblade og hverken drak vin eller spiste fisk (hvilket sidste synes at stå i nøje forbindelse med Osirismyten). Senere er det ved nogle græske papyrusruller, for størstedelen stammende fra Memphis, blevet bevist, at der i den ptolemajiske tid har i Ægypten eksisteret et fuldstændig organiseret munkevæsen og klostervæsen, hvorfra vel Weingarten med rette udleder det kristne munkeliv. Medlemmerne kaldtes κάτοχοι, ἐγκάτοχοι, *reclusi*, „de fastholdte"; de turde ikke forlade deres selle, talte kun med folk gennem en lille åbning (διὰ τοῦ θυριδίου), levede for størstedelen, om de end ikke vare tvungne til absolut fattigdom, af hvad der blev givet dem af slægtninge, andre folk eller fra templet, hvorved de levede; men dette sidste var efter et bønskrift fra den tid at dømme ikke ret meget: daglig 3 små brød og årlig 1 metretes sesamolie og lige så meget kikiolie, og selv dette blev ikke leveret dem regelmæssig.

Men det er næppe tvivl underkastet, at denne indvielse til guderne går langt længere tilbage i tiden. Hvordan det må forstås, når Herodot II, 54 taler om 2 γυναῖκες ἱρεῖαι, der bleve røvede af Fojniker, og af hvilke den ene senere skulde have lagt grunden til oraklet i Dodone, eller om kvinder ἀμφιπολεύουσαι (smlgn. Her. II, 56), kan være uvist, skønt det vel ikke var umuligt, at netop sådanne passende kunde betegnes med navnet *monkha*. Men i Num. 6, 1—21 synes det mig, at der er antydning af, at tingen har været kendt længe i Ægypten også under form af et til guden indviet liv, hvortil knyttede sig bestemte løfter. Det nævnte sted giver Moses lovene med hensyn til den såkaldte נָזִיר, både hvad de skulle iagttage og afholde sig fra, og hvorledes de igen bleve løste fra løftet, når den tid, de havde for-

pligtet sig, var udløben. Ordet נָזִיר (Nazir) forklares som oftest ved „adskilt“ altså den, der har skilt sig fra verden og andre mennesker, hvilken betydning dog ikke passer ganske med nazir'ens liv (smlgn. Num. 6, 6—9). Jeg vil derfor hellere forklare det som „den indviede“, egl. „den der er lovet bort“ (smlgn. *sponsa* om nonnen), af roden נזר = נדר [1]) gøre et løfte (smlgn. arab. نَذَرَ indviede til gud), hvilken betydning verbet har i hifil i samme kapitel. Ordet vil da være fuldstændig tilsvarende til det ægyptiske *monkha*, og som hos Ægypterne således kunde også hos Jøderne både mand og kvinde være nazir. Der kan næppe være tvivl om, at Moses har optaget disse bestemmelser om nazir'en som så meget andet fra Ægypten, og at lige så vel som disse ord have samme betydning, tingen også oprindelig har været den samme, så at for så vidt Lessius [2]) har ret, når han siger, at naziræatet er den ældste form for munkelivet, og at ikke blot hint, men også dette stammede fra Ægypten.

Hvis de ovenfor omtalte hellige kvinder skulle stå i forbindelse med de egentlige *monkha*, må Moses efter al rimelighed også have optaget denne form af det gudindviede liv fra Ægypterne, de tjenende kvinder, der omtales et par steder nemlig Exod. 38, 8 (han forfærdigede bækkenet af kobber og dets fod af kobber med spejle til de tjenende kvinder, der tjente ved forsamlingsteltets dør) og 1 Sam. 2, 22 (Eli var meget gammel, og han hørte alt, hvad hans sønner gjorde mod hele Israel, og at de bedrev utugt med kvinderne, der tjente ved forsamlingsteltets dør), hvilket sidste sted viser os, at disse kvinder i mange henseender lignede de græske og lilleasiatiske hieroduler, hvad der senere, da Baals og Astartes dyrkelse trængte ind i landet, endnu mere blev tilfældet, hvorfor de også under kong Josias synes at være afskaffede, om der end senere kan findes spor af, at

---

[1]) Slægtskabet mellem bogstaverne *đ* og *z* fremgår tydelig af kaldaisk *dî*=aramaisk *zî*, der bægge ere relative pronominer og genetivmærke.

[2]) Lessius, Programma Paschale, Goetting. 1789.

enkelte kvinder have levet ved templet som en art *monkha* (s. Luk. 2, 36—37).

Tør man nu gå ud fra, at Jødernes nazir'er og tjenende kvinder ere indførte af Moses i lighed med, hvad der fandtes i Ægypten, da kunne vi føre oprindelsen til munkevæsenet, så fremt livet som „den til en gud indviede" (*m°nkh°h* og *t°m°nkh°*) er den første oprindelse til livet som κάτοχος, „den der har skilt sig fra verden", tilbage til mindst det 19de ægyptiske dynastis tid eller 14de årh. f. K. Den videre udvikling af, hvorledes det kristne munkevæsen er udgået fra det gamle ægyptiske, hører ikke herhen; Weingarten har i sit ovenfor anførte skrift påvist, hvor fejlagtig den tidligere fremstilling har været. At ordet „munk" er opstået af det græske μοναχός, kan ingen tvivl være underkastet; derimod er det i højeste grad tvivlsomt, at dette ord skulde betyde: „den der lever enkelt, eneboer", især jo mere det bliver klart, at munkevæsenet slet ikke fremgår af eneboerlivet. Betegnelsen for munken som den, der lever afsondret fra verden, er κάτοχος eller ἐγκάτοχος, *reclusus*; μοναχός betegner ham som den indviede, den, der har gjort løfte, ti det er kun det ægyptiske *monkha*, der har fået en græsk lydende form, og ordet er måske netop i denne form blevet grebet med en vis begærlighed af det ensomme livs forkæmpere, fordi det i sin form mindede om det græske μόνος alene.

Efterskrift. I Revue archéologique Jan. 1879 har Clermont-Ganneau, som det synes fyldestgjørende, påvist, at de her omhandlede to indskrifter stamme fra en ældre tid end hidtil almindelig antaget, nemlig fra den persiske tid, formodentlig omtr. det 5te årh. f. K. Ligeledes har Schlottmann (Metrum und Reim auf einer ægyptisch-aramäischen Inschrift, Zeitschr. d. D. M. G. XXXII p. 187) givet en tydning af Carpentrasindskriften, der er bleven meget skarpt kritiseret af de Lagarde i Nachrichten der kön. Gesellsch. d. Wissensch. zu Göttingen 1878 Nr. 10. Om end den af mig givne læsning af 2den og 3dje linje skulde være mindre rigtig (Schlottmann oversætter saaledes begyndelsen af 2den

linje: „hun gjorde intet ondt“ og sidste halvdel af 3dje linje: „for Us^eri modtag vand“), vil dette dog ingen indflydelse have på det, der er afhandlingens hovedpunkt: ordet *monkha* som stamord til *μοναχός*.

Dansk-svensk gå og stå.

Af M. Lorenzen.

Dansk-svensk *gå*, *går* — *stå*, *står* er vistnok almindelig blevne opfattede som udviklede af de i oldn. eneherskende former *ganga*, *gęngr* — *standa*, *stęndr*, idet man for disse to ords vedkommende har antaget et bortfald af *-ng-*, *-nd-*, som ellers ikke kan påvises og derfor er meget betænkeligt. Denne opfattelse er også for nylig i forbigående bleven fremsat af Dr. V. Thomsen (Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift, p. 208), der som exempler på ord, der „på grund af deres hyppige anvendelse ere udsatte for langt stærkere og voldsommere forandringer end andre ord, og som derfor tildels gå ganske deres egne veje“, anfører dsk. *gå*, *stå* som „aldeles uregelmæssige fortsættelser af oldn. *ganga*, *standa*“, idet han dog samtidig antyder muligheden af, at uregelmæssigheden kunde forklares ved at antage påvirkning fra plattysk *gân*, *stân*. Jeg tror imidlertid ikke, at denne opfattelse af *gå*, *stå* er rigtig, og nærmest foranlediget dertil ved Dr. Thomsens ytringer skal jeg derfor tillade mig at fremkomme med et par faktiske bemærkninger, som formentlig vil stille forholdet i det rette lys[1]).

[1]) [Idet jeg med glæde indrömmer berettigelsen af hr. Lorenzens indsigelse mod det af mig på det anførte sted udtalte og den store sandsynlighed af hans forklaring, må det blot være mig tilladt at minde om, at, ligesom det kun var i forbigående, at jeg

Sammenlignes dsk. *gå*, *stå* umiddelbart med oldn. *ganga*, *standa*, er de nydsk. former i höj grad påfaldende, men da man dog ikke bör opgive håbet om, at de **kan** finde en tilfredsstillende forklaring, må man prøve alle de midler, der står til vor rådighed, og det er da naturligt først at undersøge, om ikke her som ofte ellers gld. kan fylde svælget mellem oldn. og nydsk. eller i al fald kan give vink om, hvorledes udviklingen er foregået. Ser vi da efter, hvorledes forholdet er i ældre dsk., finder vi, at de ældste hdskr. af alle de gamle provinslove overalt i inf. har *gangæ*, *standæ* og ligeledes i præs. ind. pl. og præs. conj. overalt har tilsvarende, med oldn. stemmende, „usammentrukne“ former. Hvad derimod præs. ind. sg. angår, er forholdet et andet. Overfor oldn. *gęngr*[1]) har sk. l. kun *gangær* 2,2 i Had. hdskr. men ellers i Had. og allevegne i runehdskr. formen *gar* (2,4,13 o. s. v.); Er. l. har *gangær* 7^{12}, 93^{2}, 97^{2}, *gang'* 33^{9}, *gangs* 83^{9}, $84^{10,15}$ men ellers *gar* (5^{17}, $7^{2,6}$, $9^{7,12,13}$ o. s. v.) eller *gær* (19^{20}, 69^{14}); jeg har talt 7 former med *ng* men 53 uden. J. l. har *gangær* 44^{9}, 54^{6}, 117^{4} o. s. v. men *gar* 34^{1}, 60^{3}, *gær* 104^{7}, 180^{3}, 181^{4} o. s. v.; jeg har talt 24 former med *ng* og kun 9 uden. — Svarende til oldn. *stęndr* har sk. l. *standær* 1,18 både i runehdskr. og Had., men ellers allevegne *star* (1,3,8; 3,4; 7,11 o. s. v.). I Er. l. findes *standær* 55^{4}, 60^{29}, 77^{20} o. s. v., men *star* $17^{19,28}$, 31^{27} o. s. v., *stær* 23^{18}, 42^{18}, 69^{14} (11 former med *nd* men 20 uden). J. l. har *stand'* 223^{5}, $224^{2,4}$, 251^{3} men oftere *stær* (7^{8}, 108^{4}, 200^{9},

---

kom til at beröre de omhandlede former, uden at have haft lejlighed til at foretage nogen særlig undersøgelse af forholdet imellem dem eller at ville udtale noget nyt derom, således havde jeg, ved at hentyde til muligheden af en påvirkning fra plattysk, ikke egentlig til hensigt at fremsætte dette som noget, jeg selv antog, men nærmest kun at udtale, at en sådan udvej som middel til at forklare den efter den hidtil almindelige antagelse foregåede stærke sammentrækning, dog ikke i og for sig vilde fjærne uregelmæssigheden af disse verbers former. Jeg vil altså bede læserne af min afhandling at stryge dette exempel, der jo let kan erstattes med andre, f. ex. *har* for *haver*, on. *hęfir*; udtalen *haðe* for *havde*, on. *hafði*; *sa'e* for *sagde*, on. *sagði*; *la'e* for *lagde*, on. *lagði* ell. lign. — V. Th.]

[1]) I-omlyden ser jeg her og i det følgende bort fra.

o. s. v.) og *star* (30[2]). Det ses altså, at medens lovsproget har *-ng-*, *-nd-* i de former, der i oldn. består af to stavelser, mangler derimod *-ng-*, *-nd-* aldeles overvejende og især i øst-dsk. i de former, der i oldn. er enstavede. I den følgende tid — i skrifter som Lucidarius, den ældste dsk. bibeloversættelse, Evfemiaviserne o. s. v. — er forholdet med hensyn til præs. ind. sg. et lignende som i lovene, idet de kortere former er de overvejende, med hvad derimod inf. angår, er der indtrådt en forandring, idet vi nemlig her ikke alene finder *gangæ*, *standæ* men også de til nydsk. *gå*, *stå* svarende former, f. ex. *ga* Suso 3[20], 20[17], 70[29], *gaa* Suso 45[2,4], Iv. A.[1]) 83, 302, 395, 859, 880 o. s. v., *goa* Iv. B. 83, 108, 374, 394, o. s. v. Hel. kv. 86[19], *goo* Iv. A. 109, 230 o. s. v. — *sta* sk. stadsr. 55 (Schlyter IX, 426) i det ledreborgske hdskr. no. 12 (det pågældende stykke af hdskr. sættes af Schlyter p. xxv til slutn. af 14 årh.), Suso 12[17]. 34[30], *staa* Iv. A. 3791, Fred. 234, 1002, 1867, 2310, *stoo* Iv. B. 2737 o. s. v. Dog er der den forskel mellem de to ord, at inf. *gaa* er forholdsvis mere alm. end *staa*, som jeg f. ex. ikke har bemærket i skrifter som Hel. kv., Luc., Bibl. o. s. v., hvor derimod *gaa* er meget alm., og hvor præs. ind. sg. *star*, *staar*, *stor* næsten er eneherskende. At forfølge udviklingen gennem reformationstiden ned til vore dage vil ikke være nødvendigt, da denne udvikling kun har arbejdet med det stof, vi nu allerede kender — de dobbelte former både i præs. ind. sg. og i inf. o. s. v. — og udelukkende er gået i den retning, at formerne med *-ng-*, *-nd-* mere og mere er blevne fortrængte; noget nyt moment til forklaringen af nydsk. *gå*, *stå* kan vi her ikke vente at finde. Hvis derfor overhovedet en historisk betragtning af udviklingen i dsk. er i stand til at give oplysninger til forklaring af de nævnte former, må vi altså søge dem i sproget för reformationstiden. Her er forholdet det, at medens *gar*, *star* allerede er fremherskende i lovsproget, optræder inf. *ga*, *sta* først i en senere tid. Dr. Thomsen tænker sig muligheden af, at *gå*, *stå* kan være opståede

[1]) Ved „Iv. A.“ og „Iv. B.“ betegner jeg de to texter af Ivan løveridder, som er trykte i Brandts Romantisk Digtning, henholdsvis i første og andet bind.

under påvirkning af plattysk *gân*, *stân*, og ifølge hans ytringer på det foran anførte sted må man antage, at det samme skulde gælde præs. ind. sg. *går*, *står*. Heri tror jeg dog ikke, han har ret. *gar*, *star* findes alt i lovene, men i lovene er der intet spor af den art nedertysk indflydelse, som her i så tilfælde skulde have gjort sig gældende. Foruden et jagtudtryk som *hizæ* (Er. l. 71[19]) = nnedert. *hissen* finder vi af vestgerm. oprindelse kun nogle titler som *grewæ*, *hærræ*, *hærtogh* o. s. v., altså nogle enkelte ord, som skyldes de fornemmes udenlandske forbindelser, men hele den hærskare af nedertyske ord, som fra Hansestæderne bragtes til Danmark ved handel, håndværk o. s. v., mærkes der endnu ikke noget til i provinslovene, uagtet de, at dömme efter forholdet i Flensb. str., på de ældste håndskrifters tid sikkert havde begyndt at holde deres indtog i købstæderne. Hvis lovsprogets *gar*, *star* altså skulde være opståede ved nedert. påvirkning, måtte denne blandt sprogets alm. ord så at sige være begyndt med disse alm. brugte former, men dette forekommer mig så usandsynligt, at enhver forklaring af de nævnte former ved hjælp af nedertysk sikkert må opgives. Vi kan derimod, tror jeg, uden nogensomhelst tvivl gå ud fra, at *gar*, *star* er ægte danske former, og det samme må da også sikkert gælde inf. *ga*, *sta*, som efter det foreliggende, ovenfor anførte historiske materiale kan forklares som opståede istedenfor de i lovsproget eneherskende *gangæ*, *standæ* under indflydelse af de alt da existerende former *gar*, *star*.

Det resultat, hvortil vi nu er komne, tror jeg ikke kan bestrides, men det hjælper os for så vidt kun lidt, at uoverensstemmelsen mellem oldn. inf. *ganga*, *standa* og dsk. *gå*, *stå* kan fjærnes på den ovenfor angivne måde, da dog stadig endnu gld. *gar*, *star* overfor oldn. *gęngr*, *stęndr* er uforklarede og, såvidt jeg ser, ikke kan forklares af dsk. alene[1]). Vi må da prøve, om svensk kan hjælpe os. — Som

[1]) Lyngby (Udso. böjn. p. 24), som rigtig har bemærket det ejendommelige forhold i de ældste gld. hdskr., at de kortere former ikke findes i inf. men kun i præs. ind. sg., mener, at „dette leder til at antage, at udviklingsgangen i dansk og svensk er den, at

gld. har glsv. regelmæssig inf. *ganga* og „till en början blott såsom sällsynt undantag, t. ex. uti Södm. L. Kk. B. 8 (i en hdskr. från medlet af 1300-talet), träffas *ga*, hvilket i det följande seklet blir mera allmänt, utan att dock undantränga det gamla *ganga*, sedan *gånga*, intill våra dagar qvarstående som arkaism“ (Rydqv. I, 128). I præs. ind. sg. er *gangær* vel almindeligst, „men oftare än i infin. ser man i presens den korta formen, t. ex. i Vestm. L., Hels. L., Smål. L., Bjärk. R. *gar* eller *gaar*, dock såsom undantag; Upl. L. Þg. B. 7 pr. (i en codex från medlet af 14:de seklet) *gar*, ÖGL. Kk. B. 22 (i en codex från senare hälften af samma århundrade) *gaar*, hvilken form allt mer undanskjuter den äldre, som slutligen blott i folkvisan, men icke i folkspråket, håller sig uppe“ (Rydqv. I, 128). — Hvad *standa* angår, er forholdet efter Rydqvist (I, 133) det, at glsv. i inf. regelmæssig har *standa*, „hvilket under hela medeltiden håller sig uppe, och, sedan förvandladt till *stånda*, såsom fornljud ofta förnimmes. Södm. L. J. B. 10:4 *sta* (stå); Smål. L. (i en hdskr. från senare hälften af 14:de århundradet) 13 : 3 *sta*, som sedermera, särdeles under 1400-talet, efterhand får större utrymme“. I præs. ind. sg. har glsv. almindeligst *standær*, „men i ÖGL. E. S. 16 : 2 *star*; likaledes i Vestm. L., Smål. L., Bjärk. R. undantagsvis *star* eller *staar*; äfvenså i Kg. Styr. I : 17 *star* o. s. v.“ — Heraf fremgår altså, at glsv. kender de samme former som gld., og at *gar* oftere og för træffes i præs. ind. sg. end *ga* i inf. Derimod synes der mellem glsv. og gld. at være den forskel, at i de ældste glsv. hdskr. er formerne uden *-ng-*, *-nd-* forholdsvis sjældnere, men dette er kun en gradsforskel, og hvad det angår, at *gar*, *star* ikke synes at forekomme i det ældste glsv. hdskr.,

først er „*gengr*“, „*stendr*“, på grund af det stærke medlydsammenstød forkortet ved udstødelse af *ng* og *nd*, og senere har udstødelse af *ng* og *nd* derfra banet sig vej til navneformen, fremsætt. nutids flertal og forestillende måde“. — Hertil er imidlertid at bemærke, at for på denne måde virkelig at forklare de kortere gld. former måtte man kunne påvise grunden til, at *ng*, *nd* bortfaldt i olddsk. **gęngʀ*, **stęndʀ*, medens disse samme lydforbindelser foran ʀ bevaredes i olddsk. **stęngʀ*, **hęndʀ* o. s. v., men dette lader sig næppe göre.

ældre VGL., må der ikke med hensyn til formernes alder i sv. lægges for stor vægt herpå, ti at de har existeret i sv. för de ældste håndskrifters tid, fremgår af den omstændighed, som Dr. Wimmer har henledet min opmærksomhed på, at de svenske Evfemiaviser særdeles ofte i enderim har *gær*, *stær*, f. ex. i Fred. *gær* ∞ *ær* 954, 2595, 2693, 2941, (men *gaar* ∞ *var* 1974, 2433); *stær* ∞ *hær* 1006, 1565, 1690, ∞ *thær* 2378, 2852, ∞ *ær* 382, 397, 808, 2456, ∞ *nær* 2016 (men *star* ∞ *swar* 255, *staar* ∞ *aar* 3104); omlyden i disse former, der vel næppe kan stå i forbindelse med norsk original, viser tilbage til en tid, da omlyden i præs. ind. sg. endnu fandtes levende i sproget, men denne tid ligger forud for de ældste glsv. håndskrifters tid. Jeg tror således, man må sige, at med hensyn til de her omhandlede former er forholdet i glsv. væsenlig det samme som i gld., men herved indtræder spörsmålet om de gld. former uden *-ng-*, *-nd-* i et nyt stadium, ti skönt muligheden af en parallel udvikling ikke kan nægtes, taler dog disse samme formers forekomst også i glsv. nærmest for, at de er fælles øst-nordiske, men i så tilfælde tör man ikke a priori nægte, at de måske ved en nærmere prøvelse kunde vise sig at være ældre eller udgåede fra andre grundformer end de tilsvarende norsk-isl. med *-ng-*, *-nd-*. På udfaldet af denne prøve tror jeg, at forklaringen af gld. *gar*, *star* må bero.

Svarende til præt. *fekk*, *fengum*, part. *fenginn* har oldn. inf. *fá*, præs. ind. 3 sg. *fę́r*. I gld. finder vi stemmende hermed i sk. l. inf. *fa*, præs. ind. 3 sg. *far*, men i Er. l. ved siden af *fa* (25 gange) og *far*, *fær* (70 gange) også inf. *fangæ* 118^{20}, 121^{27}, 122^{7}, præs. *fangær* 3^{21}, 38^{29}, 61^{1} o. s. v., (8 gange). I j. l. er forholdet fuldstændig lignende, og i glsv. forekommer på samme måde *-ng-*, f. ex. *fanga* i Södm. L., *fanger* i yngre VGL. (Rydqv. I, 127). Vi har altså også i dette tilfælde former med *-ng-* ved siden af former uden *-ng-*, men her kan forklaringen dog ikke være tvivlsom. Som følge af, at accenten i fællesgerm. i inf., præs. og præt. ind. sg. hvilede på rodstavelsen, må vi som fællesgerm. i disse former sætte *-nh-*, medens de øvrige former med accent på suffixet havde fællesgerm. *-ng-*. Ligesom oldn. *øri*, gld. *yræ*

er = got. *juhiza* for **junhiza*, idet *-nh-* er bortfalden i nordisk, således måtte **fanhan*, **fanhiz* ved regelmæssig udvikling nødvendig blive nord. **fā*, **fǣʀ* = oldn. *fá*, *fǽr*, og de dsk.-sv. former med *-ng-* i inf. og præs. må derfor være uoprindelige og kan nærmest forklares som opståede ved påvirkning fra part., præt. ind. pl. og præt. conj., hvor nord. *-ng-* = germ. *-ng-*. I modsætning til inf. *fá* har oldn. derimod svarende til præt. *hekk*, *hengum*, part. *hanginn* intet **há* men kun *hanga* (med svag præs. *hangir*). Got. har **hahan* (2 sg. præs. *hahis* Joh. 10, 24) ligesom *fahan* (Joh. 7,44), og dette må stå for **hanhan*, der i nordisk regelmæssig måtte blive **hā*, oldn. **há*, præs. **hǽr*; *hanga* må derfor forklares på samme måde som gld.-glsv. *fangæ*. — Af de reduplicerende verber med lydforbindelsen *-ng-* er endnu tilbage oldn. *ganga* — mon ikke denne form skulde være at forklare på lignende måde som oldn. *hanga* og gld.-glsv. *fangæ*, eller, hvis *ganga* er opr., mon da ikke gld.-glsv. præs. sg. *gar* er opstået på den måde, at man til præt. *gik*, *gingum*, part. *gangin* dannede præs. *gar* (*gær*) i analogi med, at man til præt. *fik*, *fingum*, part. *fangin* havde præs. *far* (*fær*)? Ingen af delene er efter min mening tilfældet. — I modsætning til **hahan, fahan* har got. *gaggan*, præs. 3 sg. *gaggiþ*, der næppe kan antages at stå for opr. **ganhan*. **ganhiþ*, eftersom den tonende spirant i præt. pl. o. s. v. ellers ikke i got. fortrænger den tonløse i præs., men netop det omvendte er tilfældet. Alene dette synes at vise, at oldn. *ganga* ikke kan forklares som *hanga*, og hertil kommer, at former med *-ng-* ligeledes findes i de andre germ. sprog: oht. *gangan* — *gangit, gengit*; olds. *gangan* — *gangid*, *-it*, *gengid*, *-it*; ags. *gangan* — *gangeð*; desuden sikres oprindeligheden af *-ng-* ved det vistnok beslægtede lit. *żeng-iu*, *żeng-ti* (gå, skride frem), *pra-żanga* f. (overtrædelse, synd) o. s. v. (Grassmann, K. Z. XII, 132; Fick[3] III, 99). Hvad dernæst den antagelse angår, at gld.-glsv. *gar* kunde være dannet i analogi med *far*, vilde der fra et særlig nordisk standpunkt næppe være noget derimod at indvende, men anderledes stiller forholdet sig, når det ses i belysning af de andre germ. sprog. — Ved siden af de ovenfor anførte vestgerm. former med *-ng-* findes nemlig oht. inf. *gân*, *gên*, præs.

ind. 3 sg. *geit*, *gêt*, *gât* (Graff IV, 66 ff.); olds. *gân* — *gêd* (Schmeller II, 42); ags. *gân* — *gæð*, *gâð* (Ettmüller 410). Disse former uden *-ng-* kan ikke skyldes analogi fra de til oldn. *fá*, *fęr* svarende former, ti disse ser i vestgerm. helt anderledes ud: oht. *fâhan* — *fâhit*; olds. *fâhan*, *-en* (*-fâan* Mon. 46[6]) — *fâhid*, *-it*; ags. *fôn* — *fêhð*. Hvad der gælder de vestgerm. former må imidlertid også gælde gld.-glsv. *gar*, som alt taler for at sætte lig med oht. *geit*, *gêt*, *gât*, olds. *gêd*, ags. *gæð*, *gâð*, og hvis mangel paa *-ng-* (en lydforbindelse, der ikke bortfalder hverken i nord. eller i de andre germ. sprog) vi således på grund af overensstemmelsen med oht., olds. og oldengl. sikkert må antage allerede at have været til stede i fællesgerm.

På lignende måde tror jeg, at forholdet er med gld.-glsv. *star*, en form, som jeg på grund af den gennemgående ulighed i böjningen mellem oldn. *fá* og *standa* ikke vel kan tænke mig opstået ved analogi fra *far*. Også her vil en betragtning af formerne i de andre germ. sprog, som jeg tror, hjælpe os på den rette vej. Got. har inf. *standan*, præs. ind. 3 sg. *standiþ*, og i overensstemmelse hermed og med oldn. anfører Grimm (Gr. I[2], 868) oht. *stantan* — *stentit*; endvidere findes olds. *standan* — *standid*, *stendid*; ags. *standan* — *standeð*, *stondeð*. Herved er fællesgerm. former med *-nd-* sikrede, men også former uden *-nd-*, svarende til gld.-glsv. *star*, findes i vestgerm.: oht. inf. *stân*, *stên*, præs. ind. 3 sg. *steit*, *stêt*, *stât* (Graff VI, 589); olds. *stân* — *stêd*, *stâd* (*steid*) (Schmeller II, 103). Da *-nd-* ellers ikke synes at bortfalde hverken i nord. eller vestgerm. må man sikkert på grund af overensstemmelsen mellem gld.-glsv., oht. og olds. antage, at også former uden *-nd-* har tilhørt det germ. grundsprog.

Hvis ovenstående er rigtigt, vilde resultatet af denne undersøgelse altså blive det, at fællesgerm. ved siden af **gangan*, **standan* har haft en række kortere former uden *-ng-*, *-nd-*, som ikke kan være opståede af hine men må tilhøre andre ord, der er dannede på helt anden måde[1]).

[1]) Nærmere at påvise, hvorledes de her omtalte ord er opståede, vilde kræve en længere undersøgelse og her føre os for langt bort.

Disse kortere germ. former er rigtignok fortrængte både i de bevarede lævninger af gotisk og i det norsk-isl. bogsprog, men de findes bevarede i vestgerm. ved siden af de længere former og ligeledes i ældre dsk.-sv. præs. ind. sg. *gar* (*gær*), *star* (*stær*), der bruges jævnsides med *gangær* (*gængær*), *standær* (*stændær*) og i den senere tid ganske fortrænger disse længere former, ligesom de også, at dömme efter det historiske materiale, der foreligger, kan synes at have været anledning til, at *ga*, *sta* i inf. træder i stedet for de i lovsproget eneherskende *gangæ*, *standæ*. Medens således i nyere tid de kortere former efterhånden fuldstændig sejrer både i dsk. og sv., så det derimod i en ældre periode ud til, at de skulde fortrænges af de længere, der ikke blot er eneherskende i de ældste dsk.-sv. hdskr. i inf., præs. ind. pl. og præs. conj. — i ældre VGL. ligeledes i præs. ind. sg. —, men også på en enkelt undtagelse nær allevegne findes i dsk.-sv. runeindskrifter. Her forekommer, ifølge en velvillig meddelelse fra Dr. Wimmer, hvorfor jeg ikke noksom kan takke, inf. *statą* Hällestad, Skåne; *stanta* Bautil 590, Lilj. 697; Tillise, Låland, (se Årb. 1875, p. 203); — præs. ind. pl. *stạnta* Rök (se Ant. tdskr. f. Sver. V, p. 6); — præs. ind. sg. *stạtʀ* Flemløse (se Wimmer, Run. opr. p. 238); Örja, Skåne (fra omtrent 800); *stanr* Aspa, Södermanland (Bautil 807, Lilj. 868, Stephens p. 546); *s[t]ạnr* Östra Kumla, Södermanland (Bautil 696, Lilj. 805). Alle disse former må læses med *-nd-*, men ved siden heraf har Ny-Larsker stenen på Bornholm, som Wimmer sætter til slutningen af 11 århl., den höjst mærkelige form *stai*[1]) (*sten þesi stai eftir* . . .) i præs. conj., hvor gld.-glsv. overalt har *standæ*. Denne form *stai* kan næppe forklares som opstået ved påvirkning fra præs. ind. sg., ti her fandtes på den tid uden tvivl *stær* med omlyd, og da desuden ifølge det, som ovenfor er udviklet, en conj. form uden *-nd-* må antages at have existeret

Næppe et eneste af de fire ord er endnu helt tilfredsstillende forklaret.

[1]) Wimmer bemærker udtrykkelig, at der ingensomhelst grund er til at anse *stai* på denne sten for en forkortet skrivemåde i steden for *stanti*.

i nord. ved siden af formen med *-nd-*, ser jeg ingen grund til ikke at opfatte indskriftens *stai* som umiddelbar fortsættelse af den fællesgerm. form.

Når hertil imidlertid kommer, at, såsnart vi forlader lovene med deres faste og mere höjtidelige udtryksmåde og kommer til gld. og glsv. skrifter, hvis sprog i höjere grad synes at nærme sig daglig tale, de kortere former dukker frem også i inf., så opstår det spörsmål, om disse infinitiver *ga*, *sta*, der fra formens side regelmæssig vilde stemme med oht., olds., ags. *gân*, oht., olds. *stân*, ikke er bevarede gamle former, umiddelbare fortsættelser fra den fællesgerm. periode, som ikke kommer frem i lovsproget, fordi de føltes som mindre fine og höjtidelige, men derimod stadig bevaredes i daglig tale, hvorfra de først senere trængte ind også i skriftsproget. For en sådan antagelse, der i og for sig næppe har noget urimeligt ved sig, forekommer det mig, at forholdene i norsk, hvor dialekterne (Aasen, Ordb.[2] p. 207. 744.) bruger de kortere former i en sådan udstrækning, at de ikke kan forklares ved udenlandsk indflydelse, medens de ældre norske hdskr. alene holder sig til de længere, temmelig stærkt vilde kunne tale.

Anmeldelser.

A. **Krohn**, Die platonische Frage. Sendschreiben an Herrn Professor Dr. E. Zeller. Halle. R. Mühlmann. 1878. VIII + 166 S.

I dette Skrift, der er rettet til Zeller „som højeste Instants, naar Talen er om den græske Filosofi“, søger Forf. at paavise en saadan Dobbelthed inden for Platon's „Stat“, baade hvad Metode og Standpunkt angaar, at det skulde være umuligt at antage alle Dele af dette Skrift forfattede paa samme Tidspunkt. I de første fire Bøger af „Staten“ hersker nemlig en rent empirisk Metode. Der gives en Skildring af, hvorledes Statslivet under Tingenes naturlige Gang opstaar ved, at fælles Fornødenheder og Trang til gensidig Understøttelse fører Menneskene

sammen, og hvorledes der derefter paa Grund af Forskellighederne hos de enkelte Individer i Begavelse og Interesse indtræder en Arbejdets Deling, saa at Enhver udelukkende varetager den Gerning, som han med størst Udbytte for sig og for det Hele kan udøve. I denne forskelligartede Begavelse har Forskellen mellem Stænderne sin Grund. Retfærdigheden lever og raader i Staten, naar hver Stand øver sin ejendommelige Gerning i Harmoni med de andre Stænder. Svarende til de forskellige Stænder i Staten paavises der forskellige Evner eller Dele i den Enkeltes Sjæl, og ogsaa her bliver Opgaven at udvikle alle disse særskilte Kræfter saaledes, at de netop ved at følge deres ejendommelige Natur gribe paa rette Maade ind i det store Hele. Harmonien, den aandelige Sundhed hos det enkelte Menneske kaldes hans Retfærdighed. Platon opstiller altsaa her ganske vist etiske Idealer for Staten og den Enkelte, ja stiller endog allerede her saa paradoxe Fordringer (Ejendoms- og Kvindefællesskab for Hersker- og Krigerstanden), at han derved indtræder i de sociale Utopisters Række. Men til disse Idealer naar han gennem Studium af Naturen (φύσις p. 428 E o. m. a. St.). Han søger at finde de Hovedtyper (εἴδη ἐνόντα p. 435 C, 440 E), der fremtræde i den Enkeltes sjælelige Kræfter og blandt Individerne i Staten; og Idealet bliver da den fulde og harmoniske Udvikling af disse Kræfter. Platon fortsætter her Sokrates's Bestræbelser. Lige som denne holder han sig til det Givne og søger at udvikle det til højere Former. Der er ikke Spor af transscendent Spekulation. Den højeste Erkendelse skildres som en praktisk Visdom, der anviser „den bedste Maade, hvorpaa saavel Statens indre Bestyrelse som dens Forhold til andre Stater kan varetages“ (p. 428 C D), eller for den Enkeltes Vedkommende som en Indsigt, der kan lede den harmoniske Samarbejden af Sjælens forskellige Kræfter (p. 442 C, 443 E).

Men med Et rejser der sig en Tvivl om, hvor vidt Maalet kan naas (p. 473 A). I de sidste Kapitler af femte Bog slaas der ind paa en anden Vej. Den psykologisk-empiriske Metode afløses af den metafysiske. I Stedet for realistisk at finde Udgangspunkterne for den ideale Udvikling i den givne Virkelighed søger Platon nu at gennemføre en skarp Sondren mellem den absolute, ideale Væren og den relative, endelige Verden. I Stedet for iboende Typer (εἴδη ἐνόντα), som i de første Bøger, fremdrager han nu de evige, af al Vorden uberørte Ideer. I sjette og syvende Bog udvikler han derpaa en hel ny Etik, ikke længere paa psykologisk, men paa spekulativt Grundlag. Han kritiserer endog fra dette nye Standpunkt de tidligere Bøgers realistiske Etik, der forudsatte den relative Virkelighed med dens Vorden og beroede paa Øvelse og Vane. Som den eneste væsentlige Dyd, der udspringer af det Evige i Mennesket, fremtræder derimod Erkendelsen af det Godes Idé, den sidste Kilde til al Sandhed og Virkelighed. Den, der ikke kan tilegne sig denne Idé og af

den udlede Alt, han gaar i „en vedvarende Drøm og Slummer, hvoraf han ikke er opvaagnet, naar han kommer til Hades for at synke ned i den dybeste Søvn“ (p. 534 B C). Denne spekulative Viden er meget forskellig fra den praktiske Visdom, der i de første Bøger opstilledes som en af Kardinaldyderne. Og medens der nu skelnes mellem Viden (ἐπιστήμη) og Tro (δόξα), og denne Distinktion ogsaa i etisk Henseende bliver af afgørende Vigtighed, er der i de første Bøger ikke Spor af en saadan Modsætning, netop fordi der ikke forlangtes Andet end praktisk Visdom af Vogterne i Staten.

Det Mærkelige er nu, at efter at Idélæren saaledes er traadt frem i Midten af Værket, forsvinder den igen, i det mindste for en Tid. I ottende og niende Bog skildres de forskellige Karakterers og de forskellige Statsforfatningers Udviklingsprocesser og den Maade, hvorpaa den ene gaar over til den anden. Men denne Skildring er igen rent psykologisk og historisk, appellerer ikke til transscendente Aarsager. I tiende Bog endelig møde vi vel en Idélære, men den har ikke den samme Karaktér som den, der ligger til Grund i de mellemste Bøger. Den tiende Bogs Idéer have deres Existents i Naturen (φύσις), lige som de første Bøgers Typer; og de kunne opfattes af Haandværkere og Kunstnere, uden som de mellemste Bøgers Idéer at forudsætte et langt og besværligt Kursus. —

Forf. ansér det nu for umuligt, at Platon i ét og samme Skrift, til en og samme Tid har kunnet anvende den psykologiske og den spekulative Metode, have anerkendt og fornegtet Erfaringens Ret. Og da nu de Bøger, i hvilke den psykologisk-empiriske Metode hersker, staa Sokrates's Standpunkt nærmest, maa de antages for at høre til Platon's tidligste Arbejder. De andre Bøger ere forfattede efter Haanden, som han skred ud over det sokratiske Standpunkt. Den kronologiske Orden maa, efter det Foregaaende, have været denne: lib. I—IV, X, V—VII. Og da Idélæren i lib. V—VII endnu ikke har antaget en saa fuldstændig, afsluttet Karakter som i de andre Dialoger, der behandle den, maa alle disse være senere end „Staten“. Medens man i Regelen ansér „Staten“ for Højdepunktet i Platon's Udvikling, saaledes at kun „Timaios“ og „Lovene“ henlægges til et senere Tidspunkt, vil „Staten“ ifølge Krohn være at ansé for det ældste Skrift[1]).

Det vanskeligste Punkt for Forfatteren er et, han gaar meget hurtig henover. Dersom der nemlig er en absolut Modsætning mellem den psykologiske og den spekulative Metode, hvorledes har Platon da kunnet anvende dem begge i samme Værk? Ti, at „Staten“ fremtræder med en i det mindste formel Enhed, vil

[1]) Ogsaa Andre (f. E. Oncken, Die Staatslehre des Aristoteles. I, p. 147) betragte „Staten“ som tilhørende snarere Begyndelsen end Slutningen af Platons Forfattervirksomhed.

heller ikke Forf. negte. Den Forklaring, han giver heraf, er følgende: „Lad os antage, at Platon ved de sokratiske Lærdomme vaktes til at danne sig et Reformbillede af Staten, at han fremskridende indlemmede Nyt i den oprindelige Ramme, og at han tilsidst lod sin Tænknings færdige Resultat gælde som en Enhed, fordi enhver Sten i denne glimrende Bygning var en Offergave til Ihukommelse af en uforglemmelig Afdød“ (p. 130). — Det er sikkert nok, at hvis Enheden kun beror paa, at Platon helt igennem bevarede Pieteten over for sin store Lærer, saa er den, naar man ser objektivt paa Sagen, aldeles formel. Og Platon kunde dog have æret sin Mester paa en værdigere Maade end ved at gøre ham til Ordfører for modstridende, hinanden ophævende Standpunkter!

Man vil ikke kunne negte, at Forf. med stor Klarhed har paavist forskellige Metoder i „Staten“. Det er med fuld Ret, han forlanger, at man ikke vilkaarlig maa lægge Idélæren ind alle Steder hos Platon. Ved en saadan vilkaarlig Fortolkning er Zeller f. Ex. kommen til det Resultat, at Skildringen af Statens Oprindelse i anden Bog er polemisk og ironisk[1]). Ved at lægge Idélæren ind overalt gør man Platon Uret; man oversér da, hvilken skarp og træffende Opfattelse af Virkeligheden der ofte lægger sig for Dagen hos denne største Repræsentant for idealistisk Tænkning. I en Afhandling om Platons Psykologi i dette Tidskrift (n. R. II, S. 194 ff.) har Anmelderen havt Lejlighed til at fremdrage Exempler herpaa.

Men det er vistnok ikke saa, at den empirisk-psykologiske og den spekulative Metode for Platon selv have været stridende Modsætninger. For os ere de det maaske, eller ere i Færd med at blive det. Men Platon kunde meget godt, lige som endnu Kant, anvende Empirien som foreløbig Metode for senere at lade den træde tilbage for den idealistiske Opfattelse. Han udtaler endog selv (p. 435 D, cfr. Phaidros p. 246 A), at den empiriske Fremgangsmaade ikke kan lære os Sjælens Væsen, og at en „længere, mere guddommelig Metode“ maa anvendes, hvis man vil naa det. Hvis nu dette Sted, der findes i fjerde Bog, har staaet i det oprindelige Udkast, saa har Platon allerede den Gang staaet paa Idélærens Standpunkt; dersom det derimod skyldes en senere Redaktion, saa har i hvert Tilfælde den empiriske Metode endnu kunnet bevare en virkelig Værdi for ham.

I Virkeligheden vil man finde de to Metoder hos enhver Filosof, hvor spekulativ han saa er: Spekulationen maa dog stedse hente sine Motiver og sine Udgangspunkter fra det Givne. Den spekulative Filosofi beror paa Abstraktion og Idealisation; men

[1]) Zeller støtter sig til II p. 372 D, hvor Livet i Naturstaten sammenlignes med Svinenes. Men ved denne Sammenligning stilles, som det nærmest Følgende viser, ikke Naturstaten i Modsætning til Idealstaten, men til den mere civiliserede Stat, der har flere Fornødenheder (τρυφῶσα πόλις).

den maa have Noget at abstrahere fra og Noget at idealisere. Forholdet mellem Raastof og Bearbejdelse er meget forskelligt i de forskellige spekulative Systemer; og ligeledes vil det til forskellige Tider snart være den ene, snart den anden Side ved deres Systemer, man føler mest Interesse for. Efterat man længe kun har dvælet ved den idealistiske og spekulative Side af Platon's Filosofi, saa at man endog, ofte paa den mest tvungne Maade, har omfortolket de Steder, der pege i anden Retning, har det nu for os en stor Interesse at lægge Mærke til, hvilke reale Elementer han opererer med, og han vilde ikke være den store Genius, han er, hvis der ikke ogsaa for en i denne Retning gaaende Undersøgelse var Udbytte at hente. Det foreliggende Skrift er et dygtigt og særdeles lærerigt Arbejde i denne Henseende. Forf. viser her ikke den hyperkritiske Tilbøjelighed, der har ført ham til at bestride Ægtheden af Størstedelen af Xenophon's Memorabilia (se hans „Sokrates und Xenophon“ 1875, anmeldt i dette Tidskrift III, 75 ff.). Med grundig filosofisk Dannelse forener han en smuk og livlig Fremstillingsmaade, saa at Ingen, der interesserer sig for Platon, vil læse hans Bog uden Udbytte.

Harald Høffding.

Sechs Bearbeitungen des altfranzösischen Gedichts von Karls des Grossen Reise nach Jerusalem und Constantinopel. Herausgegeben von Dr. **Eduard Koschwitz.** Heilbronnn. Gebr. Henninger. 1879. XIX + 185 S. 8.

Frankrigs literatur i middelalderen kan vel næppe antages for at være meget bekendt her hjemme, og jeg skal derfor, förend jeg omtaler Dr. Koschwitz's bog og de deri meddelte seks bearbejdelser af det gamle franske i alle henseender interessante episke digt om Karl den stores rejse til Konstantinopel, forudskikke nogle korte bemærkninger om det og dets indhold. Det er os kun overleveret i ét temmeligt dårligt håndskrift, sproget er stærkt anglo-normansk og synes at vise hen til slutningen af det 11te århundrede; hvad versemålet angår, er det mærkeligt ved, at vi her finde aleksandrinerne anvendte for förste gang. Ligesom la Chanson de Roland og Aliscans begynder det „in medias res“, fører straks de handlende personer frem og sparer os således en lang og triviel indledning, som en senere trouvère næppe vilde have udeladt:

Un jur fu Karleun al Saint-Denis muster,
Rout prise sa corune, en croiz seignat sun chef,
Ed at ceinte s'espee, dunt li puinz fu d'or mer.

Kejser Karl spörger så sin dronning, om hun nogensinde har set en mand, der bar kronen med större værdighed end han. Temmeligt ubetænksomt svarer hun: jo, og da Karl vil vide, hvem hun mener, tilstår hun, at det er Hugo, kejseren i Konstantinopel. Karl beslutter da straks at drage afsted, kun ledsaget af sine tolv pairer (mellem hvilke Ogiers li Danois), for selv at overbevise sig om, at dronningen har talt sandt, og sværger at dræbe hende, hvis hun har löjet. Rejsen går först til Jerusalem, hvor patriarken giver Karl en mængde kostbare relikvier, såsom Kristi sveddug, Lazarus's hoved, noget af St. Peter's skæg, den hellige jomfrus særk, noget af hendes mælk o. s. v.; herfra drage de videre til Konstantinopel, hvor kejseren modtager dem særdeles godt. Om aftenen blive Karl og hans pairer efter et overdådigt måltid førte ind i en stor sal, hvor deres senge ere redte; men Hugo, der ikke nærer fuld tillid til sine gæster, har i en hul pille skjult en spion, der skal meddele ham alt, hvad de tale om. Istedetfor at sove give de franske sig nu i løbet af natten til at *gaber*[1]) — efter deres lands skik —, og ved disse *gabs* går det særligt ud over Hugo. Karl begynder således med at prale af, at han, selv om kejseren vilde væbne sin bedste ridder med to hjælme og to pansere, letteligt skulde kløve både ham og hesten med ét hug; Roland lover at blæse så voldsomt i sin oliphant, at portene skulle flyve af byen; Olivier siger — ja det er bedst her at anføre originalen:

Prenget li reis sa fille qui tant a bloi le peil,
En sa cambre nus metet en un lit en requeit;
Se jo n'ai testimunie de lei anuit cent feiz,
Demain perde la teste.

Således blive pairerne nu ved med at overbyde hverandre hele natten igennem, men uheldigvis beretter spionen det alt til kejseren, og denne forlanger næste morgen, at de skulle stå ved deres ord og udføre deres pralerier. Dette sætter naturligvis vore gæve franskmænd i en ikke ringe forlegenhed, men en engel stiger meget belejligt ned fra himlen og tilsikrer dem guds bistand i den forestående prøve, efter dog först at have bebrejdet dem deres ubesindighed. De tilbyde derpå at udføre deres *gabs*,

---

[1]) „Entendre que c'est de gaber
Vault autant comme de flaber.
Flaber veritablement n'est sinon dire mançonges et reciter choses non advenues" (Koschwitz p. 57). *Gaber* vil altså på nyfransk sige så meget som „dire des gasconnades". Man mindes herved uvilkårligt om, hvorledes Sigvald jarl ved hans faders gravøl efter sagnet skal have aflagt det løfte at erobre Norge fra Håkon Jarl og Svend Tveskæg at bemægtige sig England. Selve ordet *gaber* synes for øvrigt at være af nordisk oprindelse og kan måske afledes af oldn. *gabba*, gække.

og kejseren forlanger, mirabile dictu, at Olivier skal begynde; skönt han ikke ganske udfører, hvad han har sagt, erklærer dog Jacqueline (Hugo's datter) sig for tilfreds, og da kejseren spörger: „Dites mei, bele fille, ad le vus fait cent feiz“? svarer hun roligt „Oil, sire reis“. De andre *gabs* blive ligeledes indfriede, så at kejseren tilsidst må anerkende franskmændenes overlegenhed, og han hylder Karl, der derpå drager tilbage til Frankrig og veltilfreds med udfaldet af sin rejse tilgiver dronningen hendes ubesindige ord.

Dette Digt, der i formen og hele behandlingen er fuldstændigt episk, nærmer sig derimod, hvad indholdet angår, meget stærkt til en fabliau, og man føler og nyder stadigt i beretningen om de forskjellige *gabs* den djærve, men uimodståelige *esprit gaulois*. Det er let at se, at dets forfatter ikke har været nogen trouvère, der var begejstret for de nationale minder, der knytte sig til *le rei a la barbe florie* eller til helteskikkelserne fra Roncesvaux (778) og Villedaigne (793); det er derfor heller ikke bestemt til at foredrages i vinteraftnerne på de gamle borge for ridderne og deres fruer; nej! det søger et helt andet publikum, det store, livslystne, franske folk, og skal foredrages under åben himmel ved markeder og desl. Nu bliver spörgsmålet, hvorledes skal man opfatte den hele komposition? er det en ligefrem parodi på Karl den store og hans tolv jævninge og hermed tillige på ridderskabet i almindelighed? Dette er næppe rimeligt, da digtet synes at være meget gammelt, hvad både sproget og assonanserne tyde hen paa[1]), og det ligger således för den tid, da en bevidst borgerlig opposition og en hermed følgende negation af ridderånden gör sig gældende og trænger frem i literaturen. Grunden til, at Karl den store og hans jævninge i dette digt tilsyneladende fremstilles under et latterligt lys, må søges andetsteds, idet vi nemlig her, som alt ovenfor berört, stå over for en prøve på den borgerlige digtning, i modsætning til den anden side

[1]) Hvad sproget angår, skal jeg indskrænke mig til at henvise til dr. Koschwitz's kritiske undersøgelser, der findes i hans „Ueberlieferung und Sprache der Chanson du voyage de Charlemagne“ etc. Heilbronn. 1876. Han kommer her til det resultat, at digtet er affattet efter Alexis, men omtrent samtidigt med la chanson de Roland. Man må endvidere lægge mærke til, at der blandt de relikvier, som Karl modtager af patriarken i Jerusalem, findes „le calice que il (ɔ: Jesus) out benesquied“; dette tyder bestemt hen på, at digtet skriver sig fra en tid, der ligger forud for affattelsen af „les Romans de la table ronde“ (midten af det tolvte århundrede), da en trouvère efter denne tid næppe vilde have faldet på at sige, at det var Karl, der havde bragt *le saint Graal* til Frankrig (se P. Paris i Jahrbuch für rom. og engl. Literatur I, 202). Ja, man vil sikkert heller ikke tage fejl ved at lægge digtet endnu længere tilbage i tiden, da Karl, förend han drager fra Jerusalem, lover at foretage et Tog mod Sarrasenerne i Spanien, — var digtet affattet, efter at Korstogene vare begyndte, var det blevet mod Sarrasenerne i Palæstina.

af den gamle franske epopé, som vi kende ulige bedre, den feudale.

Som bekendt havde Karl i året 800 modtaget nogle klenodier fra de hellige steder i Jerusalem, og på grundlag heraf og af hans udstrakte forbindelser med de orientalske lande var det hurtigt blevet et almindeligt udbredt sagn, at han selv havde bragt dem hjem med sig på en rejse, han skulde have foretaget til Jerusalem og Konstantinopel. Disse relikvier opbevaredes först i Aix-la-Chapelle og gik derpå over til klosteret i St. Denis, og det antages i almindelighed, at markedet *lendit* (indictum) blev indstiftet for at fremvise dem for folket. Fremvisningen fandt sted otte dage i rad under en uhyre tilströmning, og intet var nu naturligere end, at en trouvère for den store troende hob besang, hvorledes Karl var rejst til Jerusalem og egenhændigt havde modtaget disse vidunderlige genstande af patriarken i den hellige stad — her have vi således oprindelsen til den förste del af digtet, hvis væsenligste formål det altså er at opbygge. Trouvèren kendte imidlertid sit publikum, og den øvrige del af digtet er rimeligvis af hans egen opfindelse og kun tilföjet for at more; men om nogen bevidst parodi kan her ikke være tale, da Karl stadigt, trods sin latterlige stilling, er tegnet meget imponerende, især i hans forhold til den græske kejser, af hvem han jo ovenikøbet tilsidst får Konstantinopel som *fiance*[1]).

Dette digt er senere, som så mange andre, blevet *desrimé* (ɔ: omsat i prosa) og udgör under denne nye form indledningen til en i det femtende århundrede og endnu langt senere meget læst folkebog, *Galien le Réthoré*[2]). Det er endvidere i en meget tidlig periode blevet oversat på fremmede sprog, og det er af disse senere bearbejdelser og oversættelser, at Koschwitz har samlet og udgivet seks, der alle, på en nær, ikke tidligere have været trykte, en kymrisk (s. 1—18), tre franske (s. 40—133), en islandsk[3]) (s. 139—73) og en færøisk (s. 174—83); disse to sidste ere i bunden stil, de andre i prosa.

---

[1]) Koschwitz har andetsteds (Boehmer, Rom. Studien II, 60) udtalt den formodning, at forfatteren skulde være en klerk, men tilföjer selv: „Diese Annahme kann freilich durch keine andern Momente als durch den Wiederstreit des Tones in ihm sebst erwiesen werden, Citate, gelehrte Anspielungen oder dergleichen sind ihm fremd". Som man ser, står hans hypotese på meget svage fødder, og jeg kan, ifølge det ovenfor fremsatte, ikke erklære mig enig med ham.

[2]) Denne bog indeholder foruden beskrivelsen af rejsen til Konstantinopel tillige en langtrukken fortælling om, hvorledes Galien, sön af Olivier og Jacqueline, drager afsted til Frankrig og træffer sin fader døende ved Roncesvaux; cfr. Nisard, Histoire des livres populaires II², 476—8.

[3]) Fortællingen om Karl's rejse findes også i Karlamagnus Saga (ed. Unger s. 466—83); fra denne er der senere udgået en svensk bearbejdelse (Storm, Sagnkredsene om Karl den store og Didrik

De tre franske bearbejdelser slutte sig meget nær til hinanden og synes alle at være udgåede fra en og samme grundtekst, der rimeligvis har været på vers. I den förste bearbejdelse står således: „Il (Ogiers) estoit sans raison quant on lui faisoit aucun tort, et a iceste heure lui enflamba le visage de fin argu, sy que qui l'eust abounes certes veu, il lui eust d'un homme enragié souvenu“ (s. 46) og dette sted — foruden flere andre — har Léon Gautier[1]) meget heldigt restitueret i dets oprindelige poetiske form:

Lors li emflambe li vis de fin argu,
Qui l'eust or abonné ne veu
Li fust d'un homme esragié souvenu.

Endvidere findes der adskillige udtryk, der i almindelighed kun anvendes i episke digte, og således kun synes at være anvendte her, fordi de fandtes i originalen: pour estre desmembré, a peu qu'il n'enraige de dueil et d'yre, ont grant joie demenee etc. Hvad iøvrigt sproget angår, frembyde disse tekster en interessant blanding af ældre og yngre former. Jeg skal blot bemærke, at man undertiden finder det gamle nominativsmærke *s* bevaret (nulz, contens; homs); man finder ogsaa dobbeltformer af nomina propria, således Gannes og Ganelon, men der göres ingen forskel i anvendelsen af dem.

Hvad selve teksterne angå, ere de behandlede med megen omhu. De få trykfejl, der have indsneget sig, ere omtrent alle rettede på en vedföjet liste; flere steder, hvor teksten synligt var blevet fordærvet af en skødesløs afskriver, har dr. K. tit ved meget simple rettelser atter indført den oprindelige læsemaade, og der er således meget lidt tilbage at ændre. S. 83, 10 f. n. og flere andre steder vil K. rette „avant *qu'i* soit“ til „avant *qu'il*“; dette er dog vist næppe nødvendigt, da *i* = *il* (oftest foran *l*) er en ikke sjælden form i det ældre sprog: Si se merveilla moult qu'il voloit tant qu'*i* li kemanda (R. de Clari § 21). Se li dist, que, s'il li faisoit rendre Escaloune, qu'*i* le lairoit aller (ib. § 34). Adont kemanda on . . . qu'*i* s'armaissent (ib. § 41). Et puis l'ai commandé a Deu le droiturier — Qu'*i* desfande son cors (Floovant 175). Puis qu'*i* orent conquis (ib. 575, et passim). Se mestiers lor fust qu'*i* recouvraissent le

---

af Bern, s. 228), og ligeledes en dansk. Den danske oversættelse er repræsenteret af to indbyrdes afvigende redaktioner, af hvilke den ene findes i et msk. fra Börglumkloster (udført 1480), den anden i en trykt udgave fra 1509 (?); den første er for nylig blevet udgivet af C. J. Brandt (Romantisk Digtning fra Middelalderen, III). I den islandske Magus-saga, der er en stærkt forvansket kompilation af romanerne om *les quatre fils Aymon*, findes enkelte episoder, der uden al tvivl må stamme fra digtet om Karl's rejse til Orienten (Wulff, Notices des sagas de Magus et de Geirard. Lund 1874. S. 9, 25).

[1]) Les épopées françaises II, 270.

castiel (Chronique d'Ernoul p. 286). S. 84, 12 har msk. „*escouter du pelerin quel preudoms il est*“ hvilket K. forandrer til „*escoutez*“; men hvorfor så ikke også forandre „*gaber*“ (s. 86, 88) og „*essaier*“ (s. 94) til „*gabez*“ og „*essayez*“? Det rimeligste, synes jeg, er at beholde disse infinitiver, der her stå med betydning af imperativ; rigtignok er det i almindelighed kun i negative sætninger, at dette finder sted, men i gl.-fransk så vel som i spansk findes dog eksempler på denne konstruktion anvendt i bekræftende sætninger (sml. i det moderne sprog s'adresser, laisser og voir). S. 102, 2 Cha*t*lemaigne er vist en trykfejl for Cha*r*lemaigne. S. 103, 4 f. n. rettes *comme* til *comment*, hvilket synes overflødigt, da *comme* jo endnu i det 17de århundrede anvendes som spörgende adv. S. 127, 12 har den trykte udgave „*je ne veis gens qui de leurs espee a manier fussent si bien apris*“. K. retter her *espee* til *espees*, men udelader *a*, hvilket sidste næppe er tilladeligt, da vi rimeligvis her have et sidste spor af en mærkelig gl.-fransk konstruktion, forening af to præpositioner foran en infinitiv, som i følgende eksempel: Qui me manache de la teste a cauper (Aiol 7742)[1]. S. 132, 6 f. n. „Et quant *se* vint que“ bør rettes til *ce*.

Jeg skal endelig henlede opmærksomheden på et par mærkelige former i de foreliggende tekster. S. 45 og flere andre steder forekommer foruden den moderne form *peril* (*perilleux*) tillige en sammentrukken *pril* (*prilleux*, sml. *respitrans* s. 64, 4 f. n.). Denne elision af det ubetonede *e* foran *r* er meget almindelig i ældre fransk, og man træffer tit former som *frai* (= ferai), *espron* (= esperon), *comprer* (= comperer) etc.; undertiden kan også *a* falde bort, således *granti* (= garanti, S. Sages de Rome p. p. G. Paris, s. 8), og endnu i det sekstende århundrede tæller former som *sera*, *seront* hyppigt kun for en stavelse, *aimera*, *baillera* for 2 stavelser[2]). S. 78, 9 står „*ung pommel doze*“; *dozé* må være = *doré*, og vi have således her et (i disse tekster enestående) eksempel på overgang fra *r* til *s*. Denne sigmatisme, der ikke har efterladt mange spor i det moderne spor (*chaire chaise* etc.), var en tid meget udbredt i forskellige østlige dialekter og var i det femtende og i begyndelsen af det sekstende århundrede almindelig pariserudtale. Marot har i et af sine digte, Epistre du beau fils de Pazy (= Paris), angrebet og latterliggjort denne udtale[3]).

---

[1]) Sml. Diez, Gramm. des langues romanes III, 217, hvor denne konstruktion kortelig omtales „ . . . une particule identique à ce *da* est en vieux français la locution *de a*, dont les éléments sont toujours séparés“. Denne angivelse er dog temmelig mangelfuld, da man for det förste ved siden af *de a* tillige finder ***sans a***, ***pour a*** og ***par a***, og for det andet undertiden finder de to præpositioner forenede: Je nel feroie *por a* perdre la vie (J. de Blaivies 2186).

[2]) Sml. Zeitschr. f. rom. Philologie II, 345.

[3]) Montaiglon, Recueil de poésies V, 127.

Jeg skal herefter gå over til de tre andre ikke franske bearbejdelser, som K. har udgivet. Den förste er skrevet på kymrisk og slutter sig temmelig nær til den oprindelige poëtiske versjon; dog er den næppe oversat efter denne, men efter en latinsk krønike, der umiddelbart slutter sig til det gamle digt. At dette må have været meget udbredt i England, derom vidner jo allerede den omstændighed, at det eneste msk., der er os levnet, er anglo-normansk, og det er derfor såre forståeligt, at det er blevet oversat på kymrisk; man kan iøvrigt let göre sig bekendt med denne version, da dr. K. har vedföjet en engelsk oversættelse af J. Rhys (s. 19—39). Fra indholdets side frembyder den intet af særlig interesse, dog skal jeg dvæle lidt ved Haymer's *gab*, således som det berettes her: „I have a hat of the skin of a certain fish, and with that on my head I will tomorrow stand by Hugh, when he is dining, and I will eat and drink with him without being seen“ (s. 32). Denne hat, der gör den usynlig, der bærer den, omtales ikke i de franske redaktioner; i den förste siges således udtrykkeligt, at Ganelon, hvem dette *gab* er tillagt her, „en plain disner s'en iroit en la sale devant tous les barons de Constantinople, et donroit au roy Hugon de son poing ung si grant horion sur son chief que la teste lui mettroit entre ses jambes“ (p. 56, jf. p. 87, 120); derimod nævnes den i Karlamagnus Saga, uden at der dog bestemt tillægges den den omtalte egenskab: „Þá segir Eimer sína íþrótt: Ek hefi hött einn gervan af sæfiski; en þá er ek hefi hann á höfði mér á morgin at matmáli, þá skal ek ganga fyrir keisarann ok eta mat frá honum ok drekka vín hans“ (kap. VII, 10). Denne underlige hat har en lang historie for sig i folkeliteraturen. Allerede Perseus har en κυνῆ, hvormed han kan göre sig usynlig, da han skal kæmpe med Medusa — man ved, at myterne om Perseus høre til de få episoder af den græske mytologi, der genfindes i folkeliteraturen — og en lignende tillægges også Hades (jfr. Iliaden V, 845, hvor Athene betjener sig af den). Vi træffe den endvidere i mangfoldige æventyr fra forskjellige lande i Evropa[1]), i Nibelungenlied, i sagncyklerne om kong Artur, og kunne også følge den tilbage til arabiske og indiske æventyrsamlinger (Tusind og en nat, Kathasaritsagara). Hyppigt er denne hat tillige i besiddelse af en anden vidunderlig egenskab, idet den formår i et öjeblik at bringe det menneske, der bærer den, hvorhen i verden han vil, og under denne form, hvor altså hurtigheden og usynligheden optræde forenede, antages det i almindelighed, at den oprindeligt er den symboliserede storm.

---

[1]) Disse traditioner have holdt sig meget længe blandt almuen. Der fortælles således endnu i jyske sagn om en hr. Eske Brok, der var i besiddelse af en sådan hat (Thiele, Danmarks Folkesagn I, 111; jfr. Grundtvig, Gamle danske minder II, n. 428).

Tilbage står endnu kun at omtale den islandske og den færøiske versjon (Geiplur og Geipatáttur), hvis udgivelse er besørget af dr. Kölbing, der allerede tidligere har henledet opmærksomheden på disse to former af sagnet i en anmeldelse af G. Storm's „Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern" (Germania XX, 1875, s. 233 ff.). Om end den her foreliggende behandling af disse tekster næppe kan siges at have givet den endelige løsning af de forskellige tekstkritiske og literærhistoriske spörgsmål, ja tildels kun kan betragtes som et forsøg, fortjener udg. dog tak og påskönnelse for sit arbejde. Til den islandske tekst er benyttet 4 hdskr. (Cod. Guelf. Aug. 42, 7, 4to, A. M. 603 4to, A. M. 615 i 4to, Holm 1 4to), til den færøiske derimod kun ét, nl. Svabo's opskrift, hvis retskrivning udg. har søgt at bringe i overensstemmelse med den Hammershaimbske, hvilket jo kun kan billiges. At der herved er løbet adskillige fejl og unöjagtigheder ind med, og at udg. åbenbart ikke har været tilstrækkeligt hjemme i det færøiske sprog til at overvinde alle de sproglige vanskeligheder, bör ikke undre os. Efter hans ytringer s. 184 at dömme, synes han også selv at have haft en fornemmelse heraf; følgende bemærkninger til den færøiske tekst, der velvilligt ere meddelte af en indfødt Færing, hr. stud. theol. Fr. Petersen, ville derfor uden tvivl være dr. Kölbing selv velkomne:

„Som unöjagtigheder i gennemførelsen af retskrivningen kan nævnes: *golv*, *tolv* i stedet for *gólv*, *tólv*; v. 3 *kveði* f. *kvöði*; v. 10 *torði* f. *tordi*; v. 33 og 41 *Poul* f. *Pól* ell. *Pál*; v. 53 osv. *hálgudómar* f. *helgudómar*; v. 55 *bryst* f. *bröst*; v. 76 osv. *á* f. *at* (dansk „at"); v. 101 og 109 *siggja* f. *síggja*; v. 104 osv. *steindyr* (sic!) f. *steindeyður* (dansk „stendød"); v. 183 *Frenkismenn* f. *Frankismenn*; v. 192 *seigir* f. *segði* (imperf.); v. 208 *græna* f. *gröna*; v. 246 *gátt*, *litta* f. *gott*, *lyfta* (skødesløs udtale „*litta*"); v. 261 *blýkerit* f. *blýkerið*; v. 262 *síður* f. *sýður* (af *sjóða*); v. 279 osv. *tykkan* f. *tjúkkan*; v. 280 *rétt* f. *rætt*; v. 293 *brev* f. *bræv*; v. 302 *svefn* f. *svövn*; v. 311 og 314 *kirkini* f. *kirkjuni* (af *kirkja*); v. 318 *fleyri* f. *fleiri*."

„Grammatikalsk urigtige former findes på enkelte steder, f. ex. v. 283 og 339 *hægasta* f. *hægsta* (af *högur hægri hægstur*); v. 306 *klæða* f. *klæð* (imperativ af *klæða*, *klæddi*, *klætt*)."

„Når udgiveren er gået ud over at gengive teksten, således som den findes i håndskriftet, og har indladt sig på at opstille konjekturer, da har han for det meste forfejlet sit mål, da det oldnordiske sprog ikke har kunnet give ham nogen sikker vejledning; håndskriftets „*hear*" har han således fejlagtigt gengivet ved „*tar*" (oldnordisk *þar*), en form, som ikke findes på færøisk, hvor ordet hedder *har*; v. 248 og 328 har han indsat „*lyfta*" i stedet for håndskriftets „*sifta*" (rigtigere *syfta*); ordet *syfta* (isl. *svipta*) betyder „kaste, slynge", hvilket giver fortræffelig mening i sammenhængen, hvorimod *lyfta* slet ikke passer. V. 322 har

udg. indsat *„tiggi og teirra menn“* (hvilket ikke giver spor af mening) f. *„tigur og tigara menn“* (dansk „De og Deres mænd“). Hvad udgiverens *„kof“* (håndskriftets *„keûp“*) v. 217 skal være, er ikke let at se.“

„Af de med spörgsmålstegn som uforståelige betegnede ord frembyde i det mindste de to ingen vanskelighed, nemlig v. 238 *viriliä* = *virðiligi*, og v. 268 *saja* = *seiga* (dansk „sejg“); derimod ere de andre ganske vist ikke så lette at forklare; sandsynligvis skal der i stedet for *„kveâli“* v. 124 og 172 stå *hvólvi* (af *hvólv* = isl. *hvólf*, hvælving).“

København i juni 1879.

Kr. Nyrop.

In Lucianum.

Alexandri vitæ cap. 1 extrema verba an non ipsi Luciano debeantur, valde dubito. Nam cum appareat verbo, quod est ἡ κόπρος, mala Alexandri facinora significari, sententia relativa, quæ huic verbo additur, nisi ita intellegi non potest, ut verba q. s. τρισχίλιοι βόες de Alexandro ejusque sociis accipiantur; sed Lucianum eos hoc modo et hoc loco significasse, cum et perobscura significatio sit et hic initio libri de solo Alexandro dicendum et adhuc dictum sit, persuadere mihi non possum. Lectorem aliquem male sedulum, imaginem ab Augeæ bubus petitam spectantem, hanc sententiam de suo addidisse crediderim, quæ quam non desideretur, immo melius absit, nemo non sentiet; certe Lucianus si hæc ipse scripsit, scriptoris partes non bene egit*). — Cap. 6, ni fallor, scribendum est: οὕτως γὰρ αὐτῇ τῇ πατρίῳ τῶν μάγων φωνῇ τοὺς πλουσίους (sic Fritzschius, ut et ipse conjeceram) ὀνομάζουσιν; in codd. est αὐτοί, sed cum hoc Alexandrum modo et socium ejus significare possit, necessario ὠνόμαζον, non ὀνομάζουσιν, de his dicendum erat. — Cap. 7 sic scriptum fuisse suspicor: ὡς . . . καὶ πατουμένους ἀνέχεσθαι καὶ θλιβομένους μηδ᾽ ἀγανακτεῖν, ut utrumque participium ad ἀνέχεσθαι referatur, deinde huic infinitivo amplificandi causa alter adjungatur. — Cap. 10 codicum scripturam, cujus vitia Fritzschius recte ostendit, sic potius corrigendam esse arbitror: ἐς τὸ τοῦ Ἀβώνου τεῖχος καὶ τάχει οἱ δ᾽ ἄρα καὶ νέων κτλ. Paulo post mihi quidem v. q. e. ἀμφιβόλους ad vocem διττούς explicandam adscriptum causa scripturæ in codd. turbatæ fuisse videtur, quare verba καὶ ἀμφιβόλους tollenda censeo. — Cap. 14 editur: τὸ τοῦ ἑρπετοῦ ἐκείνου ἔμβρυον; sed cum non τὸ ἑρπετόν sed τὸ ἔμβρυον, quod antea commemoratum est, demonstretur, necessario cum cod. Ψ_2 scribendum est ἐκεῖνο. Ex eodem codice Fritzschius cap. 15 initio scripsit: ἡμέρας μὲν οὖν τινας οἴκοι ἔμεινεν; ego conjectura ὀλίγας suppleveram, conlatis cap. 16 verbis ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, atque hoc etiam nunc præ voc. τινάς, quod et ipsum conjectura librarii additum videtur, retineo, præsertim cum aliquanto facilius omitti potuerit. — Cap. 18, ubi scribitur: γραφαὶ δὲ ἐπὶ τούτῳ καὶ εἰκόνες καὶ ξόανα, scire velim, quodnam simulacrorum genus præter τὰς γραφὰς καὶ τὰ ξόανα indefinitæ et universalis significationis vocabulo, q. e. εἰκόνες, Lucianus significare voluerit; ac vix dubitem, quin καὶ εἰκόνες ejiciendum sit, quod ad explicandam

*) Cap. 5 ad explicandam vocem, q. e. καλάμη, scholion in Homeri Odyss. 14, 214 adferri solet, in quo scribendum esse arbitror: ἔστι δὲ καλάμη ἡ ὑποστάθμη τοῦ ἀπηλοημένου σίτου; editur ὑπολειπομένου sine sensu.

vocem, q. e. ξόανα, lector aliquis adscripsisse videtur. Deinde necessario scribendum est: καὶ ὄνομα δὲ (non γε) τῷ θεῷ ἐπιτεθέν. — Cap. 19 init. sic interpungendum est: καὶ ἐπειδὴ καιρὸς ἦν, οὗπερ ἕνεκα τὰ πάντα ἐμεμηχάνητο, καὶ χρᾶν τοῖς δεομένοις καὶ θεσπίζειν, παρ' Ἀμφιλόχου κτλ., ita ut infinitivi χρᾶν καὶ θεσπίζειν cum verbis, q. s. καιρὸς ἦν, conjungantur (de qua structura cfr. v. c. Xen. Cyrop. IV, 1, 11), sententia vero primaria a verbis παρ' Ἀμφιλόχου incipiat; minime cum Fritzschio ex cod. Ψ_2 post θεσπίζειν addendum est ἄρχεται, quod librarius structura periodi non intellecta addidit. Hoc tamen etiam suspicor, particulam καὶ ante χρᾶν delendam esse; persæpe in Luciani scriptis inepte aut moleste addita est. — Cap. 21 sine dubio scribendum est: ἐπιχλιάνας τὸν κηρόν, τόν τε κάτω ἐπὶ τῷ λίνῳ, non ὑπό; neque enim sub lino cera erat, sed nodo lini, quo vincta erat epistula, cera superimponebatur, cujus pars superior, quam acu calefacta Alexander ab inferiore, quæ linum tegebat, dijunxerat, sigillum continebat, quod solum inlæsum servandum erat, cum eo detracto nulla difficultate ac sine hæsitatione inferiorem ceræ partem removere atque ita linum solvere posset. — Cap. 30 init. fere contendere ausim Lucianum ipsum ἐντὸς τῶν μέχρι τῆς Ἰωνίας κτλ. scripsisse, Thucydidis loquendi genus secutum (cfr. lib. VIII, 43, 4; 96, 3), interpolatorem vero verbum, q. e. ὅρων, infeliciter adjecisse. Sub finem ejusdem capitis hanc scripturam falsam esse et Madvigius et Fritzschius viderunt: τὰ μὲν ἰδόντες, τὰ δὲ ὡς ἰδόντες καὶ ὡς ἀκούσαντες διηγούμενοι (sic codd. ΩΦ, cum $B\Psi_2$ alterum ὡς omittant, in Ψ sit: ὡς ἀκούσαντες καὶ ἰδόντες). Ex B Madvigius (Adv. crit. I p. 691) conjecit: τὰ μὲν ἰδόντες, τὰ δὲ ὡς ἰδόντες, ἃ ἤκουσαν, διηγούμενοι; sed num prorsus nulla tamquam ex aliis audita domino narrabant? veri simile mihi quidem videtur, eos talia narrasse. Fritzschius scripsit: τὰ μὲν ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες, τὰ δὲ ὡς ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες διηγούμενοι; sed cum ita posteriore membro ea significentur, quæ se vidisse et audivisse falso fingerent, quæque vere visis et auditis de suo adderent, scire velim, quo modo ea verba, quæ deinceps sequuntur: καὶ προσεπιμετροῦντες ἔτι πλείω τούτων intellegenda sint; nam id equidem in hac scriptura non video. Cum apud Alexandrum et quædam vere viderent et quædam vere audirent (cfr. Philops. 38), Lucianus, si rem plene narrare voluisset, in hunc fere modum scribere debuit: τὰ μὲν ἰδόντες αὐτοὶ καὶ ἀκούσαντες, τὰ δὲ παρ' ἰδόντων καὶ ἀκουσάντων ἀκούσαντες διηγούμενοι; nunc ea, quæ in ipso oraculo audiebantur, omisisse videtur, atque ita eum scripsisse putaverim: τὰ μὲν ὡς ἰδόντες, τὰ δὲ καὶ ὡς ἀκούσαντες (sc. παρ' ἄλλων) διηγούμενοι. Scilicet cum librarius τὰ μὲν ἰδόντες omisso ὡς scripsisset, postea errore animadverso supra versum aut in margine ὡς ἰδόντες corrigendi causa adscripsit; correctio non intellecta effecit, ut posteriores librarii locum ita depravarent, ut in nostris codd. factum esse videmus. — Cap. 38 scribitur: εἶτα Λητοῦς ἐγίγνετο λοχεία καὶ Ἀπόλλωνος γοναὶ καὶ Κορωνίδος γάμος; sed Λητοῦς λοχεία et Ἀπόλλωνος γοναί idem fere significant, et v. q. e. γάμος necessario postulat, ut et sponsi et sponsæ nomen adferatur, sicut bis in eis fit, quæ deinceps scribuntur. Manifestum igitur est vocem γοναί tollendam esse, quæ fortasse ex γάμος initio non suo loco scripto interpolatione orta est. — Cap. 45 sponte apparet Lucianum sic scripsisse: ἐρρύσατο τοῦ θανάτου τὸν ἄνθρωπον μικροῦ δεῖν καταλευσθέντα (πάνυ δικαίως· τί γὰρ ἔδει μόνον φρονεῖν ἐν τοσούτοις μεμηνόσι;) καὶ παραπολαύσαντα τῆς Παφλαγόνων μωρίας. Male librarius aliquis pro participio cum καταλευσθέντα ex æquo juncto infinitivum παραπολαῦσαι substituit et cum φρονεῖν junxit, quocum ipsa verbi significatio hanc vocem jungi vetat. — Cap. 48 extr. scribendum: τὴν Δελφικὴν ἐκείνην ἀπολογίαν κατὰ (cfr. Papii Lex. s. v. II, 8) τὸν τοῦ Κροίσου χρησμὸν ψυχρῶς παρῆγε.

M. C. Gertz.

Aorist Indicativ om det Ikke-Fortidige i hypothetisk-betinget og potentialt Udsagn.

Af C. P. Christensen Schmidt.

I de „Undersøgelser om Grækernes hypothetisk-betingede og potentiale Udsagn i indicativisk Form“, som jeg i sin Tid meddeelte i nærværende Tidsskrift, ny Række III, S. 161 ff., søgte jeg gjennem Betragtning af Sprogbrugen i de homeriske Digte at paavise, hvorledes Indicativen, som efter den comparative Sprogforsknings Resultater i hele det potentiale og hypothetisk-betingede Udsagns Sphære overhovedet maatte antages at være en secundair og specifik græsk Udtryksform til særlig Betegnelse af et mod en given Virkelighed stridende Sætningsindhold, kunde skjønnes først efterhaanden og i en bestemt Rækkefølge at være trængt ind i den oprindelige Optativs Plads i de forskjellige herhen hørende Sætningsarter, nemlig først i den hypothetiske Betingelsessætning om det Fortidige, dernæst i den tilsvarende Hovedsætning og gjennem denne ogsaa i det forudsætningsløse potentiale Udsagn om Fortiden, endelig i den hypothetiske Sammenligningssætning om Fortiden, og først senere i hele den egentlige Nutids Sphære.

Udbyttet af disse og de forskjellige dermed i Forbindelse staaende tidligere meddeelte Undersøgelser for den særlig attiske Syntax vil, saafremt de da ikke i væsentlige Puncter skulde vise sig forfeilede, blive en kortere og mere overskuelig Form for Reglerne om det potentiale og hypothetisk-betingede Udsagn, en Form, som i sine store Hovedtræk[1] kan fremstilles i følgende tre Sætninger:

[1] Der er her bl. A. slet ikke taget Hensyn til Hyppigheden eller Sjeldenheden af de enkelte Verbalformers Forekomst i de forskjellige Arter af Sætninger. Dette Forhold, som udelukkende bestemmes ved den større eller mindre Udstrækning af det factiske Behov, har ligeoverfor et heelt igjennem klart og bestemt udformet System af Betegnelsesmidler for en given Gruppe af sammenhørende Forestillingsformer overhovedet kun underordnet Betyd-

1) Potentiale og hypothetisk-betingede Udsagn (hvis fælleds Exponent er Partikelen ἄν) samt hypothetiske Betingelses- og Sammenligningssætninger staae, naar de udsiges fra Nutidens Standpunct, i Optativ (Præsens, Aorist eller Perfectum), forsaavidt som deres Indhold ikke opfattes som stridende mod en given Virkelighed; er dette derimod Tilfældet (hvad der næsten altid gjælder, hvor Udsagnet angaaer Fortiden), staae de i Indicativ (Imperfectum, Aorist eller Plusqvamperfectum).

2) Som Udsagn fra Fortidens Standpunct staae de samme Sætningsarter i Indicativ (Imperfectum, Aorist eller Plusqvamperfectum), hvad enten deres Indhold opfattes som stridende mod en given Virkelighed eller ikke.

3) De verbale Tempusformer have i disse Sætningsarter hverken i Optativ eller i Indicativ nogen egentlig temporal Betydning, men Præsens (Imperfectum) betegner kun det Varige, Aorist det Forbigaaende, Perfectum (Plusqvamperfectum) det bevirkede Resultat; om der er Tale om Nutid (Fremtid) eller Fortid, maa sees af Sammenhængen.

Spiren til hele dette System af Betegnelsesmidler laa naturligviis allerede i den allerførste ældgamle Benyttelse af Indicativ til Antydning af det Realitetsstridige i en hypothetisk Forudsætning i Fortidens Sphære, paa hvad Maade og i hvad Form af Sætning denne nu end fra først af skal tænkes at være kommen i Stand (Unders. S. 206 ff.); men af Enkelthederne tilhører en stor Deel heelt og holdent den efterhomeriske Sprogudvikling. Dette er saaledes navnlig Tilfældet deels med Brugen af Indicativ i ikke-realitetsstridige betingende og betingede Udsagn fra Fortidens Standpunct (Unders. S. 165 Not.), deels med hele Brugen af In-

ning. Selv om een eller anden Tempusform i en enkelt Slags Sætning slet ikke skulde forekomme (som man f. Ex. efter Madv. gr. Ordf. § 135 kunde formode om Perfectum Optativ i Betingelsessætningen — der findes imidlertid, for ikke at tale om μεμνῇο Xen. An. I, 7, 5 eller δεδιείη Plat. Phædr. p. 251 A, ialtfald periphrastiske Former som μεμελετηκότες εἶεν Xen. Cyr. III, 3, 50, εἱμαρμένον εἴη Plat. Menex. p. 243 E o. l., og maaskee ogsaa ἐδηδοκοίη Cratin. fr. inc. XIV, Mein. vol. II p. 179, hører herhen —), maatte en saadan Omstændighed betegnes som væsentlig tilfældig.

dicativ i den rene Nutids (eller Fremtidens) Sphære, og altsaa ogsaa med den særlige Enkelthed, som jeg her ønskede at dvæle lidt ved, og som jeg allerede Unders. S. 163 f. har hentydet til, nemlig Brugen af Aoristets Indicativform i hypothetisk-betinget og potentialt Udsagn om det Ikke-Fortidige, bortseet naturligviis fra de Unders. S. 179 ff. omhandlede Tilfælde, hvor Hovedsætningen eller begge Sætninger, skjøndt i Virkeligheden tilhørende Fremtiden, kunne antages at være opfattede som fortidige, fordi Indholdets Realisation er umuliggjort ved en Begivenhed i Fortiden.

Min Opfattelse af denne Sprogbrug — som navnlig udelukker enhver Tanke om en ved Aoristformen i Modsætning til Imperfectum udtrykt særlig stærk eller bestemt Fortidsforestilling — er nu, som man vil see, allerede given i de ovenfor opstillede Regler, og den indeholder ikke noget Nyt. At Aorist Indicativ i hypothetisk-betingede Udsagn om det Ikke-Fortidige kun adskiller sig fra Imperfectum paa samme Maade som Aorist Optativ fra Præsens, altsaa som Betegnelse for den forbigaaende og paa et vist særligt Tidspunct stedfindende eller indtrædende Handling, lærer — med lidt andre Ord — allerede Matthiä (gr. Gramm. § 508 c tredie Stykke; sml. § 508 b og § 501), og Udtrykkene hos Krüger (gr. Sprachl. § 54, 10 A. 5) og Curtius (§ 543) maae vel efter Begges hele Terminologi antages at skulle betegne væsentlig det Samme[1]). Hvad jeg her vil prøve paa, er

[1]) Naar jeg her ikke omtaler Madvigs græske Ordføiningslære, da er det, fordi det Stykke af samme (i § 117 a Anm. 1), hvor Phænomenet i de tidligere Udgaver var omtalt, er udeladt i 2den danske Udgave. Hvilke Hensyn der have foranlediget Udeladelsen, er mig ubekjendt; men at i de tidligere Udgaver hverken Phænomenets Betegnelse („Aorist for Imperfectum“) eller dets Forklaring ved „en mindre nøiagtig Henføren af Forholdet ligesom til en allerede forbigangen eller anden Tid“ kan forekomme mig tilstrækkelig adæqvat — undtagen forsaavidt man vil holde sig til Ordene „en anden Tid“, forstaaede i Analogi med § 134 c og § 128 a om „et vist særligt Tidspunkt, adskilt fra den just nærværende Tid“ —, vil være indlysende. Aorist Indicativ i hypothetisk Tale har efter min Opfattelse ligesaa lidt Noget at gjøre særlig med Fortiden, som Imperfectum særlig med Nutiden; Imperfectum er ligesaa vel som Aorist oprindeligt kun brugt om

nærmest kun at bestemme selve Sprogbrugens Omfang noget nøiagtigere, end det i de almindelige grammatiske Lærebøger hidtil har været Tilfældet, hvad der dog selvfølgeligt hverken kan eller bør gjøres uden stadig Fremhævelse af, hvad der kan tjene til væsentlig Støtte for Phænomenets rette Opfattelse.

Først og hyppigst findes da denne Brug af Aorist Indicativ unegteligt i den Forbindelse, i hvilken de grammatiske Lærebøger, forsaavidt som de overhovedet udtale sig om Phænomenets Udstrækning og Grændser, ene synes at anerkjende det, nemlig i den betingede Hovedsætning ved en Betingelsessætning i Imperfectum. Da nu Aorist Optativ i hypothetisk-betinget Udsagn som bekjendt (s. Madv. gr. Ordf. § 134 c) bruges for „at fremhæve et særskilt begrændset Tidspunkt, en forbigaaende Handling, sædvanlig med udtrykkeligere Hensyn til Fremtiden“, saa maa man, hvis Aorist Indicativ her kun skal adskille sig fra Aorist Optativ ved at være Udtryk for Forestillingen om Forholdets Realitetsstridighed, kunne vente i Indicativen at gjenfinde disse Optativens forskjellige Momenter, navnlig ogsaa Hensynet til Fremtiden. Og dette er ogsaa i den allerønskeligste Grad Tilfældet. Jeg skal i saa Henseende navnlig gjøre opmærksom paa en Række af Steder, i hvilke ved Siden af det anstillede Tankeexperiment ogsaa den modsatte Virkelighed har fundet Udtryk, og fundet Udtryk netop i et Futurum (eller ialtfald i en Betegnelse af Hensigt og Forsæt). Saaledes følger der Pind. Pyth. III, 77 efter en længere hypothetisk-betinget Periode af denne Art (s. Unders. S. 205) Sætningen *ἀλλ' ἐπεύξασθαι μὲν ἐγὼν ἐθέλω Ματρί, τὰν κοῦραι παρ' ἐμὸν πρόθυρον σὺν Πανὶ μέλπονται θαμὰ σεμνὰν θεὸν ἐννύχιαι* (at Digteren ikke i Tanken hensætter sig til det senere Tidspunct, da hans Sang vil blive afsungen i Syrakus — saa at Aoristerne kunde forstaaes om den virkelige Fortid —, men efter sin vanlige Viis taler umiddelbart fra Nutidens Standpunct som den, der sidder hjemme i Theben, tør man her

Fortiden, og i Udsagn om Nutiden beroer Imperfectum ligesaa vel som Aorist paa formel Henførelse af Forholdet til den forbigangne Tid (Unders. S. 208; sml. philol.-histor. Samfunds Mindeskrift S. 40).

særligt slutte netop af Localitetsangivelsen i disse samme Ord). Saaledes følger der ogsaa Herod. II, 115 efter Proteus' Erklæring til Paris *ἐγὼ εἰ μὴ περὶ πολλοῦ ἡγεύμην μηδένα ξείνων κτείνειν . . . ., ἐγὼ ἄν σε ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνος ἐτισάμην κτέ.* denne Fortsættelse: *νῦν ὦν ἐπειδὴ περὶ πολλοῦ ἥγημαι μὴ ξεινοκτονέειν, γυναῖκα μὲν ταύτην καὶ τὰ χρήματα οὔ τοι προήσω ἀπάγεσθαι, ἀλλ' αὐτὰ ἐγὼ τῷ Ἕλληνι ξείνῳ φυλάξω κτέ.* Saaledes følger der endvidere Eur. Hel. 1624 efter Theoklymenos' Ord *κεἰ μὲν ἦν ἁλώσιμος ναῦς διώγμασιν, πονήσας εἷλον ἂν τάχα ξένους* Truselen *νῦν δὲ τὴν προδοῦσαν ἡμᾶς τισόμεσθα σύγγονον*, og Iph. Aul. 1211 ff. hedder det: *εἰ μὲν τὸν Ὀρφέως εἶχον, ὦ πάτερ, λόγον, πείθειν ἐπᾴδουσ' ὥσθ' ὁμαρτεῖν μοι πέτρας κηλεῖν τε τοῖς λόγοισιν οὓς ἐβουλόμην, ἐνταῦθ' ἂν ἦλθον· νῦν δὲ τἀπ' ἐμοῦ σοφά, δάκρυα παρέξω· ταῦτα γὰρ δυναίμεθ' ἄν.* Thuc. II, 62 siger Perikles: *δηλώσω δὲ καὶ τόδε, ὅ μοι δοκεῖτε οὔτ' αὐτοὶ πώποτε ἐνθυμηθῆναι ὑπάρχον ὑμῖν μεγέθους πέρι ἐς τὴν ἀρχὴν οὔτ' ἐγὼ ἐν τοῖς πρὶν λόγοις· οὐδ' ἂν νῦν ἐχρησάμην κομπωδεστέραν ἔχοντι τὴν προσποίησιν, εἰ μὴ καταπεπληγμένους ὑμᾶς παρὰ τὸ εἰκὸς ἑώρων.* Plat. Symp. p. 217 E siger Alkibiades: *τὸ δ' ἐντεῦθεν οὐκ ἄν μου ἠκούσατε λέγοντος, εἰ μὴ . . . . . οἶνος ἄνευ τε παίδων καὶ μετὰ παίδων ἦν ἀληθής*, og længere henne (p. 218 B): *διὸ πάντες ἀκούσεσθε.* Plat. Menon. p. 86 D siger Sokrates: *Ἀλλ' εἰ μὲν ἐγὼ ἦρχον, ὦ Μένων, μὴ μόνον ἐμαυτοῦ ἀλλὰ καὶ σοῦ, οὐκ ἂν ἐσκεψάμεθα πρότερον, εἴτε διδακτὸν εἴτε οὐ διδακτὸν ἡ ἀρετή, πρὶν ὅ τι ἔστι πρῶτον ἐζητήσαμεν αὐτό· ἐπειδὴ δὲ σὺ σαυτοῦ μὲν οὐδ' ἐπιχειρεῖς ἄρχειν, ἵνα δὴ ἐλεύθερος ᾖς, ἐμοῦ δὲ ἐπιχειρεῖς τε ἄρχειν καὶ ἄρχεις, συγχωρήσομαί σοι.* Isocr. XV, 139 hedder det først: *περὶ ὧν ἡδέως ἂν ἀπελογησάμην, εἰ καιρὸν εἶχον*, og lidt efter: *νῦν δὲ ταῦτα μὲν ἐάσω, περὶ ἐμαυτοῦ δὲ καὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων πάλιν ποιήσομαι τοὺς λόγους*, og det første af Isokrates' Breve begynder saaledes: *Εἰ μὲν νεώτερος ἦν, οὐκ ἂν ἐπιστολὴν ἔπεμπον* (Imperfectum om det, han netop er ifærd med; sml. Epist. 3, 4), *ἀλλ' αὐτὸς ἂν σοι πλεύσας ἐνταῦθα διελέχθην· ἐπειδὴ δ' οὐ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὅ τε τῆς ἡλικίας τῆς ἐμῆς καιρὸς καὶ τῶν σῶν πραγμάτων συμβέβηκεν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν προαπείρηκα, τὰ δὲ πράττεσθαι νῦν ἀκμὴν εἴληφεν, ὡς οἷόν τ' ἐστὶν ἐκ τῶν παρόντων, οὕτω σοι πειράσομαι δηλῶσαι περὶ αὐτῶν.* Ogsaa Plat. Gorg. p. 447 D refererer *ἀπεκρίνατο ἂν* sig til det foregaaende (C) *πρὸς ἅπαντα ἔφη ἀποκρινεῖσθαι.* Stundom er

Hensynet til Fremtiden antydet ved en anden Form i Omtalen af den modsatte Virkelighed, f. Ex. ved en Imperativ (saaledes efter det hypothetisk-betingede Udsagn Eur. Alc. 357 ff. ved *προσδόκα* og *ἑτοίμαζε* i V. 363 f., saaledes foran det hypothetisk-betingede Udsagn Xen. An. VII, 6, 23 ved *ἀκούσατε,* saaledes efter Plat. Euthyphr. p. 12 D ved *πειρῶ δή* i E, efter Plat. Symp. p. 199 D ved *πειρῶ δή* i E; sml. Hipparch. p. 230 E—231 A *πειρῶ οὖν* og Theag. p. 123 B—C *κάτειπε*) eller hvad der ellers kan tyde paa Fremtiden (som de ønskende Optativer *εἴη* og *δέξαιτο* foran Pind. Nem. IV, 13 ff., Sætningen *νῦν δ' οὔτε τοῦτ' ἔστ'* — „er muligt“ — *οὔτε μὴ σωθῇ ποτε* efter Eur. Hel. 290 f., Sætningen *λοιπὸν ὑπομνῆσαι κτέ.* Æschin. III, 175), stundom ogsaa blot ved, at det hypothetisk betingede Udsagn er et Udsagn om, hvorledes man under andre Omstændigheder nu vilde have udtalt sig, men staaer lige i Begyndelsen af en Tale eller Replik, saa at der ikke kan være Tale om, at Noget allerede virkelig kunde have været sagt (som f. Ex. Eur. Med. 1351 eller Lys. II, 1; sml. Soph. Ant. 755, Plat. Euthyd. p. 283 E).

At altsaa Aoristet paa alle disse Steder er brugt om Noget, som under Forudsætning af den antagne Betingelses Virkelighed vilde falde i Fremtiden, er klart nok; at det ogsaa overalt er brugt om en forbigaaende, paa et vist særligt Tidspunct stedfindende eller indtrædende Handling, vil Enhver let kunne overbevise sig om. Vi have da her overalt saadanne Verbalforestillinger, som, hvis Betingelsen ikke var opfattet som realitetsstridig, vilde være udtrykte ved Præsens Optativ i Bisætningen og Aorist Optativ i Hovedsætningen, og som hos Homer, hvor Indicativ ikke bruges udenfor Fortidens Sphære, virkelig ogsaa ere udtrykte netop saaledes; jeg skal blot minde om Steder som Il. χ 20 *ἦ σ' ἂν τισαίμην, εἴ μοι δύναμίς γε παρείη* eller Od. β 62 *ἦ τ' ἂν ἀμυναίμην, εἴ μοι δύναμίς γε παρείη.*

Paa andre Steder er Hensynet til Fremtiden ved Aorist Indicativ i denne Forbindelse ikke saaledes formelt og udtrykkeligt marqueret, men fremgaaer mere af hele Sammenhængen, medens Handlingens øvrige Beskaffenhed er den samme, saaledes Æsch. Suppl. 287 f., Soph. Oed. R. 1438 f.,

Eur. Hel. 75 ff., Plat. Apol. p. 38 A—B, Symp. p. 215 D, Prot. p. 313 A[1]). Det hos Krüger anførte Sted af Menandros (fr. inc. 74 — Mein. vol. IV p. 254 —) er jo rigtignok aldeles løsrevet af Sammenhængen, men kan dog i Kraft af Analogien temmelig sikkert ogsaa regnes herhen.

Vil man prøve paa at oversætte de i ovenstaaende Steder forekommende Aorister paa Dansk, da vil man finde, at nogle af dem naturligst gjengives ved Imperfectum eller 1ste Conditionalis, andre ved Plusqvamperfectum eller 2den Conditionalis, atter andre omtrent lige godt paa begge Maader. Man vil maaskee ogsaa finde, at det i et Par af de sidstanførte Steder kan være tvivlsomt, om Forholdet nødvendigviis maa opfattes som tilhørende Nutiden og ikke snarere den virkelige Fortid. Men Intet af dette kan forurolige Nogen, som har gjort sig fortrolig med den Tanke, at Grækerne fra den Tid af, da de overhovedet vare blevne vante til at bruge Indicativ i hypothetisk Tale ogsaa om Nutiden, kun havde een og samme Maade at udtrykke det Udsagtes Realitetsstridighed paa, hvad enten der saa var Tale om Forhold i Nutiden eller i Fortiden, og hvad enten i første Tilfælde den modsatte Virkelighed fremtraadte med særligt Præg af det een Gang for alle Afgjorte eller blot som en simpelthen modsat Virkelighed. Hvor der, saaledes som paa Dansk, ifølge Sprogets eiendommelige Tempusbetegnelse haves Midler til en skarpt og conseqvent gjennemført Adskillelse mellem præteritum og præteritum in præterito, der er der ogsaa Mulighed for en dobbelt Henførelse af hypothetisk Nutid til Fortiden, først den almindelige formelle til Betegnelse af Forholdets Uvirkelighed eller Realitetsstridighed („hvis jeg kunde, skulde jeg gjerne hjælpe dig“, svarende baade til *ὠφελήσαιμι ἄν, εἰ δυναίμην* og til *ὠφέλησα ἄν, εἰ ἐδυνάμην*

[1]) I den pseudoplatoniske Theages er *ᾠήθης* p. 126 B sideordnet med *ᾤου* lidt længere nede (og med *οἴει* — i C — om det virkelige Tilfælde); men denne Nuance i Formen kan hænge sammen med, at det til *ἔσεσθαι* hørende og altsaa som fremtidigt bestemte Participium i den første Sætning staaer foran Hovedverbet og saaledes kan tænkes at have afficeret dette, medens det i de andre Sætninger først følger bagefter.

som Udsagn fra Nutidens Standpunct), dernæst en yderligere potenseret til Betegnelse af særlig Modsætning til det een Gang for alle uforanderlig Afgjorte („havde jeg kunnet, skulde jeg gjerne have hjulpet dig“, ogsaa svarende til *ὠφέλησα ἄν, εἰ ἐδυνάμην* og ligesom dette identisk med den om en virkelig Fortid brugelige Udsagnsform). Men denne Gradation vare Grækerne udelukkede fra, fordi de allerede ved Anvendelsen af de historiske Tiders Indicativ i hypothetisk Tale om den virkelige Fortid havde udtømt hele deres Forraad af historiske Tider og altsaa, da de følte Trang til en lignende Betegnelse af det Realitetsstridige ogsaa ved Forhold i Nutiden, kun kunde gjøre det ene Skridt, simpelthen at henføre disse til Fortiden (ved hvilken Proces de dog ikke kunne tænkes at have havt den allerfjerneste Anledning til at opgive den saa dybt rodfæstede Adskillelse mellem den momentane og varige Handling og lade Imperfectum indtræde baade istedenfor Præsens og Aorist Optativ); Grækerne kunde saaledes ikke undgaae en gjennemgaaende Amphiboli i hele det hypothetiske Udsagn i Indicativform, medens de til Gjengjæld fik Muligheden for en — ogsaa i Latin betegnelig — Gradation i det hypothetiske Udsagn fra Nutidens Standpunct som Udsagn enten om det blot Ikke-Virkelige (Optativ) eller om det ligefrem Realitetsstridige (Indicativ), en Gradation, som vi paa vor Side ikke kunne efterligne. At en saadan gjennemgaaende Amphiboli kunde taales uden praktisk at genere, kunne vi forstaae ved at lægge Mærke til, hvor lidt vi selv generes af den partielle Amphiboli, som ved hiin yderligere forstærkede Henførelse til Fortiden kan fremkomme ogsaa paa Dansk. Men for at betegne den temporale Forestillingsform, som Grækerne selv udtrykte ved hypothetisk Udsagn i Indicativ, maatte vi altsaa egentlig altid og overalt oversætte baade Imperfectum (Plusqvamperfectum) og Aorist ved Plusqvamperfectum eller 2den Conditionalis.

Skulde trods den her fremhævede Forskjel imellem græsk og dansk Tempusbetegnelse alligevel Nogen, som i Kraft af tillærte Forestillinger er vant til at betragte det græske Imperfectum og Aorist i hypothetisk Tale som den

rette normale Betegnelse henholdsviis for det Nutidige og det Fortidige, ikke kunne løsrive sig fra den Tanke, at dog ogsaa Grækerne ved hine Aorister maae have udtrykt en særlig stærk Fortidsforestilling, siden vi paa Dansk jævnlig kunne gjengive slige Aorister, ligesom vi gjengive et Aorist om Fortiden, og siden vi ydermere selv. netop hvor der er Tale om en hypothetisk-betinget fremtidig Eventualitet, hvis Forudsætning strider mod en given nærværende Virkelighed, hvor altsaa Grækerne bruge Imperfectum i Bisætningen og Aorist i Hovedsætningen, paa Dansk ofte bruge Imperfectum i Bisætningen og Plusqvamperfectum i Hovedsætningen[1]), da vil jeg endnu kun spørge, om da ikke ogsaa adskillige af Bisætningens Imperfecter paa hine Steder kunne oversættes ved Plusqvamperfectum, ja om det ikke paa enkelte Steder næsten er nødvendigt at gjøre det, hvis man vil bruge Plusqvamperfectum i Hovedsætningen[2]), og endelig, om man ikke fremdeles kan gjengive ved Plusqvamperfectum ogsaa de med Aorister sideordnede Imperfecter i Hovedsætningen paa saadanne Steder som det anførte Isocr. Epist. I, 1. Det vil vel Ingen benegte, og dermed antager jeg, at Blendværket vil være forsvundet. Saadanne med Aorister sideordnede Imperfecter i Hovedsætningen vil man finde f. Ex. Arist. Av. 786 ff., Plat. Phæd. p. 106 A, Theæt. p. 144 E, Prot. p. 327 A—C, p. 356 D—E, Gorg. p. 514 D; om at oversætte disse

---

[1]) S. f. Ex. Heiberg „Pottemager Walter“ III, 1: Walter: Nu først det gjør mig ret alvorlig ondt, at vores ældste Frøken Datter døde. Ifald hun endnu levede, da skulde hun rigtig faaet en god Education. Birgitte: Vi skulde Begge have fundet snart et fornemt og et rigt Parti for hende. — Blicher „Den sachsiske Bondekrig“ 1: Dersom jeg, sagde han, nu drog ud til en Turnering eller i en rigtig Kamp, vilde jeg af Eder, ædle Frøken! have udbedet mig et beskyttende, Mod og Tapperhed opflammende, Skærf.

[2]) Sml. Holberg „Det Lykkelige Skibbrud“ III, 5: Gottfred: Min Herre er meget for at tiene got Folk. Jeg er vis paa, at om han ikke havde været, at du havde ikke faaet et Pas i den heele Bye (sml. i det Foregaaende Rosiflengii Løfte: Nu skal han strax faae et Pas, Monsieur). — Blicher „Skibsjournal“ (Til Ankers under Læssøe): Den Brede: Veed Du hvad? havde vi blot havt en Præst ombord, saa kunde han og den lange Peer Degn ha'e splidset Jer strax.

Imperfecter anderledes end de sideordnede Aorister kan der gjennemgaaende ikke være Tale, hvorimod der Intet er til Hinder for overalt at opfatte Aorist som Betegnelse for den paa et enkelt Tidspunct stedfindende eller indtrædende Handling, Imperfectum derimod (forsaavidt som det ikke paa Grund af defectiv Tempusdannelse har Aorists Function — καθέζετο, ᾤχετο —) som Betegnelse for det Tilstandsagtige eller sig Gjentagende (ogsaa i Plat. Phæd. kunne ἀπεσβέννυτο og ἀπώλλυτο betegne den successive Udslukkelse og Tilintetgjørelse i Modsætning til ἀπελθὸν ᾤχετο om den pludselige Forsvinden), skjøndt Forskjellen stundom ganske vist kan være ringe nok.

Paa Latin kunne saadanne Aorister om det Fremtidige i hypothetisk-betinget Hovedsætning, saafremt den her hævdede Opfattelse af Formens Betydning er rigtig, ventes gjengivne ogsaa ved Imperfectum Conjunctiv. Det kunde være ret interessant, om vi kunde forfølge saadan Gjengivelse i en længere Række af Exempler, men jeg har foreløbig kun et enkelt til min Raadighed. I Beretningen om de bekjendte Yttringer af Parmenion og Alexander i Anledning af Darius' Fredsforslag („hvis jeg var Alexander, vilde jeg tage derimod" — „det Samme vilde jeg, hvis jeg var Parmenion"), Yttringer, der fremsættes under en Raadslagning og altsaa decideret angaae ikke noget Forbigangent, men noget Tilkommende, have tre græske Forfattere (Diodor. XVII, 54, Plut. Alex. 29 og Arrian. Anab. II, 25) overeensstemmende Aorist Indicativ med ἄν i Hovedsætningen (Diodor og Plutarch ἔλαβον, Arrian lidt afvigende ἠγάπησε og ἔπραξεν), og det tør altsaa antages, at Yttringerne fra første Færd af have været overleverede med Verbet netop i denne Tempusform (formodentlig ἔλαβον). Paa Latin finde vi den samme Beretning, deels i friere Form hos Curtius (IV, 11 el. 44), deels i simplere Form hos Valerius Maximus (VI, 4 ext. 3), men begge Steder med Verbet i Imperfectum — mallem, uterer —[1]).

[1]) I den bekjendte Yttring af Archytas til Slaven Cic. disp. Tusc. IV, 36, 78 (quo te modo accepissem, nisi iratus essem) og Val. Max. IV, 1 ext. 1 (sumpsissem a te supplicium, nisi tibi iratus essem) kunde man formode et Aorist om Fremtiden gjengivet ved lat. Plusqvamperfectum; men Yttringens Form Cic. de rep. I, 38,

Paa dette Exempel kunne vi forresten ret tydeligt prøve, hvor paa Dansk Grændsen er for Brugen af Plusqvamperfectum (2den Conditionalis) om det Fremtidige. Paa Dansk kan Parmenion, som endnu ikke veed, hvilken Beslutning Alexander vil fatte, kun bruge Imperfectum eller 1ste Conditionalis („hvis jeg var Al., vilde jeg —"), Alexander derimod, som allerede veed, hvad han vil gjøre, kan ogsaa bruge den anden Form („ja havde jeg været P., vilde jeg ogsaa have —") d. v. s. Muligheden af at rykke Tankeexperimentet endnu et Trin længere tilbage i Fortiden, beroer som før bemærket paa, at Sagen fremstiller sig som een Gang for alle uforanderligen afgjort.

I de hidtil omhandlede Forbindelser var den Forudsætning, hvorved den fremtidige Eventualitet betingedes, overalt antagen i Modstrid med en nærværende Virkelighed. Men en fremtidig Eventualitet kan selvfølgelig ogsaa være betinget ved en Forudsætning antagen i Modstrid med en fortidig Virkelighed. I dette Tilfælde kan imidlertid, som jeg Unders. S. 179 ff. har udviklet, det Fremtidige antages paa Grund af Bisætningens Fortidighed i Regelen at være seet som fremtidigt i Forhold til Fortiden, saa at Aorist i saadanne Forbindelser kan betragtes som væsentlig eensartet med hypothetisk-betingede Aorister om det virkelig Fortidige, kun at det ogsaa her maa erindres, at ikke særlig Aoristformen som saadan har Noget at gjøre med denne Assimilation i Tidsforestillingerne, men at en saadan fuldkomment ligesaa vel kan antages at finde Sted, hvor Verbet staaer i Imperfectum. Hos Homer fandt denne Bisætningens assimilerende Indflydelse sit sproglige Udtryk i, at Hovedsætningen antog indicativisk Form istedenfor optativisk (sml. Unders.

---

59 (te infelicem, quem necassem iam verberibus, nisi iratus essem) tyder ved det tilføiede iam paa en virkelig Fortid, og overeensstemmende dermed har ogsaa Diog. Laert. III, 39 (c. 1, 26) — der rigtignok fortæller Historien om Platon — Plusqvamperfectum (*μεμαστίγωσο ἄν, εἰ μὴ ὠργιζόμην*). Til en anden Version af Apophthegmet med Verbet i Aorist (*ὤμωξας ἄν, εἰ μὴ λίαν ὠργιζόμην* Plut. de educ. puer. p. 10 om Archytas, *κολασθῆναι ἄν, εἰ μὴ ὠργίζετο* Stob. fl. XX, 43 om Platon) svarer derimod den Form, i hvilken Seneca (de ira I, 15, 3) tillægger Sokrates Yttringen (cæderem te, nisi irascerer).

S. 195); men efterat Indicativen var bleven sædvanlig i det hypothetisk-betingede Udsagn ogsaa udenfor Fortidens Sphære, kunde Assimilationen, om den end fandt Sted i Forestillingen, ikke give sig nogetsomhelst Udtryk i selve den sproglige Form. Paa dette Trin af Sprogudviklingen mangle vi altsaa ethvert ydre Kriterium til at afgjøre, hvorvidt Assimilationen virkelig fandt Sted eller ikke; vi kunne kun slutte det af Analogien fra vort eget — og andre — Sprog[1]). Paa Dansk indtræder nu i visse Tilfælde Assimilationen med Nødvendighed („hvis I havde ventet en liden Stund, vilde det Samme være skeet af sig selv" — Plat. Apol. p. 38 C —), i andre er den facultativ („hvis en Anden havde fortalt mig det, vilde jeg sige — have sagt —, at det var usandt" — Il. *B* 80 o. s. v. —); at der fremdeles ogsaa gives Tilfælde, hvor Assimilation er ligefrem utilstedelig, kunne vi let gjøre os klart paa et Exempel. Naar der Diodor III, 23 om de saakaldte Rhizophager i Æthiopien fortælles, at de have Meget at døie af Løverne, som paa Grund af Heden trænge fra Ørkenen ind i deres Land, og der saa fortsættes: *καὶ πέρας ἄρδην ἂν αὐτῶν διεφθάρη τὸ γένος, εἰ μὴ φύσις τι αὐτοῖς αὐτόματον ἐποίησε βοήθημα*, saa vil her Ingen paa Dansk kunne sige Andet end „og tilsidst vilde de aldeles gaae tilgrunde, hvis ikke —" (thi at der skulde være Tale om virkelig Fortid, vil man vel ikke let falde paa at antage). Grunden hertil maa, saavidt jeg kan skjønne, søges i, at det hypothetisk-betingede Udsagn her fremtræder som Led i en Beretning om selve den nærværende (stadig stedfindende) Tilstand — saa at ogsaa Bisætningens Fortid mere har Charakteer af præteritum in præsenti end af simpel Fortid —; men hos

---

[1]) Af latinske Exempler skal jeg her kun anføre Cic. de off. II, 21, 75: Utinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempora me fortuna reservavisset, et tum essem natus, si quando Romani dona accipere coepissent! non essem passus diutius eos imperare. Allerede i den som Betingelsessætning fungerende Ønskesætning hører her det andet Led (natus essem) udelukkende Fremtiden til, ligesom *ὤφελον ἔπειτα γενέσθαι* i det Unders. S. 179 omtalte Sted Hes. Op. 174 f. Dens første Led (reservavisset) er eensartet med *περιμείνατε* i det Unders. S. 180 ned. omtalte Sted Plat. Apol. p. 38 C.

Diodor staaer der alligevel i Hovedsætningen Aorist (διεφθάρη). At undersøge, hvorvidt ogsaa i Diodors Forestilling Hovedsætningens Tid her ikke kunde assimilere sig med Bisætningens, vilde tilvisse være et lidet lønnende Foretagende, men det vilde ogsaa være temmelig ørkesløst, aldenstund han alligevel ikke kunde vælge nogen anden Verbalform, naar han da, som rimeligt var, vilde betegne Folkets eventuelle sluttelige Tilintetgjørelse som enkelt indtrædende Begivenhed. Vi nøies altsaa med at constatere, at ogsaa i den Slags Forbindelser er Aorist Indicativ brugt om det i Virkeligheden Fremtidige og kan findes brugt, ogsaa hvor vi paa Dansk ikke ved Assimilation af Tidsforestillingerne kunne anvende Plusqvamperfectum.

Gaae vi nu over til Betingelsessætningen (for hvis Vedkommende af de ovenfor anførte grammatiske Lærebøger alene Curtius' synes at anerkjende Brugen af Aorist om det Ikke-Fortidige, men da ogsaa at anerkjende den uden alt Forbehold), da er Sagen her ikke saa ganske let afgjort, fordi Adskillelsen imellem, hvad der kan ansees for fortidigt og hvad ikke, stundom kan have sine Vanskeligheder; men indenfor visse snevrere Grændser kunne vi dog med Sikkerhed paavise den omhandlede Sprogbrug ogsaa i denne Art af Sætninger. At for det Første Aorist Indicativ kan forekomme ogsaa i Betingelsessætningen om en Fremtiden tilhørende Forudsætning, hvis Realisation er umuliggjort ved en fortidig Begivenhed, har jeg allerede Unders. S. 180 f. paaviist; men dette bør her foreløbig holdes udenfor Betragtningen, da Aoristet i saadanne Betingelsessætninger — dog vel at mærke slet ikke i høiere Grad end Imperfectum — ligesaa vel som i de tilsvarende betingede Hovedsætninger kan antages at være Udtryk for en Forestilling, der paa Grund af sit Forhold til Forestillingen om den hindrende fortidige Begivenhed selv er gaaet ind under Fortidighedens Schema. Men bortseet fra dette særegne Tilfælde lader det rigtignok til, at i selve den principale, hele Tankeexperimentet som saadant constituerende Betingelsessætning Aorist Indicativ ikke let forekommer undtagen om det virkelig For-

tidige[1]); der foreligger imidlertid hertil ogsaa en fuldkommen fyldestgjørende Grund. Som Betegnelse for den momentane forbigaaende Handling er Aoristformen efter sin Natur, også hvor den ikke ved Augmentet er fra først af stemplet som Præteritum, ikke skikket til at bære Forestillingen om en egentlig Nutid, hvilken Forestilling jo overhovedet kun kan fastholdes ved at det Nærværende tænkes netop som varigt; Nutidsforestillingen maa af sig selv falde enten til den ene eller til den anden Side af Aoristformen, og denne bliver saaledes factisk og indirecte til Udtryk enten for det

---

[1]) Ogsaa paa saadanne Steder som i den pseudoplatoniske Minos p. 313 C—314 A (sml. dial. de just. p. 373 D—E), hvor en Afvigelse fra den sædvanlige Sprogbrug neppe vilde blive betragtet som en Sag af synderlig Vigtighed, kan Aoristet nogenlunde forstaaes om det virkelige Fortidige. Paa en egen Maade forholder det sig med Lys. XII, 34 (φέρε δή, τί ἄν, εἰ καὶ ἀδελφοὶ ὄντες ἐτύχετε αὐτοῦ ἢ καὶ υἱεῖς; ἀπεψηφίσασθε;). Man har her vel nok været lidt for rask også med at rette ἐτύχετε til det dog lidt fjerntliggende ἐτυγχάνετε (til at rette Hovedsætningens ἀπεψηφίσασθε til ἀπεψηφίζεσθε seer jeg slet ingen Grund, undtagen det skulde være for Selskabs Skyld); men de Steder, som Frohberger (d. v. s. i den store Udgave; thi i den senere mindre retter ogsaa han med Kayser Aoristerne til Imperfecter) anfører til Støtte for ἐτύχετε — idet han forøvrigt også tænker sig en forstærket Henførelse til Fortiden —, slaae rigtignok ikke til; thi Eur. Andr. 216 kan ἔσχες — saavel som Hovedsætningens ἔκτεινας og εὑρέθης — meget godt opfattes som virkelig fortidigt („havde faaet tilægte"), og i Æschin. I, 79 er der, nærmere beseet, baade i Hoved- og Bisætningen utvivlsomt Tale om en virkelig Fortid (nemlig om de § 77 omtalte διαψηφίσεις ἐν τοῖς δήμοις). Derimod bør det maaskee komme i Betragtning, at ligesom τύχω, τύχοιμι og τυχεῖν med Præsens Participium væsentligt fungere som Conjunctiv, Optativ og Infinitiv i Præsens (f. Ex. Conjunctiven Plat. Resp. p. 332 B, Xen. Cyr. IV, 1, 17, Optativen Plat. Parm. p. 133 B, Phædr p. 243 C, Infinitiven Soph. Aj. 88, Plat. Phæd. p. 87 E), saaledes fungerer ogsaa ἔτυχον med Præsens Participium væsentligt som Imperfectum (s. Krüger t. Xen. An. I, 10, 3; ἔτυχεν ὤν staaer f. Ex. VII, 1, 2, og saaledes jævnlig i historisk Beretning). Naar altsaa hos Lysias ὄντες ἐτύχετε kan siges at være væsentligt det Samme som ἦτε, bliver der intet Abnormt i Formen (sml. med Hensyn til Hovedsætningens Aoristform Optativen Plat. Phæd. p. 89 C ἔγωγ᾽ ἄν, εἰ σὺ εἴην . . . . ., ἔνορκον ἄν ποιησαίμην κτέ.; ogsaa hos Lysias skulle jo Dommerne først dømme senere).

Førtidige eller for det Eftertidige. Saaledes forholder det sig jo bl. A. med Aorist Optativ i hypothetiske Betingelsessætninger; udenfor de faa og spredte Tilfælde, hvor den forekommer om det Forbigangne (Unders. S. 164 ff.), er den her altid brugt ikke om den egentlig nærværende, men om den fremtidige Handling. Og saaledes maa det da i samme Art af Sætning ogsaa forholde sig med Aorist Indicativ. Men medens en Antagelse af noget Forbigangent eller Nærværende jævnlig maa komme i Modstrid med den givne Virkelighed, lægger Fremtiden ikke let saadanne Hindringer i Veien for Tanken; Fremtiden kan man tænke sig saa omtrent, som man lyster. Antagelser om noget Fremtidigt er der saaledes ikke let Anledning til at betegne som stridende mod den givne Virkelighed, og her har derfor paa Græsk Optativen (baade Aorist og Præsens) et næsten ubegrændset Spillerum, medens der saa godt som aldrig vil blive Brug for Indicativ, og det lige saa lidt for Imperfectum som for Aorist. Kun i eet Tilfælde kan der egentlig være Tale om at sætte en hypothetisk Betingelsessætning, hvis Indhold hører Fremtiden til, i Indicativ, nemlig hvor der foreligger et bestemt Forsæt om ikke at realisere den (til Betegnelse af andre Nuancer havde man *εἰ ἔμελλον*); men i hvor ringe Omfang dette Motiv kunde faae Leilighed til at gjøre sig gjældende, kan man sige sig selv, især naar man betænker, at en Betingelse ogsaa kan udtrykkes i anden Form end Bisætningens, f. Ex. ved et Participium (hvorom senere). Enkelte Steder finde vi maaskee Spor af det omtalte Motivs Virksomhed, som f. Ex. (rigtignok i Imperfectum) Arist. Av. 1221 ff. *ἆρά γ' οἶσθα τοῦθ', ὅτι δικαιότατ' ἂν ληφθεῖσα πασῶν Ἰρίδων ἀπέθανες, εἰ τῆς ἀξίας ἐτύγχανες*; („hvis du fik din Ret, hvad du dog ikke skal faae"; Hovedsætningen kan vist ialtfald med Sikkerhed forstaaes om Fremtiden — sml. Optativen Soph. El. 582 f. *εἰ γὰρ κτενοῦμεν ἄλλον ἀντ' ἄλλου, σύ τοι πρώτη θάνοις ἄν, εἰ δίκης γε τυγχάνοις* —); men der kan her dog ogsaa tænkes paa den Behandling, som Iris i det Hele ikke faaer. At altsaa Aorist Indicativ i denne Art Sætninger ikke spiller nogen Rolle, kan neppe være paafaldende.

Naar derimod Tankeexperimentet først er indledet ved en Betingelsessætning i Imperfectum om det Nærværende, da kan man hist og her finde en speciellere Betingelsessætning om Noget, der under den givne Forudsætning yderligere antages, tilføiet i Aoristform, forsaavidt det præsenterer sig som fremtidigt. I Plat. Menon. p. 72 B—C (*εἴ μου ἐρομένου μελίττης περὶ οὐσίας, ὅ τί ποτ' ἔστι, πολλὰς καὶ παντοδαπὰς ἔλεγες αὐτὰς εἶναι, τί ἂν ἀπεκρίνω μοι, εἴ σε ἠρόμην* o. s. v. indtil cap. 4) kan den principale Betingelsessætning *εἰ ἔλεγες* — og med den altsaa *εἰ ἠρόμην* — ganske vist opfattes som fortidig, thi Sokrates har allerede i Forveien baade gjort det tilsvarende Spørgsmaal og faaet den tilsvarende Besked[1]); men ogsaa i det allerede omtalte Sted Pind. Pyth. III, 63 ff., hvor den principale Betingelsessætning er *εἰ δὲ σώφρων ἄντρον ἔναι' ἔτι Χείρων κτέ.*, følger der i V. 73 en saadan yderligere Betingelse i Aorist: *εἰ κατέβαν ὑγίειαν ἄγων κτέ.* Paa samme Maade hedder det Plat. Prot. p. 311 B: *εἰ ἐπενόεις παρὰ τὸν σαυτοῦ ὁμώνυμον ἐλθὼν Ἱπποκράτη τὸν Κῷον ..... ἀργύριον τελεῖν ὑπὲρ σαυτοῦ μισθὸν ἐκείνῳ, εἴ τίς σε ἤρετο· εἰπέ μοι, μέλλεις τελεῖν ..... Ἱπποκράτει μισθὸν ὡς τίνι ὄντι; τί ἂν ἀπεκρίνω;* og saaledes endnu engang i C (om den tilsvarende Antagelse i det givne virkelige Tilfælde, som her — i Modsætning til Stedet af Menon — følger bagefter — i D og E —, staaer der Aorist Optativ — *εἴ τις ἔροιτο, εἴ τίς σε προσέροιτο* —, ligesom i Hovedsætningen *τί ἂν αὐτῷ ἀποκριναίμεθα;* sml. ogsaa Futurum *ἕτοιμοι ἐσόμεθα*). Ligeledes Plat. Ion. p. 540 D fortsætter Sokrates, efter at have spurgt: *τί δέ; ἡ ῥαψῳδικὴ τέχνη στρατηγική ἐστιν;* og faaet til Svar: *γνοίην γοῦν ἂν ἐγὼ, οἷα στρατηγὸν πρέπει εἰπεῖν,* saaledes: *Ἴσως γὰρ εἶ καὶ στρατηγικός, Ἴων· καὶ γὰρ εἰ ἐτύγχανες ἱππικὸς ὢν ἅμα καὶ κιθαριστικός, ἔγνως ἂν* (sml. det

[1]) I Plat. Gorg. p. 453 C (*εἰ ἐτύγχανόν σε ἐρωτῶν, τίς ἐστι τῶν ζωγράφων Ζεῦξις, εἴ μοι εἶπες, ὅτι ὁ τὰ ζῷα γράφων, ἆρ' οὐκ ἂν δικαίως σε ἠρόμην· ὁ τὰ ποῖα τῶν ζῴων γράφων καὶ ποῦ;*) kan baade den principale og den accessoriske Betingelse opfattes som tilhørende Fortiden (sml. Spørgsmaalet p. 451 D og Svaret p. 452 E), og Stedet viser altsaa kun den fuldstændige formale Congruens imellem hypothetiske Udsagn i Indicativ om det Nærværende eller Tilkommende og om det Forbigangne.

foregaaende γνοίην ἄν) ἵππους εὖ καὶ κακῶς ἱππαζομένους· ἀλλ' εἴ σ' ἐγὼ ἠρόμην· ποτέρᾳ δὴ τέχνῃ, ὦ Ἴων, γιγνώσκεις τοὺς εὖ ἱππαζομένους ἵππους; ᾗ ἱππεὺς εἶ ἢ ᾗ κιθαριστής; τί ἄν μοι ἀπεκρίνω; (det tilsvarende virkelige Spørgsmaal følger ogsaa her først bagefter — ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατιωτικὰ γιγνώσκεις, πότερον ᾗ στρατηγικὸς εἶ γιγνώσκεις ἢ ᾗ ῥαψῳδὸς ἀγαθός; —). Et enkelt Sted finde vi den principale Betingelse udtrykt i Aorist Optativ, hvorved altsaa Forholdet fra første Færd af er constitueret som fremtidigt, nemlig Plat. Menon. p. 74 B: εἴ τίς σε ἀνέροιτο τοῦτο, ὃ νῦν δὴ ἐγὼ ἔλεγον· τί ἐστι σχῆμα, ὦ Μένων; εἰ αὐτῷ εἶπες, ὅτι στρογγυλότης, εἴ σοι εἶπεν ἅπερ ἐγώ, πότερον σχῆμα ἡ στρογγυλότης ἐστὶν ἢ σχῆμά τι; εἶπες δήπου ἄν, ὅτι σχῆμά τι, hvorefter der saa følger en heel Række hypothetiske Perioder, deels med Imperfectum, deels med Aorist Indicativ i begge Sætninger, lige ned til p. 75 A[1]). Ogsaa forekommer det en enkelt Gang, at den i logisk Henseende principale Betingelse er udtrykt i Form af et Participium (sml. ἐρομένου Plat. Menon. p. 72 B) som Led af en Betingelsessætning i Aorist Indicativ om det under den givne Forudsætning yderligere antagne Fremtidige. Her vilde vi da, eftersom den i Participialform udtrykte Betingelse i dette Tilfælde jo grammatisk fremtræder som Bibestemmelse til den i personlig Modus udtrykte og altsaa ogsaa i temporal Henseende som væsentlig bestemt af denne, reent grammatisk seet unegteligt faae Aorist Indicativ om det Fremtidige i selve den formelt principale Betingelsessætning; men den i Participialform udtrykte Betingelse dominerer alligevel til en vis Grad Forholdet, forsaavidt som det er den, der danner Grundlaget for hele Tankeexperimentet, saa at vi kun ved at tage Hensyn til dennes

---

[1]) Man har i den principale Betingelsessætning villet rette ἀνέροιτο til ἀνηρώτα, men det er neppe nødvendigt. Den i slige Tankeexperimenter i det Hele let forklarlige Vaklen mellem Optativ og Indicativ (sml. Madv. gr. Ordf. § 135) finde vi oftere netop i saadan exempelviis Antagen af en anden Forudsætning, som vi her have for os, sml. f. Ex. Plat. Symp. p. 199 D—E de ganske sideordnede Former ἠρώτων og ἐροίμην og det sidste Exempel hos Madvig (som i Texten vil blive særlig omtalt). Der findes naturligviis ogsaa tilsvarende Steder med Optativ i alle Sætninger, som Plat. Prot. p. 318 B—C (sml. Euthyd. p. 291 E).

virkelige Tid kunne faae Rede paa Hovedbetingelsens. Naar det saaledes Plat. Theag. p. 125 C hedder: *ὥσπερ ἂν εἰ (Εὐριπίδην) εἰπόντα „σοφοὶ γεωργοὶ τῶν σοφῶν συνουσίᾳ“ ἠρόμεθα· τῶν τί σοφῶν; τί ἂν ἡμῖν ἀπεκρίνατο;* da er det for det Første her af Sammenhængen klart, at det er *εἰπόντα*, som i Virkeligheden er den principale Betingelse, thi der gaaer i Forveien: *Εὐριπίδης γάρ πού φησι „σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ“· εἰ οὖν ἔροιτό τις τὸν Εὐριπίδην· ὦ Εὐριπίδη, τῶν τί σοφῶν συνουσίᾳ φῂς σοφοὺς εἶναι τοὺς τυράννους;* og der følger efter: *τί δέ; εἰ εἶπε „σοφοὶ μάγειροι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ“, εἰ ἠρόμεθα· τῶν τί σοφῶν; τί ἂν ἡμῖν ἀπεκρίνατο;* og *τί δ', εἰ „σοφοὶ παλαισταὶ τῶν σοφῶν συνουσίᾳ“ εἶπεν, εἰ ἠρόμεθα· τῶν τί σοφῶν; ἆρ' οὐκ ἂν τῶν παλαίειν ἔφη;* hvor altsaa den logisk principale Betingelse ogsaa formelt fremtræder som saadan. Og da nu *εἰπόντα* i den førstanførte Sætning ligesaa vel som *εἰ εἶπεν* i de følgende aabenbart tilhører den virkelige Fortid, kan paa Grund deraf Aoristformen *ἠρόμεθα* ogsaa der sees under Fortidighedens Schema. Noget anderledes forholder det sig derimod med det Sted, hvoraf Madv. gr. Ordf. § 135 Slutn. det første og sidste Led anføres, og hvor aabenbart ogsaa den Betingelse, der egentlig constituerer Tankeexperimentet, ikke er den, der staaer i Indicativ, men den, der har Participialform, nemlig Xen. Oecon. 2, 15, der i sin Heelhed lyder saaledes: *οἶμαι δ' ἂν καὶ εἰ ἐπὶ πῦρ ἐλθόντος σου καὶ μὴ ὄντος παρ' ἐμοὶ εἰ ἄλλοσε ἡγησάμην, ὁπόθεν σοι εἴη*[1] *λαβεῖν, οὐκ ἂν ἐμέμφου μοι, καὶ εἰ ὕδωρ παρ' ἐμοῦ αἰτοῦντί σοι αὐτὸς μὴ ἔχων ἄλλοσε καὶ ἐπὶ τοῦτο ἤγαγον, οἶδ' ὅτι οὐδ' ἂν τοῦτό μοι ἐμέμφου, καὶ εἰ βουλομένου μουσικὴν μαθεῖν σου παρ' ἐμοῦ δείξαιμί σοι πολὺ δεινοτέρους ἐμοῦ περὶ μουσικὴν καί σοι χάριν ἂν εἰδότας, εἰ ἐθέλοις παρ' αὐτῶν μαν-*

---

[1]) Man kunde her vente ἦν (s. Madv. gr. Ordf. § 140 c — tydsk Udg. § 117 a Anm. 2 — og Bemerk. üb. ein. Puncte d. gr. Wortf. S. 19). Optativen i Relativsætningen kunde synes at tale for Læsemaaden *ἡγησαίμην* (som Breitenbach til Cyrop. II, 1, 9 billiger; men Forbindelsen *εἰ ἡγησαίμην, οὐκ ἂν ἐμέμφου* er heller ikke uden Betænkelighed (at tage *ὁπόθεν* spørgende, forbyder *ἄλλοσε*), og vi finde ogsaa i det tidligere anførte Sted Plat. Phæd. p. 106 A en lignende Optativ (*ὁπότε τις ἐπὶ χιόνα θερμὸν ἐπαγάγοι* — Heindorf *ἐπῆγεν* — sideordnet med det følgende *ὁπότε ἐπὶ τὸ πῦρ ψυχρόν τι ἐπίῃ* — Bekker *ἐπίοι* —).

θανεῖν, τί ἂν ἔτι μοι ταῦτα ποιοῦντι μέμφοιο; Medens nemlig her det første Participium vel ogsaa staaer i Aorist og kan forstaaes om Fortiden — saa at der, skjøndt de følgende Participier staae i Præsens, dog kunde siges at ligge en Fortidsforestilling til Grund —, saa kan dog ἐλθόντος ogsaa forstaaes blot som førfremtidigt, og at den Talende ialtfald ved ἡγησάμην og ἤγαγον nærmest har tænkt paa det Fremtidige, tale rigtignok de sideordnede Optativer i det tredie Led temmelig stærkt for, ligesom der ogsaa om det virkelige Tilfælde baade er gaaet et ἐξηγήσομαι i Forveien og følger et δείξω bagefter. Den modsatte Virkelighed vilde da her i Overeensstemmelse med det ovenfor Bemærkede blive den, at Sokrates ikke agter at føre Kritobulos til de nævnte Personer, men til andre.

Med Sikkerhed kunne vi altsaa constatere Forekomsten af Aorist Indicativ om det Ikke-Fortidige i Betingelsessætningen, forsaavidt som denne har Charakteer af accessorisk i Forhold til en anden Betingelse, der ligger til Grund for det hele Tankeexperiment, og forsaavidt som denne sidste ikke kan henføres til den virkelige Fortid. Men fremdeles kan det vel være tilladt at nære nogen Tvivl om, hvorvidt der, selv hvor den principale Betingelse enten med Rimelighed kan eller endog med Nødvendighed maa henføres til Fortiden, ved en accessorisk Betingelsessætning, hvis Indhold er fremtidigt i Forhold til hiin, har foresvævet Grækerne selv nogen særlig stærk Fortidsforestilling, ja der kan egentlig ikke engang skjønnes at være nogen absolut Hindring for, at der selv i ikke-accessoriske Betingelsessætninger, om end sjeldent, kunde bruges Aorist Indicativ til Betegnelse af en (enkelt og momentan) fremtidig Forudsætning, forsaavidt som den virkelige Fremtid ifølge givet Forsæt med Vished kunde forudsees at ville blive af modsat Indhold. Ialtfald maa det ogsaa her stadig fastholdes, at selv den stærkeste Fortidsforestilling ikke var i Stand til at give Verbet i Sætningen en mere potenseret Fortidsform, end allerede Forestillingen om den blotte Realitetsstridighed var tilstrækkelig til at fremkalde, alt eftersom Handlingen havde Charakteer af momentan eller af varig Handling, hvad der da forøvrigt

naturligviis ogsaa gjælder med Hensyn til hine allerførst omtalte Betingelsessætninger, hvis Indhold under Indflydelse af Forestillingen om en Realisationen hindrende fortidig Begivenhed kan antages selv at have været seet som tilhørende Fortiden.

Saavidt da om Forholdet i Betingelsessætningen. Af de her sidst behandlede Steder — med Participier som Led af Betingelsessætningen — vil jeg tage Anledning til et Øieblik at vende tilbage til Aoristets Forekomst om det Ikke-Fortidige i den betingede Hovedsætning, for at tilføie et Par Ord om et enkelt Tilfælde af samme, som jeg ovenfor lod uomtalt, nemlig Brugen af Aorist i saadanne Hovedsætninger, hvis Betingelse er udtrykt ikke i en egen Sætning, men i Participialform. Dette særlige Tilfælde har jeg ikke agtet længe eller meget paa; men det har jo i sig selv heller ingen særlig Betydning, og jeg berører det egentlig, og specielt paa dette Punct, nærmest kun fordi det paa enkelte af de Steder, hvor jeg har lagt Mærke til det, paa Grund af Hovedsætningens formelagtige Charakteer og en dermed i Forbindelse staaende særegen nærliggende Forklaringsgrund for Aoristformen frembyder en vis Analogi med den næste — og sidste — Udsagnsform, der kræver særskilt Betragtning, nemlig det forudsætningsløse potentiale Udsagn. Hvor det betingende Participium staaer i Præsens, som Eur. Hel. 1011 f. (*καὶ γὰρ ἂν κεῖνος βλέπων ἀπέδωκεν ἂν σοι τήνδ' ἔχειν ταύτῃ δὲ σέ* — med Hensyn til den til Grund liggende Tidsforestilling sml. det foregaaende *ἀδικοίημεν ἄν, εἰ μὴ ἀποδώσω* —), er der aldeles intet Særligt at bemærke; *βλέπων ἀπέδωκεν ἂν* er ganske det Samme som *εἰ ἔβλεπεν, ἀπέδωκεν ἄν*, netop den Forbindelse, vi først omtalte. Derimod maae vi dvæle lidt ved et Par Steder, hvor det betingende Participium har Aoristform. Det første er Æschin. III, 217 (*ἐγὼ δὲ οὔτε τὰς Δημοσθένους διατριβὰς ἐζήλωκα, οὔτ' ἐπὶ ταῖς ἐμαυτοῦ αἰσχύνομαι, οὔτε τοὺς εἰρημένους ἐν ὑμῖν λόγους ἐμαυτῷ ἀρρήτους εἶναι βουλοίμην, οὔτε τι αὐτὰ τούτῳ δημηγορήσας ἐδεξάμην ἂν ζῆν*). Omsat i Sætningsform vilde den participiale Betingelse her blive til *εἰ τὰ αὐτὰ τούτῳ ἐδημηγόρησα*, og man vil see, at vi her have nøiagtigt de samme Tidsforhold, som i det tidligere omtalte Sted Diodor.

III, 23 (om Rhizophagerne): det hypothetisk-betingede Udsagn som Led i en Skildring af det Nærværende, Hovedverbet kun opfatteligt som Udsagn fra Nutidens Standpunct (sideordnet med *βουλοίμην ἄν*) med Tendens imod Fremtiden, og Participiet nærmest med Charakteer af præteritum in præsenti („hvis jeg —, hvad jeg ikke har gjort"). Lidt anderledes er Tidsforholdet paa det andet Sted, nemlig Æschin. I, 55 (*ἃ γὰρ οὗτος ἔργῳ πράττων οὐκ ᾐσχύνετο, ταῦτ' ἐγὼ λόγῳ σαφῶς ἐν ὑμῖν εἰπὼν οὐκ ἂν ἐδεξάμην ζῆν*). Der er her gaaet i Forvejen *οἵας ἐγὼ μὰ τὸν Δία τὸν Ὀλύμπιον οὐκ ἂν τολμήσαιμι πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν*, saa at Opfattelsen af *ἐδεξάμην ἄν* som fremtidigt her er aldeles bestemt indiceret og Participiet faaer mere udpræget Charakteer af præteritum in futuro („hvis jeg —, hvad jeg ikke vil gjøre"), hvorved der i Forbigaaende kan bemærkes, at vi paa den Maade atter her vilde faae repræsenteret det ovenfor som nødvendigviis sjeldent betegnede Tilfælde af en fremtidig Forudsætning, der paa Grund af et bestemt Forsæt hos Subjectet kom til at staae som realitetsstridig, men her rigtignok udtrykt ikke i Aorist Indicativ, men i Aorist Participium; sml. ogsaa Plat. Prot. p. 318 D: *Ἱπποκράτης γὰρ παρ' ἐμὲ ἀφικόμενος* (hvad han jo har i Sinde) *οὐ πείσεται, ἅπερ ἂν ἔπαθεν ἄλλῳ τῳ συγγενόμενος τῶν σοφιστῶν* (hvad han altsaa ikke har i Sinde). Men bortseet fra den participiale Betingelses Tidsforhold er ialtfald saa Meget vist, at i begge de to Steder af Æschines *ἐδεξάμην ἂν ζῆν* ikke vel kan tænkes at være seet som virkelig fortidigt; ogsaa paa Dansk maatte vi her sige: „jeg vilde, hvis jeg havde ført saadan Tale, ikke kunne ønske at leve". Selve dette *ἐδεξάμην ἂν ζῆν* er nu nærmere beseet ikke Andet end et, paa disse to enkelte Steder paa Grund af den mod Virkeligheden antagne Forudsætning i indicativisk Form omsat, temmelig almindeligt potentialt Udtryk, i hvilket, ogsaa hvor det har optativisk Form, netop Aorist Optativ er aldeles constant Sprogbrug, saa at der, naar man spørger, hvorfor Æschines her har valgt Aorist Indicativ og ikke Imperfectum, tilbyder sig det simple og naturlige Svar: fordi han ikke let kunde falde paa Andet. *Δεξαίμην ἂν* med Infinitiv eller Accusativ med Infinitiv kan

man hos de fleste græske Prosaister finde mere eller mindre hyppigt repræsenteret, medens δεχοίμην ἂν med samme Construction maaskee er uden Exempel[1]). Det er efter sin Betydning ikke væsentlig forskjelligt fra βουλοίμην ἂν (man sammenligne f. Ex. Plat. Phileb. p. 54 E καί φασι ζῆν οὐκ ἂν δέξασθαι μὴ διψῶντές τε καὶ πεινῶντες med Xen. Hell. III, 1, 15 οὐ γὰρ ἂν ἔφη ζῆν βούλεσθαι μὴ τιμωρήσας Μανίᾳ); man har vel ved βουλοίμην ἂν noget mere tænkt paa en varig Følelse, ved δεξαίμην ἂν paa en enkelt momentan sjælelig Act, som forsaavidt bliver at see som væsentlig fremtidig, men ogsaa βουλοίμην ἂν kan jo ved Bibestemmelser være betegnet som fremtidigt (f. Ex. Xen. An. I, 3, 17, Hell. VI, 1, 7), og begge Udtryk findes oftere sideordnede med hinanden (f. Ex. Herod. III, 38, Plat. Alcib. p. 115 D—E, Lys. p. 211 E, Gorg. p. 469 B—C, Hipp. p. 374 C—D og p. 375 C). Det tør vel da antages, at naar Æschines (ogsaa i Stedet III, 217, ved Siden af Nutidsformerne ἐζήλωκα, αἰσχύνομαι og βουλοίμην ἂν) har brugt ἐδεξάμην ἂν om det forhindrede Ønske, da kan der dertil allerede ligge en tilstrækkelig Grund i det tilsvarende optativiske Udtryks constante Aoristform.

Der staaer endnu tilbage at gjøre Rede for Forekomsten af Aorist Indicativ om det Ikke-Fortidige i det reent potentiale Udsagn. Her indskrænker jo som bekjendt Brugen af Indicativ overhovedet sig væsentlig (sml. Unders. S. 175) til potentiale Udsagn om et uopfyldeligt Ønske, som man under andre Omstændigheder nok kunde have havt. Forsaavidt som man nu i saadanne Udtryk finder Aorist Indicativ om et ikke-fortidigt Ønske, enten udelukkende eller ved Siden af Imperfectum, vil man overalt ogsaa i det tilsvarende optativiske Udtryk om det endnu opfyldelige Ønske kunne paavise en parallel Forekomst af Aoristformen, enten alene eller ved Siden af Præsens. Der vil gjennemgaaende baade i Optativ og i Indicativ kunne vindiceres Aoristformen den

[1]) Æsch. Eum. 228 (οὐδ' ἂν δεχοίμην ὥστ' ἔχειν τιμὰς σέθεν), hvor ogsaa metriske Grunde kunne have været medvirkende, er paa Grund af det tilføiede ὥστε Infinitivens Forbindelse med Hovedverbet noget løsere; med nominalt Object forekommer δεχοίμην ἂν af og til (f. Ex. Plat. Leg. p. 842 A), om end Aoristet ogsaa her er almindeligst.

samme eiendommelige Charakteer som Betegnelse for et Ønske ikke netop i den egentlig nærværende Tid, men mere i et enkelt og bestemt og forsaavidt som fremtidigt tænkt Tilfælde, som vi indrømmede ogsaa δεξαίμην ἄν og ἐδεξάμην ἄν; men nogen anden Forskjel mellem Imperfectum og Aorist Indicativ lader der sig ligesaa lidt paavise, som mellem Præsens og Aorist Optativ.

Af de indicativiske Udtryk for et saadant uopfyldeligt Ønske findes nu det allerhyppigste, ἐβουλόμην ἄν, saavidt jeg veed, aldrig ombyttet med ἐβουλήθην ἄν (det skulde da være, at man Lys. XXI, 22 vilde finde Spor af en saadan Brug), og dette stemmer ogsaa særdeles vel med Forholdet i det tilsvarende optativiske Udtryk, hvis constante Form netop er βουλοίμην ἄν, medens βουληθείην ἄν kun findes sjelden, og naturligviis altid som Betegnelse mere for et Ønske i et bestemt særligt, væsentlig som fremtidigt tænkt Tilfælde[1]). Derimod forekommer der et Par Steder hos Sophokles ἠθέλησα ἄν istedenfor det sædvanligere ἤθελον ἄν. Det første er Oed. R. 1347 f., hvor Choret i et længere halvlyrisk Replikskifte med Ødipus efter Katastrophen yttrer: δείλαιε τοῦ νοῦ τῆς τε συμφορᾶς ἴσον, ὥς σ' ἠθέλησα μηδαμὰ γνῶναί ποτ' ἄν (efter Dobree; Dindorf læser ὡς ἠθέλησα μηδέ σ' ἂν γνῶναί ποτε). At Choret her virkelig tidligere skulde have kunnet ønske ikke at lære Ødipus at kjende, kan der, selvom vi ville tage γνῶναί σε i Betydningen „lære dig at kjende som den, du virkelig er", efter Chorets tidligere Holdning slet ikke være Tale om (sml. den freidige, forhaabningsfulde Chorsang V. 1086 ff.; det Samme gjælder, hvis man med Par. A vilde læse ὥς σ' ἠθέλησα μηδ' ἀναγνῶναί ποτ' ἄν — i Betydningen „komme til Bevidsthed om din Ulykke" —); tænker man paa det endnu tidligere første Bekjendtskab (sml. V. 1217 εἴθε σ', εἴθε σε μήποτ' εἰδόμαν), vilde det være endnu urimeligere at henføre Ønsket til den virkelige Fortid. Det andet Sted

[1]) Saaledes Plat. Alc. II p. 141 C; Lys. XXI, 21; Isocr. IV, 160; VIII, 18 og 133 (i Participium Demosth. XIX, 79 og Menand. fr. inc. XI — vol. IV p. 234 Mein. —; i Infinitiv Plat. Leg. p. 925 E). Et simpelt βουληθείην ἄν i første Person som ligefrem Udtalelse af et Ønske findes neppe.

er Phil. 426 f., hvor Helten i Stykket, efterat han af Neoptolemos har faaet Underretning først om Ajas' og siden om Antilochos' Død (ligesom tidligere om Achilleus') udbryder: *οἴμοι, δύ' αὖ τώδ' ἐξέδειξας, οἷν ἐγὼ ἥκιστ' ἂν ἠθέλησ' ὀλωλότοιν κλύειν.* Heller ikke her kan der ret vel være Tale om et virkelig tidligere Ønske fra Philoktetes' Side; thi om Ajas er levende eller død, har han slet ikke spurgt om (V. 410 f. tænker han kun paa, at han ved en bestemt Leilighed kan have været fraværende), heller ikke har han gjort et saadant Spørgsmaal om Antilochos, men kun om hans Fader Nestor. At Ønsket formelt er henført til Fortiden (uden hvilken Forudsætning *κλύειν* maatte antages at have Fortidsbetydning), behøver ikke her at gjentages; men det vilde ogsaa gjælde om *ἤθελον ἄν* i Imperfectum. Hvad det tilsvarende optativiske Udtryk angaaer, da er *θελήσαιμι ἄν*, som det synes, ogsaa noget hyppigere i Forhold til *θέλοιμι ἄν* end *βουληθείην ἄν* i Forhold til *βουλοίμην ἄν*[1]); ogsaa her fremtræder Udtrykket i Aoristform med den samme særegne Nuance, hvilken imidlertid ogsaa godt kan ligge i det indicativiske Udtryk, ligesom naar vi paa Dansk istedenfor „jeg vilde ikke ønske mig", sige „jeg skulde aldrig ønske mig". Fremdeles finde vi et enkelt Sted, ligeledes hos Sophokles, *εἱλόμην ἄν*, nemlig Trach. 734 ff., hvor Hyllos, da han vender tilbage til Trachis efter at have været Vidne til den fordærvelige Virkning af Deianiras Gave, tiltaler Moderen med de Ord: *ὦ μῆτερ, ὡς ἂν ἐκ τριῶν σ' ἓν εἱλόμην, ἢ μηκέτ' εἶναι ζῶσαν, ἢ σεσωσμένην ἄλλου κεκλῆσθαι μητέρ', ἢ λῴους φρένας τῶν νῦν παρουσῶν τῶνδ' ἀμείψασθαί ποθεν.* At dette er et Ønske, som Sønnen først kan nære nu, efter at have oplevet den Begivenhed, der lader Moderen staae som Forbryderske i hans Øine, behøver ingen Begrundelse. Denne Brug af *εἱλόμην ἄν* om et Ønske (egentl. Valg)

---

[1]) Saaledes Soph. Oed. C. 1133; Xen. Cyr. VII, 2, 10; Mem. IV, 2, 30; Hier. 1, 1; Plat. Polit. p. 285 D og p. 309 E; Symp. p. 176 D; Lach. p. 200 D (her sideordnet med *θέλοιμι ἄν*); Gorg. p. 447 B og p. 449 B; Xen. Mem. I, 5, 2; Isocr. XV, 229; Is. IX, 18; Æschin. I, 72; Demosth. XIX, 80 (i Infinitiv XIV, 31). Den specielle Nuance — som forresten ogsaa *θέλοιμι ἄν* kan have, som i Stedet af Plat. Lach. — er overalt kjendelig.

i den nærværende Tid eller rettere i et som fremtidigt tænkt Tilfælde indskrænker sig, saavidt jeg veed, til dette ene Sted (derimod forekommer det oftere — og ligeledes i Aoristform — om Ønsker i Fortiden); men der kunde ikke være Tale om at vælge nogen anden Form end Aorist, fordi også i det tilsvarende optativiske Udtryk (*ἑλοίμην ἄν*) Aoristformen er fuldkommen constant Sprogbrug[1]).

Af mere sammensatte potentiale Udtryk i Aorist Indivativ for et ikke-fortidigt Ønske finde vi for det Første *προετίμησα ἂν μεγάλων χρημάτων* Herod. I, 86, hvor Krøsos, der paa Baalet har udraabt Solons Navn, paa Spørgsmaalet om, hvem denne Solon er, svarer: *τὸν ἂν ἐγὼ πᾶσι τυράννοισι προετίμησα μεγάλων χρημάτων ἐς λόγους ἐλθεῖν.* At dette ikke kan være et Udsagn fra den virkelige Fortids Standpunct, er aldeles klart; Krøsos har jo tidligere netop betragtet Solons Formaninger med Ringeagt og kommer først paa Baalet til atter at tænke paa dem og sande deres Berettigelse. Dernæst finde vi hos Isokrates *πρὸ πολλοῦ (πολλῶν) ἂν ἐποιησάμην* flere Steder brugt paa samme Maade, nemlig: V, 138 (*πρὸ πολλοῦ δ' ἂν ἐποιησάμην οἷόν τ' εἶναι συνεράσαι τοὺς λόγους ἅπαντας τοὺς ὑπ' ἐμοῦ περὶ τούτων εἰρημένους*), XII, 126 (*περὶ οὗ πρὸ πολλοῦ ἂν ἐποιησάμην μὴ διειλέχθαι πρότερον περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν πεπραγμένων αὐτῷ*), XV, 15 (*πρὸ πολλοῦ δ' ἂν ἐποιησάμην οὕτως αὐτὸν νομίζειν εἶναί με δεινόν, ὥσπερ ἐν ὑμῖν εἴρηκεν*), XV, 176 (*πρὸ πολλῶν δ' ἂν ἐποιησάμην, εἴπερ ἦν εἱμαρμένον μοι φεύγειν τὴν γραφὴν ταύτην, ἀκμάζοντί μοι προσπεσεῖν τὸν κίνδυνον*), endelig Epist. II, 12 (*πρὸ πολλοῦ δ' ἂν ἐποιησάμην ἐπιστεῖλαί σοι ταῦτα πρὸ τῆς στρατείας*). Paa alle disse Steder er det umiddelbart indlysende, at der ikke er Tale om Ønsker i den virkelige Fortid; ogsaa med Hensyn til XV, 176, hvor der ved første Øiekast maaskee kunde være nogen Tvivl, maa man sige sig

---

[1]) S. Soph. Phil. 47; Plat. Symp. p. 179 A; Resp. p. 505 D; Isocr. XIX, 29 (ogsaa VI, 8 bør der trods Urb. læses *ἑλοίμην*, ikke *εἱλόμην*); Demosth. XXII, 51; XXIII, 110 (sml. *ἑλέσθαι ἂν* Xen. Mem. I, 6, 4). *Αἱροίμην ἂν* som potentialt Udsagn med Infinitiv eller Accusativ med Infinitiv forekommer vist aldrig (med nominalt Object — hvor forøvrigt *ἑλοίμην ἂν* ogsaa er det Regelmæssige — og betinget Plat. Leg. p. 722 A).

selv, at det i Virkeligheden naturligviis først er selve den ubehagelige Retssag, der fremkalder Ønsket. Noget Lignende maa vel gjælde for et enkelt Sted hos Lysias, hvor vi have et Udtryk af samme Art, nemlig XXI, 6 (Ἀλκιβιάδης, ὃν ἐγὼ περὶ πολλοῦ ἂν ἐποιησάμην μὴ συμπλεῖν μοι, οὔτε φίλος ὢν οὔτε συγγενὴς οὔτε φυλέτης ἔπλει ἐπὶ τῆς ἐμῆς νεώς). Imperfectumsformen forekommer i disse sammensatte potentiale Udtryk aldrig; men denne udelukkende Brug af Aorist finder ligeledes her sin tilstrækkelige Forklaring i, at der ogsaa i de tilsvarende optativiske Udtryk (περὶ πολλοῦ ἂν ποιησαίμην o. lign. som potentiale Udsagn med Infinitiv eller Accusativ med Infinitiv) udelukkende bruges Aorist, ingensinde Præsens[1]).

Endelig kan her endnu omtales Udtrykket ἥδιστ' ἂν εἶδον Demosth. XLII, 3 (ἐγὼ δ', ὦ ἄνδρες δικασταί, ἥδιστα μὲν ἂν ἐμαυτὸν εἶδον εὐτυχοῦντα ὥσπερ πρότερον τῇ οὐσίᾳ κτέ.), hvor der aabenbart er Tale om Noget, som Vedkommende nu gjerne vilde have seet, men som er umuliggjort ved forbigangne Begivenheder (s. i det Følgende ἐπειδὴ δὲ . . . . . ἀπολώλεκα τὴν οὐσίαν . . . . ., ἀναγκαῖόν ἐστιν κτέ.), ligesom der Plat. Theæt. p. 183 D ved Ordene ἥδιστα μέντἂν ἤκουσα περὶ ὧν λέγω af den Talende betegnes et endnu tilstedeværende Ønske om at høre Noget, som han rigtignok veed, han ikke vil faae at høre (sml. de Unders. S. 179 ff. behandlede hypothetisk-betingede Udsagn). Ogsaa her er i det tilsvarende optativiske Udtryk (ἡδέως ἂν med Optativ — s. Madv. gr. Ordf. § 136 Exemplet Demosth. XX, 129 —) Aoristformen uden Sammenligning den almindeligste, navnlig ogsaa i de formelagtige

---

[1]) Ποιησαίμην ἂν περὶ πολλοῦ Lys. I, 1, πρὸ πολλοῦ Isocr. V, 14 og Epist. VII, 13, περὶ πλείστου Xen. An. III, 2, 4, περὶ παντός Xen. An. II, 4, 3; Hell. IV, 1, 34; Plat. Euthyd. p. 283 D (sml. det tilsvarende βουλοίμην ἂν i E). Endvidere ἀντὶ παντὸς ἂν τιμησαίμην τοῦ βίου Demosth. XVIII, 214, ἀντὶ πολλῶν ἂν χρημάτων ἑλέσθαι Demosth. I, 1, πρὸ παντὸς ἂν δεξαίμην Demosth. Prooem. 33, 1, πρὸ παντὸς εὐξαίμην ἂν Plat. Phædr. p. 239 E, πρὸ πάντων χρημάτων πριαίμην ἂν Xen. Mem. II, 5, 3; ogsaa i det blotte εὐξαίμην ἂν (ligesom i δεξαίμην ἂν og ἑλοίμην ἂν) og i πριαίμην ἂν i andre Forbindelser er Aorist constant Sprogbrug. Med nominalt Object og ikke som Betegnelse af et enkelt bestemt Ønske have vi περὶ πολλοῦ ἂν ποιοῖτο Plat. Lys. p 219 D og E (paa det sidste Sted betinget).

Udtryk ἡδέως ἂν ἴδοιμι og ἡδέως ἂν ἀκούσαιμι; det sidste forekommer f. Ex. i Platons Phædon fire Gange (p. 57 A, p. 70 B, p. 108 D og p. 110 B) imod det ene — endda lidt anderledes formede — οὐδὲν ἂν ἧττον ἀκούοιμι p. 73 B, og ἡδέως ἂν ὁρῴην veed jeg ikke nogensinde at have seet[1]).

Vi kunne altsaa ogsaa for det potentiale Udsagn i Indicativ med temmelig Sikkerhed som den eneste Forskjel mellem Aorist Indicativ og Imperfectum statuere den samme, som mellem Aorist og Præsens i Optativ, en Forskjel, som aldeles ikke har nogen egentlig temporal Betydning, men ene og alene angaaer den Form, hvori selve Handlingen ıremtræder for Forestillingen, og ved den her overalt paaviselige Parallelisme mellem indicativisk og optativisk Udsagnsform bliver netop det potentiale Udsagn af særlig Vigtighed for den correcte Opfattelse af de forskjellige Tempusformers Betydning i hele den hypothetiske Sphære. Hvorledes netop ved det samme potentiale Udsagn i Indicativ i dets hyppigste Former den afhængige Infinitivs Tempusform kan tjene til Støtte for Opfattelsen af Indicativformen som beroende paa Udsagnets formelle Henførelse til Fortiden, hvad enten det staaer i Aorist eller i Imperfectum, har jeg paa et andet Sted (philol.-histor Samfunds Mindeskrift S. 34—46) søgt at paavise, og jeg antager, at jeg hermed har afsluttet Meddelelserne om de Iagttagelser med Hensyn til det hypothetisk-betingede og potentiale Udsagn, som nu i flere Aar have beskjæftiget mig i min Fritid ved Siden af forskjelligt Arbeide af anden Art. De her meddeelte Bemærkninger trænge vistnok som adskilligt Andet, jeg har vovet at forelægge Tidsskriftets Læsere, i mere end een Henseende til Overbærelse; men hvis det, jeg har kunnet give, i Hovedsagen nogenlunde kan staae Prøve for en velvillig Dom, tør jeg vel ogsaa haabe, at denne Overbærelse ikke vil blive mig negtet.

---

1) Derimod findes ἡδέως ἂν ἑώρων Demosth. Prooem. 28, 2, ligesom οὐκ ἂν ἀηδῶς ἤκουον Plat. Prot. p. 335 C (sml. ἡδέως ἂν Καλλικλεῖ ἔτι διελεγόμην Plat. Gorg. p. 506 B).

„Elskeren i kurven“ på gammelfransk.

Af Kr. Nyrop.

Det store kongelige bibliotek i København ejer et ret velbevaret pergamentshåndskrift af den gamle franske allegoriske digtning om le roy Modus et la reine Racio[1]). Håndskriftet (Thottske samling, n_0 415 in-folio) er fra slutningen af det 14de århundrede og består af 211 blade med 2 kolonner på hver side. De talrige initialer ere tegnede med guld eller med rød og blå farve, og teksten er ledsaget af henved 70 kolorede tegninger, der just ikke udmærke sig ved nogen særlig omhyggelig udførelse, men dog må siges at have en del interesse i kulturhistorisk henseende. Dette gælder i særdeleshed om de tegninger, der ledsage den förste del af bogen, som i vers og prosa behandler de forskellige arter af jagt og alt hvad dertil hører, et i den senere middelalder meget yndet æmne for allegorisk behandling[2]). Den anden del, der endnu er uudgivet, indeholder en række ligeledes stærkt allegoriserede betragtninger over tidens begivenheder[3]).

Ved en flygtig gennemgang af håndskriftet blev jeg opmærksom på, at der i bogens sidste del var indflettet en lille fortælling, som utvivlsomt måtte stamme fra et af de kærlighedsæventyr, der i middelalderen særligt vare knyttede til Virgil's navn. Fortællingen, der begynder *fol. 169 v°, a* nederst, lyder således:

Comment Orgueil, le roy des Vices, ala a sa semonce.

Or dit listoire en ceste partie que assez [l. aussi?] tost [que?] le roy des Vices, Orgueil, ot mis au chemin Vaine-Gloire pour

---

1) Abrahams, Description des manuscrits français du moyen-âge s. 47—53. C. Bruun, Årsberetninger og meddelelser fra det store kgl. bibliotek III, 130.

2) Histoire littéraire, XXIII, 289; XXIV, 450. Aubertin, Histoire de la langue et de la littérature françaises, II, 65.

3) Mélanges tirés d'une grande bibliothèque, D, s. 62 ff. Brunet, Manuel, III, 417.

aler parler aux gens des trois Estas, il sen ala a la cité de Maliferne ou il auoit fait son mandement et sa semonse. Et ja estoit pres du terme de sa semonse, et la venoit tant de gens des Vices et des trois Estas que cestoit vnė grant merueille; et estoit ja la cité si plaine de gens que nul ne si pouoit logier, ains se logoient tout entour la ville par dehors. Vn jour aduint que le roy des Vices estoit appuié a vne fenestre et regardoit les gens qui lui venoient de toutes pars. Si vint a lui Fausse-Amour et lui dist ainsi: „Sire, cest merueille des gens qui vous viennent, et me semble que le roy Modus noseroit a vous combatre, et croy quil seroit bon que vous meissiez peine de sauoir (*fol. 170 r°, a*) de son estat par aucune bonne espie." Et ce disoit il pour veoir la royne Racio. Adonc dist le roy quil disoit bien, mais qui pourroit ce faire. „Vrayement, dist Fausse-Amour, sil vous plaist, ce feray je bien, et vous en apporteray certaines nouuelles, et scay bien la maniere comment;" a ce saccorda le Roy. Adonques fist tant Fausse-Amour quil ot tout labit dun pelerin, et se parti de Maliferne si comme il fu anuitié, et cheuaucha, que de nuit que de jour, tant quil vint au vilois ou dame Gloire, Jeunesse & Oultrage auoient esté logiez, quant ilz alerent jouster aux trois cheualiers a la Royne Racio. Et illec prist Fausse-Amour son habit de pelerin, sa housse, son escharpe et son bourdon, et sen ala [a la] cité dEsperance. Et quant il fu en la ville, il se heberga et demanda a la dame de lostel se le roy Modus estoit en celle ville. „Vrayement, dist son hostesse, il (*b*) a bien trois jours quil se party de ceste ville, et croy quil ny revendra mais en piece, car il est alé en la guerre contre je ne scay quel seigneur qui la fait deffier." Et il estoit alez en la cité de Bonne-Foy en laquele il auoit faitte sa semonse, et la avoit trouué larceuesque de la ville qui estoit reuenu du saint pere, ou le roy Modus lauoit enuoié, lequel lui conta tout ce quil auoit fait et trouué.

Fausse-Amour.

Quant Faulse-Amour ot oy parler son hostesse si fu moult lie de ce que le roy Modus estoit hors de la ville, & dist

a son hostesse: „Amie chiere, je desire moult a parler a la royne Racio puis que je nay trouué le roy; et ce que je lui vueil si est le grand prouffit et honneur du roy et delle.“ Quant lostesse lot ainsi oy parler, elle cuida que aucunes bonnes nouuelles (*v*°, *a*) leur voulsist dire de lestat de leur guerre si lui dist:

„Amis, puisque vous apportez nouuelles qui touchent le prouffit de monseigneur et de madame, sil vous plaist, je yray leans, et dirai a la royne ce que vous mauez dit.“ De ce la mercia moult Fausse-Amour. Adonc ala lostesse au palays et fist tant que elle parla a la royne et lui dist: „Ma chiere dame, a vous menuoie vn pelerin qui est hebergié en mon hostel, lequel ma dit que, puisquil na trouué monseigneur le roy en ceste ville, il parleroit voulentiers a vous, sil vous plaisoit. Et vous dira tele chose qui touche le prouffit et lonneur de monseigneur le roy et de vous.“ „Sauez vous qui il est, dist la royne, ne queles nouuelles il apporte?“ „Vraiement, dist lostesse, de tou[t] ce ne scay je riens.“ „Or alez donques, dist la royne, si le faites ve(*b*)nir.“ Adonc sen ala lostesse, et amena le pelerin a la royne. Quant il vist la royne il la salua moult humblement, et la royne lui demanda dont il estoit, et il lui dist quil estoit un poure pelerin qui estoit des parties de Bretaigne, „et viens de Romme et parlasse voulentiers a vous, sil vous plaist, en secré.“ Adonques le fist la royne mener en sa chambre, et elle sassist sus les piez de son lit et le fist asseoir a ses piez. Et la royne qui estoit sage et de grant memoire le regarda moult aduiseement, et lui fu bien aduis que cestoit vn de ceulx qui auoit deffié le roy Modus, son seigneur; si nen fist nul semblant, et lui demanda de quoy cestoit dont il auoit a parler a elle. „Ma chiere dame, dist le pelerin, je le vous diray. Le tresgrant bien de monseigneur le roy et de vous ma fait mettre dans lestat ou je sui, car il nest rien (*f. 171 r*°, *a*) en ce monde, que je desire tant comme je fais dauoir vostre grace et vostre amour. Et se je la pouoie aquerre pour peril de corps en gardant vostre honneur, il nen est nul si grant ou je ne me meisse. Et

lestat en quoy vous me veez, je le pris pour veoir plus seurement lestat et lordonnance du roy des Vices pour en accointier le roy Modus et vous.“ Adonques se pensa la Royne que elle lui trairoit de la bouche tout ce quil auoit empensé. Si lui dist: „Amis, il nest riens que je ne feisse pour vous, se en ce cas vous vouliez dire aucune chose qui fust a lonneur et au prouffit de monseigneur et de moy.“ „Ma chiere dame, pour ce suis je venu a vous, ma treschiere dame, de lestat au roy des Vices et des gens des trois Estas [qui] en la cité de Maliferne sont, et a lui viennent tant de gens des Vices quil nest homme (*b*) qui les peust nombrer.“ „Comment, fait la royne, sont les gens des trois Estas avecques le roy des Vices?“ „Certainement, dist le pelerin, ilz sont aliez auecques le roy des Vices, et nont voulu tenir lordonnance du pape.“

Comment la royne Racio parle a Fausse-Amour.

Adonques fu la royne Racio moult courrouciee, et lui demanda sil sauoit nulles autres nouuelles. „Oil, ma chiere dame, il me semble que, veue la maniere comment ilz sont logiez qui sont dehors la ville de Maliferne, et veu leur gouuernement, que se le roy Modus leur couroit sus par nuit ains quil fust jour, il en mettroit tant a mort que ce seroit merueille; car ilz boivent & senyurent en tele maniere que on les pourroit lier en tele maniere les vns aux autres, que ja ne sen esueilleroient, et ne font point (*v°*, *a*) de guet. Et si est lissue de la ville tresmauuaise, et cest ce que jestoie venu dire a monseigneur le roy pour la grant amour que jay a vous.“ Adonc lui dist la royne: „Amis, je vous demande se vous me veistes onques maiz qui auez tant fait pour lamour de moy?“ „Vrayement, dist le pelerin, madame, onques maiz ne vous vy; maiz le bien que j'ai oy dire de vous le ma fait faire.“ „Or me dites, fait la royne, quel gueredon auriez vous plus agreable de ce que fait auez pour lamour de nous?“ „Ma chiere dame, je ne loseroye dire, se vous ne le mauiez demandé.“ „Dites, dist la royne, hardiement ce que vous auez empensé.“ Adoncques dist le pelerin moult couardement: „Le

grant bien de vous et la grant beauté mont si espris de vous amer· que, pour (*b*) toutes joies et pour tous gueredons, desire a estre de vous amé, et quil vous pleust a moy a monstrer aucun signe damour bien secré.“ Adonc vist bien la royne quil nestoit venu leans fors que pour mauuaistié, et quil auoit menty de ce quil auoit dit, quil ne lauoit onques veue. Et elle sauoit bien que cestoit celuy qui auoit deffié son seigneur, le roy Modus. Si se pensa de lui deceuoir & lui dist: „Amis, tant auez fait pour monseigneur et pour moy que je suis bien tenue a faire pour vous. Et le signe damour que requis mauez bien secré, ce sera encore nuit quant tous seront retrais.“ Adonc la mercia le pelerin qui auoit si grant joie que plus ne pouoit Adonques appella la royne vne sienne demoiselle & li dist: „Moine moy ce pelerin (*f. 172 r°, a*) en ta chambre et le tiens bien secretement et laise de tout ce quil lui fauldra.“ Quant la damoiselle ot mené le pelerin en sa chambre, la royne fist appeller ses gens et leur dist: „Beaulx seigneurs, je tien ceans en lestat dun pelerin vn de ceulx qui vint monseigneur deffier, si est cy venu pour le grant deshonneur de monseigneur et de moy.“ Et leur dist tout ce quil lui avoit dit, et ce que elle auoit en pense de faire. Adonques commencierent tous a rire, et dirent quilz feroient bien tout ce quelle leur auoit dit et ordonné. Quant il fut anuitié la royne fist mettre en sa chambre vne corbeille et des cordes bien longues, et se coucha en son lit, et puis dist a la damoiselle qui gardoit le pelerin, que elle lui fist venir, et fist mucier les autres demoiselles. Et quant le (*b*) pelerin fu venu la royne lui dit: „Ore, beau sire, vous ay je monstré grant signe de priuee amour et et secree, qui estes venu en ma chambre a leure que je suis couchee; il vous doit bien souffire.“ „Haa, ma chiere dame, fait le pelerin, voulez vous donques que je men voise sanz plus faire?“ „Et que voulez vous donques faire?“ fait la royne. „Ma chiere dame, je vouldroie quil vous pleust de vostre grace, que je geusse a nuit aux piez de vostre lit.“ „Et se monseigneur vient, dist la royne, que ferez vous?“ „Vraiement, dist la demoiselle, je le mettray hors en tele

maniere que nul nen sara riens.“ Adonques le fist la damoiselle despoillier et deschaucier; et quant il fu en tel estat, ceulx qui estoient ordonnez qui bien veoient la maniere commencierent a huchier et a dire: „Ma (*v°*, *a*) dame, madame, monseigneur est venu“. Adonques sailli sus la royne si comme se elle fust effree, et vesti vn consent (?). Adonques prindrent la corbeille, li et la demoiselle, et la mirent hors de la tour par les fenestres et firent entrer le pelerin dedens, et le deualerent environ trois toises. Et puis le lierent a la fenestre, et le laissierent illecques pendant en tele maniere que chacun qui passoit le chemin le pouoit veoir.

Ci dit comment la royne Racio deceut Fausse-Amour.

Quant la royne Racio ot ainsi tenu son pelerin elle fist escrire vnes lettres, et les enuoya au roy Modus qui estoit en la cité de Bonne-Foy ou il auoit grant planté de gens qui estoient venus a sa semonse. Et quant il ot les lettres leues il monta a cheual, et dist a ses gens quil reuendroit bien tost, et cheuaucha tant quil (*b*)[1]) vint en sa cité dEsperance. Et la royne vint encontre lui, et lui compta tout ce que estoit aduenu du pelerin et de lestat du roy des Vices, et comment elle congnut que cestoit (*f 173 r°*, *a*) celui qui lauoit deffié, et comment il lauoit requise damours. Adonc commenca le roy trop durement a rire, et dist quil vouloit veoir le pelerin en la corbeille. Adonques le mena la royne a la fenestre et lui monstra le pelerin. „Quest ce la, dist le roy, auez vous si grant deuocion a ma femme que vous y estes venu en pelerinage? Vous avez fait grant penitence et pour ce vous fault auoir le baing.“ Adonques lui getta vne damoiselle de leaue sus

[1]) Her findes i håndskriftet et billede, der optager det meste af colonnen b (0m, 15 × 0 , 06) og fremstiller pilegrimen hængende i kurven; i vinduerne oven for stå kongen og dronningen, af hvilke den sidste holder en krukke, hvis indhold hun udgyder over den uheldige elsker. Denne scene er ofte i middelalderen blevet gjort til genstand for kunstnerisk behandling og genfindes endogså udhugget i marmor i flere kirker.

la teste. Si commencierent a rire et a eulx moquier de lui et de lui dire de grans rampones. Et quant ilz se furent grant piece esbatus a lui moquier, le roy lui dist: „Amis, dites moi verité de ce que je vous demanderay, et si vous le faites, il vous en sera de mieulx.“ Adonques respondi le pelerin que vrayement il diroit veri(*b*)té de tout ce quil saroit. Adonques lui demanda le roy comment il auoit nom, et sil estoit des gens au roy des Vices. „Vrayement, dist le pelerin, jay nom Fausse-Amour dardant desir, et suis des gens au roy des Vices.“ „Or me dites, fait le roy, nestes vous mie vn des deux qui me vint deffier de par le roy des Vices?“ „Oil, vraiement,“ dist le pelerin. „Et comment venistes vous ca, dist le roy; venistes vous pour nous espier?“ „Vraiement, dist le pelerin, je dis au roy des Vices que je y venoie pour celle cause, mais non fis.“ „Dites verité, dist le roy, hardiement.“ „Je me fie tant en vostre loyauté de ce que vous mauez dit quil men sera de mieulx, dist Fausse-Amour, que je vous dirai tout. Il est vray que quant je vins ceans pour vous deffier (*v*°, *a*), et je vi ma dame la royne que me sembla si belle que onques puis je ne pos (sic) durer pour la tresgrant amour que jauoie a elle; car son doulx regart me naura au cuer si que, pour la veoir, me mis je en cest estat, dequoy je me repent.“ Adonques lui demanda le roy ce que il auoit dit a la royne de lestat au roy des Vices, sil lui auoit dit verité. „Vraiement tout ce que je lui en dis estoit verité, et me poise que je le dis, mais ce me fist faire la grant amour que jauoie a elle.“ Adonques dist le roy a la royne: „Dame, pour ce quil ma dit verité je lui feray courtoisie ainsi comme accordé lui ay. Il est tout nu, vous lui rendrez sa robe si se vestira. Et pour ce quil se nomme Fausse-Amour dardant desir, je vueil quil soit gouuerné selon ce que son nom le (*b*) requiert. Je vueil et ordonne que Abstinence le gouuerne et lui amenistrera tout ce qui bon lui semblera, selon son meffait et lordonnance de son nom, et quil ait du pain bis et de leaue pour sa vie; et gardez, dist le roy a la royne, que dainsi ne se meuue tant que je le vous die.“ Quant le roy ot ordonné de Fausse-

Amour il revint a la fenestre et dist: „Fausse-Amour, jay ordonné de vous et men vois. Or vous esbatez et gardez quil ne vous ennuie, et pensez comment les faulx amoureux sont aucuneffoiz deceuz. Virgile aussi en pendi a vne fenestre comme vous feistes. Femmes sont trop subtilles: Adam en fu deceu qui fu le plus parfait homme, Sanson fortin(?) qui fu le plus fort en fut deceu, Salemon qui fu le plus sage, en fut (*f. 174 r°, a*) deceu, et pour ce en deuez mieulx estre reconforté.“

Fausse-Amour's æventyr genoptages *fol. 182*, og der fortælles dér, hvorledes le roy d'Envie og le roy d'Esperance sendes ud af le roy des Vices for at forsøge på at få deres fangne kammerat tilbage, hvorledes dronningen, fortörnet over de udsendtes tale, lader Fausse-Amour kaste ned af kurven o. s. v., men denne vidtløftige fortsættelse vedkommer os ikke her, hvor vi kun ville beskæftige os med den förste del af fortællingen, med elskeren, der narres i kurven af sin tilbedte. Som jeg alt har bemærket, er en lignende historie blevet knyttet til Virgil's navn, og da teksten hentyder hertil, må man vel antage, at den er kilden til den ovenfor meddelte episode om kong Modus og dronning Ratio.

Virgil, således lyder sagnet, har forelsket sig i kejseren af Rom's datter. Denne gengælder ikke hans kærlighed, men søger efter bedste ævne at holde ham for nar; hun lader derfor, som om hun giver efter for hans bönner og foreslår at modtage ham om natten på sit værelse, idet hun i en kurv vil lade ham hejse op til sit vindue. Glad over dette løfte indfinder Virgil sig på den aftalte tid udenfor slottet og tager plads i kurven, som öjeblikkeligt bliver trukket op; men, da den er kommet omtrent halvvejs, stanser den. Virgil må nu tilbringe natten hængende udenfor et af slottets vinduer, og den følgende dag bliver han genstand for folkets latter og spot. Men han hævnede sig på en frygtelig måde; han udslukkede al ild i Rom og lod folk vide, at enhver, der vilde have ild, kun kunde få det på kejserens datter, og man blev nødt til at böje sig for magerens vilje. Prinsessen blev udstillet offenligt tre dage i rad i en temmeligt ubeskrivelig stilling, hele Rom

valfartede til hende for at få deres lys tændte, og resultatet blev, at Virgil blev hævne og att, Romerne fik deres ild tilbage.

Som man let ser, består denne fortælling af to bestemt adskilte dele. I den förste, forhånelsen, fremstilles Virgil som en stor og fornem mand, hvis navn tjener til at give fortællingen vægt, men han er hverken istand til at forudse eller afværge sit latterlige uheld; i den anden derimod er han den mægtige trolddomskyndige mager, således som han i almindelighed opfattedes af middelalderen. Den förste del af fortællingen falder ind under den kreds af smånoveller om kvindelist, som er repræsenteret på en så ejendommelig og fyldig måde i middelalderens litteratur[1]), og synes kun at udtrykke den tanke, at ingen mand, hvor stor han end er, kan siges at være kvinden overlegen i snedighed og træskhed. Som det gik Virgil, var det alt tidligere gået Adam, Samson og Salomon, tre personer, der hyppigt findes sammenstillede i den satiriske litteratur, således f. ex. i følgende vers af en anonym forfatter:

Par femme fut Adam deceu
Et Virgile moqué en fu,
David en fist faulx jugement
Et Salemon faulx testament;
Ypocras en fu enerbé,
Sanson le fort deshonnoré,
Femme chevaucha Aristote:
Il n'est rien que femme n'assote[2]).

Vor fortælling, der i almindelighed knyttes til Virgils navn (f. eks. i Jans Enenkel's Weltbuch[3]) og Renart le contrefait[4])) tilskrives også i en gammel fransk fabliau Hyppokrates[5]), og den genfindes endeligt uden hentydning

---

[1]) G. Paris, Les contes dans la littérature française du moyen-âge s. 21.
[2]) Li livres dou Tresor par Brunetto Latini p. p. Chabaille. Préf. s. xvi; sml. G. Paris i Romania VII, 462.
[3]) Hagen, Gesammtabenteuer II, 509—27.
[4]) Sml. Rothe, Les Romans du Renard s. 503.
[5]) Le Grand d'Aussy, Fabliaux I[3], 288, 367.

til nogen historisk person hos den italienske novelleforfatter Fortini, i en tysk folkesang om „Heinrice Konrade, der Schreiber im Korb“ [1]) og i en endnu levende fransk folkesang „le panier“ [2]). Jeg skal også göre opmærksom på, at fortællingen forekommer i et moderne græsk folkeæventyr, der er kendeligt påvirket af sagnene om Virgil [3]). Iøvrigt henviser jeg, hvad fortællingens videre vandring angår, til H. von der Hagen's Gesammtabenteuer (III, cxxxix ff.) og især til Domenico Comparetti's Virgilio nel medio evo (II, 105—20).

Anmeldelser.

Englische Studien. Organ für englische philologie. Herausgegeben von Dr. **Eugen Kölbing**, docenten an der universität Breslau. III band. 1879. Heilbronn Gebr. Henninger.

Fra tredie Binds Begyndelse har dette fortjenstfulde Tidsskrift foretaget en Udvidelse af sit Program, idet det herefter vil skjænke Undervisningen i Engelsk ved de høiere Læreanstalter en speciel Opmærksomhed. Første Hefte indeholder: Die Folklore society in London. Von Felix Liebrecht. (Dette „Folke-Digtnings-Selskab“ er stiftet 1878 og udgiver et Tidsskrift „Folk-Lore-Record“, hvoraf der til Dato er udkommet to Bind. Det har ogsaa nylig udgivet 1ste Bind af en engelsk Oversættelse af Grimms Deutsche Mythologie.) — Notizen zur altenglischen grammatik. Von F. N. Stratmann (Forfatteren af Old-English Dictionary). — Beiträge zur feststellung und erklärung des Shakspearetextes. Von Ed. Thiessen. (Fortsættelse). — Zu Pope's Essay on criticism. Von Felix Robertag. — Kleine beiträge zur erklärung und textkritik englischer dichter. Von E. Kölbing. — Die wissenschaftliche grammatik und der englische unterricht. Von Dr. W. Victor. I denne Afhandling hævder Forfatteren, at man i den engelske Skolegrammatik ikke,

---

[1]) Simrock, Die deutschen Volksbücher VIII, 396.

[2]) De Puymaigre, Chants populaires recueillis dans le pays messin s. 151.

[3]) Liebrecht, Zur Volkskunde s. 86.

som altid hidtil, bør lægge Bogstavskriften men Lyden til Grund, og det ikke alene ved Fremstillingen af Udtalen, men ogsaa af Flexionen, saaledes f. Ex. ved Reglerne for Flertals- og Genitiv-Endelsen *-s*. Forfatteren har selv udgivet en „Englische Schulgrammatik“, Leipzig 1879, hvori dette Princip er gjennemført, og som roses meget. — Desuden indeholder Heftet en stor Mængde Anmeldelser af i Tydskland udkomne Skrifter vedkommende Engelsk Sprog og Literatur, hvoriblandt jeg skal nævne: C. Horstmann, Sammlung altenglischer Legenden (for Størstedelen tidligere utrykte), og Felix Liebrecht, Zur Volkskunde, en Samling af Forfatterens talrige, i en lang Række af Aar i en Mængde Tidsskrifter trykte Afhandlinger om forskjellige Nationers Folkesagn, Folkeviser, Mythologi m. m. — Da Tidskriftet paa Grund af den omtalte Udvidelse endnu mindre end før kan afse Plads til længere Textudgaver, agter Redaktionen at udgive et „Altenglische Bibliothek“, hvorved den ikke tror at komme i Konkurrence med Early English Text Society; thi dels befatter dette Selskab sig ikke med Optryk af ældre Skrifter, dels udgiver det for en stor Del ikke egentlig kritiske Udgaver, men kun Materiale til saadanne, og under alle Omstændigheder er Stoffet saa rigt, at der er Arbeide nok for begge i en længere Fremtid. — Tidsskriftet selv udkommer som før i tvangfrie Hefter paa c. 11 Ark, hvoraf 3 udgjør et Bind. **A. L.**

Zeitschrift für neufranzösische Sprache und Literatur mit besonderer Berücksichtigung des Unterrichts im Französischen auf den deutschen Schulen. Herausg. von Prof. Dr. **G. Körting** und Dr. **E. Koschwitz**. Oppeln u. Leipzig. Georg Maske. Heft 1—2. 1879.

Dette tidskrift, der, som titlen viser, skal helliges nyfransk sprog og litteratur, er et glædeligt tegn på den virksomhed, der udfoldes på den romanske filologis område. For næppe femten år siden var der, med undtagelse af Herrig's *Archiv für das Studium der neueren Sprachen*, kun ét tidskrift, der udelukkende behandlede romansk filologi, nemlig Ad. Ebert's (senere Lembcke's) *Jahrbuch*,, der begyndte at udkomme i 1859[1]); men efterhånden som videnskaben voksede, blev dette tidskrifts ramme for snæver, og der opstod meget snart forskellige nye tidskrifter med mere eller mindre specielle programmer. Det var Italien, der her gik i spidsen med *il Propugnatore* (udkommer fra 1867), som udelukkende sysselsætter sig med italiensk sprog og litteratur; Frankrig fulgte hurtigt efter: i 1869 grundlagdes *la Revue des langues romanes* (Montpellier), og i 1872 udkom det første

---

[1]) Afløst i 1877 af Gröber's *Zeitschrift für romanische Philologie*.

nummer af *Romania* (Paris). Jeg skal også minde om det rumænske tidskrift „pentru istoria, linguistica și psicologia poporană“ *Columna luĭ Traĭan*, som den mangesidige lærde Hasdeu redigerer siden 1869, og endeligt *Rivista di filologia romanza*, der senere er bleven afløst af *Giornale di filologia romanza*. Intet af alle disse tidskrifter går imidlertid, for så vidt de behandle fransk, ud over middelalderen; de stanse foran „le grand siècle“ og lade derved omtrent tre århundreder upåagtede, tre århundreder, der på grund af deres uhyre betydning i kulturhistorisk henseende vel fortjene at blive gjorte til stadig genstand for et nöjagtigt videnskabeligt studium. Det er for at råde bod på denne mangel, at prof. Körting og dr. Koschwitz have påbegyndt udgivelsen af ovennævnte tidskrift, der vil behandle spörgsmål af såvel rent sproglig som litterærhistorisk og pædagogisk art vedrörende nyfransk. De to udkomne hefter vise tilstrækkeligt, at udgg. fuldt have formået at løse den opgave, de have sat sig, og man må indrömme, at tidskriftet fortjener at udbredes og kendes overalt, hvor der er interesse for det folks sprog og litteratur, der har været den væsentligste bærer for den europæiske kultur i de sidste århundreder. Forat enhver selv kan dömme, skal jeg tillade mig at give en detailleret udsigt over indholdet af de förste hefter. I, 1. S. 1—40, E. Stengel, *Die ältesten Anleitungsschriften zur Erlernung der französ. Sprache*. S. giver her 1) forskellige tillæg til den af P. Meyer i 1873 udgivne „Maniere de language qui t'enseignera bien adroit parler et escrire doulz francois selon l'usage et la coustume de France“ fra 1396. 2) En fransk læsebog (fra 1399) for börn „un petit livre pour enseigner les enfantz de leur entreparler comun francois“, der indeholder ret interessante sprogprøver på det daglige omgangssprog; men den bekendte pædagogiske regel: maxima debetur pueris reverentia kan man næppe sige har været overholdt i det fjortende årh., da således særligt § 5 vrimler af obscöne udtryk. 3) Tractatus orthographie gallicane per M. T. Coyfurelly, der indeholder værdifulde bidrag til fransk sproghistorie; som bevis på, hvor hurtigt man tabte bevidstheden om reglerne for den gamle franske deklination, skal jeg anføre følgende: Item Romanica (l.-ci) nomina dignitatis aut officii, que sunt singularis numeri, scribunt pluraliter in effectu, ut „lui papes de Rome, l'empereurs d'Alemaigne, lui rois d'Angleter“ etc; ubi vero Gallici sine s scribunt huius modi nomina singulariter, quod pulchrius et brevius est, ut „le pape de Rome“ . . . et sic de ceteris [1]). 4) Donait francois pur briefment entroduyr les Anglois en la droit language de Paris, forf. af John Barton rimeligvis i begyndelsen af det 15de årh.; vi have altså her en grammatik,

---

[1]) Romanici betyder her Pikarderne, i modsætning til Gallici, indbyggerne af Ile de France; vi have således i denne tekst endnu et interessant vidnesbyrd om, at de gamle deklinationsregler holdt sig længst i de nordlige provinser (sml. ovenfor p. 113 f.).

der er omtrent 100 år ældre end de hidtil kendte. S. 41—46, F. Lindner, *Ein französisches Breviarium des 15. Jahrhunderts.* S. 49—51, C. Lion, *Zur französischen Schullectüre.* S. 52—59, O. Knauer, *Zweifel und Fragen.* K. foreslår at fremme tankeudvekslinger mellem moderne filologer ved hjælp af en art videnskabelig „Fragekasten“, og gör selv et förste forsøg ved at henlede opmærksomheden på flere steder hos nyere forfattere, som intetsteds findes tilfredsstillende forklarede. Dette forslag fortjener opmærksomhed. S. 60—70, L. Spach, *Rückblicke auf die neuere französische Literatur.* S. 71—112, *Kritische Anzeigen* (særlig interessant og lærerig er W. Förster's anmeldelse af Chabaneau's Histoire et Théorie de la conjugaison française). *Zeitschriftenschau* (meget omhyggelig). *Programmschau.* H. Müllendorff, *Bibliographie.*

I, 2. S. 161—85, E. Lombard, *Étude sur Alexandre Hardy.* Begyndelsen af en godt skrevet monografi over denne forløber for det 17de århundredes store dramatikere; som L. godtgör, fødtes Hardy omtr. 1570 og var således en samtidig af Lope de Vega, med hvem han iøvrigt kappes i frugtbarhed, idet han i løbet af 30 år (1593—1623) skrev ikke mindre end 500 stykker. L. viser blandt andet, at Corneille i begyndelsen er langt mere påvirket af Hardy, end man i almindelighed er tilböjelig til at antage. Korrekturen af denne afhandling lader noget tilbage at ønske. S. 186—223, W. Mangold, *Molière's Streit mit dem Hôtel de Bourgogne.* M. gennemgår korteligt Molière's og hans troupes forhold til l'Hôtel de Bourgogne fra 1658, da Mol. tog bolig i Paris; som bekendt vidste han stadigt at hævde sin stilling, og la troupe de Monsieur overflöjede endog fuldstændigt sin medbejler. Stridighederne mellem skuespillerselskaberne kulminerede med opførelsen af l'École des femmes (1662), og M. bestræber sig for at give en detailleret fremstilling af dette stykkes fremkomst og betydning. Begyndelsen af denne afhandling er skrevet på en livlig og underholdende måde, og M. lægger et så betydeligt kendskab til den tids dramatiske litteratur for dagen, at enhver ven af Molière — og hvem er ikke det? — vil læse hans studie med udbytte. Fortsættelsen vil forhåbenligt følge snart efter. S. 224—230, O. Schulze, *Grammatisches und Lexikalisches. I.* Enkelte gode bemærkninger, nærmer sig forresten stærkt til „pindehuggeri“. S. 231—33, E. Stengel, *Die Briefwechsel Voltaire's mit Landgraf Friedrich II von Hessen. Kritische Anzeigen. Zeitschriftenschau.* Det righoldige og afvekslende indhold af disse hefter lover godt for fremtiden, og vi ere overbeviste om, at tidskriftet vil blive af stor betydning for den moderne filologi.

København i marts 1880.

Kr. Nyrop.

Mindre meddelelse.

Satser i nordisk språkhistoria (I—10).[1]

1. Det samnordiska aksentuationssystemet.

På samnordisk ståndpunkt har ett åt minstone något så när ursprungligt aksentuationssystem ännu kvarlefvat[2]). En mängd företeelser vinna genom detta antagande dels en hittils saknad förklaring (t. ex. sådana som de nedan under nr 2—5 upptagna, som den olika behandlingen af *nk, nt, mp* i de särskilda nordiska språken, m. fl.), dels en bättre förklaring än genom antagandet af biton (jfr de fall, som anföras af Hoffory i Nord. Tidskr. f. Fil., N. R. III, 299 n. 2, och af Sievers i Paul-Braunes Beitr. VI, 310, n. 1) eller genom hänvisningen till den urgermanska betoningen[3]).

2. Den samnordiska öfvergången *ai—ę*.

Den samnordiska öfvergången *ai—ę* i ett antal ord framför dubbelkonsonant[4]) beror därpå, att den stafvelse, där *ai* stått, varit obetonad. Så i *ellifu* af **ainlifōn* (jfr därom under nr 3), *nekkverr* af **naikkvérr*, *engi* af **aingí*, *eld-* af **ail(i)dé* (dat. sing.), *helg-*, *mest-*, *flest-* af stamformer *hail(a)gá-*, *maistá-*, *flaistá-*[4]). I andra fall har genom senare analogibildning *ei* återinträdt.

3. Räkneordet *elfva*.

De fsve. formerna af räkneordet *elfva* (11): *ællivu, ælliuvu* hänvisa på en urgermansk grundform *ainalifōn*, svagt feminin, ej *ainlifōna*, „nom. acc. pl. eines neutralen *n*-stammes“, såsom Kluge vill (Paul-Braune, Beitr. VI, 396—7); af den sistnämda formen skulle i fsve. blifvit *ællivun* (jfr *ögun, örun* och se Bugge, Rökstenen s. 27). De germanska fornspråk, där *elfva* ej ombildats efter *tolf* och blifvit *i*-stam, nämligen ags.,

[1]) Särskilda omständigheter hafva gjort det önskligt för förf. att redan nu få offentliggöra de här framlagda forskningsresultaten och hafva nödgat honom till den här iakttagna kortheten i framställningen. På offentliga föreläsningar har förf. gifvit en utförligare belysning af de flesta nu behandlade frågorna, och han hoppas framdeles kunna i tryck omständligare afhandla några af de vigtigaste.

[2]) Denna sats har förf. redan uttalat i Tillägg till uppsatsen „Ordet *eld* belyst af de svenska landsmålen“ (i tidskriften „Nyare bidrag till kännedom af de svenska landsmålen“, Band I).

[3]) Hänvisas kan här ock till de fall, då *r*'-omljud saknas i de östnordiska språken, hvarom se Noreen i nyssnämda tidskrift „De svenska landsmålen“ s. 333 och tillägget till min i not 2 nämda uppsats om „Ordet *eld* . . .“ — Äfven för frågan om de samgermanska ändelsevokalernas motsvarighet på nordisk botten synes mig ofvan gjorda antagande vara af stor vigt.

[4]) Jfr därom min uppsats om „Ordet *eld*...“.

fsa., ffri., medgifva äfven antagandet af ett svagt feminin. Ags. *endleofan*, fsa. *ellevan*, *eleven* (för *-vun*), ffri. *andlova*, *elleva*[1]) kunna vara så väl oblika singularformer som nom.-ack. plur. Nord. *ellifu* tyder snarare på den förra möjligheten (ehuru en plural *ellifu* kunde ha bevarat den ursprungliga svaga pluraländelsen). — Nysve. *elfva* står för *elfvu* liksom *borta* för *bortu*; båda formerna med *a* bero troligen på ett slags analogibildning efter svaga femininböjningen.

4. Samnordisk öfvergång af *au* till ǫ (*hufvud*, *och*, *bort*).

Obetonadt *au* framför dubbelkonsonant har på samnordisk ståndpunkt öfvergått till ǫ. Så i *háufuð* — *hǫfðé*, hvilket är den samnordiska böjningen (jfr Paul i Paul-Braunes Beitr. VI, 227, not); jfr ock isl. *taufr* — *töfr*, *lauðr* — *löðr*. Af *háufuð* — *hǫfðé* har i fno. genom analogibildning i olika riktningar uppstått dels *haufuð* — *haufði*, dels *hǫfoð* — *hǫfði*, hvilket senare blef den herskande isl. formen. Fsve. fick genom denna senare analogibildning likaledes ett *hǫfoð* — *hǫfði*, hvaraf fsvc. *hovuþ*, *huvuþ* (där *o*, *u* sålunda ingalunda har uppkommit genom *u*-omljud af *a*). Formen *hafuð* i några norska handskrifter liksom Gutalagens *hafuþ* är en nyare analogibildning, som står i samband med *u*-omljudets allmänna tillbakaträdande i samma källskrifter. — *Ok* har äfven uppkommit ur *auk* genom samnordisk öfvergång af *au* — ǫ i obetonadt ord. Den samnordiska grundformen *auk* har i betydelsen *et* (och) oftast varit obetonad och då gått öfver till *ǫk*. Denna form uttränger slutligen alldeles formen *auk* — hvaraf genom fonetisk utveckling på svensk och dansk språkbotten skulle blifvit *ök* — och öfvertar äfven dess betydelse *etiam* (äfven). De fsve. runstenarnes *ak* är = *ǫk*, liksom *biarn* är = *biǫrn* (efter en förmodan af Prof. Bugge). I hela Norden har *ǫk* gått öfver till *ok* i följd af saknad växling med former med *a*. Analogt med *ok* har *brot*, *bort* uppstått.

5. Fno. *héri* och *hegri*, sve. *häger*.

De fno. dubbelformerna *héri* och *hegri*[2]) lemna ex. på rörlig aksent vid *an*-stammarnes böjning (jfr ock fno. *nafn* m. fl. företeelser). Grundformen till ordet är *hihran-*. Däraf uppstod på samgermansk botten ett *higrán-* jämte *híhran-* (efter Verners lag), hvilken senare form öfvergick till *héhran-* (om den samgermanska öfvergången *-ih-*[3]) —

---

[1]) Ags. *ellefne* är väl analogibildning efter *preôtýne*—*nigontýne*, liksom ffri. *alvene* efter *sextene*, *achtene* m. fl.

[2]) Växlingen mellan *h* och *g* i detta ord liksom i *hár* — *högher*, *tár* — *tagr* har jag förut påpekat i min afhandling „Om *v*-omljudet..", Ups. 1877, s. 78, n. 2. I växlingen mellan *háuha-* och *haugá-* ser jag — liksom Noreen i De sve. landsmålen I, 333, n. 1 — spår af olika aksentuering i *a*-stammarnes böjning, ett förhållande som jag förmodar hafva kvarlefvat på samnordisk ståndpunkt (jfr särskildt formerna af adj. *hög* i fgutn.). Växlingen *táhra-* och *tagrá-* liksom många andra fall äro analoga.

[3]) Att *i* här är det ursprungliga ljudet — ej *a*, som Fick, Wörtb.[3] III, 58 antager, — synes af jämförelsen med grek. κίσσα (= κικ*j*α), fornind. *kiki-dīvi* (lat. *cic-onia?*).

-eh- se N. T. f. F., N. R. II, 177, 313), medan *higrán-* på samgermansk ståndpunkt bibehöll sit *i* (däraf ags. *higora*, *higere*; om *-ig-* men *-eh-* at *-ih-* se N. T. f. F., N. R. III, 304). Genom inverkan af *héhran-* (senare *héri*) uppkom i fno. *hegran-* af *higrán-* (eller gick obetonadt *i* öfver till *e* såsom i *erúm* m. fl. fall?), liksom i fhty. *hegiro* jämte *hehera*. — I fsve. har *hegri* genom analogibildning blifvit svagt: *hægher*.

6. *Häst* och *hingst*.

De nysve. orden *häst* och *hingst* äro samma ord. Grundformen är *hanhista-*, hvaraf dels ett *hánhista-*, *háhista-*, dels ett *hangista-* uppkom. Af den förra formen blef på nordisk botten *héstr*, med förkortning af nasalvokalen framför *st*: *hestr*[1]) (jfr. *oss* med förkortadt *u* framför *ss*). Af *hangista-* uppkom den tyska formen *hengst*, hvaraf nysve. *hingst* är lånad.

7. *Han* och *hon*.

Han och *hon* med dess böjningsformer äro ombildningar af den samgermanska pronominalstammen *hi-* dels efter former af *sá*, *sú*, *þat*, dels efter *enn*, *en* [*et*]. *Hann* är bildadt efter *þann*. *Hón* heter älst *hún*, som är bildadt efter *sú*: *hú*, sen *hún* (jfr Kock i N. T. f. F., N. R. III, 253, där **hán* antages ha utgått ur **há*). I fno. har *hón* uppstått af *hún* genom analogi efter *u*-omljudet af *á*—*ǫ́*[2]). I fsve., där *hún* är obestridligen älsta formen (jfr. äVGL. med yVGL.; UL.) har *hon* uppstått ur *hun* liksom *hos* ur *hus*. Fgutn. *hán* är en nybildning (efter *sinn* — *sīn* m. fl.). *Hennar*, *henni* äro ombildningar efter *ennar*, *enni*: *h-ennar*, *h-enni* (jfr med hänsyn till arten af nybildning: *b-irum* i fhty., hvarom se Sievers i Paul-Braunes Beitr. VI, 572). *Hánum* har utgått från ack. **hána*, ombildning af **há* (bildadt efter *þá*), genom analogi efter *sinum* m. fl. Fsve. *honum* har als intet sammanhang med fno. *hǫnom* (*honom*). *Hanum* är älst i fsve. (enherskande i VGL., UL., ÖGL., SML., GL., Cod. Bureanus). *Honum* framträder först i sällskap med *hona* (yVML., MELL. ha båda formerna; SML. *hona* men *hanum*), som är analogibildning för *hana* efter *hon*. *Honum* är fortsatt analogibildning; man behöfde liksom vid adjektiven blott olika ändelse (mask. *um*, fem. *a*), ej olikhet i rotstafvelsen (jfr således *goþum* — *goþa*, *sinum* — *sina*, o. d.).

8. Om *v*-omljudet af *ę* till *ø*.

V-omljudet af *ę* till *ø* är yngre än bortfallet af *v* vid (efter) synkope af den efter *v* följande afledningsvokalen. Det har älst hetat *gørva* — *gęrða* (på danska runstenar: *kaurva* — *karþi*; se Wimmer, Jællingest. 217, där dock *karþi* omskrifves med *gørði* för *gærði*), *øngva*

---

[1]) Eller har kanske på nordisk botten *hésta-* och *hęngista-* funnits bredvid hvarandra i olika kasus och den senare formen föranledt vokalens förkortning i den förra formen (jfr under nr 9 här)?

[2]) Då *u*-omljudet af *á* — *ǫ́* försvann i isl. blef icke *hón* till **hán*, emedan den älsta formen *hún* fortlefde bredvid *hón* och slutligen gjorde sig uteslutande gällande.

— *ęngda*, *nøkviðr* — *nękðir*, *økvisi* — *ęks-* (om former med *ę* af alla dessa ord se min afhandling „Om *v*-omljudet . . .“ s. 13). Genom analogibildningar åt olika håll ha fullständiga dubbelformer sen uppkommit. Möjligen har äfven fsve. haft genomgående *v*-omljud, så som detta nyss begränsats; af **þrøngva* — *þrængda* har då genom en motsatt analogibildning mot den, som gjort *ø* i *øx* allenaherskande, blifvit *þrængia* — *þrængda*.

9. Den samnordiska växlingen *ðr* (*þr*) — *nnr*.

Det i de nordiska fornspråken med *nnr* växlande *ðr* (*þr*) bör delas i 1) ett äkta *ðr* (*þr*), 2) ett oäkta *ðr* (*þr*). 1) Det äkta *ðr* (*þr*), t. ex. i fno. *aðrir*, fsve. *aþrir*, har uppkommit af *-nþr* (ej af *nnr!*) genom utstötande af *n* framför *þr* — således efter synkoperingen —, vokalens nasalering och förlängning; altså: **anþarir* — **anþrir* — **ą́þrir* (jfr bortfallet af *n* i [*anst*—*ą́st*,] *þonara-* — *þonra-* —*þǫ́ra-*, *anulan-* — *anlan-* — *Áli*). Genom inverkan af öfriga kasus med *nn* (af *nþ*) blef sen vokalen förkortad. Ex. på äkta *ðr* äro i fno. utom *aðrir*: *fiðr* (af *finna*), *guðr*, *kuðr*, *muðr*, *suðr*, *uðr*, *teðr*, *iðr* (inälfvor), i fsve. utom *aþrir*: *-guþr*, *-uþr* i runnamn (se Lundgren, Spår af hednisk tro . . ., Ups. 1880), *suþr* (*syþr*), hvaraf blott det sista är kvar i nysve. (jfr där *sunnan* af **sunþan*). 2) Det oäkta *ðr* (*þr*) har uppkommit genom analogibildning efter det äkta. Efter *guðr* — *gunni* m. fl. uppkom *bruðr* — *brunni* för *brunnr* — *brunni*, *maðr* — *manni* m. fl., efter *fiðr* — *finnum*: *breðr* — *brennum*, *viðr* — *vinnum*; efter dubbelformerna *suðr* och *sunnr* (det senare ombildad efter *sunnan*): *tveðr* bredvid *tvennr* m. fl. Oäkta *þ* har fsve. blott i *maþr* (Rökstenen *mąþr!*), dalska dialekten äfven i presensformerna *brið*, *wið* (jfr fno.), *rið*, *spið*, *swið* för **briðr* etc. Oäkta *ðr* är sålunda troligen redan samnordiskt.

10. Fno. *tjóa*, sve. munarters *ty*; fno. *tiginn*.

Det fno. *tjóa* är stark infinitivform (för *tiuhan*, som enligt Verners lag ej kunnat bli **tjúga*) till *toginn* (i fhty. betyder *ziuhan* äfven *nutrire*, *fovere*); pres. *tý* kan äfven höra dit. *Ty* 1 hos Rietz är troligen äfven = *tiuhan*. — Med *tjóa* — *tý* — *toginn* jfr **téa* — *té* — *tiginn* (som troligen är det gamla part. till *té*[1]) och väl ej har *i*, som Sievers vill; betydelseöfvergången syns i utmärkt, ausgezeichnet).

L. Fr. Leffler.

[1]) Om *ig* i part. jfr ofvan under nr 5. Part. **ténn* — *téð* och *lénn* — *léð*, som jag afhandlat N. T. f. F., N. R., II, 178 n. 1, äro väl nybildningar (jfr. got.; eller beroende på rörlig betoning?).

Fortegnelse over filologiske skrifter af nordiske forfattere, udkomne i 1877 og 1878.*)

Samlet af C. Jörgensen.

I. Tidskrifter og videnskabelige selskabers skrifter.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. 3. bd. Kbh. Gyldendal. 1877—78. — 4. bd. 1. hft. 1878. Hvert bind (4 hæfter) 8 kr. [Filol. tdskr. n. r.]

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter. 5. Række. Hist. og philos. Afdeling. V. Nr. 1—2. S. 1—146. 4. Kbh. (Høst.) 1877.

Oversigt over Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger og dets Medlemmers Arbejder i Aaret 1877. M. 5 tvl. og bilag. — Samme 1878. M. 1 tvl. og bilag. Kbh. (Høst.) Hvert bind 3 kr.

Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania. Aar 1876. 10 nr. (særskilt pag.). M. 4 pl. o. 3 kort. Kristiania. (Jac. Dybwad.) 1877. — Aar 1877. 13 nr. M. 4 pl. o. 2 kort. Smst. 1878.

Upsala universitets årsskrift. 1877. Philosophi, språkvetenskap o. hist. vetenskaper. Upsala. Akad. bokh. 1877. — Samme. Festskrifter 1877. Smst. — Årsskrift. 1878. Smst.

Lunds universitets års-skrift. Tom. XIII. 1876—77. Philosophi, språkvetenskap och historia. Lund. C. W. K. Gleerup. 1876—77. 2 kr. 50 ø. — Tom. XIV. 1877—78. Smst. 1877—78.

Svenska akademiens handlingar ifrån år 1796. LII. 356 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 4 kr. — LIII. 336 s. (m. regist. t. handl. från 1786—1878.) 1878. 4 kr.

Öfversigt af finska vetenskaps-societetens förhandlingar. XVIII. 1875—76. XX + 172 s. Helsingfors. Frenckell & S. (1876). 2 mark.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 6. årg. (12 nr.) Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. — 7. årg. 1878. Årg. 3 kr.

---

*) Enkelte tillæg til fortegnelsen over filologisk litteratur i 1875 og 1876 ere indførte i denne fortegnelse under de pågældende rubriker og forfattere.

Göteborgs kongl. vetenskaps- och vitterhets-samhälles handlingar. Ny tidsföljd. XVI. Utg. till kongl. samhällets hundraårs-jubelfäst år 1878. Göteborg. D. F. Bonnier. 1878. 8 kr.

Kort Udsigt over dęt philologisk-historiske Samfunds Virksomhed i Aarene 1876—1878. (23.—24. Aarg.). Trykt som Manuscr. for Samf.'s Medlemmer. 56 s. Kbh. (R. Klein.) 1878. 1 kr. [Filol. smf. udsigt.]

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udg. af det kgl. nordiske Oldskrift-Selskab. 1877. 1878. Kbh. (Gyldendal.) Årg. (4 hæfter) 4 kr. [Å. no. oldk.]

Antiqvarisk tidskrift för Sverige. Utg. af Kongl. vitterhets, hist. o. antiqv. akademien genom Bror Emil Hildebrand. V. 2. o. 3. hft. S. 97—288 o. 4 pl. Stockh. Samson & Wallin. 1878. à 1 kr.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. III. (1875—77.) 2. hft. S. 92—194. Stockh. Samson & Wallin. 1877. 3 kr. — 3. hft. (slutn.). S. 195—305. Smst. 1878. 3 kr.

Samlingar utg. för de skånska landskapens hist. o. arkeol. förening af M. Weibull. V. 1876. 77 s. o. 1 kart. — VI. 1877. 80 s. — VII. 1878. 64 s. Lund. Fören. à 1 kr. 50 ø.

Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift. 3. hft. utg. af Claës Johan Ljungström. 72 + 33 s. Lund. Berling. 1877. 2 kr. — Anmeld. af G. Djurklou. (Hist. bibl. IV, s. LXXI—LXXVII.)

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utg. af Oscar Montelius. 2. hft. 1875. S. 127—269. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1876. 2 kr. — [3.—4. hft.] 1876 o. 1877. S. 271—534. Smst. 1877. 4 kr.

Upplands fornminnesförenings tidskrift. Utg. af C. Klingspor. VI. (II. bd. S. 1—32 + XXIV s.) Upsala. Lundequist. 1877. 1 kr. 50 ø. — VII. (S. 33—80 + XXV—XL.) 1878. 1 kr. 50 ø.

Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria, på uppdrag af Södermanlands fornminnesförening utg. af H. Aminson. I. Stockh. Central-tryck. 1877. 2 kr.

Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetning for 1877. XV + 296 s. m. 7 tvl. Kristiania. 1878. (Kbh. Gad.)

Aarsberetninger og Meddelelser fra Det Store Kgl. Bibliothek. Udg. af Chr. Bruun. III. bd. 2. og 3. hft. Kbh. (Gyldendal.) 1877. 1878. 75 ø. + 1 kr.

Aarsberetninger fra det kgl. Geheimearchiv. VI. bd. 2. og 3. hft. à 68 s. 4. Kbhvn. (Reitzel.) 1877. 1878. à 2 kr.

Meddelanden från svenska riks-archivet utg. af R. M. Bowallius. I. 1877. II. 1878. Stockh. P. A. Norstedt & S. à 1 kr.

Pedagogisk tidskrift. Utg. af H. F. Hult o. E G. F. Olbers. 13. årg. 1877. 14. årg. 1878. Stockh. C. E. Fritze. Årg. (10 hft. = 28 ark) 5 kr.

Pedagogiska blad. Tidskr. f. Sveriges elementarläroverk. Under medverkan af flere skolmän utg. af G. Sjöberg. 3. årg. 1877. 192 s. Stockh. J. Seligmann & K. 3 kr.

Tidskrift utg. af pedagogiska föreningen i Finland. XIV. 1877. 408 s. Helsingfors. Frenckell & S. 1878. 3 kr. 75 ø. — XV. 1878. Redigerad af C. Synnerberg. Smst. Redaktionen. Årg. (6 hft. = 24—30 ark) 5 mk. (4 kr. 25 ø.)

Historiskt bibliotek utg. af C. Silfverstolpe. III. del. (1876.) (Ny följd I. del.) CLXI + 428 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. — IV. del. 1877. CXL + 512 + 4 s. Smst. 1878. — V. del. 1878. CXXX + 515 s. Smst. 1879.

II. Almindelig sprogvidenskab og kulturhistorie.

Blomberg, C. J., om qvantitet och accent i de indisk-europeiska språken. LXVIII s. 4. Hernösand. Progr. 1877.

Damm, Janne, o. Hogner, Gustaf, allmän pasigrafi eller universalskrifspråk. XXII + 35 + 42 s. 4. Stockh. Gust. Hogner. [Tr. i Kbhvn.] 1877. 2 kr. 50 ø.

Fagerström, J., några anteckn:r om Don-Juans sagans dramatiska bearbetning under 17:e seklet. Akad. afh. 22 s. Lund. 1877.

Don Juan-Sagnet, dets Oprindelse og videre Udvikling. Efter Fr. Helbig ved A. Th. J. („Fædrelandet", 1877, n. 68—70.)

Gigas, E., et Æventyrs Vandringer. („Fædrelandet", 1877, n. 147—148.)

Grundtvig, F. L., Løsningsstenen. Et sagnhistorisk Studie. 194 s. Kbh. (Schønberg.) 1878. 3 kr. — Anmeld. af Hans Hildebrand (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 485—489.)

Hoffory, J., phonetische streitfragen. (Ztschr. f. vergl. sprachforsch. XXIII, s. 525—558.)

Krogh, J. C., om slægtskabet mellem de indogermanske og de semitiske sprog. (Nyt norsk tdskr. III, 1878, s. 48—82.)

—, om de indogermanske guders tilblivelse. (Smst. IV, 1878, s. 31—67.)

—, om det saakaldte gynaikokrati hos visse folk. (Smst. IV, 1878, s. 129—169.)

—, om gamle europæiske folkeforhold. (Smst. II, 1877, s. 276—305.)

—, om organisationen af geistligheden i det hedenske Europa. (Smst. II, 1877, s. 359—390.)

—, oldtidens retsprinciper. (Smst. III, 1878, s. 257—287.)

Krogh, J. C., nogle punkter i lighedsprincipets historie. (Smst. I, 1877, s. 365—387.)

—, antik Retsopfattelse. (Norsk histor. tdskr. II. r., 1. bd., 1877, s. 309—370.)

Kuhl, Jos., Darwin och språkvetenskapen. Öfv. 57 s. Örebro. Rob. Indebetou. 1877. 1 kr.

A. Th. L., „Stabat Mater". Ett passionspoem från medeltiden (med översætt.) (Ny illustr. tidning 1877, s. 130.)

Müller, L., det saakaldte Hagekors's Anvendelse og Betydning i Oldtiden. Avec un résumé en français. (Vidsk. Selsk. Skr. 5. række. Histor. og philos. afd. 5. bd., s. 1—114. 4.) Kbh. (Høst.) 1877. 2 kr. 45 ø.

Hvor meget vi kunne lære af Ord. [Efter Max Müller.] (Nær og Fjern. 1878, n. 313, s. 14—15.)

Nilsson, Sven, om amuletter. (Saml. af skånska landsk. hist. fören. 6. hft., 1877, s. 1—6 m. bill.)

Nordström, S., om labyrinter. (Sv. fornminnesfören. tidskr. III, 2., s. 225—230.)

Schmidt, Vald., fra den romerske Campagne [fund af stenoldsager]. (Geograph. Tidskr. I. 1877, s. 78—79.)

Storm, Gust., antik og modern historieskrivning. (Nyt norsk tdskr. III, 1878, s. 105—128.)

Ussing, J. L., Erasmus fra Rotterdam. Tale ved Universitetets Reformationsfest 1877. (Histor. Aarbog 1879 udg. af S. B. Thrige, s. 36—58.)

III. Nordiske sprog.

1. *Runemindesmærker.*

Bugge, Sophus, runminnesmärken i Sverige (reseberätt.) (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 529—536.)

—, tolkning af runeindskriften på Rökstenen (slutt.). (Antiqvar. tidskr. för Sverige. V, 2. hft., s. 97—148 med 4 pl. — Efterslæt. Smst. 3. hft., s. 211—215.)

—, Rune-Indskriften paa Ringen i Forsa Kirke i Nordre Helsingland, udg. og tolket. (I „Festskrift til d. kgl. Universitet i Upsala ved dets Jubilæum i Spt. 1877 fra d. kgl. Fredriks Universitet i Christiania".) Kristiania. 1877. 58 s. 4. og 1 tvl. fol. — Anmeld. af Hans Hildebrand. (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 542—545.)

—, über eine bei Smolensk gefundene angeblich mit Runen versehene Inschrift. (Ztschr. f. Ethnologie 1877, s. (16).)

—, se Rygh.

Freudenthal, A. O., Runamo. (Finsk tidskr. för vitt., vetensk., konst o. pol. utg. af Estlander. 1877, I, s. 349—362.)

Hildebrand, Hans, svenska runristningar. (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 545—547.)

Hildebrand, Hans, kronologiska anteckningar om våra runstenar. 1. (Smst. 1878, s. 710—713.)

Leffler, Leop. Fredr., Rökstenen och Frithiofs saga. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 165—169, sml. s. 406.)

Lindal, P. J., återfunnen runsten vid Årby. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VII, 1878, s. XL, sluttes i 1879, s. XLI.)

L., nyfunnen runsten vid Steninge. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VI, 1877, s. IX—X.)

Magnússon, Eiríkr, on a runic calendar found in Lapland in 1866. (From the Cambridge Antiquarian Society's Communications, Vol. IV, n. 1, s. 59—104. Cambridge 1878.) — Anm. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 501—503.)

Marias klagan vid korset. Fragment af en run-handskrift från 1400-talet. Fotolitograf. facsimile. (Bilag til: Svenska fornskrift-sällskapets allmäna årsmöte 1878, s. 161—176.)

Runstenars vård i Södermanland. (Bidr. t. Söderm. äldre kulturhist. I, s. 1—11.)

Rygh, O. og Sophus Bugge, en i Norge funden Spænde med Runeindskrift fra Mellemjernalderen. (Å. nó. oldk. 1878, s. 59—72.)

Stephens, George, om Rök-stenen. (Antiqvar. tidskr. för Sverige V, 2. hft., s. 161—180.)

—, runstenen från Skee. (Bidr. t. känned. om Göteb. o. Bohusl. fornminn. 1875, s. 166—174.)

—, en svensk solskifva med runinskrift. (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 492—495.)

—, Vølsungesagaen paa en Runesten. (Illustr. Tid. n. 920 13. Maj 1877, s. 327—328. — Oversat i Uppl. fornminnesfören. tidskr. VII, 1878, s. XXXVI—XXXVIII.)

—, Pilgårdarunstenen i Boge socken på Gotland. (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1878, s. 593—598.)

Det Arnamagnæanske Haandskrift Nr. 28 8vo, Codex Runicus, udg. i fotolitografisk Aftryk af Kommissionen for det Arnamagn. Legat. Tillæg: P. G. Thorsen, om Runernes Brug til Skrift udenfor det monumentale. 228 + 116 s. Kbhvn. (Gyldendal.) 1877. 6 kr.

Torin, K., Vestergötlands runinskrifter. 2. saml. (Vestergötlands fornminnesfören. tidskr. 3. hft., 1877, s. 1—33.)

Wimmer, Ludv. F. A., sproglige iagttagelser fra en runologisk rejse i Skåne i sommeren 1876. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 12—19.)

2. *Texter og forfattere.*

Oldnord. islandsk.

Biskupa sögur, gefnar út af hinu íslenzka Bókmentafèlagi. 2. bd. S. 597—804 (slutn.). Kbhvn. 1878. 3 kr. (2. bd. kompl. 7 kr. 70 ø.)

Droplaugar sona saga. Þorleifur Jónsson gaf út. VI + 42 s. Reykjavík. Kr. Ó. Þorgrímsson. 1878. 50 ø.

Edda. En isländsk samling folkliga forntidsdikter om Nordens gudar och hjältar. På svenska af P. A. Gödecke. XIX + 396 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 5 kr.

—.— Richert, M. B., försök till belysning af mörkare o. oförstådda ställen i den poetiska eddan. III + 57 s. (Ups. univ. årsskr. 1877.) Upsala. Akad. bokh. 1877. 1 kr.

Biskop Eysteins Jordebog (den røde Bog). Fortegn. over det geistlige Gods i Oslo Bispedømme omkring Aar 1400. Udg. af H. J. Huitfeldt. 3. hft. S. 385—576. Kristiania. 1878. [1. hft. 1873. 2. hft. 1875.]

Fornsögur Suðrlanda. Isländska bearbetningar af främmande romaner från medeltiden. Efter gamla handskrifter utg. af Gustaf Cederschiöld. S. 1—84 [Magus saga jarls. Konraðs saga.] (Lunds univ. års-skrift 1876—77.) — S. 85—168. [Bærings saga. Flovents saga I o. II begynd.] (Samme 1877—78.)

Gull-Þóris saga. Þorleifur Jónsson gaf út. IV + 52 s. Reykjavík. Kr. Ó. Þorgrímsson. 1878. 70 ø.

Heilagra manna sögur. Fortællinger og Legender om hellige Mænd og Kvinder. Efter gamle Haandskrifter udg. af C. R. Unger. I—II. XXIV + 716 + 686 s. Kristiania. Univers. progr. 1. sem. 1877. (H. Aschehoug & K.) 15 kr.

Hoff, B., og J. Hoffory, oldislandske læsestykker til skolebrug. I. Om landnåm og trosskifte. 54 s. Kbhvn. Steen. 1877. 75 ø. — II. Udvalgte stykker af Njála til skolebrug. 48 s. Smst. 1877. 75 ø.

Isberg, Arv. Ragn., kvæði Guðmundar byskups efter skinnboken n:o 5 fol. å kongl. bibl. i Stockh. Akad. afh. 97 s. Lund. 1877.

Islandske Folkesagn og Æventyr. Paa Dansk ved C. Andersen. 2. forøg. udg. 510 s. Kbhvn. Schubothe. 1877. 3 kr.

Isländska sagor i svensk bearb. för allmän läsning. I. Nials saga öfv. af A. U. Bååth. 1—3. hft. 288 s. Stockh. J. Seligmann & K. 1878. à 1 kr.

Jómsvíkinga-Saga i latinsk Oversætt. af Arngrim Jonsson. Udg. af A. Gjessing. 49 s. og 1 tabel. Kristianssand skol. progr. 1877. Kristiania. (Feilberg & Landmark.) 1878. 60 ø.

Krakes Maal eller Regner Lodbrogs Dødssang. Ovs. paa Dansk af C. Berntszön 1652. Ny Udg.. 16 s. 4. Kbhvn. Gad. 1877. 1 kr.

Lefolii, H. H., fra Nordens Hedenold. Fortalt for Børn

i Hjemmet og paa Skolen. (Også m. tit.: Fortællinger og Sagaer III.) 296 s. Kbhvn. Reitzel. 1877. Indb. 2 kr. 75 ø.

Leifar fornra kristinna fræða íslenzkra: Codex Arna-Magnæanus 677 4to, auk annara enna elztu brota af íslenzkum guðfræðisritum. Prenta ljet Þorvaldur Bjarnarson. Með 5 fotolitograferuðum sýnisblöðum. XX + 207 s. Kbhvn. (Hagerup.) 1878. 10 kr. — Anm. af V. Dahlerup. (Filol. tidskr. n. r. IV, s. 149—154.)

Versions nordiques du fabliau français „Le mantel mautaillié". Textes et notes. Par G. Cederschiöld et F.-A. Wulff. [I. Möttuls saga. II. Skikkju rímur. III. Comparaisons.] (Lunds univ. års-skrift 1876—77.) 104 s. 4.

Die Njálssaga nach der dänischen Widergabe von H. Lefolii übs. v. J. Claussen. VII + 223 s. Leipzig. Barth. 1878. 3 mk. 60 pf.

Partalopa saga för första gången utg. af Osc. Klockhoff. XXII + 46 s. (Ups. univ. årsskr. 1877.) Upsala. Akad. bokh. 1877. 2 kr.

Sigurd Ranessöns Proces udg. efter Haandskrifterne af Gustav Storm. 68 s. Kristiania. 1877.

Snorre Sturlesøn, Norges Konge-Krønike fordansket ved N. F. S. Grundtvig. 3. udg. 1—2. hft. Kbhvn. Schønberg. 1878. à 1 kr.

Saga af Tristram ok Ísönd samt Möttuls saga. Udg. af det kgl. nordiske Oldskrift-Selskab. 460 s. Kbhvn. (Gyldendal.) 1878. 6 kr.

Viking tales of the North. The Sagas of Thorstein, Viking's son, and Fridthiof the Bold. Transl. from the Icelandic by R. B. Anderson and J. Bjarnason. XVIII + 370 s. 12. Chicago. Griggs & Co. 1877. 10 sh.

Wimmer, L. F. A., oldnordisk Læsebog med Anmærkn. og Ordsamling. 2. omarb. udg. 362 s. Kbhvn. Steen. 1878. Indb. 4 kr. — Anmeld. af Jul. Hoffory. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 289—301.)

Dansk, norsk, svensk.

Kjøbenhavns Diplomatarium. Saml. af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysn. om Kbhvns ældre Forhold för 1728. Udg. af O. Nielsen. III. bd., 3. hft. 328 s. Kbhvn. (Gad.) 1877. 3 kr. 25 ø. (III. kompl. 8 kr. 25 ø.) — IV. bd., 1. hft. 400 s. 1878. 4 kr.

Danmarks gamle Folkeviser, udg. af Svend Grundtvig. 5. del, 1. hft. 192 s. imp. 8. Kbhvn. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1878. 3 kr. — 2. hft. 198 s. Smst. 1878. 4 kr. 80 ø.

Danske Folkeæventyr fundne i Folkemunde og gjenfortalte af Svend Grundtvig. Ny saml. 240 s. Kbhvn. Reitzel. 1878. 1 kr. 50 ø.

Dänische Volksmärchen. Nach bisher ungedruckten Quellen erzählt v. Svend Grundtvig. Übs. v. Willibald Leo. XV + 328 s. Leipzig. Barth. 1878. 4 mk.

Hansen, Mads, danske folkeæventyr, oplyste især ved sammenligning med oldsagnene om aser og jætter. (Nord. månedskr. for folkelig og krist. oplysn. 1878, I, s. 376—395.)

Mau, E., dansk Ordsprogskat eller Ordsprog osv. efter trykte og utrykte Kilder saml., ordnede og udg. 1—5. hft. Kbhvn. Gad. 1878. à 1 kr.

Balling, C., ordsproglærdom. 112 s. Kbhvn. Schønberg. 1877. 1 kr.

Hieronymus Justesen Ranch's danske Skuespil og Fuglevise. Udg. af S. Birket Smith. Med en Ordforklaring af O. Kalkar. 2. hft. S. 241—395 og I—XCV. Kbhvn. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1877. 3 kr, (Kpl. 6 kr.)

Brandt, C. J., romantisk Digtning fra Middelalderen. III. Karl Magnus Krønike. Navne-Liste og Ord-Liste. Literærhistor. Oversigt. 356 s. Kbhvn. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1877. 3 kr. 50 ø. (I—III kompl. 10 kr.) (Nedsat pris, kompl. 3 kr., Israel. Kbhvn.)

Plesner, Ch. U. A., et Brudstykke af en hidtil ukjendt Codex af Saxo. (Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv VI, 2. hft. 1877, Tillæg s. 3—8. 4.)

Scriptores rerum Danicarum medii aevi. Colleg. et adornavit J. Langebek. Locupletissimis adjectis indicibus opus absolvendum curaverunt Legati Hjelmstjerne-Rosencroneani curatores. Tomus IX. 848 tosp. s. fol. Kbh. (Gyldendalske bogh. sort.) 1878. 20 kr., skrivp. 25 kr.

Fraa By og Bygd. Maanadskrift aat Vestmannalaget. Bergen. (Olav Paulson). 1877. 1878. à 2 kr. [I almuemål.]

Samlede Skrifter af Peter Claussön Friis. Udg. af d. norske hist. Foren. af Gust. Storm. 1. hft. S. 1—64. Kristiania. 1877.

Dass, Petter, samlede Skrifter, udg. af A. E. Eriksen. III. Kristiania. J. W. Cappelen. 1877. 4 kr. 50 ø. [I 1874. II 1875.]

To utrykte Digte af Petter Dass. Ved A. E. Eriksen. (Norsk histor. tdskr. II. r., 2. bd., 1878, s. 97—112.)

Diplomatarium norvegicum. Sml. og udg. af C. R. Unger og H. J. Huitfeldt. 9. saml., 2. halvdel. Kristiania. (P. T. Malling.) 1878. 6 kr.

Smaating fra fjeldbygden. Meddelt af Hans Ross. (Nyt norsk tdskr. I, 1877, s. 356—364. III, 1877, s. 218—228.)

Norske Fornkvæde og Folkevisur. Tilskipade ved J. M. Moe og Ivar Mortenson. I. Kristiania. Det norske Samlaget. (A. Cammermeyer.) 1877. 40 ø.

Risesagn fra Varangerfjord meddelt af A. G. Nordvi. (Ny illustr. Tid. Kristiania, 1878, s. 307—310.)

„Sterkenils“. (Digtsaml. i Telemarksmål) af Jörn Telnes. Kristiania. D. norske Samlaget. 1877.

Renneslöfs byskrå 1684 medd. af V. Granlund. (Saml. af skånska landsk. hist. fören. 5. hft., 1876, s. 1—11.)

Svenskt diplomatarium från och med år 1401, utg. af riksarchivet gen. C. Silfverstolpe. I, 3. hft. S. 481—700. 4. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 6 kr. 50 ø.

Svenskt diplomatarium utg. af Riksarchivet gen. E. Hildebrand. VI, 1. hft. 264 s. 4. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 7 kr. — Anmeld. af dette og foreg. værk af Claes Annerstedt. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 579—582.)

Nilén, Nils Fr., prof på almogemål och folkvisor från Sörbygden. (Bidr. t. känned. om Göteb. o. Bohusl. fornminn. 1876—77, s. 518—534 m. musikbilag.)

Från berg och dal. Samling af svenska folkvisor och folklekar utg. af A. E. 125 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 2 kr.

Öberg, Emil, folkvisor med melodier. (Bidr. til Södermanlands äldre kulturhist. I, s. 21—38.)

Samlingar utg. af svenska fornskrift-sällskapet. 68. hft. Klosterläsning utg. af G. E. Klemming. 1. hft. S. 1—128. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 2 kr. — 69. hft. Samme 2. hft. S. 129—304. Smst. 1877. 3 kr. — 70. hft. Samme 3. hft. (slutn.) S. 305—440. 1878. 2 kr. 50 ø. — 71. hft. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur. 4. hft. S. 497—592. 1878. 2 kr.

Corpus juris sueo-gothorum antiqui. Samling a Sveriges gamla lagar, utg. af C. J. Schlyter. XIII. Glossarium ad Corpus juris sueo-goth. antiqui. Ordbok till samlingen af Sver. gamla lagar. LIV + 818 s. 4. Lund. (C. W. K. Gleerup.) 1877. 20 kr.

Stadga för ett Jungfru Mariæ gille. (Bilag til: Svenska fornskrift-sällskapets allmäna årsmöte. 1877, s. 143—148). Stadga för S. Karins gille i Björke socken på Gotland 1443. (Smst. s. 149—151.) St. för Preste- eller Helga Lekama-gillet i Stockholm 1405 (på latin. Smst. s. 152—160.).

Um styrilsi ·kununga ok höfþinga. Normaliserad upplaga utg. af Robert Geete. VIII + 126 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 8 kr. — Anmeld. af Ad. Noreen. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 679—683.) — Af *H. H—d.* (Hist. bibl. V. del., s. XXXIX—XLII.)

Flodström, Isidor, anmeld. af Äldre Västgötalagen, (utg. af E. Schwartz o. A. Noreen). Ups. 1876. (Filol. tdskr. n. r. IV, s. 60—70.) — Jfr. anmeld. af samme ved *—r.* (Hist. bibl. III, s. XXXVII—XXXIX.)

Richert, M. B., om den rätta betydelsen af Västgötalagens inlednings- och slutord. (Filol. tdskr. n. r. IV, s. 1—28.)

Bondeson, A., visor på Ätradalens [Halland] bygdemål. 56 s. 12. Upsala. A. Virgin & K. 1878. 50 ø. — Anmeld. af Ad. Noreen. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 498—499).

3. *Grammatik og ordbøger.*

Oldnordisk. Nordisk i alm.

Bugge, Sophus, etymologische Beiträge aus dem Nordischen. (Bezzenbergers Beiträge z. Kunde d. indogerm. Sprachen. III, s. 97—121.)

Gislason, Konr., om helrim i förste og tredje linie af regelmæssigt ‚dróttkvætt' og ‚hrynhenda'. 60 s. 4. (Københavns universitets progr. 1877 til reformationsfesten.)

Hainer, H., om de sammansatta verben i isländskan. 95 s. Akad. afh. Lund. 1877.

Hoffory, Julius, tonloses *L* und *N* im altnordischen. (Ztschr. f. deutsches alterthum. XXII. 1878, s. 374—379.)

Kock, Axel, ljudförsvagning i akcentlösa ord. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 241—257.)

Leffler, Leop. Fr., en anmärkning [til sammes Bidrag t. läran om *i*-omljudet i filol. tdskr. n. r. II]. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 304.)

—, om *v*-omljudet af *ĭ*, *ī* och *ei* i de nord. språken. I. Om *v*-omljudet af *ĭ* framför nasal. XV + 96 s. (Ups. univ. årsskr. 1877.) Upsala. Akad. bokh. 1877. 2 kr.

Noreen, Adolf, nordiska etymologier. [*Lóðurr* — *Vṛtra*. Isl. *husfreyja* — *húspreyja* — *hústrú*. Sv. *likstol* — isl. (*eld*)*stó* — ags. *stôv*. Isl. *slý* — lat. *saliva*. Sv. *spof* — isl. *spói* — jfr. ags. *spôvan*.] (Filol. tdskr. n. r. IV, s. 28—38.)

Nygaard, M., Betydningen og Brugen af Verbet *munu*. (Å. no. oldk. 1878, s. 259—303.)

—, oldnorsk Grammatik til Skolebrug. 2. udg. Bergen. E. B. Gjertsen. 1878. 1 kr. 20 ø.

Tamm, Fr., om fornnordiska feminina, afledda på *ti* och *iþa*. 50 s. (Ups. univ. årsskr. Festskrifter 1877.) Upsala. Akad. bokh. 1877. 1 kr. 25 ø.

Dansk. Norsk.

Bagger, S., Forsøg til en Sammenstilling af det danske, engelske og tyske Sprogs Former og Ordföjning. En kortfattet Sproglære. 72 s. Kbhvn. Schou. 1877. 1 kr.

—, om en sammenhængende Fremstilling af det danske, engelske og tyske Sprogs Formlære og Ordföjningslære. (Baggers Latin- og Realskoles progr. 1877, s. 3—8.)

Bruun, C. F., en sproglig Undersøgelse [det danske ubetonede *der*]. (Horsens lærde skoles progr. 1877, s. 1—20.)

F. A., Rabundus, det sorte Bræt og Døden fra Lübeck. (Nær og Fjern. 1878, nr. 299, s. 13—14.)

Feilberg, H. F., lidt jysk sprogfilosofi. (Nord. månedskr. for folkelig og kristelig oplysning. 1878. I, s. 161—182.)

Nielsen, O., Bidrag til dansk Sproghistorie. þ i danske Diplomer. (Danske Samlinger for Histor. etc. II. r., 5. bd. 1876—77, s. 382—385.)

Konservative Sprogbemærkninger. (Nær og Fjern. 1877 nr. 269, s. 12—15. 1878, nr. 282, s. 8—9. 283, s. 9—10. 296, s. 12—14. 297, s. 10—13. 298, s. 11—12. 299, s. 11—13. 301, s. 13—14. 303, s. 12—14. 304, s. 12—14. 310, s. 14—15. 314, s. 14—15.)

Yf, dansk og engelsk. (Geograph. Tidskr. I. 1877, s. 160.)

Aasen, I., norsk Navnebog eller Samling af Mandsnavne og Kvindenavne. Kristiania. P. T. Malling. 1878. 1 kr. 20 ø.

Faye, F. C., nogle Bemærkninger om Sproget og Sprogdannelsen i den medicinske Litteratur. (Ny illustr. Tid. Kristiania. 1877, s. 164—166.)

Garborg, A., den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse. Et Forsøg paa en omfattende Redegjørelse formet som polemiske Sendebreve til Modstræverne. Kristiania. (A. Cammermeyer.) 1877. 2 kr.

H. —r, Storthinget som Maalstræver. („Morgenbladet“ Kristiania, 1878, nr. 166 A.)

J. B. K., ortografiske Strøbemærkninger. (Ny illustr. Tid. Kristiania, 1878, s. 195.)

Knudsen, K., „Hvad vi Maalstrævere vil, og hvorfor vi vil det“. („Morgenbladet“ Kristiania, 1877, n. 46 A.)

—, Jævnførelse mellem norsk-norsk og dansk-norsk Maalstræv med Hensyn til Ordforraad og Ordform. (Smst. n. 186.)

—, *treti*, *syvti*, *niti* eller *tretti*, *sytti*, *nitti*? m. m. (Smst. n. 80 A.)

—, Har det stokholmske Retskrivningsmøde af 1869 „forfejlet sit Maal“? (Smst. 1878, n. 144.). — Stokholmsmødets Retskrivning i Danmark og Norge. (Smst. n. 178.)

—, om at skrive norsk uden norske ord. (Ny illustr. Tid. Kristiania, 1877, s. 130—131, 138—139.)

—, to tyskheder i norsken. (Smst. s. 378—379, 386—387.)

—, en ny mode. [*ligeoverfor.*] (Smst. 1878, s. 282—283.)

—, svensk renere end norsk? (Smst. 1878, s. 115.)

—, folk med flere tunger. (Smst. 1878, s. 131, 139.)

—, noget om en ny vare, som indføres fra England. (Smst. 1878, s. 230—231, jfr. 283.)

—, fremmedordene som „Berigelse“ af sproget. (Nyt norsk tdskr. III, 1878, s. 229—242.)

Om Børnenes Brug af sit Modersmaal i Almueskolerne af en Landsprest. („Morgenbladet“ Kristiania, 1878, n. 152 A.) — Bygdemaal i Landsskolerne. (Smst. n. 276.)

Larsen, H., norsk Grammatik til Skolebrug. Kristiania. (H. Aschehoug & K.) 1877. 50 ø.

—, kort Uddrag af d. norske Gramm. med Expl. til Indøvelse. Smst. 1877. 40 ø.

—, Eksempelsamling til Indøvelse af d. norske Gramm. Smst. 1877. 80 ø.

Lassen, H., Polemik om Maalstrævet. — Maalstrævere og Folkedigtere. (Afhandlinger til Literaturhistorien af H. Lassen. Christiania. P. T. Malling. 1877, s. 216—268.)

Løkke, Jakob, Om Slöifningen af de store Begyndelsesbogstaver. („Morgenbladet" Kristiania, 1878, n. 35 A.) — Aars, J., om det samme. (Smst. 39 A.)

—, anmeld. af: K. Rovsing, Retskrivningsspörgsmaalet i dets Betydning for Litteraturen og Folket. Kbh. 1871. („Morgenbladet" Kristiania, 1878, n. 87 A, 88 A, 91 A.)

Munch, P. A., om benævnelsen paa vore större embedsdistrikter. (Nyt norsk tdskr. IV, 1878, s. 81—100.)

Retskrivning, tryktyper, tælling. („Morgenbladet" Kristiania, 1877, n. 341 A.)

Rygh, O., Stedsnavnenes Skrivemaade i den nye Matrikel. („Morgenbladet" Kristiania, 1878, n. 153 A.)

Storm, Joh., Det norske Maalstræv. (Nord. tdskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 407—430 og 526—550.)

L. T., Maalsagen. („Morgenbladet" Kristiania, 1878, n. 283.)

Svensk.

Aurén, J. A., svensk språklära. I. 72 s. Norrköping. A. Randel. 1877. 75 ø.

R. A., några ord i en tidsfråga [rättstafningsfrågan]. (Pedagog. tdskr. XIII, 1877, s. 173—192.)

Björk, J., allmogemålet i Alsike socken. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VII, 1878, s. XXV—XXXIII.)

Svensk språklära utarb. på grundvalen af H. Bjurstens formlära o. satslära. 5. uppl. 83 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 75 ø.

Blomberg, C. J., Ångermanländska bidrag till de svenska allmogemålens ljudlära. VIII + 41 s. Hernösand. J. A. Johansson. 1877. 1 kr.

Bugge, Sophus, sproglige Oplysninger om Ord i gamle nordiske Love. I. Svenske Ord. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 258—275.)

Falkman, Axel, ortnamnen i Skåne. Etymol. försök. 284 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1877. 3 kr.

Freudenthal, A. O., über den Närpesdialect [Österbotten]. 160 s. Helsingfors. 1878. — Anmeld. af Ad. Noreen. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 143—147, jfr. 244—246.)

Freudenthal, A. O., om nyländska mans- o. qvinnonamn under medeltiden. Hist. o. linguist. undersökn. 57 s. Helsingfors. 1877. (Finska fornminnesfören. tidskr. II.) — Anm. af H. Vendell. (Finsk tidskr. 1878, I, s. 144—146.)

Kock, Axel, språkhistoriska undersökningar om svensk akcent. 211 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1878. 2 kr. 75 ø. — Anmeld. af Ad. Noreen. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 591—594.)

Landgren, C. J., svensk språklära för folkskole-lärare-seminarier och folkskolor. 13. uppl. 64 s. Stockh. P. A. Huldberg. 1878. 50 ø.

Leffler, Leop. Fredr., bidrag till svensk språkhistoria. 1. Uppkomsten af konjunktionen *um* (*om*). 2. Landskapslagarnes *alf* (*half*). 3. Gutalagens *taki launs*, *firi heptalauns*. (Antiqvar. tidskr. för Sverige. V, 3. hft., s. 216—288 [ikke sluttet].)

Lyth, J. E., schwedische Grammatik nebst e. Auswahl pros. u. poet. Lesestücke m. erläut. Wörterb. 3. verb. u. verm. Aufl. VIII + 368 s. Stockh. Ad. Bonnier. 1877. 4 kr.

Melander, C. A., svensk språklära. 79 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1877. 50 ø.

Noreen, Ad., Fryksdalsmålets ljudlära. VII + 91 s. (Ups. univ. årsskr. 1877.) Upsala. Akad. bokh. 1877. 1 kr. 50 ø.

Pipon, J., svensk språklära för mellanskolorna (elementarlärov.) o. till sjelfid. 230 s. 12. Stockh. Alb. Bonnier. 1878. 1 kr. 50 ø.

Schlyter, C. J., i rättstafningsfrågan. Aftryck ur företalet till Samling af Sveriges gamla lagar, 13. bd. III + 49 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1878. 65 ø.

Schwartz, Eugène, om oblika kasus och prepositioner i fornsvenskan från tiden före år 1400. (Upsala univ. årsskrift 1878.) 144 s. Upsala. Akad. bokh. 1878. 2 kr. 75 ø.

Några ord om svenska språkets bearbetning i närvarande tid af — — —n. 34 s. Göteborg. D. F. Bonnier. 1877. 50 ø.

Sundén, D. A., om ä-ljudets teckning samt härledningen såsom hjälpmedel vid rättskrifningen. (Aftr. ur Vesterås progr.) XV s. 4. Vesterås. Förf. 1877.

—, svensk rättskrifningslära. 5. uppl. Med omarbetade och flere rättskrifningsöfningar. 80 s. Stockh. J. Beckman. 1878. 50 ø.

—, svensk språklära i sammandrag. 5. uppl. 175 s. Smst. 1878. 1 kr.

Tamm, Fred., tränne tyska ändelser i svenskan. (Göteborgs vetensk.-samhälles handl. 1878.) 33 s. Göteborg. D. F. Bonnier. 1878. 75 ø. — Anmeld. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 500 f.)

Welander, J. P., utkast till en tidsenlig svensk språklära. Stockh. 1877. 53 s.

Wessman, K. O., svensk rättskrifningslära efter 3. uppl. af svenska akademiens ordlista. 96 s. Stockh. P. Palmquist. 1877. 60 ø.

Ordbøger.

Ekbohrn, C. M., förklaringar öfver 37000 främmande ord o. namn m. m. i svenska språket, tillika med deras härledning o. uttal. En handbok f. vetgiriga af alla samhällsklasser. 1—5. hft. Stockh. P. A. Huldberg. 1877. — 6—10 hft. Smst. 1878. à 1 kr. Kompl. (2 bd. 759 + 590 s. o. 1 tab.) 10 kr.

—, förklaringar öfver 30000 främmande ord etc. Godtköpsuppl. 2 dele. 515 s. o. 1 tab. Stockh. P. A. Huldberg. 1878. 5 kr.

Ericsson, Gustaf, ordlista ur Åkers och Öster-Rekarne härads folkspråk. (Bidrag t. Södermanlands äldre kulturhist. I, s. 39—69.) — Ordspråk, ordstäf, ordspråkslika talesätt, gåtor, ordlekar, vidskepelse, besvärjelse och läsning från Åkers härad. (Smst. s. 70—115.)

Knudsen, K., anmeld. af H. Dahl, dansk hjælpeordbog. Kbh. 1875. („Morgenbladet“ Kristiania. 1877, n. 8 A, 9 A.)

Lund, G. F. V., det ældste danske skriftsprogs ordforråd. Ordbog til de gamle danske landskabslove, de sønderjydske stadsretter samt øvrige samtidige sprogmindesmærker (fra omtr. 1200 til 1300). Udg. m. understøtt. af det kgl. danske videnskabernes selskab. 186 s. Kbhvn. Reitzel. 1877. 4 kr. — Anmeld. af V. Såby. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 284—289.)

Meyer, L., Fremmedordbog. 5. forbedrede og forøg. Udg. Ved F. C. B. Dahl og B. T. Dahl. 6—10. hft. Kbhvn. Schubothe. 1877. à 85 ø. — 11—16. hft. 1878. Kompl. 14 kr. 50 ø.

Noreen, Ad., ordbok öfver Fryksdalsmålet samt en ordlista från Värmlands Älfdal. VIII + 148 s. Upsala. Akad. bokh. 1878. 3 kr.

Rietz, J. E., svenskt dialekt-lexikon eller ordbok öfver svenska allmogespråket. XVI + 859 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1877 (= udg. af 1867 med titelbl. og s. 3—14. 21—22. 25—64. 129—136 omtrykte). 20 kr.

Ross, Hans, tillæg til den Norske ordbog. (Nyt norsk tdskr. I, 1877, s. 55—68, 207—216, 277—289. Tillægsmateriale til d. N. ordb. III, 1878, s. 416—431.)

Ur Västmanlands-Dala landsmålsförenings samlingar till en ordbok öfver landsmålet i Västmanland och Dalarne. I. (Tr. som handskr.) 15 s. Upsala. Fören. 1877. 25 ø. Ikke i bogh.

4. *Litteratur- og personalhistorie.*

Bajer, Fredrik, en dansk roman fra 1723. (Danske Samlinger for Histor. etc. II. r., 5. bd. 1876—77, s. 359—366.)

Bibliotheca Danica. Systematisk Fortegnelse over d. danske Literatur fra 1482 til 1830. Udg. ved C. V. Bruun. 3. hft. Philosophi, Pædagogik, Statsvidenskaberne, de skjønne Videnskaber og Kunster. 158 tosp. s. 4. Kbhvn. Gyldendal. 1877. 1 kr. 65 ø. (Förste bind kompl. 6 kr. 55 ø.)

Bergström, Rich., några anteckningar om våra historiska folkvisor. I. Axel och Valborg. (Hist. bibl. utg. af C. Silfverstolpe. III. del. 1876 (1877), s. 417—428.) — II. Elisifs visa. (Smst. IV. 1877, s. 499—512.)

—, undersökningar rörande svenska folkvisor. (1. Staffansvisan. 2. Liten Karin.) (Framtiden. Tidskr. utg. af C. von Bergen. 1877, s. 102—109.)

Bruun, Chr., de illuminerede Haandskrifter i det store kongl. Bibliothek. (Forts.) S. 65—96. (Aarsber. o. Meddel. fra d. st. kgl. Bibl. III, 2—3. hft.)

Centervall, J. E., om de klassiska studierna i Sverige under de tvenne senaste årtiondena. (Framtiden. Tidskr. utg. af C. von Bergen. 1877, s. 449—465.)

Claëson, G., öfversigt af svenska språkets och literaturens historia. 4. uppl. 220 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 1 kr. 90 ø.

C., Elias Lönnrot. (Ny illustr. tidn. 1877, s. 395—396 m. portr.)

Eriksen, A. E., dansk og norsk Literaturhistorie til Skolebrug. Kristiania. P. T. Malling. 1878. 2 kr.

Freudenthal, A. O., Johan Erik Rydqvist. Nekrologi. (Finsk tidskr. f. vitt., vetensk., konst o. pol. utg. af Estlander 1878, I, s. 78—80.)

Biografi af Johan Erik Rydqvist. (Ny illustr. tidníng 1878, s. 1—3 med portr.)

Linder, Nicolaus, Johan Erik Rydqvist. Minnesteckning. Ur Ny illustr. tidning 1878, m. ändringar o. tillägg. 22 s. 12. Stockh. Förf. 1878. Ikke i bogh.

Revue des Revues. Danemark par J. L. Heiberg. Suède et Norvège par Chr. Cavallin. (Revue des Revues i Revue de philologie. II. 1878, s. 216—219 og 418—419.)

Hildebrand, Hans, Richard Dybeck. (Ny illustr. tidning. 1877, s. 423—426 m. portr.)

Hildebrand, E., om äldre handskrifters återgifvande i tryck. (Hist. bibl. V. del., s. 19—48.) — Dertil: Granlund, Victor, afhdl. m. samme tit., 9 s., og E. Hildebrand svar derpå, 3 s. (åtföljer Hist. bibl. 1878).

Horn, F. W., Peder Syv. En literærhistor. Studie. 190 s. Kbhvn. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1878. 2 kr. 40 ø.

Jörgensen, C., fortegnelse over filol. skrifter af nordiske forf., udkomne i 2det halvår 1875 og i 1876. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 305—323.)

Klemming, G. E., og Chr. Bruun, et Bidrag til Oplysning om nogle danske Folkebøger. (Danske Saml. for Histor. etc. II. r., 6. bd. 1877—79, s. 390—393.)

En hittils okänd svensk krönikeskald från medeltiden [Sveno Iacobi]. (Hist. bibl. V. del, s. 151—155.)

Lassen, H., Indledning i Norges og Danmarks Literatur. Kristiania. Th. Steen. 1878. 1 kr.

Lorentzen, G., Erling Skjalgsön. (Nord. månedskr. for folkelig og kristelig oplysning. 1877. I, s. 233—276.)

—, Sighvat skjald. (Smst. 1878. II, s. 249—289.)

Maurer, Konrad, Udsigt over de nordgermaniske Retskilders Historie. Overs. efter Forfatterens Manuskript. Udg. af d. norske histor. Foren. 213 s. Kristiania. 1878.

Moe, Jørgen, samlede Skrifter. 1—2. 447 + 306 s. Kristiania. A. Cammermeyer. 1877. 10 kr. — Anmeld. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 68—74.)

Paludan, J., om Holbergs Niels Klim, m. særligt Hensyn til tidligere Satirer i Form af opdigtede og vidunderlige Reiser. 346 s. Kbh. Prior. 1878. 4 kr. 50 ø.

—, hvad har Sören Terkelsen egentlig skrevet? (Danske Saml. for Histor. etc. II. r., 6. bd. 1877—79, s. 261—268.)

Secher, V. A., om teksterne af kong Kristian V d. lov og lovens udg. Særtr. af „Ugeskr. f. Retsvæs." 1878. 32 s. Kbh. Gad. 1878. 50 ø.

Sellin, E., svenska dramat. under Karl d. elftes regering. Literaturhist. anteckningar. 78 s. Akad. afh. Upsala. Akad. bokh. 1877. 1 kr. 33 ø.

Smith, S. Birket, et Par Tillægsbemærkninger om Hieronymus Justesen Ranch. (Danske Saml. for Histor. etc. II. r., 6. bd. 1877—79, s. 285—288.)

Stolpe, P. M., Dagspressen i Danmark, dens Vilkaar og Personer indtil Midten af det attende Aarhundrede. 1. bd. 237 + XCIV s. Kbhvn. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1878. 4 kr. 25 ø.

Storm, Gustav, nye Studier over Thidreks Saga. (Å. no. oldk. 1877, s. 297—346.)

—, den bergenske Biskop Arnes Bibliothek. (Norsk. hist. tdskr. II. r., 2. bd. 1878, s. 185—192.)

—, en Rettelse [til sammes afhdl. om Eufemiaviserne i filol. tdskr. n. r. I, s. 39.] (Filol. tdskr. n. r. III, s. 153.)

Ström, T., dansk Literaturhistorie. 2. omarb. og meget forbedr. udg. 322 s. Med en oversigtstabel over forfatterne. Kbhvn. Philipsen. 1878. 4 kr.

Tamm, F., report on Swedish philology [c. 1800—1877] transl. by A. Erdmann. (Transactions of the philological society 1877—79, part 1. 1877, s. 30—44.)

Thomsen, Vilh., Niels Ludvig Westergaard, hans Liv og Virksomhed. (Overs. over d. K. Danske Vidsk. Selsk. Forhandl.

1878. S. 87—114.) — Jfr. Illustr. Tid. n. 991, 22. Sptbr. 1878, s. 493—494. Etatsraad N. L. W. af *U.*, med portr.

Thrap, Daniel, til Oplysning om den virkelige Niels Klim. (Danske Samlinger for Histor. etc. II. r., 5. bd. 1876—77, s. 188—192 og 6. bd., 1877—79, s. 385—387.) •

—, fra Holbergs Skoletid. (Norsk histor. tdskr. II. r., 2. bd., 1878, s. 182—185.)

S. L. T., Richard Christensen. Nekrolog. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 279—283 med xyl. portr.) — Jfr. Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 255 ff.

Warburg, K. J., det svenska lustspelet under frihetstiden. 143 s. Akad. afh. Upsal. Göteborg. 1877.

5. Oldhistorie, kulturhistorie, mythologi, antikviteter o. s. v.

Annerstedt, Cl., Upsala universitets historia. I. 1477—1654. XI + 412 s. Med Bihang I. Handlingar 1477—1654. 416 s. Upsala. W. Schultz. 1877. 11 kr. — Samme, Upsala univ.s ungdomsår. (Sv. tdskr. f. litt. 1876, s. 743—755.) — Anmeld. af *—rst—* (Hist. bibl. IV, s. XXXIX—XLVII).

M. B., en Klokkeringning for de Underjordiske. (Norsk hist. tdskr. II. r., 1. bd., s. 553—555.)

Daae, L., Norges Helgener. M. 3 pl. Kristiania. A. Cammermeyer. 1878. 5 kr., indb. 6 kr.

Engelhardt, C., influence de l'industrie et de la civilisation classiques sur celles du Nord dans l'antiquité. (Mém. de la soc. royale des antiquaires du Nord. 1872—77 p. 199—318, 4 pl.)

—, les cercueils en chêne de Borum-Æshoei. (Smst. p. 361—372. Sml. Illustr. Tid. nr. 890, 15. Okt. 1876.)

—, Langhøie fra Oldtiden. (Å. no. oldk. 1877, s. 253—264.)

—, Skeletgrave paa Sjæland og i det østlige Danmark. En Skitse fra den ældre Jernalder. (Smst. s. 347—402 m. 1 tvl.)

Hildebrand, Hans, medeltidsgillena i Sverige. (Hist. bibl. III. del., s. 1—96 med bill.)

—, den historiska skolan och den arkeologiska. (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 399—403.)

—, hvar låg Ansgarii Birka? (Smst. s. 433—439.)

Indebetou, H. O., Södermanlands minnen från äldsta till närvarande tider. I. Tiden till reformationen. 1. hft. IV + 204 s. o. 1 karta. — 2. hft. S. 205—438 (slutn.). Nyköping. S. O. Indebetou. 1877. à 3 kr.

Klingspor, C. A., bidrag till Upplands beskrifning. (Uppl. fornminnesfören. tidskr. VI, 1877, s. 1—32, VII, 1878, s. 33—80.)

—, vidskepelse i Uppland för 25 år sedan. (Smst. VII, 1878, s. XXXVIII—XL.)

Kålund, P. E. K., Bidrag til en histor.-topografisk Beskrivelse af Island. I. Syd- og Vest-Fjærdingerne. Med 9 litogr.

Kort. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. 650 s. Kbhvn. (Gyldendal.) 1877. 8 kr.

Leffler, Leop. Fredr., hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagen. (Antiqvar. tidskr. för Sverige. V., 2. hft., s. 149—160.)

Lundgren, Magn. Fredr., språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige. (Göteborgs vetensk.-samhälles handl. 1878.) 86 s. Göteborg. D. F. Bonnier. 1878. 1 kr. 50 ø. — Anmeld. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 500 f.)

Montelius, Oscar, om lifvet i Sverige under hednatiden. 2. uppl. Med 97 träsn. Stockh. Norstedt & S. 1878. 1 kr.

Bohuslänska hällristningar afteckn. af L. Baltzer, beskrifna af Oscar Montelius. (Bidr. t. känned. om Göteb. o. Bohusl. fornminn. 1875, s. 146—165, 1876—77, s. 423—424, m. 1 pl.)

Sveriges historia från äldsta tid till våra dagar. I. Sveriges hednatid samt medeltid, förra skedet, från år 1060 til år 1350. Af Oscar Montelius. 486 s. Stockh. Hj. Linnström. 1877. — Anmeld. af Ingvald Undset. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 385—392.)

Munch, P. A., samlede Afhandlinger, udg. af Gustav Storm. IV. 1857—1863. Kristiania. Alb. Cammermeyer. 1876.

Müller, S., Bronzealderens Perioder. En Undersøgelse i forhistorisk Archæologi. Særsk. aftr. af Aarb. f. nord. Oldk. og Hist. 1876. 130 s. Kbhvn. (Hagerup.) 1877. 2 kr.

—, die nordische Bronzezeit und deren Periodentheilung. Aus d. dän. von J. Mestorf. 139 s. Jena. Costenoble. 1878. 4 mk.

Möller, von, finnas i vestra Sveriges folkspråk och ortnamn några spår deraf, att ett icke-germanskt [keltisk] folk en gång bott i denne del af vårt land? (Sv. fornminnesfören. tidskr. III, 2., s. 129—132.)

Nilsson, S., hvilket sammanhang kunna de å våra hällristningar afbildade fartygen, i afseende å formen, anses ega med dem som i forntiden begagnades af de vid Medelhafvet boende folken? (Sv. fornminnesfören. tidskr. III, 2., s. 102—125.)

Nordensköld, C. F., minnesmärken inom Skärkinds härad, Östergötl. (reseberätt.) (Vitt. hist. o. antiq. akad. månadsblad. 1877, s. 441—452.)

Olsen, Björn Magnússon, kronologiske bemærkn. om Olaf Tryggvasons regeringshistorie. (Å. no. oldk. 1878, s. 1—58.)

Rosenberg, C., Nordboernes Aandsliv fra Oldtiden til vore Dage. I. bd. Hedenold. 1. hft. 304 s. Kbh. Samf. t. d. danske Lit. Fremme. (Wroblewsky.) 1877. — 2. hft. 204 s. Smst. 1878. I. kpl. 6 kr. 40 ø.

Rostrup, E., en Notits om Plantevæxten i Danmark i „Broncealderen“. (Å. no. oldk. 1877, s. 78—82.)

Rygh, O., om den yngre Jernalder i Norge. (Å. no. oldk. 1877, s. 101—194.)

Sehested, F., Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om

Broholm. 340 s. med 3 kort, 1 plan, 46 kbtvl. og 7 tontryk. 4. (Med fransk resumé.) Kbh. Reitzel. 1878. 60 kr.

Steenstrup, Joh. C. H. R., Englands Erobring ved Hertug Vilhelm af Normandiet. Med et kort og 4 kemityp. billedrækker efter Bayeuxtapetet. Ved Udv. for Folkeoplysn. Fremme. 76 s. Kbhvn. (Gad.) 1877. 70 ø.

—, Vikingetogene mod Vest i det 9de Aarhundrede. (Også m. tit.: Normannerne, II. bd.) 412 s. Kbhvn. Klein. 1878. 6 kr. — Anmeld. af I. 1876 ved E. H. (Hist. bibl. III, s. XCIV—CII.)

—, danske Kolonier i Flandern og Nederlandene i det 10de Aarhundrede. (Hist. tdskr. IV. r., VI. bd., 3. hft. 1878, s. 484—497.) — Gustav Storm, bemærkn. i anledn. deraf. (Norsk hist. tdskr. II. r., 2. bd., 1878, s. 158—181.)

Stephens, G., Thunor the Tunderer, carved on a Scandinavian font of about the year 1000. The first yet found godfigure of our Scando-Gothic forefathers. 58 s. 4. Kbhvn. (Lynge.) 1878. 6 kr.

—, Tordneren Thor, fremstillet på en skandinavisk Døbefont fra omtr. År 1000. Det eneste hidindtil fundne Gudebillede, efterladt os af vore Scando-gotiske Forfædre. 58 s. 4. Smst. 1878. 3 kr. 50 ø.

Storm, Gust., Ragnar Lodbrok og Lodbrokssönnerne. Studie i dansk Oldhistorie og nordisk Sagnhistorie. (Norsk hist. tdskr. II. r., 1. bd., 1877, s. 371—491.)

—, kritisk Bidrag til Vikingetidens Historie. I. Ragnar Lodbrok og Gange-Rolv. Kristiania. D. norske Forlagsforening. 1878. 3 kr.

—, Normannerne i Vikingetiden. (Nyt norsk tdskr. I, 1877, s. 141—160, 388—401.)

G. S., anmeld. af H. Petersen, om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold. (Smst. II, 1877, s. 442—453.)

Sundén, D. A., Öfversigt af nordiska mytologien för elementarläroverken. 2. uppl. 88 s. Stockh. J. Beckman. (1876.) 1 kr.

Thomsen, Vilh., the Relations between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State. Three lectures deliv. at the Taylor Institution, Oxford. 150 s. Oxford & London. James Parker & Co. 1877. 3 s. 6 d. — Anmeld. af F. Schiern (Histor. tdskr. IV. r., 6. bd. 1877—78, s. (L) 169—176.)

Vedel, E., nyere Undersøgelser angaaende Jernalderen paa Bornholm. (Å. no. oldk. 1878, s. 73—258.)

Wiberg, C. F., om älfvastenarnes bestämmelse. (Sv. fornminnesfören. tidskr. III, 2., s. 231—234.)

Worsaae, J. J. A., Nordens Forhistorie efter samtidige Mindesmærker. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 20—45, 97—122 og 197—233.)

Worsaae, J. J. A., die Vorgeschichte des Nordens nach gleichzeitigen Denkmälern. Ins Deutsche übertragen v. J. Mestorf. 128 s. Hamburg. Meissner. 1878. 3 mk.

IV. Andre gotiske sprog.

1. *Fællesgermansk.*

Bugge, Sophus, das schwache germanische praeteritum. (Ztschr. f. vergl. sprachforsch. XXIII, s. 523.)

Peterson, Aug. Emil, vom ablaut mit besond. rücksicht auf den ablaut des starken zeitwortes im altgermanischen. Akad. abh. 40 s. 4. Lund. 1877.

Verner, Karl, germanisch *nn* in verbindung mit nachfolgendem consonanten. (Ztschr. f. deutsches alterthum. XXI, 1877, s. 425—434.)

Wickberg, R., üb. den ursprung der schwachen präteritalbildung in den germanischen sprachen. (Lunds univ. års-skrift 1876—77.) 43 s. 4.

2. *Tysk.*

Afzelius, Rud., von den Zusammensetzungen d. deutschen Verben m. d. Präpos. durch, über, um u. unter. 19 s. Jönköping. Nordströmska bokh. 1878. 30 ø.

Bagger, se III, 3.

Calwagen, E. G., tysk språklära för elementar-undervisningen. 3. uppl. 188 s. Stockh. J. Seligmann & K. 1878. Indb. 2 kr.

—, tysk läsebok för skolans mellersta o. högre klasser, med ordförkl:r och anm:r. 2. tillök. uppl. 358 s. Stockh. J. Seligmann & K. 1878. Indb. 3 kr.

—, öfversättningsöfningar till tyska. Såsom bihang: uppgifter för maturitets-pröfningen utg. af kongl. eckles.-depart. 2. tillök. uppl. 99 s. Stockh. J. Seligmann & K. 1878. 1 kr.

Beissel, C., og H. Outzen, tydsk Læsebog for Handelsskoler og Realklasser. 256 s. Kbhvn. Philipsen. 1878. Indb. 3 kr.

Flach, Ferd., tysk språklära för elementar-läroverken. 5. genomsed. uppl. 164 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1878. Indb. 2 kr.

Kaper, J., tysk-dansk-norsk Haand-Ordbog. 658 tosp. s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. Indb. 4 kr.

—, tyske Stiløvelser for de höjere Klasser. 126 s. Kbhvn. Gyldendal. 1877. Indb. 1 kr.

Försök till elementär lärobok i tyska språket. 1. kurs. VII + 204 s. Helsingfors. G. W. Edlund. 1878. 3 mk.

H. V. Lund autogr.

Vatikanindskrifte.

Nissen, C. A., Tillæg til „Listovs tysk Elementarbog". . opl. 36 s. Kbhvn. Prior. 1877. Indb. 60 ø.

Welander, P. O., svensk o. tysk parlör. Utarb. o. med ya samtal försedd af Aug. Th. Paban. 3. uppl. VIII + 274 s. Stockh. P. A. Huldberg. 1878. 1 kr.

3. *Engelsk.*

Bagger, se III, 3.

Herlén, Erl., engelsk språklära för elementarundervisningen. 5. uppl. VIII + 208 s. Stockh. Em. Giron. 1877. 1 kr. 50 ø.

Knudsen, D. F., og J. Løkke, engelske Stiløvelser. Med en Oversigt over de eng. Præpositioners Brug og en kortf. eng. Synonymik. (3. forbedr. og betyd. forøg. udg. af „eng. Stiløv. udg. af J. Løkke".) Kristiania. J. W. Cappelen. 1877. Indb. 2 kr. 70 ø. — Suppl. dertil. 1878. 50 ø. — 2. gjennemseede og noget forøg. Udg. 1878. 3 kr.

Et old-engelsk kvæde (om kong Abgar) oversat på dansk af C. J. Brandt. (Nord. månedskr. for folkelig og kristelig oplysning. 1878. II, s. 154—160.)

Lund, J., engelsk Grammatik til Skolebrug. 56 s. Odense. Hempel. 1878. 1 kr.

Løkke, J., engelsk Læsebog for Begyndere. 184 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. Indb. 2 kr.

Löwenhielm, G. S., engelsk språklära för skolor, innehållande uttalslära, grammatik, synonymer o. skriföfningar. 2. omarb. uppl. 221 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 1 kr. 75 ø.

—, engelska skriföfningar med hänvisningar till språkläran, anm:r samt fullst. ordbok. 2. uppl. 92 s. Stockh. A. L. Norman. 1877. 1 kr.

Mathesius, N. A., engelsk skolgrammatik. 154 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 1 kr. 50 ø.

Modin, J. E., engelsk språklära för elementar-läroverken. 236 s. Köping. M. Barkén. 1877. 2 kr. 25 ø.

Morén, C. G., engelsk läsebok för yngre begynnare. Med ordlista o. uttalsbeteckn. 136 s. Stockh. Hj. Linnström. 1878. 1 kr.

Olde, E. M., engelsk prononciationslära efter en förenklad plan. 7. uppl. 61 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1877. 75 ø.

Sturzen-Becker, W., engelsk läsebok. Senare kursen. M. anm:r o. förkl. 318 s. Stockh. Hj. Linnström. 1877. 2 kr.

Uggla, Th., engelskt-svenskt o. svenskt-engelskt sjö- och handelslexikon. 10—11 hft. S. 882—1072. Stockh. Looström & K. 1877. à 1 kr. 50 ø. — 12—14. hft. S. 1073—1372. 1878. à 1 kr. 50 ø. — 1. afd. Eng.-sv. lexikon. 2 dele. 12 kr. (nedsat pr.)

Welander, P. O., svensk o. engelsk parlör. Med en särsk.

afd. för de eng. språkegenheterna. 5. uppl. genoms. af Carl Wingstedt. 248 s. Stockh. P. A. Huldberg. 1878. 1 kr.

Widholm, Alex. Eman., grammatical notes of the language of John Bunyan. Acad. diss. 66 s. 4. Lund. 1877.

V. Græsk og latin.

1. *Græske forfattere og indskrifter. Nygræsk.*

Korsch, Theod., emendationes. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 131—136.)

Madvig, J. N., til græske og latinske Skribenters Textkritik. (Filol. tdskr. n. r. III, 137—146, 233—235.)

—, antiqv. og kritiske Meddelelser. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 26—27.)

Ussing, J. L., kritiske Bemærkninger til antike Indskrifter. I. (Overs. over d. Danske Vidsk. Selsk. Forhandl. 1878. S. 1—6.)

Athanasius den Stores Ungdomsskrifter: Gjenmæle mod Hedenskabet og Om Ordets Manddom og Legemlighed. Oversættelse af C. A. H. Muus. 162 s. (Würzburg og Kbhvn.) (Schønberg.) 1877. 3 kr.

Dionysios Halikarnasseus. Roms historia året 461 före Chr. Med förklaringar o. krit. bihang af A. Frigell. 18 s. Upsala. A. Frigell. 1878. 50 ø.

Euripides. — Heiberg, J. L., Rettelser til nogle Steder hos Euripides. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 53—54.)

Eusebii Pamphili, biskopens i Cæsarea, kyrkohistoria i 10 böcker. För första gången på svenska öfversatt o. med upplysande anm:r försedd af O. W. Lemke. 1—3. hft. Norrköping. N. W. Wallberg. 1877. — 4—6. hft. Smst. 1878. à 1 kr. Kompl. (X + 510 s.) 6 kr.

Homeros' Iliad. Sångerna I—VI. Med förklar. anmärkn:r utg. af M. Dalsjö. 127 + 107 s. Stockh. J. Arrhenius. 1877. 2 kr. 50 ø.

— Odyssé. Sångerna I—VI. Med förklar. anmärkn:r utg. af M. Dalsjö. 98 + 101 s. Stockh. J. Arrhenius. (1876.) 2 kr. 50 ø. — Anmeld. af S. E. Melander. (Pedagog. tdskr. XIII, 1877, s. 423—429.)

Homers Iliade oversat af Christian Wilster. 1—2. del. 4. opl. 392 s. Kbhvn. Reitzel. 1878. 2 kr.

— Odyssee oversat af Christian Wilster. 1—2. del. 4. opl. 314 s. Kbhvn. Reitzel. 1878. 2 kr.

—. — Goldschmidt, M. J., kritiske og exegetiske Bemærkninger til nogle Steder af Iliaden. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 43—48. — Madvig smst. til Γ 42 og Δ 191.)

Kebes' tafla. Allegorisk målning af menniskolifvet. Öfv. med förklar. och krit. bihang af A. Frigell. 32 s. Upsala. A. Frigell. 1878. 50 ø.

Lukianos. — Gertz, M. C., in Lucianum. [Philopseud., Navig.] (Filol. tdskr. n. r. IV, s. 80.)

Carmen Musæi de Herone et Leandro Latino carmine refictum. Auctor Otto Guil. Lemke. Progr. Visby lärov. 1878. 15 s. 4.

Pappos. — Heiberg, J. L., über eine Stelle des Pappus. (Ztsch. f. Mathematik u. Physik. XXIII. 1878. Histor.-literar. Abtheil. s. 117—120 m. 1 tvl.)

Pindars 1ste pythiske Ode oversat af M. Rosing. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 154—160.)

Platon, valda skrifter i svensk öfversättning af M. Dalsjö. III. Eutyphron. Phaidros. Protagoras. Gorgias. 340 s. Stockh. L. J. Hierta. 1877. 3 kr. 50 ø. — Anmeld. af F. Gustafsson. (Finsk tdskr. 1878, I., s. 225—228.)

Plato, Sokrates' försvarstal. Ordagrann öfversättn. till d. stud. ungdom. tjenst af J. F. Andersson. 45 s. Stockh. Looström & K. 1878. 60 ø.

Plutark, Levnedsskildringer. I oversættelse fra græsk ved V. Ulmann. 5. hft. (2. del. begynd.) Ogs. med tit.: To levnedsskildringer af Plut. [Alexandros. Jul. Caesar.] Arendal. Selsk. t. hist. kildeskr. oversætt. (Kbhvn. Schønberg.) 1877.

Sofokles's Tragedier. Ovs. fra Græsk af N. V. Dorph. Ny Udg. ved C. Dorph. Med 8 Illustr. af F. Lachmann. 484 s. Kbhvn. Wøldike. 1877. 6 kr.

Theodoret og Samtidige, Kirkens Historie i Fjerde Aarhundrede. Oversættelse af C. A. H. Muus. Förste Bog. 336 s. Kbhvn. (Schønberg.) 1877. 7 kr. — Anden Bog. 330 s. Smst. 1878. 7 kr.

Xenofon, Anabasis jämte lexikon o. anm., utg. af L. A. A. Aulin. 3. genoms. o. bearb. uppl. I—III. 184, 144 o. 123 s. Stockh. J. Arrhenius. (I 1876, II 1875.) 1878. 5 kr.

—, berättelse om Cyrus fälttåg. De fyra första kapitlen, bearb. för nybegynn. Grek. text med mellanradig öfvers. o. ordförkl. 3. uppl. 63 s. Stockh. Z. Hæggström. 1877. 1 kr.

Ariadnes krans. Ett urval nygrekiska folkdikter från Kreta i öfversättning af F. Sander. 112 s. Stockh. Samson & Wallin. 1877. 2 kr.

Estlander, C. G., den nygrekiska folkdikten. (Finsk tidskr. f. vitt., vetensk., konst o. pol. utg. af Estlander. 1877, II, s. 89—111.)

Et nygræsk Sagn fra Egnen om Trøzene. Meddelt af A. R. Rhangavís ovs. af Jean Pio. (Nord. Tidskr. for almendan. ... Læsn. 1877, II, s. 340—345.)

2. *Latinske forfattere.*

Ammianus Marcellinus, femogtyve år af Roms historie i det fjerde årh. e. Kr. Oversat fra latin ved V. Ullmann. 4. hft. (I, s. 305—351.) Arendal. Selsk. t. hist. kildeskr. oversæt. (Kbhvn. Schønberg.) 1877. — 5. hft. (II, s. 1—165.) 1878.

Aulus Lucius Apuleius, Amor och Psyche. Försvenskad efter Fr. Nutzhorns danska bearbetning. M. en illustr. efter W. Runeberg. 47 s. o. 1 pl. Stockh. Alb. Bonnier. 1877. 50 ø.

Gaji Julii Cæsaris de bello Gallico commentariorum libri septem et octavus A. Hirtii. Tertium rec. I. K. Whitte. 184 s. Kbhvn. Gyldendal. 1877. Indb. 1 kr. 50 ø.

—. — Bruun, A., Hjælpebog til Cæsars Gallerkrig. 40 s. Kbhvn. Prior. 1878. 50 ø.

Ur Catullus, öfvers. af A. Th. L. (carm. XIV, II, III, IV, V, VIII, XIII, XXVI, XXXI). (Ny illustr. tidning 1877, s. 310.)

Cicero, valda tal. Utg. m. förklar. anmärkn. af C. Synnerberg. I. Orationes selectae XI. III + 178 s. Helsingfors. K. E. Holm. 1878. 3 mark. — Anmeld. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 312—314.)

—. — Gustafsson, F. V., de Ciceronis primo de finibus bonorum et malorum libro quaestiones. 89 s. Helsingfors. 1878. 2 mk. — Anmeld af C. Synnerberg. (Finsk tidskr. 1878, II, s. 396—399.)

—. — Madvig, J. N., Rettelser og Forklaringer til Steder i Ciceros Breve til Atticus. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 5—9.)

Claudianus. — Gustafsson, F., Claudianea. (Rhein. Museum für Philologie. XXXIII. 1878, s. 480—481.)

Codex aureus s. quattuor evangelia ante Hieronymum latine translata. E cod.... Holmiensi prim. ed. J. Belsheim. C. V tab. Kristiania. P. T. Malling. 1878. 15 kr.

Cornelius Nepos. Usui scholarum accommodavit atque indice vocabulorum instruxit C. Synnerberg. 203 s. Helsingfors. G. W. Edlund. 1877. 2 mk. — Anmeld. af F. Gustafsson. (Finsk tidskr. 1878, I, s. 384 f.)

Horats's Breve. Oversatte af C. Müller og Fr. Gjertsen. Kristiania. J. Dybwad. 1878. 2 kr. 20 ø.

Horatius, valda sånger, i urskriftens versmått återgifne af S. L. Sjöblom. (Göteborgs vetensk. samhälles handl. 1878.) 48 s. Göteborg. D. F. Bonnier. 1878. 1 kr.

—. — Frigell, A., ein Versuch, Horazens 28. Ode des 1. Buches zu erklären. (Ztschr. f. d. Gymnas.-Wesen, XXIX. 1875, s. 321—323.)

—. — Frigell, A., ein Versuch, die beiden Verse 87 u. 88 der 5. Epode d. Horaz zu erklären. (Ztschr. f. d. Gymnas.-Wesen, XXX. 1876, s. 679—681.)

—. — Synnerberg, C., Horatii oder o. den nyare kritiken. 89 s. Helsingfors. G. W. Edlund. 1877. 1 mk. 25 pf. — — Anmeld. af F. Gustafsson (Finsk tidskr. 1878, I, s. 384 f.); af C. (Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 30—32); af Nils af Ursin (Tdskr. utg. af pedag. fören. i Finland, XV, 1878, s. 96—110.)

Justinus. — Heiberg, J. L., om nogle nye Fragmenter af et Justinushaandskrift. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 275—278.)

Livius. — Frigell, A., de locis quibusdam Livianis. (Ztsch. f. d. Gymnas.-Wesen XXIX. 1875, s. 526—527.)

—. — Frigell, Andr., collatio codicum Livianorum atque editionum antiquissimarum. Contulit, collegit, commentat. instruxit. Pars I, libros I—III cont. 90 s. (Ups. univ. årsskr. 1878.) Upsala. Akad. bokh. 1878. 2 kr.

—. — Madvig, I. N., emendationes Livianæ iterum auctiores editæ. 774 s. Kbhvn. Gyldendal. 1877. 14 kr. 50 ø.

T. Maccii Plauti comoediae. Rec. et enarrav. I. L. Ussing. Vol. II Aulularіam Bacchides Captiuos Curculionem cont. 604 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. 12 kr. 50 ø.

Propertius. — Sandström, C. E., emendationes in Propertium, Lucanum, Valerium Flaccum. (Upsala univ. årsskrift. 1878.) 44 s. Upsala. Akad. bokh. 1878. 75 ø. — Anmeld. af — —. (Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 374—376.)

Rufin, Apostel-Symbolet i Akvileia, udlagt. Oversætt. af C. A. H. Muus. 64 s. Kbhvn. (Schønberg.) 1878. 1 kr.

C. Sallustii Crispi de bello Jugurthino liber, med förkl. anm. för elementarlärov:s behof utg. af R. Törnebladh. 143 s. Stockh. J. Arrhenius. 1878. 1 kr. 60 ø.

—. — Undset, Ingvald, fragmenter af et Sallust-håndskrift i det norske rigsarkiv. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 69—74.)

L. Annaeus Seneca, Medea. Tragedi öfv. i urskriftens versmått af R. Törnebladh. X + 57 s. Stockh. Centraltryck. 1877. 1 kr.

Statius. — Sandström, C. E., studia critica in Papinium Statium. (Upsala univ. årsskrift. 1878.) 61 s. Upsala. Akad. bokh. 1878. 1 kr. 25 ø. — Anmeld. af — —. (Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 374—376.)

Vergilius. — Kinch, K. F., Bemærkninger til Vergils Aeneide. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 43.)

Flemmer, E., Udvalg af Sølvalderens prosaiske Forfattere. Til Skolebrug bearbeidet. 3. udg. Ark 1—7. Kbhvn. Wroblewsky. 1878. 1 kr. 35 ø.

Henrichsen, R. J. F., Opgaver til Oversættelse fra Latin paa Dansk. 4. udg. besörget af O. Siesbye. 228 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. Indb. 2 kr. 75 ø. — Anmeld. af O. Siesbye. (Filol. tdskr. n. r. IV, s. 39—46.) — Gertz, M. C., nogle

kritiske bemærkninger til udgaven. [Konjekturer til de optagne forfattertexter.] (Smst. s. 46—59.)

Poetarum aliquot Latinorum carmina selecta carminumve partes. Scholarum causa seorsum describenda curavit I. N. Madvigius. Quartum ed. I. L. Ussing. 124 s. Kbhvn. Gyldendal. 1877. Indb. 1 kr. 50 ø.

3. *Græsk og latinsk grammatik.*

Alexanderson, A. M., grekisk metrik. XXXII + 283 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 5 kr. — Anmeld. af *C.* (Pedagog. tdskr. XIII, 1877, s. 295—299.)

Cavallin, Chr., om presensbetydelsen i grekiska perfecta. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 81—114.)

Cavallin, S., de modis atque temporibus orationis obliquæ apud Herodotum. 98 s. Lundae. 1877. (Diss.)

Cavallin, S. J., de futuro Herodoteo. (Lunds univ. årsskrift 1877—78.) 59 s. 4.

Eriksson, J. A., de syntaxi Andocidea quæstiones. I. 30 s. 4. Akad. afh. Upsala. Stockh. 1877.

Heiberg, J. L., om den saakaldte Construction *διὰ μέσου*. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 147—153.)

Jacobsson, Per Gust. Sam., de usu sententiarum finalium Thucydideo. 80 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Petersson, A., grekisk formlära, till läroverkens tjenst utarb. 149 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1878. Indb. 2 kr. 50 ø.

—, grekisk läsebok. til lärov:s tjenst utarb. 159 s. Smst. 1878. Indb. 2 kr. 50 ø.

Christensen Schmidt, C. P., Undersøgelser om Grækernes hypothetisk-betingede og potentiale Udsagn i indicativisk Form, fortrinsviis paa Grundlag af de homeriske Digte. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 161—209.)

—, om det saakaldte *σχῆμα διὰ μέσου*. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 27—40.)

Sundén, J. M., inledning till läran om den grekiska och latinska verbalböjningen. Progr. Upsala elem.-lärov. 1878. 55 s. 4.

Ahlén, Konrad, de subjectis rei apud Ciceronem cum verbis quae actionem significant conjunctis. 87 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

—, om vissa uttryck hos Cicero, som bero på metonymi eller personification. Bidrag till den lat. stilistiken. (Pedagog. tdskr. XIII, 1877, s. 255—281.)

—, bidrag till läran om finala och konsekutiva *ut*-satser i latinet. (Ikke sluttet.) (Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 321—337 og 360—365.)

Andersen, A. og M. Gjør, latinske Stiløvelser for Middelskolen og Gymnasiet. Kristiania. A. Cammermeyer. 1877. 2 kr. 40 ø.

Bugge, S., altitalische Studien. Herausg. v. d. Gesellsch. d. Wissenschaften zu Christiania. Kristiania. (J. Dybwad.) 1878. 1 kr. 50 ø.

F. Ellendts latinska språklära med fullständigt omarbetad syntax af M. Seyffert. Till svenska elementarläroverkens tjenst öfv. o. bearb. af N. Ehrnberg. 4. uppl. 320 s. Stockh. K. R. Looström. (1876.) Indb. 2 kr. 50 ø.

Johanson, J. F., om bruket af partiklarne quominus och quin samt dermed sammanhängande användning af ne och infinitivkonstruktion. (Aftr. ur Nya elementarskolans progr.) 36 s. Stockh. Förf. (1872.) 50 ø.

Klintberg, J. O,, de formis enunciationum condicionalium apud Tacitum. 45 s. Akad. afh. Upsala. Stockh. 1877.

Lyth, P. G., latinska språkets tempus- och moduslära. 84 s. Stockh. Centraltryckeriet. 1878. 1 kr. 50 ø.

Madvig, J. N., latinsk Sproglære til Skolebrug. 6. (3. forkortede) udg. 322 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. Indb. 3 kr.

—, lateinische Sprachlehre für Schulen. Nach G. Tischer's Bearbeit. erweitert v. Herm. Genthe. 3. verb. u. mit e. sprachwissenschaftl. Anh. verm. Aufl. X + 331 s. Braunschweig. Vieweg. 1877. 2 mk. 50 pf.

Mikkelsen, K., latinsk Læsebog for Begyndere. Med et Schema over Formlæren. 128 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. 1 kr. 50 ø.

Oséen, A. Th., de voce "quod" apud Cæsarem. Acad. afh. 56 s. Lund. 1878.

Schlyter, G. R., några anteckn. angående läran om consecutio temporum i latinet, särsk. m. anl. af de mot henne i senaste tider gjorda angrepp. (Pedagog. tdskr. XIV, 1877, s. 228—245.)

Schreiner, E., latinsk Sproglære til Skolebrug. 2. udg. Kristiania. J. W. Cappelen. 1877. Indb. 4 kr. 40 ø.

Törnebladh, R., latinsk extemporaliebok, lämpad till Ellendt-Seyfferts språklära. II. 2. uppl. 147 s. Stockh. J. Arrhenius. 1877. 1 kr. 75 ø.

Uppgifter vid den skriftliga mogenhetspröfningen i modersmålet o. latinska språket under läsåren 1864—78. 52 s. 16. Kalmar. J. A. Almquist. 1878. 50 ø.

Zander, Carl M., de geminarum vocum latinarum differentiis. (Lunds univ. års-skrift 1877—78. 168 s. 4. [Ikke sluttet.])

4. *Græsk og romersk politisk historie, antikviteter, archæologi, kunsthistorie, mythologi, litteraturhistorie.*

Aars, J., om skjebnen hos Homer. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 1—56.)

Den Kongelige Antiksamling. Til Veiledn. for de Besøgende. 3. udg. 64 s. Kbh. (Samlingen.) 1878. 35 ø.

Baumann, H. R., Udgravningerne i Olympia. (Fra alle Lande. 1878. I, s. 269—279.)

Boissier, Gaston, arkæologiske Vandringer, ved H. T. („Fædrelandet", 1877, n. 113—117, 249—255, 284—289, 291, 293. 1878, n. 242—247.) — En romersk Provindsby i det første Aarhundrede. (Smst. 1878, n. 200—201.) — De seneste Udgravninger i Pompeji og Ostia. („Morgenbladet", Kristiania. 1878, n. 325.) — I det gamle Rom. Esquilinska kullen. Forum. (Finsk tidskr., utg. af Estlander. 1878, I, s. 279—291.)

—, Virgilius under medeltiden, ved M. D. (Pedagog. tdskr. XIII, 1877, s. 192—202.)

Brodén, C. J., grunddragen af grekernas och romarnes mythologi, till elementarläroverkens tjenst. 4. uppl. Med 22 fig. 116 s. Stockh. Z. Hæggström. 1878. 1 kr. 25 ø.

Bursian, Konrad, Skuespillere og Skuespilkunst i den græske Oldtid. [Oversat.] (Nord. Tdskr. f. almendan. . . . Læsn. 1877, II, s. 346—363.)

Christensen, Rich., Grækenland i de ældste Tider. 84 s. Kbhvn. Høst. 1878. 1 kr. 50 ø. — Anmeld af *C.* (Pedagog. tdskr. XIV, 1878, s. 255—258.)

En græsk By fra Heltetiden. Af G. Cogordan ved H. T. („Fædrelandet", 1878, n. 161—163.)

Dahlgren, Sven, de imaginibus Aeschyli. I. 105 s. Akad. afh. Upsala. Stockh. 1877.

Professor Dietrichsons Forelæsninger over Stilhistorien. („Morgenbladet" Kristiania 1877, n. 71 A, 78 A, 86 A, 98 A, 106 A, 113 B, 119 A, 126 A, 292 A.)

Dorph, C., græsk-romersk Mythologi til Skolebrug. 3. opl. 96 s. Kbhvn. Wøldike. 1877. 1 kr. 15 ø.

Eggertz, C. M. U., den grekiska filosofiens betydelse för läran om förnimmelsernas association. Akad. afh. 74. s. Lund. 1877.

Flemmer, Eduard, Industri og Haandværksdrift hos Romerne i Oldtiden. Fremstillet efter antike Frescomalerier i Herculanum og Pompeji. (Histor. Archiv. 1878, II, s. 1—16.)

Frigell, A., om de romerska sjelfbiograferna. 12 s. Upsala. Förf. 1877. 40 ø.

Gustafsson, F., Friedrich Ritschl. (Finsk tidskr. för vitt., vetensk., konst o. pol. utg af Estlander. 1877, I, s. 275--284. — Jvnf. tdskr. utg. af pedag. fören. i Finland XIV, 1877, s. 58—63.)

—, om de klassiska studierna vid universiteten i Tyskland. (Tdskr. utg. af pedag. fören. i Finland, XV, 1878, s. 21—39.)

Nytaarsdag i det gamle Rom. Efter H. Göll ved A. Bruun. („Fædrelandet", 1877, n. 303.)

Hildebrand, Hans Hildebrand, Kassiteriderna och

tennet i forntiden. (Antiqvar. tidskr. för Sverige V, 2—3. hft., s. 181—210.)

Hildebrand, Hans Hildebrand, fynden i Troas och Homeros' Troja. (Ur vår tids forskning. 24.) 120 s. Stockh. Samson & Wallin. 1878. 2 kr. 75 ø.

—, Mykenæ. (The Athenæum nr. 2656, 21. Sptbr. 1878, s. 376 f.)

Ingerslev, A., et romersk Amfiteaters Historie. Med 7 bill. 52 s. Særtryk af Folkelæsning. Kbhvn. (Gad.) 1878. 40 ø.

Jakobsen, C. F., Klementinerne. Livsbillede fra kristenold. (Nord. månedskr. for folkelig og kristelig oplysning. 1877. II, s. 420—458.)

Krogh, J. C., den pythagoræiske filosofi. (Nyt norsk tdskr. II, 1877, s. 118—139.)

—, om den gamle realisme. (Smst. III, 1878, s. 391—415.)

—, Romernes rolle i den europæiske historie. (Smst. IV, 1878, s. 217—254.)

Kylander, Thure Fredr., Sextus Propertius. En litteraturhist. studie. I. 46 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Køhl, Thorvald, geografiske Opdagelser i Oldtiden. (Fra alle Lande. 1877. I, s. 437—447 med kort.)

Lange, Jul., det ioniske Kapitæls Oprindelse og Forhistorie. En Studie i sammenlignende Kunstforskning. Avec un résumé en français. (Vidsk. selsk. skr. 5. række, histor. og philos. afd., 5. bd., s. 115—146 m. 3 tvl. 4.) Kbhvn. (Høst.) 1878. 1 kr. 35 ø.

—, Myther og Billeder. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 10—12.)

—, Guder og Mennesker hos Homer. (Smst., s. 41—42.)

Lieblein, J., om den græske kunsts sammenhæng med den ægyptiske. (Nyt norsk tdskr. II, 1877, s. 244—256. Modbemærkning af L. B. Stenersen, smst., s. 306—313.)

Lysander, A. Th., om den klassiska forntidens uppfattning af naturens skönhet. Inbjudn:skr. t. filos. doktorsprom. 6/6 77. 33 s. 4. Lund. 1877.

Lyth, P. G., lärobok i romerska antiqviteter. XII + 247 s. Upsala. E. Edquist. 1877. 2 kr. 50 ø. — Anmeld. af J. E. C. (Pedagog. blad III, 1877, s. 169—171.)

O. L., oldhistoriske Smuler. (Histor. Archiv. 1878. II, s. 169—186.)

Madvig, J. N., Bemærkninger over T. Livius' Fremstilling af den romerske Historie med Henblik paa den antike Historieskrivning i det Hele. (Overs. over d. Danske Vidsk. Selsk. Forhandl. 1876. S. 158—173.)

—, quelques remarques sur les officiers dits *præfecti* pendant les derniers temps de la république romaine. (Revue de philologie.

II. 1878, s. 177—187. „Post scriptum“: til Cic. ep. ad Att. II, 14, 2.)

Montelius, Oscar, barbariska efterbildningar af romerska solidi. (Numismat. meddel. utg. af svenska numismat. fören. V. Stockh. 1878, s. 84—85.)

—, Schliemanns upptäckter i Mykenæ och deras betydelse för den förhistoriska fornforskningen. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 648—676.)

O. M—s, Schliemanns gräfningar i Mykenæ. (Ny illustr. tidning 1878, s. 59 og 62.)

Müller, Sig., Landskabet i den antike Kunst. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 48—53.)

Nilsson, N. J. A., de rerum dispositione apud Æschinem oratorem Atticum comment. I: orat. Ctesiphont. 41 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Nyblom, C. R., en blick på det antika Roma hösten 1877. (Nord. tidskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 234—253 og 347—368 m. 3 lith. tvl.)

Nyblæus, Axel, Aristoteles lära om det högsta goda. (Nr. 3 i: Nyblæus, Axel, trenne filosof. uppsatser. Ny öfvers. uppl. 186 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1878. 2 kr. 25 ø.)

Petiscus, A. H., Olympen eller grekernes o. romarnes mytologi jemte egypternes, indernes o. de fornnordiska folkens gudalära. Bearb. öfv. af S. G. Dahl. Med 90 afbildn. 2. uppl. 1—2. hft. S. 1—224. Stockh. Hj. Linnström. 1877. à 75 ø. — 3. (slut) hft. S. 225—344. Smst. 1878. 75 ø.

Pio, Jean, om Charonmythen i Nygrækernes Folketro. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 209—233.)

Rasmussen, P., en Mirakelmand i Oldtiden. („Fædrelandet“, 1877. n. 220—223.)

Rydberg, Victor, romerska dagar. Med 40 illustr., hvaraf en fotografi. 2—10. hft. S. 17—167. 4. o. 1 pl. i fotografi. Stockh. J. Seligmann & Ko. Hvert hft. 1 kr. 50 ø. Kompl. 15 kr., indb. 20 kr. (1. hft. Rom. kejsare i marmor. 16 s. 4. 1876. 1 kr. 50 ø.) — Anmeld. af C. G. Estlander. (Finsk tidskr. 1877, II, s. 122—125.)

De antika tonarterna. Kritiska studier med särskild hänsyn till Hæffners o. Josephsons koralbearbetningar, af en sanningsvän. 112 s. Stockh. C. E. Fritze. 1878. 1 kr. 50 ø.

F. S., den meliska Afrodite. (Ny illustr. tidning 1878, s. 106.) — G. Saloman, om samme. (Smst. s. 126—127 m. vign.)

Schlyter, G. R., monvmenta antiqvitatis. Minnen från Greklands o. Roms forntid. För vänner af antiken o. tillika såsom åskådningsmateriel för undervisn. 2. saml. 3. hft. 9 pl. fol. Karlskrona. (Fr. Apelqvist.) 1877. 7 kr. 50 ø. — 4—5. hft. 6 pl. fol. Smst. 1878. 5 kr. 2. saml. kompl. 12 kr. 50 ø. Text 1 kr. 50 ø.

Schmith, H. J., Athen under Perikles. (For Romantik og Historie. 21. bd. 1878, s. 353—370.)

Stenersen, L. B., de historia variisque generibus statuarum iconicarum apud Atheniensis. Kristiania. (A. Cammermeyer.) 1877. 3 kr. (Disp.)

Stremme, Chr., Julianus Apostata som Augustus. (Histor. Archiv. 1878, II, s. 116—150 og 241—265.)

Marseilles Grundlæggelse og ældste Historie. Efter Am. Thierry ved O. A. H. („Fædrelandet“, 1878, n. 41—43.)

Trojel, F. V., Vespasian og Titus's krig mod jøderne. (Nord. månedsk. for folkelig og kristelig oplysning. 1877. II, s. 260—289.)

Törnebladh, R., om den romerska senatens nydaning efter konungaväldets fall. Progr. Kalmar element. lärov. 1878. VIII s. 4.

af Ursin, Nils, den „homeriska frågan“ och några andra de homeriska dikterna rörande nyare undersökningar. (Tdskr. utg. af pedag. fören. i Finland, XV, 1878, s. 274—288.)

Weise, J. P., Catilina. (Nord. Tidsskr. f. almendann. og underhold. Læsning. 1877. I, s. 261—301 og 305—339.)

Athenæos. Efter „Cornhill Magazine“ ved H. W. („Fædrelandet“, 1878, n. 144—145.)

VI. Romanske sprog.

Baruël, E., og C. Michelsen, franske Prosastykker af nyere Forfattere til Brug for de øverste Undervisningstrin, udvalgte og forsyn. med Noter. 504 s. Kbhvn. Gyldendal. 1878. Indb. 4 kr. 75 ø.

Berndtson, C. L. B., variétés littéraires à l'usage des jeunes gens qui s'adonnent à l'étude de la langue française. 3. livr. 4. édition. S. 155—235. Upsala. Lundequist. 1877. 75 ø.

Bonnevie, C., fransk Læsebog med Stileøvelser. 1. d. For Begyndere. Kristiania. Cammermeyer. 1877. 1 kr. 80 ø. — 2. d. For Viderekomne. 1878. 2 kr. 50 ø.

Brock, H., de vigtigste Regler af den franske Grammatik. Hamar. (A. Magnussen.) 1877. 1 kr. 30 ø.

Dante Alighieris guddommelige Komedie overs. af Chr. K. F. Molbech. 3. udg. 1—3. hft. Kbhvn. Forlagsbureauet. 1878. à 1 kr.

Dubb, P. J. C., fransk elementarbok till läroverkens tjenst utg. 3. uppl. tillökt m. en syntax, jemte dertill hör. öfningar. 305 + 65 s. Lund. C. W. K. Gleerup. 1877. 3 kr. 50 ø.

Edström, E. Ludv., La Passion du Christ. Poëme provençal d'après un manuscrit inédit de la bibliothèque de Tours traduit et accompagné d'un exposé grammatical. X + 95 s. Akad. afh. Upsala. Göteborg. 1877.

Enblom, C., recueil de lectures françaises avec des notes historiques, biographiques, géographiques, etc. 1. partie. 200 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1877. 1 kr. 50 ø. — 2. partie. 195 s. Smst. 1877. 1 kr. 50 ø. — Ordförklaring. I. 10 ø. II. 10 ø.

Garrigues, H. J., fransk Sproglære til Skolebrug. 4. udg. 224 s. Kbh. Philipsen. 1878. Indb. 3 kr.

Geijer, P. A., fransk ballad från 13. seklet, afskrifven ur Fr. Manuscr. 46 i Kongl. Bibl. i Stockholm. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 57—68.)

Gigas, E., Hotel Rambouillet og Les Précieuses. („Fædrelandet", 1877, n. 180—182.)

Herrig, L., premières lectures françaises. Fransk läsebok för elementarläroverkens mellanklasser. M. utförlig ordförteckn. till de första 57 stycken. För svenska skolor bearb. af C. G. Jungberg. 239 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1877. 1 kr. 75 ø.

Hertzberg, Rafaël, italienska folkvisor. (Öfversättn.) (Finsk tidskr. f. vitt., vetensk., konst o. pol. utg. af Estlander. 1877, II, s. 60—66.)

Klefberg, F. A., läran om subjonctif i franskan. Efter de bästa källor utarb. Med förord af A. V. Norinder. 40 s. Stockh. O. L. Lamm. 1878. 75 ø.

Littérature française à l'usage des quatre classes supérieures de l'enseignement secondaire. Redigée et annotée p. A. H. Klint. 216 s. Stockh. N. Gleerup. 1877. 2 kr. 50 ø.

Klint, A. H., hundra uppgifter för skriftlig o. muntlig öfversättning till franska jemte bihang inneh. 48 af kongl. ecklesiastikdep. uppställda franska mogenhetsprof med förklaringar. 152 s. Stockh. N. Gleerup. 1877. 2 kr.

Knudsen, D. F., og N. Th. Wallem, fransk Læsebog. I. For Middelskoler. Kristiania. J. W. Cappelen. 1878. 2 kr.

Choix d'anciens textes français, publié par Ed. Lidforss. 96 s. 4. Lund. Utg. 1877. 3 kr.

Listov, J., fransk Elementarbog. 2. afd. 162 s. Kbhvn. Schwartz. 1878. Indb. 1 kr. 75 ø.

Lundberg, Aug. Vilh., försök till framställning af lagarne för Intensiteten i Franskan. 48 s. Akad afh. Upsala. 1877.

Löwenhielm, G. S., franska skriföfningar, med anm., ordbok o. hänvisn. till E. M. Oldes fr. språklära. 6. tillökta uppl. 88 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 85 ø.

Malmberg, Theod., le Passe-temps Michault, fransk dikt från det femtonde århundradet efter tvenne handskr. i kongl. bibliot. i Stockholm för första gången utgifven. 128 s. Akad. afh. Upsala. 1877.

Nordström, Thor, étude grammaticale sur les poésies de Charles d'Orléans. 72 s. Carlstad. Hj. Petersson. 1878. 1 kr.

Nyrop, Kr., apophonie i fransk. (Filol. smf. udsigt 1876—78, s. 20—25.)

Olde, E. M., fransk språklära för högre o. lägre elementar-

läroverk. 9. uppl. 368 s. Stockh. Alb. Bonnier. 1878. Indb. 3 kr. 10 ø.

Philp, Hugo W., franska skriföfningar o. temata, med ordförkl. samt hänvisn. t. Oldes o. Lindfors' franska gramm. 184 s. Stockh. P. A. Norstedt & S. 1878. 1 kr. 75 ø.

Storm, G., manipoletto d'etimologie. (Archiv. glottolog. italiano dir. da G. J. Ascoli. IV. 1878, s. 387—392.)

Sundby, Thor, le dit de Constant (rectifications à ce texte.) (Romania. VII. 1878, s. 331.)

VII. Andre sprog.

Ahlqvist, Aug., kortbenämningar i Finskan. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förh. XVIII, s. 94—95.)

Aspelin, J. R., antiquités du Nord Finno-Ougrien. Hft. 1—2. X + 94 + 172 s. 4. (Med mange træsn.) Helsingfors. G. W. Edlund. 1877. (Ikke i bogh. Endnu 3 hft. ventes.) — Anm. af A. O. Freudenthal. (Finsk tidskr. utg. af Estlander. 1877, I, s. 404—406.)

Nye Udgravninger i Assyrien. (Fra alle Lande. 1878. II, s. 232—239.)

Pilene ved Babylon [Psalm. 137]. (Tdskr. f. pop. Fremstil. af Naturvidsk. 1878, s. 240.)

Ukjendte Byer i Syrien. Af Gaston Boissier ved H. T. („Fædrelandet", 1878, n. 35—38.)

Collin, A. Z., om och ur Rig-Veda. Bilder ur de indiska ariernas äldsta kulturlif. I. Vedatidens menniskor. (Ur vår tids forskning. 21.) 110 s. Stockh. Klemming. 1877. 2 kr. — II. Vedatidens gudaverld. (Ur v. t. f. 22.) 112 s. Smst. Samson & Wallin. 1878. 2 kr.

Donner, O., Akkadiskan (Sumeriskan) och de Altaiska språken. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förh. XVIII, s. 27—41.)

Fibiger, J., om Ormazd-Troens historiske Betydning. (Histor. Aarbog 1878 udg. af Thrige, s. 50—103.)

Finsk språkforskning. (Finsk tidskr. f. vitt., vetensk., konst o. pol. utg. af Estlander. 1877, II, s. 441—443.)

Gjör, M., Gallien för og under Romernes herredömme. En indledn. til „Frankrigs historie". Progr. Gjertsens skole. Kristiania. 1878. 34 s.

Hansen, Emil, mere om Pigeon-Sproget. (Geograf. Tdskr. II. 1878, s. 186—187.)

Henningsen, J., om Sprogforhold i Kina. (Geogr. Tidskr. II. 1878, s. 177—181.)

Hertzberg, Sprog- og Skoleforholdene blandt de norske Kvæner og Lapper i Tromsø Stift. („Morgenbladet", Kristiania, 1877, n. 354, 356.)

Hoffmeyer, J., Pigeon-Sproget. (Geograf. Tidskr. II. 1878, s. 154—155.)

Holmboe, C. A., Edda og Avesta om Oterens Værd. (Forh. i Vidensk.-Selsk. i Christiania. 1878, n. 7, s. 1—7.)

The Jataka, together with its commentary; being tales of the anterior births of Gotama Buddha. For the first time edit. in the original Pali, by V. Fausböll, and translated by T. W. Rhys Davids. Text. Vol. I. 526 s. London. Trübner. 1877. 28 s.

Kâlidâsa, Mâlavikâ. Ett indiskt skådespel. Från sanskrit öfv. af Hj. Edgren. IV + 105 s. Göteborg. N. J. Gumpert. 1877. 2 kr.

Kinesiske Eventyr og Folkesagn. (Fra alle Lande 1878. II, s. 469—472.)

Kockström, V. R., kurze Grammatik der finnischen Sprache. Nach d. Schwed. bearb. v. K. Suomalainen. 80 s. Helsingfors. 1876. (Lpz. Köhler.) 1 mk. 50 pf.

Krogh, J. C., de moderne keltiske studier. (Nyt norsk tdskr. I, 1877, s. 247—265.)

Lagus, Wilh., lärokurs i arabiska språket till universitets-ungdomens tjenst. IV. Arabisk ordbok. 239 s. Helsingfors. 1878.

—, ännu en gång i kilskriftsfrågan. Anmälan af hr. Lenormants „La magie chez les Chaldéens“. Paris. 1874. (Öfv. af finska vetensk.-soc. förh. XVIII, s. 1—26.)

Lieblein, J., det gamla Egypten i dess skrift. (Ur vår tids forskning. 18.) 86 s. Stockh. Klemming. 1877. 2 kr.

—, Egypten i dess minnesmärken och i dess förhållande till Palestina och Grekland. (Ur vår tids forskning. 19.) 120 s. o. 4 pl. Smst. 1877. 2 kr. 50 ø. — Anmeld. af Karl Piehl. (Nord. tdskr. utg. af Letterstedtska fören. 1878, s. 285—288.)

—, anmeld. af ægyptolog. litteratur. (Nyt norsk tdskr. I, 1877, s. 290—296, 480—482, sml. s. 180—195.)

Lindforss, C. M., praktisk lärobok i ryska språket för elementarläroverken. Bearb. [efter J. Pihlemann.] VIII + 353 s. Helsingfors. G. W. Edlund. (1876.) Indb. 3 kr. 75 ø.

—, rysk läsebok m. anmärk., biogr. notiser o. ordbok. 255 s. Smst. 1878. Indb. 4 kr. 50 ø.

Malmström, And., hebräisk formlära för läroverken. 32 s. 4. Lund. C. W. K. Gleerup. 1877. 1 kr.

Mehren, A. F., Beskrivelse af en mongolsk Medaille, præget af Abu Said Behadur Khan af Ilkhanernes Dynasti i Persien (1316—1336 e. Ch.) (Overs. over d. Danske Vidsk. Selsk. Forhandl. 1877, s. 1—9 med 1 fotogr. tvl. og s. 145—147.)

—, Islams Reform ved Abu-l-Hasan el-Ashari i Slutningen af det 3die Aarh. H. og Udsigt over denne Religions videre Udvikling. (Smst. s. 33—71.)

Piehl, Karl, Egyptologi. (Framtiden. Tidskr. utg. af C. von Bergen. 1877, s. 560—577.)

Rink, H., de grönlandske Stednavnes Retskrivning og Etymologi. (Tillæg til: Gieseckes mineralog. Rejse i Grönland ved F. Johnstrup. Kbh. Reitzel. 1878, s. 351—366.)

Roepstorff, Fr. A. de, prøve af sproget på Andamanerne. (Geogr. Tdskr, II, 1878, s. 115—116.)

Sawitri fornindversk saga, þýdd af Steingr. Thorsteinsson. 39 s. Reykjavík. Kr. Ó. Þorgrímsson. 1878. 55 ø. [Efter C. Beyer, Arja, die schönsten Sagen aus Indien u. Iran.]

Schiern, F., Bemærkninger om Oprindelsen til nogle osmaniske Traditioner. (Overs. over d. Danske Vidsk. Selsk. Forhandl. 1877, s. 148—174.)

Schmidt, V., Assyriens og Ægyptens gamle Historie eller historisk-geographiske Undersøgelser om det gamle Testamentes Lande og Folk. 2. del. 804 s. Kbhvn. Wøldike. 1877. 8 kr. — Anmeld. af J. Lieblein. (Nyt norsk tdskr. II, 1877, s. 51—61.)

Schrøder, L., Ægyptens gamle historie efter ikke bibelske kilder. (Nord. månedskr. for folkelig og kristelig oplysning. 1877, I, s. 81—117.)

Slomann, E., Nemesis og Ægyptologien. En Kritik. (Det nittende Aarhundrede. 1877, s. 129—142.)

Smith, C. W., de verbis imperfectivis et perfectivis in linguis Slavonicis. 44 s. 4. Kbhvn. Univers. progr., reformat. 1875.

—, Oedipusmythen paa slavisk Grund. (Filol. tdskr. n. r. III, s. 114—131.)

Möjligheten af ett panslaviskt skriftspråk. (Efter Augsb. allg. Zt. Finsk tidskr. f. vitt., vetensk., konst. o. pol. utg. af Estlander. 1878, I, s. 177—190.)

Indiske Æventyr og Molbohistorier efter 10. Bog af Somadeva's Æventyrsamling overs. af S. Sörensen. (Herlufsholm lærde skoles progr. 1878, s. 3—74.)

Det gamle Fønicien. Efter Jules Soury ved V. L. („Fædrelandet“, 1878, n. 214—218.)

Steenstrup, Joh. C. H. R., Keltisk Historieskrivning. (Histor. Aarbog 1879 udg. af S. B. Thrige, s. 1—35.)

Yf, det corniske Sprog. (Geograf. Tdskr. II, 1878, s. 47—48.)

Tillæg.

Dass, Petter, trende bibelske Bøger, nemlig Ruth, Esther og Judith, i danske Vers. Efter gl. Hdskr. o. d. første Udg. paany udg. af A. E. Eriksen. Kristiania. J. W. Cappelen. 1877. 1 kr.

Sagan af Hèðni og Hlöðvi. Jónas Jónsson og Stefán Egilsson lètu prenta. 22 s. Reykjavík. 1878. 25 ø.

Þorkelsson, Jón, supplement til islandske ordbøger, ny saml. S. 1—48 (*áauki* — *bónarmaður*). [U. titelbl.] Reykjavík. 1878.